

DRACONTII CARMEN DE DEO.

LIBER PRIMUS.

117 Qui cupiunt animis placidum rescire To- A nantem, Hoc carmen præ mente legant, dum voce re- 5 censent.	Auctorem confessa suum veneranter ado- rent, 5 Quinque plagæ, septemque poli, sol, lunaque, [et astra.
118 Agnoscent quod templa poli, quod mœ- nia cœli	119 Sidera, signa, noti, nix, imber, grando, [pruinæ,

VARIÆ LECTIONES.

Versu 1. Vat., <i>Placidum nescire Tonantem.</i> 2. Vat., <i>Carmen præ mente legant dum voce recenset.</i> 3. Vat., <i>forte quem templa poli, quem mœnia.</i> 4. Vat., <i>conversa suum venerantur adorent.</i>	5. Vat., <i>quemque plagæ septemque poli, sol, lumen et omnis.</i> 6. Vat., <i>Signa, nothi, nix.</i>

NOTÆ.

Versu 1. Pro *nescire*, quod mendum est clarum, restitui *rescire*. Posset etiam legi *præscire*, et fortasse melius *sentire*: nam hoc verbum apte et frequenter ad majestatem divinam indicandam usurpatur. Sic Martialis ad Domitianum, qui se deum vocabat, lib. Spectacul., epigr. 16, al. 17, *Crede mihi, numen sentit et ille tuum*. Marius Victor in præfat. vers. 100: *In quo te, Deus alme, precor, qui numine pronò Das sentire animis*. Dracontius infra lib. 1, vers. 225: *Concepta virtute Dei, quem sphæra polorum Sustinet, et sentit Dominum per cuncta tonantem*. Arator lib. 11, vers. 232, *Quæ meruit sentire Deum*, ubi glossa cujusdam codicis Vaticani habet: *Sentire, per fidem*. De voce *placidus* pro miti, clementi, dixi prolegom. num. 148. Prosper eadem significatione epigr. 12, *Nec scelerum vindex ira movet placidum*; et 103, *Iratu sineret, quod prohibet placidus*: quod utrumque de Deo dictum. Dracontius aliique poetæ Christiani veterum imitatione Deum simpliciter *Tonantem* vocant. Arator, lib. 1, vers. 103, *Nec cessant elementa suo servire Tonanti*. Sed hoc loco fortasse aliquid amplius vult Dracontius, scilicet Dei etiam irati, et dum tonat, clementiam agnoscere, ut lib. 11, vers. 698, *Et quoties commotus eris, placidissimus exstas*.

2. In *præ mente legant* agnosco tinesin *prælegant mente*. Hæc figura familiaris fuit multis poetis Christianis, et nonnullis quidem usque ad nauseam vel risum; sic in Abbone notat Barthius lib. xxxvi Advers., cap. 7: *Inque sulas penetrant, Unque gulis facies se-cuerunt, Uque cidens, Burgun adiere diones*; in Agobardò *Febru migravit quinto ari ex orbe calendas*. Sunt et apud antiquos similia quædam, ut illud Ennii *Cere comminuit brum*; Sempronii Gracchi, *Medi spernere cinam*. Eugenius Toletanus epigramma composuit, quod est carmen 23 lib. 1, ad Joannem, verbis ita divisim refertum: *O Jo versiculos nexos quia despicias annes*, etc. Sed hoc ille fecit ut immoderatum hujus figuræ usum irrideret, quod Rivinus in notis animadvertit. Revera Eugenius epigramma sic concludit: *Instar Lucili cogor dirumpere versus, quod ex Ausonio sumpsit epist. 5 ad Theonem: Villa Lucani mox poteris aco. Resciso disce componere nomine versus, Lucili vatis sic imitator eris*. Cæterum parcus usus ejus figuræ, et præsertim ubi duæ partes componentes unum verbum dividuntur, venustatem habet. Elegans etiam est mutatio verborum *prælegendi, et recensendi*:

nam *recensere* magis proprie menti conveniret. Sensus porro est, attento animo legendum esse carmen, atque ita ut mens quodammodo verba præveniât.

3. Utrolibet modo legi potest in nexu vocis *quem* vel *quod*; nec dissimilis erit sententia, sive *quod*, sive *quem* legas. Tertullianus de Judicio: *Omnia nosse bonum quæ sint miracula rerum, Ut Dominum licet per cuncta agnoscere verum, Qui lucem, maria; et cœlum, terramque paravit*. Dracontius utrumque hæc carmine exsequitur, ut agnoscamus quem res creatæ adorant, et quod hæc Deum adorant, eique famulantur. *Templa, mœnia, atria, palatia, tecta cœli*, et hujusmodi alia passim occurrunt in Dracontio cæterisque poetis Christianis, quæ alii in ethnicis solent similibus exemplis illustrare: nobis satis sit eas elegantias indicare. Quod autem Dracontius rem eandem multis nominibus quæ videri possint synonyma amplificat, sacram Scripturam imitatur, in qua simili modo res creatæ solent singillatim enumerari dum Dei laudes ex eis repetuntur.

4. Non dubium quin legendum sit *confessa pro conversa*. Etsi enim *conversa* aliquem sensum habet, tamen *confessa* et sententiæ et poetæ stylo maxime congruit. Sic lib. 11 idem Dracontius vers. 205, 206, *Te signa et sidera laudant Auctorem confessa suum, te fulmen adorant*, Eleg. vers 3, *Sidera, flamma, dios, quem sol, nox, luna fatentur Auctorem, dominum sæcula cuncta probant*. Prosper epigr. 4, *Rectoremque suum condita quæque canunt*. Posset legi *venerantur, adorant, vel venerentur, adorent*; sed melius videtur *veneranter adorent*. Placet adverbium *veneranter*, quo etiam utitur Dracontius lib. 11, vers. 672, *Et lacrymis precibusque piis veneranter adire*. Vide prolegom. num. 135. Tertullianus lib. de Judicio: *Summissique omnes genibus veneranter adorant*. Sedulius in fin. lib. v, *Veneranter adorant*. Quod res rationis expertes Deum adorant, phrasæ est Ecclesiæ usu consecrata. In officio B. Mariæ Virginis in sabbato ad matutinum: *Quem terra, pontus, sidera Colunt, adorant, prædicant*. Fortunatus auct. ejus hymni scripserat, *Quem terra, pontus, æther* scilicet *æthera ætheræ*, ex quo *æthera* magis in usu est. In neutro etiam genere *æther* non nemo usurpavit.

5. Si versu 3 legas *quem*, poteris etiam hic *recensere quemque plagæ*, videlicet quemque adorant p.

Fulgura, nimbus, hiems, tonitrus, lux, flamma, A 10
 [procellæ,
 Cælum, terra, iubar, chaos, axis, flumina, pon-
 [tus,
 Vel quid quid natura dedit præcepta creare.

Hoc agit, et sequitur variis sub casibus iras,
 120 Et pia vota Dei miseris hinc, inde beatis
 Pro meritis morum, pro certo tramite vitæ,
 Paupertas, mors, vita, salus, opulentia, lan-
 [guor,

VARIÆ LECTIONES.

11. Vat., hinc atque beatis.

13. Vat., vita, scelus, opulentia.

NOTÆ.

gæ. Sed multo magis arridet *quinque plagæ*, quam simpliciter *plagæ*: nam postea sequitur *septemque poli*, et *quinque plagarum* mentio expressa apud poetas obvia est, quas *zonas* etiam vocant. Virgilius lib. vii, vers. 226, *Et siquem extenta plagarum Quatuor in medio dirimit plaga solis iniqui*, et Georg. lib. i, vers. 235 seqq., eas pulchre describit: *Quinque tenent cælum zonæ*, etc. ut Ovidius lib. i Met. vers. 45 seqq. Dracontius Eleg. vers. 89 seqq., *Temperies cæli medium nec possidet orbem, Nam de quinque plagis vix habet ipsa duas*. Veteres septem polos seu cælos distinguebant, nonnulli plures, alii pauciores. Paulinus poem. ult., *Hoc etiam cælum, quod nos sublime videmus, Sex aliis infra est spatium surgentibus æquo, Postque thronos septem*, etc. Alia protuli in comment. ad Prudentium hymn. 7 Cath., vers. 36, *Non ante cæli principem septemplex*. In mendo codicis ms. *lunaque et omnis*, vel *omnes* conjici potest *lunaque, et æther*, vel *et ignis*, nam sæpe de igne cælesti mentio occurrit apud Dracontium; vel *et orbis*, vel *et omnia Sidera, signa*, per synæresin omnia, ut initio lib. vi Virgilio. *Quin protinus omnia Perlegerent oculis*; vel *lunaque, cæli Sidera*, vel aliquid hujusmodi. Præfero autem *lunaque, et astra*: nam etiam lib. ii, vers. 205, simili enumeratione usus est: *Agmina te astorum, te signa et sidera laudant*. Isidorus, Orig. lib. iii, cap. 60, *Stellæ, et sidera, et astra inter se differunt. Nam stella est quelibet singularis. Sidera vero sunt stellis plurimis facta, ut hyades, pleiades. Astra autem sunt stellæ grandes, ut Orion, Bootes*. Et in lib. i Differ. addit, *et quum esse quo animantis imago formatur, ut taurus, scorpius*. Stellæ vero hic dicit esse *multijuges, ut hyades*; sidera autem illa quibus *navigantes considerant, quod ad cursum dirigit consilium*, ubi forte legendum *quæ navigantes*.

8. Supra vers. 5 dicit *mæna cæli*, dum singulas partes enumerat; nunc *cælum* totum intelligit. Repetitiones ejusdem vocabuli frequentes sunt Dracontio, ut aliis poetis Christianis. In Paulino Petrocorio id ad erit Thomas Wopkensis in Advers. crit. ad Paulin. vers. 27 lib. iii. Inter res creatas que Deum laudant, recensetur *chaos*, ut vers. 5 Elegiæ, *Nox, luna fulentur*, et in Cantico trium puerorum *noctes et tenebræ*. Pro *axis* fortasse legere præstabit *aer* aut *aëra*, quamvis jam supra notum occurrat.

9. Suspexit mendosum esse hunc versum. Si ita enim legas ut est in ms., intelliges, *præcepta creare* idem esse ac *jussa creare*; lib. i, vers. 402, *His datur omnis humus, et quidquid jussa creavit*: lib. ii, vers. 76, *Quidquid natura creavit*, et lib. vers. 260, *Et quodcumque malum vindex natura creavit*. Avitus, lib. i, vers. 26, *Accipere genus sine germine jussa creari*. Mar. Victor lib. i Gen. vers. 418, *Formavit natura modis, educere jussa E toto partes, formasque e corpore inani*; et post vers. 359, *Omne animal, quod adhuc tellus dare jussa creavit*. Verbo *creandi* utuntur hi auctores in sensu minus proprio pro *educere, producere* e materia jam existente: nam producere ex nihilo, quod proprie est creare, soli Deo convenit; quod tamen intellige ad usum scholasticum, ut dicam ad vers. 2 Elegiæ. Posset hic versus ita restitui, *dedit per cuncta creatrix*; paulo post, vers. 27, occurrit *natura creatrix*, et per cuncta dixit Tertullianus laudatus ad vers. 3, et Dracontius lib. i, vers. 226, *Dominum per cuncta tenentem*; et vers. 292, *per cuncta*

fuisent. Poterit etiam hic versus connecti cum seq., *Vel quidquid natura dedit. Præcepta creandi hæc agit, et sequitur*, etc.

10. Intelligo carmen agere hoc, ut homines in rebus creatis Deum agnoscant, et præterea sequi, seu narrare opera iræ et clementiæ Dei: ut cum Juvenalis, sat. i, vers. 86, argumentum proponit: *Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas, Gaudia, discursus nostri est farrago libelli*. Non male sequor pro narro usurpatur: sic Seneca in Troad. vers. 236, *Inclytas laudes juvat, Et clara magni facta genitoris sequi*. Non vero mihi displiceat sic restituere, *Hæc etenim exsequitur*, vel *Hæc namque*, aut quid simile, ut intelligatur natura, quæ exsequitur iras et pia vota Dei. In hanc sententiam Prosper epigr. 5, *Principium mundi Deus est, quo cuncta moventur, Et quæ permittit, vel jubet auctor, agunt. Hinc mutabilium rerum immutabilis ordo Æterni servit legibus artificis. Inque suos fines procedit quæque voluntas, Nec variis meritis arbiter æquus abest, Corda regens, vires tribuens, peccata remittens, Mitis subjectis, implacidis tumidis. Ut nec pena malum quemquam, nec gloria justum Suscipiat, nisi cum laude et honore Dei*. Dracontius, Eleg. vers. 15, *Quidquid agunt homines, bona, tristia, prospera, prava, Hoc fieri admittunt ira favorque Dei*.

11. *Pia vota Dei* innuunt clementiam et favorem Dei. Lib. ii, vers. 609, iterum de Deo: *Oderunt pia vota moras*. Pietas Latinis antiquioribus plerumque dicebatur virtus justitiæ propria, qua majores collimus; aut etiam religio, qua Deum veneramus. Christiani scriptores pro clementiâ, lenitate, benignitate et misericordia, passim pietatem ponunt: quæ vox eodem sensu in precibus ecclesiasticis frequentissima est. Eandem significationem vocabulis *pius* et *pietas* tribuunt nonnulli ethnici, ut Suetonius, Claudianus, Statius, Justinus; neque aliter accipio Virgilium lib. v, vers. 687, *Juppiter omnipotens, si nondum exosus ad unum Trojanos, siquid pietas antiqua labores Respicit humanos, da flammam evadere classi*. Notanda etiam est significatio vocis *miseris*, quæ certe opponitur *beatis*, de quo nomine vide notam ad vers. 150 lib. ii. Cicero in Partit. cap. 17, *Nihil est enim tam miserabile quam ex beato miser*. Sed Christiani scriptores solent, ut homines sanctos *beatos*, sic improbos *miseros* vocare. Animadvertit id Wopkensis ad Paulinum Petrocorium lib. ii, vers. 195, *Dignantur juges, miserorum incendia, flammæ*. Ejusdem Paulini est lib. iii, vers. 239, *Non hæc de miseris Domini sententia Christi*. Sic viri pii præ animi modestia se *miseros* et peccatores præscribebant. Vide epitaphium Eugenii Toletani lib. i, carm. 14, in quo primæ litteræ versus efficiunt *Eugenius*, postremæ *misellus*.

12. Postea, lib. ii, vers. 418, *Segregat Omnipotens merita pro moribus orbis*. Et lib. iii, vers. 241, *Vivere quos libuit sub tali tramite vitæ*.

13. Pro *scelus* restitui *salus*: etsi enim scelus ab homine fiat permittente Deo, et hic enumerentur etiam *virtus* et *prudencia*, tamen nimis durum videretur dicere scelus descendere ex arce Dei, et post *vita* congruenter *salus* ponitur. Sic in epigrammate S. Damasi de Cognomentis Salvatoris carm. 6 edit. postremæ Rom., *Spes, via, vita, salus, ratio, sapientia, lumen*: quo in versu male in hac editione omissum est *vita*, quod in præcedentibus clare legitur. Hi Damasi versus sub diverso nomine in nonnullis mss. reperiuntur.

- 121** *Tædia, tristitiæ, splendor, compendia.* A
[dammum,
15 *Gaudia, nobilitas, virtus, prudentia, laudes,*
Affectus, mœror, gemitus, successus, egestas,
Ira potestatum, trux indignatio regum,
Omnia quæ veniunt, bona, gaudia, tristia,
[acerba,
Descendunt ex arce Dei, de sede Tonantis,
20 **122** *Cui pi-tas æterna inanet, lux, spiritus,*
[ardor,

Et cui dicuntur laudes sine fine perennes;
Et merito, quia sine carens primordia nes-
[cit.
Rerum causa Deus tetrum chaos igne resol-
[vens.
igne creata fovet, nam totum flamma vapo-
[rat,
25 *Et flammæ pascuntur aquis, quibus omnia con-*
[stunt,

VARIÆ LECTIONES.

17. Vat., *cruz, indignatio.*
18. Vat., *gaudia, tristitia sed.*
20. Vat., *ut pietas.*

21. Vat., *arcem ubi dicuntur.*
21. Vat., *flamma vapore.*

NOTÆ.

14. Conjici posset *tædia, tristitia, splendor*, vel distinguere *tædia tristitiæ*, ut *tristitiæ* sit in gignendi casu singularis numeri. Sed melius videtur *tristitiæ* in plurali numero. Eodem modo interpunxit Rivinius in posteriori carmine Ratberti Corbeiensis: *Tædia, tristitiæ, curæ, tormenta, ruinæ*, ubi Ratbertus Dracontium videtur imitari. *Compendium* proprie est lucrum ex parcimonia, et opponitur *dispendio*; sed hic et alibi a Dracontio aliisque optimis scriptoribus pro quolibet lucro et quæstu ponitur.

15. Laudes proprie sunt præconium, commendatio virtutis; sed quandoque metonymice ponitur hoc vocabulum pro recte factis, quorum præmium est laus. Frequentissimus est hujus significationis usus in sacris litteris, ut observat Martinus Roa lib. 1 Singul., cap. 13, qui exempla etiam ex Virgilio producit. Plura addunt lexicographi ex Cicerone ac probatis aliis scriptoribus. Dracontius hac voce *laudes* metonymice uti videtur.

16. *Affectus* significat quemlibet motum animi sive malum, sive bonum. Sed hoc loco fortasse sumitur pro aliquo corporis morbo, sive male affecta valetudine, ut apud Celsum lib. III, cap. 18, *Superveniunt vero alii corporis affectus, qui huic (febri, al. his, febribus) superveniunt*; et lib. II, cap. 15, *In quibus affectibus ea quoque genera exercitationum necessaria sunt. Successus* simpliciter usurpatur pro eventu felici: exemplorum plena sunt lexica. Ratbertus loc. cit. adhibuit *casus* in malam partem: *Angor, paupertas, mœror, mors, casus, egestas*. Cum Dracontius hunc versum versui præcedenti *Gaudia* videatur opponere, rectius *affectus* intelligitur de animi ægritudine; sed remanet dubium de *successus*, quod pro adverso casu nunquam vidi positum. Suspicio *succussus*.

17. Conjiciat aliquis *Dura potestatum cruz, indignatio regum*. Sed in hoc codice alibi etiam mutatum est *trux in cruz*, ut lib. II, vers. 422, *Eripitur de morte crucis sine crimine visus*; et lib. III, vers. 106, *Exsiliium sine morte crucis*. Utrobique legam *morte truci*. Vide etiam an sic distinguere possit *Ira, potestatum cruz, indignatio regum*.

18. In mendo aperto codicis sententia clara est, sive legas *tristia, amara, sive tristia, acerba, sive tristia, prava, sive tristia, sæva*. In Elegia vers. 15, *Bona, tristia, prospera, prava*, et vers. 55, *Nam Deus omnipotens potuit, dum conderet orbem, Tristibus amotis gaudia sola dare*. Et lib. II, vers. 456, *Dulcia subducunt mores, et amara ministrant*.

19. Non male interpungeres *Descendunt ex arce, Dei de sede tonantis*. Sic lib. II, vers. 894, *Misit ab arce pium cæli per sidera Christum*, ubi *arx* absolute pro cælo ponitur, nam cæli refertur ad *sidera*, et *arx* proprie est locus excelsus. In distinctione vero quam sequor, *ex arce Dei, de sede Tonantis* intelligi potest opera clementiæ diviniæ ex arce Dei, opera justitiæ de sede Tonantis descendere. Prosper hanc sententiam complectitur epigr. 10: *Omnibus in rebus gemi-*

num est opus Omnipotentis, Totum aut justitia est, quod gerit, aut pietas. Quæ simul in terras descendunt lucis ab arce. Ne cuiquam parti desit utrumque bonum. In editione Pisaurensi Collect. poet. in primo versu deest verbum *opus*, et in primo epigrammate Prosperi omnino desideratur quartus versus. Erroribus scætet ea editio, quod monendum est, ut alii ea utantur, ac ne mirentur tot in codicibus mss. maculas occurrere.

20. Alius corrigit *Qua pietas*, et vers. seq., *Atque ubi dicuntur*. Præfero *Cui pietas*. Deo tribuitur *ardor*, ut passim in sacris Litteris ignis. Vide comment. ad Prudentium hymn. 40 Cath., vers. 4, *Deus, ignis fons animarum*.

21. Non male esset. *Et cui debentur laudes; sed probum est dicuntur*. Avitus, lib. IV, v. rs. 191, *Angelicus sine fine chorus, qui laude perenni conclamat, celebratque Deum*. Dracontius lib. II, vers. 73, *Angelico de more preces sine fine canentes*. Phrasis hæc sine fine valde familiaris est Christianis scriptoribus, et sæpius occurrit apud Dracontium, ut lib. II, vers. 81, *sine fine pereuntis*; quod alii dicunt *nullo fine, dempto fine*. Martialis lib. III, ep. 46, *Operam sine fine togatam*. Ovidius ep. 3 Heroid., Briseld., vers. 15, *At lacrymas sine fine dedi, rupique capillos*.

22. Sic etiam vers. 501, *Et merito, quia cuncta facit*. Paucis verbis æternitatem complectitur, *Sine carens primordia nescit*.

23. Fortasse melius erit *terre chaos* quam *tetrum chaos*. Videtur aliquis versus hic deesse, vel hic et quinque alii sequentes alio pertinent. Eorum sedes non inopportuna esset post vers. 146 lib. I, *Nec æthere creta quidem, sed nec permixta morantur*. Dicitur enim potest in laudis diviniæ argumentum conjungi hoc loco creationem mundi cum Dei æternitate. Træ Dracontius igni, quod Deus ejus virtute tetrum chaos resolverit, quod, ut opinor, intelligit, cum Deus secundo die creationis mundi fecit firmamentum, a quo sitque aquas quæ erant sub firmamento, ab his erant super firmamentum. Ignis quidem virtute propria solvere et resolvere. Exponi etiam id potest de tenebris noctis, quæ igne solis resurgentis resolvuntur, quod ex versibus seqq. confirmatur.

24. Lib. I, vers. 224, *Qui fovet igne pio cuncta mare, sidera, terras*. Eleg. vers. 2, *Qui regis igne fulgure, et vers. 82, de sole, Cuncta creanda pascuntur cuncta creata fovens*. Horatius lib. I, epist. 16, vers. 6, *Veniens dextrum latus aspiciat sol, Lavum abscidens curru fugiente vaporet*. De igne Isidorus lib. II Orig., cap. 10, *Focus, quia quædam Græce, Latine ignis est, unde juxta philosophos quosdam cuncta proceduntur*. Et revera sine calore nihil nascitur, adeo ut de Septentrione poeta (Lucanus, lib. IV) dicat, *Sterili non quidquam frigore gigni*.

25. Forte *At flammæ*. Ad hanc sententiam pertinet quod lib. I, vers. 675, ait Dracontius: *Cajus ab immensis languescunt sidera flammis, Ni getidis axima-*

[23] Nubibus, et radiis solis pascentia anheli. A 35
 hde potens generare manet natura creatrix,
 ator se retinens, quidquid per sæcla refundit.

At pietas quia sancta Dei virtute modesta est,

[24] Clade repentina nunquam punire no-
 [centes

Assumit, cohibet pœnam, pœnamque minatur,
 Conscia quo Dominum possit mens nostra pre-
 [cari,

Et peccatorum veniam non læsa mereri.

Et impune reis licuit peccasse fatendo.

Ante prophetarum dictis patuere futura,
 Sed postquam Christus descendit ab æthere, cul-
 [pam

[25] Dissolvens nostram, ne esset ignara, juvatur
 Gens hominum, natura docet, quæcunque propin-
 [quant,

Ne lateat mortale genus, quod cuncta pericula
 40 Præmonet ante Deus pius, atque elementa fatigat,
 Prodigis, signisque creent ut monstra timorem,
 Nam sibi dissimiles sæpe expavere vel ipsæ
 Quadrupedes partus, steriles secundior artus

VARIÆ LECTIONES.

Vat., potens generata manet.

Vat., assumat, cohibet.

Vat., contrita quo.

Vat., dictis senuere futura.

Vat., Sed postquam Christus.... Deest reli-

at., Dei solvens nostra futuri, et ne ignara natura.

B 38. Vat., jubetur gens hominum dare cunque propinquet.

40. Vat., Præmonet ante dies pius quam e. f.

41. Vat., Prodigis, signisque creantur.

42. Vat., Namque recolitur similiter...

43. Vat., Partus quadrupedes, et steriles secundior aut.

NOTÆ.

is per cœrula ponti. S. Ambrosius in hymn. ad
 secundum, Firmans locum cœlestibus, Simulque
 iulis, Ut unda flammam temperet, Terræ solum
 pet. Forte dissipet; sed dissipet habent editi,
 Hymnarium V. Thomasii. Et lib. II, cap. 3,
 1., Unde frequenter et solem videmus madidum
 ranem: in quo evidens dat indicium quod ali-

sibi aquarum ad temperiem sui sumpserit.
 Phænomenis Arati petiitum est: Sol interea
 ten. sit, præ nimio motu conversionis suæ am-
 coalescit: cujus ignem dicunt philosophi aqua
 et econtrario elemento virtutem luminis et calo-
 pere: unde videtur eum sapius madidum at-

tem. Eodem spectat quod Glycas Siculus
 n cœlo potestas censet ob ardentissimum solis
 et calorem (Annal. part. 1, die 2). Mar. Vic-

rationem in medio relinquit lib. 1 Gen.,
 1, Fositan hic aliquis sic secum errore perito
 t: ætheris ne desint pabula flammis, Et nimius

ta potens, alimenta sequendo, Exurat mortale
 celumque coruscum Non possint terrena pati,
 deorsum est Machina firma poli: que dum nos

umbra, Interea super impositis frigescit ab
 Numinis at vero divini querere causas Mens
 tra procul. Ita edidit Fabricius, sed in edi-

aris. 1560 legitur: Que dum nos protegit um-
 d velatur aquis: tales sed querere causas, etc.

item ait Dracontius, Quibus omnia constant,
 et ignem intelligit. De aqua Isidorus lib. XIII

cap. 12, Aquarum elementum cæteris omnibus
 . Aquæ enim cœlum temperant, terram secun-

Omnia in terra nascentium causa fiunt. Fru-
 nant, arbores, frutices, herbasque producunt. De

ibid., Duo autem sunt validissima vitæ humanæ
 a, ignis et aqua: unde graviter damnantur qui-

is (forte ignis) et aqua interdicitur.

lenustius esset et radiis pascentia solis anheli.
 epitheto ignis, quo anhelus dicitur, vide Pro-

m. 137. Virgilius lib. VIII, vers. 420, Stri-
 cavernis Stricturæ chalybum, et fornacibus

helat. In pascentia subintelligitur accusativus
 enim verbum pasci sæpe usurpatur præser-

participio præsentis.

Hydrius, lib. XV Metam., vers. 252, Nec spe-
 cuique manet, rerumque novatrix Ex aliis aliis

natura figurat.

Fortasse per sæcla refudat. Ut fundo accipitur
 no, et copiam significat, ita refundo pro ite-

perere, vel quasi reddere per generationem,
 ceptam est. Cicero, lib. II de Nat. deor., cap.

ibus (vaporibus) aliæ, renovatæque stellæ, ut-

que omnis æther refundunt eadem, et rursus trahunt
 indidem. Alii habent refundunt eodem.

29. De voce modestus adis prolegom. num. 136.

Apud Plautum Trin. IV, 1, 12, modestus esse alicui est
 modeste se gerere parcendo aut adjuvando: Hoc dis-

dignum est, semper mendicis modesti sunt, vel, ut alii
 legunt, sint, subintellecto ut, scilicet ut semper pro-

pitii sint indigentibus.

30. Hæc eadem sententia multis in locis occurrit,
 ut lib. II, vers. 689, Nescius irarum monitis, non clade

coerces, etc.; lib. III, vers. 121, Non cupit insontium
 mortes, vitasque nocentium Non cito consumit, venie-

dum cuncta reservat; et lib. eod., vers. 655 seqq.

31. Forte Assumens, vel Assurgens pro assumat.
 Lib. II, vers. 486, Sed quia cœlestis pietas veniale mi-

natur, etc. Salvianus lib. V de Gubern. Dei: Tanta
 est misericordia Dei, ut etsi nos pati vult aliqua de-

piaculis nostris. nolit tamen cuncta tolerare: quia cas-
 tigit malos, non reddit mala, et agnoscere nos pecca-

navult quam sustinere, scilicet ut piis ac salubribus fla-
 gellis ostendat nobis que ferre mereamur, sed tamen

non inferat que meremur. Prudentius, Cath. 7, vers.
 103, Sed nosset ille cum minacem judicem Servare

malle quam ferire ac plectere.

32. Emendari potest versus hic vel ita, Conscia
 quo Dominum, vel ita, Quo contrita Deum: et hoc

secundum magis probatur. Nam eo spectant minæ
 Domini, ut corda conterantur. S. Gregorius, initio

hom. 1 in Evang., Ut si Deum metuere in tranquilli-
 tate volumus, saltem vicinum ejus judicium vel percus-

sionibus attriti timeamus. Sed prior lectio retinenda
 est, quia propius accedit ad scripturam codicis, et

rectum sensum habet.

33. Sic de rege David lib. II, vers. 655, Sed scelus
 agnoscens culpas impune fatetur; ac rursus de eodem

Eleg. vers. 159, Conjessus fucinus veniam pro clade
 meretur Noxius impune vel sine morte reus. Paulinus

poem. ultim., Amplius hoc tribuit, majus dedit hoc
 quoque munus, Quod peccatorem quem pœnitet, antea

lapsum Non facit in numero turbæ peccantis haberi.
 Quippe satis pœna est, cum sit sua culpa dolori, Sup-

placium proprium timor est, tormenta reatus, Tum ve-

luti patitur, qui se meruisse fatetur.

36. Expievi hanc lacunam ex mente, ut arbitrator.
 Dracontii, qui inuit iram Dei in lege veteri propheta-

rum dictis fuisse prænuntiatam, post adventum
 Christi prodigiis portentisque declarari. In exponen-

dis vero monstris Dracontius fortasse imitatus est
 Juvenalem, cujus versus alibi exprimit, et cujus sunt
 hi sat. 13, vers. 65, Egregium, sanctumque virum si
 cerno, bimembris hoc monstrum puero, et miranti jam

- 127 Contra naturam dum turpia membra A
[rebellant.
- 60 Jam micat unde polo veniens quicunque co-
[metes,
Hinc mortes et monstra creat, hinc unda cruorem
128 Inscit, et spumis rubicundior alveus exit,
Hinc calidas pluit imber aquas, et roscida tellus
Sanguine puniceas spicis producit aristas,
65 Et viola est mentita rosam pallore fugato,
Ac rubor infelix et candida lila tinxit.
- 70 Tertia sors erebi terræ prærupit hiatus,
Et discit perferre diem, violare serenum
Audet, et exsanguis cælo producere manes,
70 129 Vivida funereis admiscens ora sepultis
Pestibus, Herculeos mundo mentita furoros;
Cum niger umbrarum veniens exercitus orbem
Appetit, invadens non humida tempora lunæ.
Auditum mugire solum, soli-que tenebras
75 Quis neget, et stellas alieno tempore visas,
Cæruleum pallore diem, roseumve colore,

VARIÆ LECTIONES.

60. Vat., *nam micat.*
61. Vat., *hinc mortes et monstra creant.*
66. Vat., *ac ruber infelix.*
67. In Vat. prius videtur fuisse hiatus.
72. Vat., *exercitus orbe.*
74. Vat., *auditur mugire.*
75. Vat., *tempore visas.*
B 76. Vat., *roseumve colorem.*

NOTÆ.

futararum rerum vacui vitam nostram voluptati pecunia accommodata deditam conficiamus ac consumamus? Basilium sequitur Glycas lib. 1 Annal. die 5. Adde Plinium lib. ix, cap. 49, sect. 35: *In stagna et amnes transeundi plerisque (piscibus) evidens ratio est, ut tantos fetus edant, quia non sint ibi qui (al. quæ) devorent partus, fluctusque minus sæviant.* Legam igitur prospiciunt, et post vers. 60; *Jam micat*, vel *Tum micat pro Nam micat*. Est autem *prospicio* hoc loco *providio*, ut apud Livium lib. iv, cap. 49, *Qui vos urbe agrisque donatos in colontas mittunt, qui sedem senectuti vestræ prospiciunt.* Pro accusativo ponitur infinitivus *servare*.

59. Vide an pro turpia legi debeat *propria*. Sensus esse potest quod homines contra naturam rebellant, dum pisces suum genus conservare satagunt: vel quod pisces sibi prospiciunt dum mare turbatur; vel quod pisces negligunt (si legatur *despiciunt*) conservare genus suum, dum natura commovetur his prodigiis quæ versibus seqq. referuntur.

60. Dixi modo præstare legere *Jam micat pro Nam micat*. Sæpe in mss. confunduntur *tum* et *jam*, et *tam* et *tum*; neque abhorret ab hoc loco *tum*.

61. Pro *creant* vel *creat*, ut correxi, fortasse melius erit *ruunt*. Hæc fuit veterum opinio de cometis. Seneca, Natur. quæst. lib. vii, cap. 17, *Cruenti quidam (cometæ) minaces, qui omen post se futuri sanguinis ferunt.* Putabant cometam bella, pestilentias, aliaque mala portendere, quæ Manilius recenset in fine lib. 1: *Sen Deus instantis fati miseratus in orbem signa per effectus, cælique incordia mittit. Nunquam futilibus escendit ignibus æther, etc.* Dracontius peculiariter quædam monstra explicat. Virgilius in fine lib. 1 Georg.: *Nec tempore eodem... Aut puteis manare aror cessavit... nec diri solies arsere cometæ.*

63. Virgilius lib. v, vers. 695, *Ruit æthere toto Turbidus imber aquam*; alii habent *aqua*. Sed pluo cum accusativo probum est. De prodigiis imbribus Cæro 1 de Divin., cap. 45: *Quid ortus androgyni? nonne fatale quoddam monstrum fuit? Quid quod fluvius atratus sanguine fluxit? Quid cum sæpe lapidum, sanguis nonnunquam, terræ interdum, quondam etiani lactis imber effluxit?* Livius hæc prodigia passim memorat. Plinius lib. ii, cap. 56, carnis etiam, ferri, lactis, laterum coctorum pluviam refert. Dracontius calidas aquas videtur intelligere pluviam sanguinis: nam addit, *Roscida tellus sanguine*, scilicet humore sanguineo perfusa. Virgilius lib. vii, vers. 683, *Gellidumque Axiemem, et roscida rivis Hernica saxa colunt.*

65. Non omnes violæ sunt pallidæ, aut, ut ait Virgilius, pallentes; sunt quædam purpureæ, quædam albæ. Dracontius ergo ait violam quæ natura erat lutea, pallore fugato, rosæ colorem induisse. Et videtur quidem frequentiores fuisse apud Romanos

violæ luteæ; nam Horatius etiam, lib. iii, od. 40, pallorem violæ tribuit: *Nec tinctus viola pallor mantium.*

66. Ex imbris sanguinis quo tellus irrigata est, omnes flores diversi coloris rubore illo infelici sunt tincti.

67. Lib. iii, vers. 404, *Tertia sors, quæ lucis inops.* Erebus tertia sors dicitur, quia, ut fabulæ narrant, imper um cæli Jovi obtigit, maris Neptuno, inferorum Plutoni fratri nato minori. Seneca, Hercul. Jur. act. iii, sc. 1, *Et si placerent tertiæ sortis loca, Regnare potui*; et postea vers. 831, *Deerat hoc solum numero laborum, Tertiæ regem spoliare sortis.* Tibullus lib. iii, eleg. 5, *Tertia regna dei.* Claudianus de Raptu Pros. lib. ii, vers. 467, *Sic tertius heres Saturni.* Manilius lib. i, vers. 155 de mari, *Tertia sors undas stravit fluctusque natantes.*

68. *Serenum* substantive: vide notam ad vers. 586.

69. Avitus de tenebris Ægypti lib. v, vers. 263, *Squalentes pariter viventia milli credas Infernas intrasse domos, aut forte revulso Objice terrarum patriam sordentis abyssi Migrasse in superos, ac mundum luce fugata Sub leges misisse suas.*

70. Apud Claudianum lib. ii, de Raptu Pros., vers. 220, Pallas sic Plutonem, dum Proserpinam raperet, alloquitur: *Fratris linque domos, alienam desere sortem, Nocte tua contentus abi: quid viva sepultis Admisceris?*

71. Hercules Alcestem ab inferis revocavit (Hyginus fab. 51). Apollodorus lib. ii narrat Theseum ab Herule ex inferis excitatum, ipsumque Cerberum captum, et ad Eurytheum adductum. Ovidius, 7 Met., vers. 410, *Tirynthius heros Restantem, contraque diem radiosque micantes Obliquantem oculos, nexis adamantæ catenis, Cerberon atravit.*

73. Lib. ii, vers. 41, *Partita cum fratre vices, sua tempora lustrans.* In plurali numero *tempora* accipitur aliquando pro vultu et facie: et hoc sensu vultum lunæ Dracontium intelligere, exponi posset, nisi locus ex lib. ii indicatus tempus innueret quo luna suum cursum peragit. Sed cur luna dicitur *non humida*? Quia cum luna præcipue nocte sit, aut dicatur humida, et hic describantur tenebræ diurnæ, et quasi ex inferis erumpentes, consequens est lunam his in tenebris non esse humidam. Poterit etiam legi *non lucida*, quia postea globus lunæ fuscata lampade tectus dicitur.

74. Virgilius, lib. vi, vers. 256, *Sub pedibus mugire solum, et juga cæpta moveri Sitarum.* Lucanus lib. iii, vers. 418, *Sæpe cavas te ramotu mugire cavernas.*

76. Fort. *roseo colore*, ut dies sit cæruleus pallore, seu roseo colore: nam color roseus non opponitur noctis tenebris, cum nocte soleat in cælo apparere, et color cæruleus potest ex roseo et luteo formari.

- Lunaremque globum fuscata lampade tec- A
[tum, 85
Et mare purpureum nudato littore siccum,
130 Piscibus Oceani proprias sitientibus
[undas?
80 Nescia mentiri rerum cognata fidelis
Conservat natura fidem pietate parentis.
Participans, quæcunque fient, mundoque mi-
[nentur, 90
Ostentis ventura monens, ut pectore læto,
[gami,

VARIÆ LÉCTIONES.

77. Vat., *Lampade taxun'.*82. Vat., *quæcunque forem mundoque.*88. Vat., *se qui terret.*

NOT. F.

77. Lib. II, vers. 49, *Lunaresque amplexa globos.* B
Claudianus lib. II, de rapt. Proserp., vers. 298, *Lunari subjecta globo.* Plures alii *lunarem globum, lunæ globum, solis globum* dicunt.

78. Describit mare non omnino siccum, quod nunquam accidit, sed tantum aliqua ex parte, quod sæpe evenit. Si qui eras cur mare vocet *purpureum*, responderi potest, ex roseo colore de quo paulo ante, mare purpureum etiam factum. Cæterum jam multi notarunt *purpureum* a poetis sumi pro quovis pulchro colore; sic olores dicti *purpurei*, nix *purpurea*. Roa, lib. IV, Singul., cap. 8. tenet, *mare purpureum dici, quasi igneo nigrore collucens, quanquam et turbatum, et fluctuans, ventisque vehementius agitata significare possit, si ad Græcæ vocis vim et potes aem spectemus.* Huc postremæ interpretationi favet Dracontius, qui a Græcis hoc epitheton mutuatus est. A. Gellius, lib. XVIII, cap. 41, approbat in Furio, veteri poeta, quod dixerit, *spiritus purpurat undas*; sed explicat quod *ventus mare cæruleum crispicans n refacit.* C
Cicero in fragmentis apud Nonium cap. 2, num. 717, *Quid mare, nonne cæruleum? aut ejus unda cum est pulsa remis, purpurascit? Et quidem aqua tinctum quodammodo et infectum.* Propertius, lib. II, eleg. 20, vers. 5, *Qualem purpureis agitata fluctibus Hellen.* Ambrosius *purpurascens* colorem maris dixit, cujus verba leges ad vers. 149.

80. Eleg. vers. 61, *Littera doctiloquæ apibus cognata*, scilicet conveniens; et fortasse legendum est *rebus cognata*.

81. Claudianus, lib. I, vers. 42, de Raptu Pros., *Pene reluctatis iterum pugnantis rebus Rupissent elementa fidem.* Dracontius præterea innuit naturam non fallere in quibusdam suis prognosticis. Notanda est phrasid *pietate parentis*: sic mox vers. 726, *Qui pacis, quodcunque creat, pietate parentis.* Mar. Victor lib. I Genes., vers. 462, *Sed sancta parentis Desperare vetat pietas.* Hilarius, lib. I Genes., vers. 52, *Condere quæ genitor patria pietate parabas*; et iterum vers. 142, *Impendens patria pignus pietate colendo.* D
Dracontius lib. III, vers. 5-9, *Qui cum sit dominus, se vult tamen esse parentem.* Hinc est quod ethnici nonnunquam eos qui liberalitate præstabant ac bene de aliis merebantur, parentes et deos vocabant, ut Cicero post reditum ad Quirites cap. 5, *P. Lentulus consul, parens, deus, salus (al. salutis) nostræ ritæ*, etc. Christiani vero, a Jesu Christo edocti orare, Deum præcipue patrem nostrum appellamus.

82. In *forem* legi potest *forent* pro *erunt* per enalagem. In nonnullis codicibus mas. in venio scriptum *forent* pro *forent*. Nec perperam legetur *quæcunque sient* pro *erunt*; nam olim dicebant *sies* pro *sit*. Lucretius, lib. II, vers. 1078, *Quin cuiusque sient sæcli.* Tempus autem proprium rei esset futurum, ut *quæcunque fient*, quod sustineri potest ex dictis proleg. num. 139. *Participare* hoc loco est certos homines reddere, ut apud Plautum Stich. I, 4, 21: *Cum ipsi interea vivant, valeant, ubi sint, quid agant, neque*

Si bona sunt ventura, bonis nos ante fruamur,
85 Si mala portendant, liceat pacare precando

131 Naturæ cœlique Deum post sæcla ma-
[nentem.

Nemo ferire volens se præmunit inde caven-
[dum:

Sed qui terret, amat. Sic indulgentia pœnam
Prævenit, et nullos cupiunt tormenta reatus.

90 Non negat Omnipotens veniam cuicumque reo,
[gami,

participant nos, neque redeunt. Alioquin *participo est particeps fœo*, interdum *partem tribuo*, aut *participem facio*.

85. Nescio an tolerari possit *portendant*, quasi *immineant*; melius certe est *portendant ipsa ostenta.* *Placare* etiam huic loco multo magis congruit quam *pacare.* *Solent longe gravius afficere, quæ præta expectationem accidunt*, ut ait Josephus lib. V Antiq., cap. ultim. Contra ex Seneca epist. 76, *Præcogitati mali mollis ictus venit.* De hac sententia vide S. Gregorium Magnum homilia 4 et 35 in Evang., et Alcuinum carm. 179. Hispano etiam proverbio dicitur, *Ni dano quando es previsto, Que no ayude a moderarse.* Alfonsus Barros Proverb. moral. 26.

86. Lib. II, vers. 24, *Imperii per sæcla tui sine fine manentis.* Melius fortasse legetur hic *per sæcla manentem.* Sic etiam lib. II, vers. 97, de mundo, *Quem fecit sanxitque, regens per sæcla manere.* In hoc codice non semel inter se mutata sunt *post* et *per.* Sed retinendum est *post sæcla*, quod innuit imperium Dei post mundi sæcla manere; lib. II, vers. 31, Deus dicitur *rerum princeps, mundique superstes.*

87. Confer lib. II, vers. 490, *Ut terrore domet potius quam clade profanos*, et vers. 689 seqq., et vers. 773 seqq.

88. Apocal. cap. III, vers. 19, *Ego quos amo, arguo et castigo.* Proverb. cap. III, vers. 11, 12. Epist. ad Hebr. cap. XII, vers. 6, Tertullianus de Jona: *At bonus, et nostri patiens, et plectere serus Omnipotens Dominus nullam jaculabitur iram, Ni prius admonet, duratque pectora pulset.* Prosper epigr. 66, *Utli prudenti est mundana adversa cavere, Et quod vitandum prospiciat fugere*; et post alia in eadem sententiam: *Qui terret, parcit; qui percudit, ipse medetur. Vires vis? illi subdere quem metuis.* Mar. Victor lib. I Genes., vers. 465, *Nec tam te voce serena Corripit, ubi sis, ... Terret, quam recreat.* In editis est *me vocet*, sed sensus postulat te, cum sermo referatur ad Adamum.

89. Lib. II, vers. 598, *Indulgentia prompta reatum Prævenit, et facinus venia præcegit iniquum.* In scriptura codicis aliquis subest sensus, quod scilicet Deus, qui tormenta immittit, nullos reatus invenire cupit. Non nemo conjiciet et *nulli capiunt tormenta reatus*, nempe nulli reatus puniuntur, aut nulli incurrunt in tormenta reatus. Probabile est *reatus* esse in gignendi casu, ut apud Paulinum poem. ult., *Tormenta reatus Tum veluti patitur qui se meruisse futetur.* Sensus ergo hic erit, quod tormenta reatus neminem capiunt, hoc est assequuntur, quia poenitentia prævenit pœnam. Sed prima explicatio in scriptura veteri magis placet, ut per metonymiam intelligatur Deus, qui tormenta immittitur, cupere nullos esse reatus quos puniat.

90. Paulinus poem. 6 de S. Joanne Baptista: *Quos gradibus parcit pietas tua? quis pater unquam Sustinet erranti toties ignoscere nato? ... Quanquam jam nimis longe processerit error, Desinat et redeat, cum se dem-*

- Supplicium cum sæpe neget, licet inde minetur
132 Omnibus, et nullum feriat censura To-
 [nantis,
 Ni vitium peccantis agat perstando maligne.
 Et quemcumque ferit, moderanter temperat
 [ictus,
 Corrigit errantem, nec punit morte repente,
 Si peccare diu parcat quicumque profanus.
 Sed cum perstat homo semper delicta sequendo
 Sentiet iratum pena plectente furem.
 Nemo Deum sentit, quoties irascitur ulli,
 Indulget, cohibetque minas pietatis amore,
 Donec ab excelsis veniat vindicta coercens.
 Impete terribili gravis irruit ira repente,
 Sensim rursus adest nullo terrore juvante,
 Et non agnoscit Dominum quicumque furentem, B
- A **105** Donec in extremos gemitus recidente ruina
133 Ingravat incautum graviore pondere fran-
 [gens.
 Sed non est omnis manus exstirpanda reorum;
 Solos quippe necat, quos cernit nolle reverti,
 Addere sed gravibus peccatis crimina dura.
 Nam mox tempus adest veniens, quo vota re-
 [currant
 Ad meliora semel, sed non reditura secundo,
 Ac scelus abjiciant lacrymis, et corde reatum.
 Quis genus humanum nescit servare volen-
 [tem
 Auctorem, dominumque Deum? cui contulit
 [orbem,
115 **134** Per tot facta Deus quod sexta luce crea-
 [vit.

VARIÆ LECTIONES.

- 91.** Vat., sæpe nitet licet.
95. Vat., corrigat errantem.
96. Vat., diu parcat quicumque profanus.
100. Vat., Ni fulget preclare minas.
102. Vat., impetu terribili.
103. Vat., sensum rursus adest nullo terrore ju-
 vante.
104. Vat., nec non agnoscit.
107. Vat., non est.
110. Vat., vota recurrit.
112. Vat., Ad scelus adjectum lacrymis p-corde reatum.
114. Vat., cui contulit index.
115. Vat., facta dies quem sexta.

NOTÆ.

veris ipse, Absolvi meruit; si pœnitet, irrita culpa.
 Vide etiam lib. II Dracontii, vers. 95 et seq.

91. Ex nitet licet posset fieri videlicet; posset etiam
 nitet pro nitet, sed prima in vitet producitur.
 Nitetio regit, licet ipse minetur.

95. Lib. II, vers. 417, Nos nobis facimus peccando
 nitet maligne. Perstare est perseverare.

96. Prosper epigr. 8, Verbere nonnunquam casti-
 us corde paterno, Ne cito consumant sæva flagella
 n. Sic lego. Fabricius edidit (epigr. 4 apud ipsum),
 Verbere nonnunquam castigans corda paterno. Editio
 aurens. Poetar., Verbere nonnunquam castigans
 corde paterno.

95. L. b. II, vers. 694, Errantes punis, sed mitis
 rigis omnes.

96. S. Petrus Epist. II, cap. III, vers. 9, Patien-
 agni (Dominus) propter vos, nolens aliquos pe-
 re, sed omnes ad pœnitentiam reverti. Vide Eleg.
 ra. 102.

97. Genes. XVIII, 21, Dominus de criminibus So-
 morum: Descendam, et videbo utrum clamorem qui
 sit ad me opere compleverint.

100. Satis commode restituitur Indulget pro Ni
 licet; sed pro preclare forte legendum præfertque
 nos, aut aliquid aliud similis sententiæ.

101. Lib. II, vers. 473, Superum vindicta coercet.
 rectos pro coelo, ut dicam ad vers. 204 lib. II.

102. Impete occurrit etiam infra vers. 557, Sub-
 citur impete mortis. Tertullianus de Jud. Domini
 bat: Impetu tartareo frendent incendia mundo; sed
 hoc auctore ferri id potest, cum sæpe spiritu
 stylam faciat.

103. Pro juvantes vel juvante aliud mallet. For-
 no nullo terrore minante vel monente.

105. Lib. II, vers. 456, Recidentibus euris, et ib.,
 n. 624, Spes generis recidens. Livius, lib. XXIV,
 n. 29, Quo mox in graviorem morbum recideret.

107. Lib. II, vers. 405, Rursus ne perderet orbem,
 et impone reos passim dimiseret omnes, Eligit e cun-
 tis, quos plus peccare videbat.

109. Forte crimina dira.

110. Id pertinere videtur ad sententiam Apocal. III,
 Pœnitentiam age. Si ergo non vigilaveris, veniam ad-
 tanquam sur, que repetitur cap. XVI, vers. 15, et
 II epist. Petri III, 40, et Pauli I ad Thess. V, 2.

Et clarus ad rem nostram Ecclesiastic. XIV, 12: Me-
 mor esto quoniam mors non tardat; et paulo post:
 Ante obitum tuum operare justitiam, quoniam non est
 apud inferos invenire cibum. Apostolus ad Galat. VI,
 10, Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad
 omnes. Joann. IX, 4, Venit nox, quando nemo potest
 operari. In nexu litterarum dubio lego recurrant, sci-
 licet re:

111. Redire secundo est plerumque a Dracontio
 alisque usitatus, ut rursus redire apud eundem Dra-
 contium, et lib. II, vers. 163, Rursus aquæ reduces
 repetunt loca prisca; rursus reddere, apud Teren-
 tium; rursus referre, apud Ovidium; rursus redire,
 apud Marcellinum; rursus repetere, apud Suetonium.
 De votis Dracontius, lib. I, vers. 694, mala vota reo-
 rum; et lib. II, vers. 405, hominum pessima vota.

112. Versus hic sanandus est; sed non alia occur-
 rit medicina, nisi quam adhibui; aut si mavis lacry-
 mis purgando reatum, vel lacrymis delendo reatum.
 Vide lib. I, vers. 694, Ut se pœniteant sceleris, etc.

114. Abest sensus a codicis lectione cui contulit
 index. Non dedecet cui contulit orbem, vel cui condi-
 dit orbem. Sed a Dracontii manu videtur esse index,
 quo verbo usus est lib. I, vers. 434, Spes, opifex,
 dominus, rector, dux, arbiter, index. Sic lux ab eo-
 dem dicitur temporis index, sol luminis index, Petrus
 veri dogmatis index. Ut Deus vocatur dux, quia ad
 rectam viam nos ducit, sic idem appellatur index,
 quia nobis indicat quid agendum fugiendumve sit.
 Cornelius Valerius Vork Lection. Latin. lib. II, cap.
 2, in Sedulio lib. II, vers. 232 (al. 236), pro judexque
 benignus legit indexque benignus. Revera melius ita
 procedit sententia: Orandi præcepta dedit, indexque
 benignus Indulgenda peti breviter jubet, etc. Ab eth-
 nicis colebatur Hercules Index, quod furtum quod-
 dam Sophocli in somniis indicasset: quo facto sanum
 illud Indicis Herculis nominatum est, ut refert Cicero
 lib. I de Divin. Apud Statium in lib. I Achill.,
 Partus index Lucina resolvit, innuitur Lucinam ute-
 rum diu occultatum indicare, vel pueros indicare et
 in lucem mittere. Ita ergo emendari potest Dracontii
 versus, cui consulit index, Post tot facta Deus quod
 sexta luce creavit; vel cui consulit index P. r tot facta
 Deus, quod sexta luce creavit.

115. Pro dies certum videtur legendum Deus. Pro

Prima dies nam lucis erat, mors una tenebris: A 120 Lux genitis factisque calor, lux gratia solis,
135 Lux datur ante polos, lux clari causa **136** Lux decus astrorum, lux aurea cornua
 [diei, [lunc,
 Lux jubar æthereum, lux noctis limes, et um- Lux fulgor cœli, lux et primordia mundi,
 [bræ, Lux splendor flammæ, lux magni temporis in-
 Lux facies rebus cunctis, et lux elementis, [dex,

VARIE LECTIONES.

116. Vat., *dies nam lucis erat mox una*; alii editi, *dies lux est terris mors una*.

117. Vat., *polos*; alii, *polum*. Parisiensis S. Victoris codex, *claræ*; alii, *clari*.

118. Vat., *Vict.*, et *umbris*.

119. Vat., *Lux facies rerum, lux lux cunctisque trementes*.

120. Vat., *Lux genus percuncta so ... lux gratia solis*.

NOTÆ.

per tot fortasse melius post tot, ut vers. 259, *Terrigenis factura cibos post cuncta creandis*, ubi tamen Vict. legit etiam *per cuncta*, forte ut significet propter hominem cuncta creata, ut postea vers. 428. Confer proleg. num. 86. Etsi autem sermo sit de genere humano, retineri tamen posset *quem scilicet per mutationem generis*: nam intelligitur *quem hominem*. Vide Comment. ad Prudent. lib. II contra Symm., vers. 504, et Gifanium Indic. Lucr. verbo **GENESIS MUTATIO**. De connexionem vero hujus partis poematis cum reliquo corpore dixi loc. cit. Prolegom.

116. Ab hoc versu incipiunt editiones hæcenus factæ cum titulo *Hexaemeron*, sive *de Opere sex dierum*, et progrediuntur usque ad versum ultimum hujus libr.; quarum varias lectiones nunc appono. Rivinus, cum primum versum mendosum agnovisset, emendavit: *Prima dies lux est, terris mors una tenebris, vel mors ima, id est prima; vel mors viva, vel mors sana*. Barthius apud eundem Rivinum *Prima dies lux est terris, mors unde tenebris*. Sic auctor Moreti: *Et jam concepto tenebræ splendore recedunt*. Perspicuum est nullum hic esse locum voci *terris*. Etsi enim verba prima *Genesis, In principio creavit Deus cælum et terram*, ita intelligi possint, ut prima die cælum cum terra elementari productum fuerit, Dracontius tamen aliam videtur sequi sententiam, quod scilicet his verbis Moysis creationem mundi in tempore factam complexus fuerit, quam postea per partes et dies explicat: de qua sententia videri potest Potavius De opific. sex dierum lib. I, cap. 2 qui huic opinioni adhaeret, ac SS. Patrum testimonio eam, rejectis aliis explicationibus, confirmat. Itaque ut Dracontius vers. seq. ait, *Lux datur ante polos*, ita dicere potuit, *Lux datur ante solum, vel terras*. Adhuc autem conjecturæ locus est, an pro *mors una tenebris* legi debeat *nox unde tenebræ*: nam in codice Vaticano est *moz*, quod pro *nox* alibi etiam positum invenio; et poetæ alii qui opus sex dierum narrant, noctis meminerunt, ut diem unum compleant et Moysis sententiam expriment. Cæterum lucem tenebrarum esse mortem metaphora est ab aliis etiam usurpata. Plautus Men. I, 2, 45: *Dies quidem jam ad umbilicum est dimidiatus mortuus*. Statius, lib. IV, silv. 6, vers. 3, *Jam moriente die rapuit me cæna*. Dracontius hoc lib., vers. 663, *Mortua nox sub luce cadit*: sic enim legunt editi; sed in Vatic. cod., *mortua lux*, ut mox dicam. Clarius vers. 672, *Ducit ubique diem, periturum noctis ab umbris*. Hæc autem omnia quæ Dracontius in opificio sex dierum exponendo commemorat, fuscè disputant theologi et interpretes, illi præsertim qui dedita opera de opere sex dierum scripserunt. Poetas nonnullos ex Goldasto recensitos vide num. 29 prolegom., ubi Gregorius Magnus et Ambrosius junior commemorantur; sed fortasse Goldastus solos hymnos Hexaemeri ab Ambrosio Mediolanensi conscriptos innuit, qui a nonnullis ascripti fuerint Gregorio, ab aliis Ambrosio juniore. Hippolyti Africani et Prudentii nostri Hexaemeron intercedit. Leyserus Hist. poet. med. æv., pag. 394, ad ann. 1336, edidit Hexaemeron Hildeberti Turonensis, sive Cenomauensis, quod in edi-

tionem Parisina hujus operum reperitur. Hexaemeron Ceponii Hispani episcopi sæculi V, versibus hexametris ms., asservabat Barthius, ut dixi num. 52 prolegom. Alios scriptores sive interpretes in Hexaemeron refert Calmetus in Bibliotheca sacra ante Dictionarium Biblic.

117. Mar. Victor initio lib. I: *Ante polos, cotique diem*: quo lectio codicis Vat. *ante polos* roboratur. Elogio hoc lucis nullum aliud legas locupletius: colligit enim Dracontius quidquid ab aliis in lucis commendationem dictum est. Augustinus, lib. I de Genesi ad litter., cap. 17, lucem spirituales, non corpoream, a Deo prima die conditam censuit: quam opinionem Rupertus abbas lib. I, in Genes., cap. 10, confirmat, quia *unus hic dies omnium dierum pauperimus esset*, si solum lux corporea in eo condita fuisset. Non ergo attendit Rupertus ad veras lucis laudes eminentemque naturam. S. Ambrosius, lib. I Hexaem., cap. 9: *Erat quidem Deus ipse in lumine, e. c., sed eam lucem fieri voluit quæ oculis corporalibus comprehenderetur. Qui ædificium aliquod dignum habitaculo patrisfamilias struere desiderat, antequam fundamenta ponat, unde lucem ei infundat explorat; et ea prima est gratia, quæ si desit, tota domus deformi horret incultu. Lux est quæ reliquos domus commendat ornatus*.

118. Non male esset *noctis limes et umbris*; sed Dracontius, lib. II, vers. 707, dixit etiam cum casu gignendi, *Criminis, et pænæ limes*. Ambrosius, lib. I, cap. 9, Hexaem.: *Advertimus itaque quod lucis ortus, antequam sol, diem videatur aperire: principia enim diei noctis exitum claudunt finisque temporis, et status limes noctis et diei videatur esse præscriptus*. Sed advertendum quoque est ex Basilio homil. 2 Hexaem., quod Prior ille mundi status, nimirum ante primigeniam lucem exortam non *nox dicebatur, sed tenebræ*: *nox enim ea temporis portio dicta est quæ distincte se habet et opposita ad diem, quæ quidem diei succedens novam hanc appellationem indepta est*. Dracontius igitur ait lucem esse litem tenebrarum, quæ non erant nox, et harum quæ deinde nox vocatæ sunt.

119. Mendosus est codex Vaticanus: sed etiam in vulgata lectione suspicor inesse mendam.

120. Rivinus ex conjectura legit *factisque calor*, et laudat Drepanium Florum, *Atque dies varios distinguens luce colores*. Nihil inuito: nam lux etiam est *factus calor*, ut est *gratia solis*, et *splendor flammæ*, et versu superiori jam dictum est *lux facies rebus cunctis*, quod amplius est quam *lux factis color*.

122. Rursus vers. 127, *mundi primordia*. Ambrosius hymno ad diem primum, *Primordiis lucis nove Mundi parans originem*. Eodem vocabulo in eodem re utuntur Tertullianus, Mar. Victor et alii. Paulinus poem. 49, *Nosse nove causas rerum et primordia mundi*? Rivino hic versus notus videtur, aut saltem superfluous, si cum versu 118, *Lux jubar æthereum*, et vers. 127, *mundi primordia lucent*, conferatur. Verum Dracontius alique poetæ Christiani iustiusmodi repetitionibus delectantur: quanquam discrimen aliquod inter *jubar æthereum* et *fulgorem cœli* reperitur, et diversa res est lucem esse primordia mundi, et reliqua omnia mundi primordia a luce splendorem

- Lux opus auctoris primum, lux cardo pudoris, A
 125 Lux honor agricolis, requies lux omnibus agris,
 Lux ævi meta, lux quæ dat tempora metis,
 Quæ bene constructa mundi primordia lucent.
 Clarus ubique Deus, nunquam maculabilis au-
 [ctor,
 Quem non obscurant quæcunque ex parte tene-
 [bræ,
 150 **137** Nec celantur ei quæcunque obscura ge-
 ruuntur.
 Initium factis lucem dat lucis origo.
 Quanta spes mundi præmissa est principe luce?

VARIÆ LECTIONES.

124. Vat., *primum lux cardo pudoris*. Sirmondianus
 colex et Vict., *candorque pudoris*. In Vict. primum,
Lux honor; postea, *Lux opus*.
 126. Vat., *Lux cui mediis est, lux quæ dat tempora*
mæstis. Vict., *Lux ævi, mediis dat lux quoque tempora* B
metis.
 127. Vat., *Et bene constituat mundi primordia lucem*.
 18. Editi, *mutabilis*. Vat., *maculabilis*.
 129, 150. Vat., *Quem non obscurant, quæcunque*
obscura geruntur. E duobus versibus fit unus.
 151. Sirn., *principium*. Vat., Vict., *initium*.
 152. Sic Vat. in editis, *Qua mundo vita præmissa*
est principe luce.
135. Vat., *totum prætexit opus*.
 134. Vict., *iter lunamque coruscant*.
 156. Vat., *de cælo conversa meretur*.
 137. Vict., *ac supra*.
 138. Vat., *dominatum*. Vict., *dominatur aquæ glo-*
meratis fontibus almæ.
 139. Vict., *ætheriis*. Vat., *cælesti a sede*.
 140. Vat., *quæ texta pilorum, supra polorum*. Vict.,
Unde beata.
 141. Vict., *Celsa Dei, fabor, etc.*
 142. Vat., *suis elementa ferantur*.
 145. Vat., *Nec flammam restringit aqua glaciemque*
reponit.

NOTÆ.

- accipere. Weitzius legit *lux est primordia mundi*
 quod fortasse mendum est, nam cæteri habent *lux et*.
 124. Rivinus conjicit, *candorque prioris Lux ævi:*
me iis dat lux quoque tempora metis. Lux honor agri-
colis.
 127. Hoc fere est quod ait Paulinus poem. ult., *Cos-*
mon ab ornatu, mundum de lumine dixit, ex Plinio
lib. II, cap. 4, Quem κόσμος Græci nomine ornamenti
appellavere, eum nos a perfecta absolutaque elegantia
mundum. C
 128. Præferenda omnino est scriptura codicis Vat.
maculabilis, quam sensus exigit, licet ea vox deside-
 retur in Lexicis Forcellini et aliorum.
 129. Fortasse etiam a manu Dracontii est lectio
 codicis Vat., ubi ex duobus versibus fit unus; posset
 etiam legi *Quem non obscurant, quæcunque obscura*
geruntur, Nec celantur ei quæcunque ex parte tenebræ.
 Verum lectio vulgata recto stat pede. Sententiam
 hanc ipsam multi exponunt, Basiliius hom. 2 Hexæm.,
 Macarius hom. 16, Cyprianus, Clemens Alexandri-
 nus, Isidorus Pelusiota, Minucius Felix, Justinus
 Martyr, alii. Vide comment. ad Prudentium hymno 2
 Cath., vers. 105, *speculator astat desuper*.
 130. Rivinus suspicatur *Nec celantur eum*. Nihil
 mutet: nam *celo* cum dativo personæ apud bonos au-
 ctiores invenitur, Nepotem, Ovidium, Martium, Pau-
 linum: quamquam apud Ovidium et Martium nonnulli
 accusativum reponunt.
 131. Retineo *initium*, prima producta, quia tres
 breves concurrunt, quod a poetis probis in similibus
 verbis fieri solet. Dracontius iterum lib. II, vers. 516,
Nec fuit initium nasci. Deus lucis origo dicitur ab eo-
dem Dracontio lib. III, vers. 1. Vide ibi notanda.
 132. Rivinus melius putat *Qua mundo vita præmissa*
est. Weitzius cum Parisiensi S. Victoris codice legit
Quæ mundo vita præmissa est. Teneo scripturam co-
 dicis Vaticani. In *quanta* producitur ultima ob sp
 ditionis sequentis, cuius rei ignoratio fortasse muta-
 tionem invehit.
 135. Prudentius hymn. Cathem. 5, vers. 151, *Lu-*
cem, qua tribus nil pretiosius, Lucem qua reliqua
præmia cernimus.
 136. Rivinus conjicit *convexa t.etur*, quod com-
 probari posset scriptura Vat. vers. 252, *Vidit quinta*
die, Cæli convexa hoc loco sunt totum cælum; me-
retur idem est ac consequitur, obtinet, ut meruit vers.
 140 et 150. Mar. Victor, lib. I Gen., vers. 50, *Ex-*
celsi convexa poli, terræque jacentes Pars prima est
orera. Quid autem proprie sint convexa cæli, expli-
 cat Isidorus lib. III Orig., cap. 39, quorum lexicogra-
 phi sunt conferendi; nam diversæ sunt scriptorum
 inter se opiniones de ea voce.
 137. Rivinus legit *hac pro ac*, hoc est *hac die*. No-
 tanda est vis verbi *dantur*, quod potest significare
existunt; sed proprie hic accipi debet pro *locantur a*
Deo. Aquas supra cælos esse, Moyses diserte affir-
 mat, ac multis aliis in locis sacræ Litteræ confirmant.
 Negant autem nonnulli veras esse aquas, idque aut de
 angelis, aut de cælo crystallino interpretantur, aut
 aquas pluvias intelligunt. Aperte huiusmodi opinio-
 nes sacræ Scripturæ repugnant, et a SS. Patribus et
 interpretibus catholicis unanimi consensu refelluntur.
 Vide not. ad vers. 25.
 138. Rivinus confidenter legit *Hac donantur aquæ*
glomeratis fontibus almæ, scilicet hac die. Sed non
 persuadet, ac vix admittam *Hac dominantur aquæ*, vel
Hac dominatur aqua: nam *dominatur* videtur innuere
 rationem jam allatam vers. 25, quod aqua flammam
 cæli temperat.
 139. Sermo est de igne elementari. Rivinus recte
 Weitzium castigat, quod in indice hos ignes æthereos
 de stellis explicuerit: nam stellæ tertia die creatæ
 aunt, ut postea narratur. D
 140. Fabricius cum prima Dracontii editione, *unde;*
 Weitzius restituit *unda*.
 141. Weitzius cum M. Wolff. Sehero correxit *Celsa*
Dei fabri jussu suspensa tonantis, ut *suspensa* referatur
 ad *unda*, et post *tonantis* punctum sit, non comma:
 quæ correctio Rivino non displicet. Barthius lib. XXIII
 Aivers., cap. 19, non dubitat quin legendum sit *Dei*
fabre jussu, id est artificiose. Sed unice verum est
 quod ex mss. codicibus constat, *Celsa favore Dei, jussu*,
 etc. Sæpe *favor* mutatur in *favor*, et universum v in
 b in veteribus monumentis.
 145. Rivinus vult parenthesi concludi hæc verba
 (*Nec flammam restringit aqua, glaciemque teporat Flam-*
minus ignis aquæ); servant. Observat Rivinus inusitate

- Flammeus ignis aquæ. Servant sub lege teno- A 150
[rem
145 Incorrupta suum, non impugnata vicissim :
Nec discreta quidem, sed nec permixta moran-
[tur.
139 Tertia cæruleum ponti lux edidit æquor,
Fluctibus inmensis pelagi freta glauca lique-
[scunt,
Et mare navigerum quatitur spumantibus undis.

VARIÆ LECTIONES.

144. Vict., ignis : aquæ servant. Vat., aquæ servat.
146. Vat., nec discreta, Editi, non discreta.
148. Vat., glauca reponunt ; ad marg., liquescunt.
149. In Vat. hic versus. Et mare deest hoc loco, et
inseritur post vers. 162, Cingitur, et colles.
150. Editi, auctam. Vat., actam.
151. Vat., tellus. Sirm., Vict., terra. Vict., terra B
injusto demersa.
152. Vat., Et solidante globo gravior per mane pe-
pendit.
153. Ita Vat. In aliis ed. tis, Sustainant solidam
fluidis radicibus undæ.
154. Vat., portat seu fundamenta.
156. Editi, arenam, Vat., arenas.

NOTÆ.

poni teporat pro calefacit ; quo tamen verbo usus sit
Plinius lib. xxxvi. cap. 26, qui dixit teporatus. In
teporatus verba Plinii protulit Forcellinus, sed verbum
ipsum teporo penitus omisit. Reponit in Vat. non est
contemnendum pro aufert, deponit, aut efficit, ut aqua
d. ponat glaciem. Rursus in eodem cod. Vat. vers. 148,
reponunt.

144. Male Weitzii s cum veteribus editionibus in-
terpungit ignis : aquæ, vel ignis. Aquæ ; nam aquæ
refertur ad glaciem. Virgilius eodem sensu vocabulo
tenor usus est Georg. lib. ii, vers. 536 : Non alios
prima crescentis origine mundi Illuzis e dies, aliumve
habuisse tenorem Crediderim. Arnobius dixit tenor
rerum, Petronius tenor sensuum, Guntherus tenor veli,
belli, legum. Commodianus carm. 80, Vertitur inerea
cælum tenore mutato. Alia dabunt lexicographi.

145. Rivinus legit licet pro non. Utaque lectio
rectum sensum habet : nam partim sese vicissim im-
pugnant elementa, partim non impugnant.

146. Paulinus poem. ultim., Nexuit hæc diversa
lætæ, discretaque junxit, Junctaque discrevit, quæ nunc
divisa coherent. Mar. Victor in prælat. ad Genes.,
Contraria nempe, Quæ putat humanæ solers ignavia
mentis, Dum certant, pius pacis habent. Sic Fabricius.
Alii solum hæc : Contraria quædam Si certent, plus
pacis habent. Adeo variant poetarum Christianorum
editiones. De hac discordia et concordia elementor-
um iterum Dracontius Eleg. vers. 59, Sic elementa
potens contraria miscuit auctor, Humida cum siccis,
igneæ cum gelidis. Vide Isidorum de Natura rerum,
cap. 11, ut innumeros alios profanos et ecclesiasticos
scriptores omittam.

147. Æquor ponti non est tautologia ; nam proprie
æquor non est positus, sed æqualitas. Cæruleum vero
a colore dicitur, unde cærulea pro mari. Vide Wop-
kensium ad vers. 122 lib. i Sedulii, ubi observat ex
fertilitate sæpe pietas jungere mare, pelagus, æquor,
marmor, etc.

148. Posset ex codice Vat. conjici freta glauca re-
ponit, nempe tertius Valerius Flaccus, lib. i, vers.
652, Hæc ait, et pontum poter, et turbata reponit Lit-
tura, depellitque notos. Sic ponere freta apud Horatium
lib. i, od. 3. Sed probum est liquescunt : sic mare
dicitur campi liquentes.

149. Mare navigerum Lucretii est lib. i, vers. 3.
Ambrosius, 3 Hexaem., cap. 5 : Etsi pulchra sit spe-
cies hujus elementi, vel cum surgentibus albescit cumu-
lis acerticibus undarum, et cautes nivea vorant asper-
gine ; vel cum aquore crispanti elementioribus auris, et
blando serenæ tranquillitatis purpurascens præfert
colorem, etc.

150. Rivinus legit Ipse dies terram cernit de flucti-
bus actam, ut vers. 156, convexa tuetur. Retine me-
ruit, ut ibi meretur. Actam melius est quam auctam :
nam mox tellus demersa dicitur et eruta. Aquæ enim

operiant terram, quibus in locum suum congrega-
tis, illa apparuit. Ambrosius ad diem 3 : Telluris in-
gens Conditor, Mundi solum qui detegens, Pulsis aquæ
molestiis, Terram dedisti immobilem.

151. Rivinus relinquit Eluitur terra infuso demersa
profundo. Scriptura nostra vera est.

152. Tertullianus de Judic., Et solidam verbo potuit
suspendere terram. Rivinus solidante globo exponit so-
lidato globo, ut luna minuente, anno vertente, et simi-
lia dicuntur. Nihil prohibet quin intelligas globo so-
lidante ipsam terram, aut legas, si mavis, Et solidata
globo. Inane pro spatio inani elegantia est veterum a
Christianis adoptata. Mar. Victor, lib. i Genes.,
vers. 86 : Cum Deus, impulsis reliqui jam gurgitis un-
dis, Aeris magnum spatium patefecit inane. Vide Bar-
thium lib. xxxv Advers., cap. 16, qui etiam Dracon-
tium cum pluribus aliis laudat.

153. Amplector lectionem codicis Vat., quæ venu-
sta est : quasi terra axe suo teneatur. Vel lege Sus-
tentata solo ; stant pro radicibus undæ. Hilarius Ge-
nes. vers. 42, Ac semet defixa, solo fundata, resedit.
Pisides in Hexaemero, quod notat Weitzius, Funda-
men undas tu rotundasti soli, Variabili at fulcro gra-
vatum sustinens. Alii mare terra altius dicunt, quod cum
philosophis et astrologis rejicendum docet Pererius
ad Genes. cap. i, vers. 9.

154. Psalm. cxxxv, vers. 6, Qui firmavit terram su-
per aquas.

155. Barthius, lib. xi Advers., cap. 8, materiem
exponit elementum terræ. Mar. Victor, lib. i Genes.
vers. 88, Arida tunc primum mundi pars ima relectam
Ostendit faciem. Isidorus, lib. xiv Orig., cap. i : Pro-
prie autem terra ad distinctionem aquæ arida nuncupa-
tur ; sicut Scriptura ait, Quod vocaverit Deus terram
ARIDAM. Naturalis enim proprietas siccitas est terræ.
Mare dicitur cor fluens, vel etiam intelligitur cor
fluenti, sive aquarum, ut viscera terræ, et sol ex phy-
sicorum sententia cor cæli apud Macrobius lib. i in
Somn. Scip., cap. 20. Rivinus suspicatur Arida ma-
ter iis, scilicet liquoribus, quod vix sensum aliquem
commodum habere potest.

156. Terra mater est communis, sed nondum ma-
ter erat cum rapia sive extracta est de corde fluenti.
Plinius, lib. ii, cap. 63 : Sequitur terra, cui uni rerum
naturæ partium, eximia propter merita, cognomen indi-
dimus maternæ venerationis.... Quæ coacta generat ?
quæ sponte fundit ? quos odores, saporisque ? quos suc-
cos ? qua bona fide creditum reddit ? quæ nostri causa
alii ? Vide quæ notat Balthasar Corderius ad cap. i
Job. vers. 21, Nudus egressus sum de utero matris
mææ. In codice Vaticano legitur arenas, ut alibi etiam
dixit Dracontius. Negarunt aliqui in plurali num. are-
nas inveniri ; sed existant exempla in Virgilio, Ovi-
dio, Horatio, Valerio Flacco, Suetonio et aliis.

- In glebas pars membra ligat, pars saxea tur- A
[get,
Et cautes stat montis apex, pars flumina mer-
[git,
141 Planitie pars tensa jacet, pars littora cur-
[vat,
160 Pars datur in tumulos, pars aspera rupibus
[horret,
In scopulos pars certa riget, pars valle pro-
[funda
Cingitur, et colles tumidi juga celsa supinant, **170**

- Atque humiles campos spatii æqualibus aptant.
Pars data dulcissimis undantis fontibus agri.
165 Promittitur herba virens, ite surculus omnis in
[auras,
Et semper vestita comis frondescit oliva.
Omnia poma virens profert, nec parturit ar-
[bor,
142 Linguæ laurus honos solvit donanda
[poetis.
Torta per obliquos ite vitis in orbe corymbos,
170 Verberat et palmæ ramos sultante flagello;

VARIE LECTIONES.

- 157.** Vat., *In glebam pars membra ligat, pars saxa tumescunt.* Vict., *pars saxea tangit.*
158. Ita Vat. in Sirm., *Cautibus exstat montis, etc.* In Vict., *Cautibus exstat montis apex, pars flumina B jungit.*
159. Vat., *pars littora curvat.*
160. Vat., *rupibus hæret.*
161, 162. Vat. ita. Sirm., Vict., *Pars riget incultu, residet pars valle profunda, Et colles tumidi cumulis juga celsa supinant.* Vict. distinguit *riget, inculta residet.* Post vers. 162, *Cingitur,* in Vat. ponitur vers. **149, Et mare navigerum.**
165. Vat., *æqualibus aptant.*
165. Vat., *undantis fontibus.*
165. Sic Sirm. In Vict. et pro it. Vat., *Herba virens prodest ferculus omnis in auras.*
167. Vat., *nec parturit.* Edivi, *non parturit.*
168. Vat., *lingue laurus.*
169. Vict., *tetra per. Vat., obliquos sit vitis.*
170. Vat. ita. Sirm., *Verberat et palmæ calamos sultante flagello.* Sic Vict., sed non ante pro *sultante.*

NOTÆ.

- 157.** Confer Ovidium lib. 1 Met., vers. 45 seq. Rivinus advertit male antea legi *saxea tangit*, vel *tinget pro turget*, et suspicatur *saxea jungit*, et vers. seq. *pars flumina tangit.*
158. Ex Vat. recte scribes *Et cautes stat montis ap x.* Rivinus malebat *Cautibus exstat apex montis*, quam *Cautibus exstat montis apex.* Prudentius quoque dixit *opicem montis* Cath. 7, vers. 136.
161. Rivinus restitu- bat *Pars riget incultu, residet.* Ita in Erratis. Lectio codicis S. Victoris cum inter-
punctione *Pars riget, inculta residet*, ut vallis inculta dicatur, minus est probabilis quam Sirmondi scri-
ptura. Sed utraque melior est lectio codicis Vaticanæ. *Rigere in scopulos*, ut Tibullus dixit lib. iv, carm. 4, vers. 156, *Sed durata riget densam in glaciemque, ni-
vumque*, scilicet aqua.
162. Post hunc versum in Vat. legitur versus 148, *Et mare navigerum.* Neque omnino alienus est hic locus, dummodo legatur postea *aptat*, non *aptant*; ac sensus erit quod mare montibus illiditur, et spatiis æqualibus camporum aptatur.
163. Postea v. 218, *Cursibus aptavit*, scilicet stellas.
164. *Undantis* significat copiam et multitudinem, quod multis exemplis probat Weitzius in Indice. *Dulcissimus* ad barbara rejectum est a Forcellino; sed immerito, cum agnoscat a Dracontio usurpari, et verbum *aurorosco* solius Adelhelmi auctoritate inter Latina collocaverit.
165. Ex lectione codicis Vatic. conjici posset *et fosculus.* In *prodest lego prodit*; sed non displicet scriptura Sirmondi. Rursus vers. 169, *ite vitis*, ut hic apud Sirmondum, *ite surculus.*
166. Lib. II, vers. 221. *Et nunquam caritura comis frondescit oliva.* Plinius, lib. xvi, cap. 19, *Arborum aliis decidunt folia, aliæ sempiterna coma virent*; et cap. 20, *Harum generi non decidunt, oleæ, lauro, palmæ, myrto, cupresso, etc.* Glycas lib. 1 Annal., die 3: *Ex his quæ semper florent, quædam (arbores) abjiciunt folia, quædam ea perpetuo retinent. Abjiciunt verbi gratia olea et pinus: nam tacite quasi ac latenter folia pro aliis aliis sic consequuntur, ut nunquam comis suis denudari tideantur.*
167. Barthius explicabat *profert*: Hoc est, sine labore; non *parturit* ob eandem rationem quia sine labore profert, et *parturit* laborem et nisum arguit. Rivinus castigandum censet *virens, pro semine parturit arbor*, ex Genes. 1, vers. 11 et 12, et quia idem Dracontius vers. 574 ait, *Quod spicat messis, quod ramis parturit arbor.* Verum ille versus jam loquitur de fructu arborum, postquam Adam ejectus est de paradiso, et Dracontius tenere videtur faciles fructus in paradiso prodiisse quam extra post peccatum Adami. Mar. Victor, lib. II de Adamo et Eva e paradiso ejectis, vers. 8: *Mirabile quali Ore rudes stupeant tam barbara rura coloni, Quæ non frugifera, distinctaque arbore vernant.* Sic Fabricius. In editione Parisiens. 1560, *Miserabile, quali . . . Quæ non frugifero distincta stipite vernant*, quod ex fide m-s. est. Vel etiam Dracontius loquitur de primo die quo illico prodierunt fructus ex Gen. 1, 4 seq.: *In die quo facit Dominus cælum et terram, et omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis priusquam germinaret.* Quod si retinere velis *parturit*, leviori mutatione *pussis profert, vel parturit arbor.* Moyses ait: *Lignum pomiferum faciens fructum juxta genus suum, cujus semen in semetipso sit super terram.* S. Augustinus lib. v, cap. 4, de Genes. ad litt., ita id explicat: *Causaliter ergo tunc dictum est produxisse terram herbam et lignum, id est producendi accepisse virtutem.* Dracontius cum plerisque Patribus et interpretibus asserit reipsa herbas, et arbores, maturosque fructus, tertia die fuisse producta. Pomum de omni genere fructuum qui ex arboribus proveniunt dicitur. Præstaret hos versus transjicere, et prius legere *Omnia poma*, et deinde *Et semper vestita*, aut etiam rejicere hunc versum post *Linguæ laurus honos.*
168. Conjectura probabilis est legendum *Linguæ laurus honos surgit donanda poetis*, quia clarior est sententia et similibus verbis in productione aliarum rerum enarranda utitur Dracontius. In scriptura libri veteris solvit *donanda*, intelligitur *donanda esse* in accusativo. Poetæ lauro coronabantur. Horatius lib. iv, od. 2, de Pindaro: *Laurea donandus Apollinari.* Quod autem Cicero dixit et approbavit lib. 1 Offic., cap. 22, *Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ*, intelligebat de laurea quam triumphantes gestabant: quo respicit Plinius lib. vii, cap. 30, de eodem Cicerone loquens: *Salve primus in toga triumphum, linguæque lauream merite*; quod alii explicant *principatum eloquentiæ merite.*
169. Rivinus pro *tetra* correxit *lata*, sed agnovit melius esse *torta.*
170. Christianus Daenius pro *non ante* in veteri-

- 143** Vinea pampineos subarundinat ebria A
[campos,
Munera lætitiæ spondens pendentibus uvis,
Fructibus et variis redolent florentia rura.
Una parens tellus non unum fundit odorem,
175 Sed quot sunt herbæ, tot permiscetur odores.
India tunc primum generans pigmenta per her-
[bas
- 144** Eduxit sub sole novo, rudibusque race-
[mis.
Est locus in terra diffundens quatuor amnes,
Floribus ambrosiis gemmato cespite pictus,
180 Plenus odoriferis nunquam in recentibus her-
[bis,
Hortus in orbe Dei cunctis felicior hortis.

VARIÆ LECTIONES.

171. Vat., pampineos sub arundine tenebra campos.
172. Vat., munita lætitiæ spondens. Ad marg., numera pro munera.
173. Codex Azagrensis, fructibus ex variis.
174. Vat., unum fundit odorem.
175. Vat., Si quod sunt herbæ tot permiscetur honores.
176. Vat., India mundus erat gemmans pigmenta per herbas.
177. Vat., producant sub.
178. Ed. ti, interea. Vat., in terra.
179. Vat., ambrosius gemmato cespite. Vict., ambrosius gemmato cespite.
181. Vat., cunctis feliciter oris.

NOTÆ.

bus editionibus scripserat motante, Rivinus nutante, codices mss. habent *fluitante*. Sed nemo hactenus advertit errorem et *palmæ calamos*; nam sine ulla dubitatione legendum est et *palmes*, ut exstat in Vat. lib. II, vers. 220, iterum *Palmite gemmato*, etc. Isidorus lib. XVII Orig., cap. 5: *Summitates vitium, et fruticum flagella nuncupantur, eorum quod flutu agitentur. Palmes vitis materia mollis, qui per novella brachia emissus fructum affert.... Corymbi sunt annuli qui proxima quæque ligant et comprehendunt, ne longius laxati palmites ventorum flatibus dissipentur*. Mellus etiam est ramos quam *calamos*: nam palmes ipse est ramus vitis, et intelligi potest de ramis arborum quibus vitis innectitur. Neque absurdum esset rescribere *auras pro ramos aut calamos*.

171. Inter barbara reposuit Forcellinus *subarundinare*, et explicat *arundine fulcire*: allegatque Dracontium. In codice Vat. depravatus est hic locus, neque aliorum scriptura plane mihi probatur. Angrabat *Vinea pampineas sub arundine porrigit umbras*. Virgilius, *eclog. 7, vers. 58, Liber pampineas invidit collibus umbras*. Et II Georg., vers. 410, *Bis vitibus ingrui umbra, ex pampinis scilicet. Ebria vinea elegans* metaphora dicitur a Weitzio pro *plena*: sed poterit dici ebria ab effectu.

172. Vinum vocat lætitiæ munera, ut Bacchus a Virgilio dicitur lætitiæ dator. Juvenens, lib. I, vers. 135, *Cernis lætitiæ jam defecisse liquorem?* Obvia sunt quæ multa congerit Weitzius de lætitiæ ex vini haustu.

174. *Fundere* pro producere copiose et abundanter sæpe occurrit. *Odor* hic sumitur pro specie, seu re ipsa ex qua bonus odor emanat. Horatius, lib. II, epist. 1, in fine: *Deferat in vicum vendentem thus et odores*. Tertullianus de Jud., *Dulcores, potus varios, pingues et odores*. Mitto alios. Hic jam tellus parens dicitur, quæ vers. 156 *nondum mater dicta est*.

175. Mar. Victor., lib. I Gen., vers. 246, *Unum ex diverso nectar permiscet odore*.

176. *Pigmenta* quæ sint, ex versibus qui Isidoro tribuuntur tanquam ejus bibliothecæ inscripti, colligitur: nam in titulo Pigmentarii recenset auctor *Cinnamomum, myrrham, folium, casiamque nitentem, Balsama, thus, calanum, Coryciumque crocum*. Hi versus sub S. Isidori nomine editi jam pridem fuerunt a Muratorio, et maxima ex parte multo ante Muratorium a Joanne Tamayo de Salazar. in Martyr. Hisp., postea a Florezio auctiores in Hispania sacr. recusi sunt, et post Florezium in editione Matritensi operum S. Isidori anno 1778, tom. II, pag. 67, append. In prolegom. ad Prudentium num. 262, aliquantulum dubitavi an vere Isidorus auctor esset horum versuum. Nuper Eugenius de Levis, tom. I Anecd., pag. 48, primos sex versus pro ineditis vulgavit tanquam a S. Damaso in epistolas Pauli conscriptos. Sed non pro solis episto-

lis Pauli, sed pro aliqua bibliotheca exarati illi sunt, ut legenti liquido patet, et ab ætate Damasi longissime distant, ut duo alia carmina, quæ eidem Damaso Levisius affingit. Leyserus in Hist. Pnet. med. æv. ad sæculum V observat Dracontium paradisum in India quævisisse, quod, inquit, iis opponi potest qui hanc sententiam nimis habent paradoxam. Verum hanc ipsam sententiam amplexus est Malvenda, qui de paradiso diligentissime scripsit; eique favent Hieronymus, Alcimius Avitus, Anastasius Nicænus, et Moses Bar-Cepha. Auctor Quæstionum ad Antiochum, quæ sub S. Athanasii nomine editæ sunt, quæst. 47 hanc rationem addit: *Quod hujus rei gratia omnia aromata suavissimi odoris circa orientaliora loca, seu Indicæ fines proveniunt, utpote quæ sint vicina paradiso*.

177. Rivinus suspicatur *sub sole novo* mendium esse, ac legendum *Eduxit fulgore novo*; nondum enim sol erat conditus. Sed ego opinor Dracontium *sub sole novo* dixisse per prolepsin, ut orientem explicaret. Sic Avitus, lib. I de Initio mundi, vers. 196: *Est locus Eoo mundi servatus in axe Secretis, natura, tuis, ubi soli ab ortu Vicinos nascens aurora repercutit Indos*. Si correctio aliqua sit adhibenda, præferam *sub vere novo*. Vide vers. 197 et 230, *Ostentat sub vere novo*. Conjectabam melius *sub flore novo*. Rudes racemi sunt fructus novi cujuslibet arboris, similes racemis vitarum; ac fortasse Dracontius racemos accipit pro granis et fructu cujuslibet herbæ ex qua unguenta et pigmenta proveniunt. Nonnullæ arbores aromaticæ fructum seu semen botrosum habent, ut ammonium, de quo Plinius lib. XII, cap. 13; Dioscorides lib. I, cap. 14; et Isidorus lib. XVII Orig., cap. 8, ubi scribitur *botrosom semen*. Etsi autem Harduinus in Plinio legat *frutice myrtilloso, non botrososo*, sententia tamen eadem ex Plinio colligitur, qui ait: *Amomi res in usu est, Indica vite labrusca*.

178. Conjectura est Rivini, legendum *in terra pro int rea*, quæ nostro codice confirmatur.

179. Rivinus ait quosdam legisse *gemmato vertice pictus*. Mar. Victor, lib. I, Genes., vers. 235: *Hic fragiles solvunt calamos animata vigore Muneris ambrosii spirantia cinnama odores*. Ita Fabricius; alii, *Quæque arida tegmine sicco, Jam fragiles solvunt calamos, animata vigore, Muneris ambrosii spirantia cinnama fundunt. Pingere terram floribus pro ornare, variare, distinguere invenies apud Lucretium, Virgilium et optimos quosque auctores*. Vide Gifanium Ind. Lucr. *Cespes dicitur gemmatus, quia flores ipsi sunt tanquam gemmæ*. Lucretius, lib. II, vers. 319, *Invitant herbæ gemmantes rore recenti*; Manilius lib. V, vers. 256, *Ille colit nitidis gemmantem floribus hortum*.

180. Putat Rivinus respexisse Dracontium ad Gen. xxvii, 27, *Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus*.

181. Rivinus legit *Hortus ab ore Dei*. Conjectat

- 145** Fructus inest anni, cum tempora nesciat A
[anni.
Illic floret humus semper sub vere perenni,
Arboreis hinc inde comis vestitur amœne,
185 Frondibus intextis ramorum murus opacus
Stringitur, atque omni pendent ex arbore fru-
[ctus,
Et passim per prata jacent: non solis anhelis
Flammatur radiis, quatitur nec flatibus ullis,
Nec conjuratis furit illic turbo procellis.
190 Non glacies districta domat, non grandinis ictus
Verberat, aut gelidis canescunt prata pruinis.
- Sunt ibi sed placidi flatus, quos mollior aura
146 Edidit exurgens nitidis de fontibus horti.
Arboribus movet illa comas, de flamine molli
195 Frondibus impulsis, immobilis umbra vagatur;
Fluctuat omne nemus, et nutant pendula poma.
Ver ibi perpetuum communes temperat auras,
Ne lædat flores, et ut omnia poma coquantur.
Non apibus labor est ceris formare cicutas:
200 **147** Nectaris ætherei sudant ex arbore mella,
Et pendent foliis jam pocula blanda futura,
Pendet et optatæ vivax medicina salutis:
Cætera depingit variis natura figuris.

VARIÆ LECTIONES.

182. Vict., *f. in annos est, cum.*
184. Vat., *Arboreis hinc inde chorus vestitur amœne.*
Editi, *Arboreis hinc inde comis vestitur amœnis.*
185. Vict., *f. intortis r.* In Vat. desideratur hic ver-
sus *Frondibus.*
186. Vict., *arbore poma.*
187. Vict., *non fructus anhelis.* Sirin., *non solis an-
helis.* Vat., *non solis anhelis.*
188. Vat., *flatibus illic.*
190. Editi, *domat, non.* Vat., *nec.*
192. Azagr., Vict., *sed placidi fructus.* Sirin., *sed*
B *placidi fructus.* Vat., *sed placidi flatus.*
193. Vict., *addidit exurgens.*
194. Sirin. distinguit *comas de flamine molli, Fron-
dibus impulsis immobilis u. v.*
196. Sirin. ita. In Vat., *F. omnis honos, et mutat*
p. p. In Vict., *F. hic onus omne, et nutant p. p.*
198. Vat., *n. l. frondes et.*
202. Vat., *pendet exoptatæ v.*
203. Vict., *v. pictura f. Vat., Litora dependent so-
lers pictura figuris.*

NOTÆ.

- aliquis in orbe datus, quia non consitus, vel *Hortus in ora Eden*, vel *Hortus Eden, orbis cunctis*. Lectio codicum comprobatur ex Isidoro l. 3, *Ponet desertum ejus quasi delicias, et solitudinem ejus quasi hortum Domini, id est paradisum.*
181. Rivinus pro *amœnis* conjiciebat *amœne*, quod noster codex exhibet. *Vestiri comis* de arboribus metaphorice usitata: sic vers. 166: *Et semper vestita comis frondescit oliva*: sic terra gramine vestiri dicitur, aves pennis.
186. Rivinus melius putat *fructus* quam *poma*, quia illud latius patet. Dracontius v. 167, 196 et 198, *poma* de quolibet fructu arboris dicere videtur; ac sane vix certa, et clara distinctio poterit inveni. i.
189. Clindianus de III Consul. Honorii v. 98, *Et conjurati veniunt ad classica venti*, et de Bello Getic. v. 49, *Aut conjuratum querimur splendere serenum.*
190. Fabricius mendose edidit *grandinis ictu*, quod expressit etiam Weitzius. In prima editione jam legebatur *ictus*, quod restituit Sirmondus. *Districta* proprie est valde stricta: sed aliud latet; dicitur enim glacies districta, ut *ensis districtus*, vel potius *destructus*, quia scilicet glacies etiam secat. Virgilius, eclog. 10, v. 49. *Ah! libi ne teneras glacies secet aspera plantas.*
191. *Grandinem verberare* pervulgata metaphorice est. Vide notam Broukusii ad Tibull. l. 1, el. 2, v. 7, *Te verberet imber*. Weitzius elegantissimam translationem vocat *canescunt prata pruinis*. Avitus l. 1, v. 223, *Vel densante gelu canescunt arva pruinis*. Contra canities ab Horatio et Prudentio ita exprimitur, ut *nix capitis* dicatur. Rivinus animadvertit male alios legere *calescunt*, vel *calvescunt* pro *canescunt*. Quinam hi sint, non novi: nam in Weitzio *calescunt* mendum est, cum in Indice *canescunt* clare legat.
192. Vera est scriptura *placidi flatus*. Nam de fructibus dictum jam supra est, et hoc loco de aura suavi et placidis flatibus sermo instituitur contra procellas, glaciem, grandinem, gelu. Etsi autem vers. 188 dixerit, *hortum non quali flatibus ullis*, tamen hoc intelligendum est de vehementibus flatibus, ut innuit verbum *quatitur*, et ex vers. seq. *Nec conjuratis colligitur.*
194. *De sæpe superfluum est*, et multi jam monuerunt. In Pervigilio Veneris *De favoni spiritus*. Non placet interpunctio Sirmondi, neque antiquorum editionum. Nam *de flamine molli Frondibus impulsis* est veluti ratio, cur immobilis umbra vagetur, ut nunc ad vers. seq. explicabo.
195. Umbra est immobilis, quia in nemore semper est umbra: vagatur vero, quia frondes arborum moventur. Fortasse scripsit Dracontius *impulsis, et mobilis umbra vagatur.*
196. Scriptura codicis S. Victoris *Fluctuat hic onus omne, et facit*, ut suspicer, primigeniam esse lectionem codicis Vat. *Fluctuat omnis honos, et*. Siquidem fructus honor est arboris.
197. Boetius carm. 2 lib. 1, *Quis veris placidas temperet horas Ut terras roseis floribus ornet*. Fortasse invenit Dracontius, mundum vere primo conditum fuisse, quod clarius v. 230 asserit. Alii autem mundum creatum docent, et multis rationibus confirmant.
198. Non displicet *frondes* in Vat. Sed *flores* scilicet arborum melius videtur. Rivinus corrigit *Ne lædant*, hoc est auræ, quod in Indice videtur agnovisse Weitzius. Scriptura codicum sustineri potest, nempe *Ver temperat, ne lædat*, quod perinde est, ac *Ut illætos servet flore*. Poma seu fructus coqui dicuntur, dum maturescunt. Vide Plin. l. xv, c. 24, Senec. Trag., Var. onem, Virgilium, Martialem.
199. Weitzius *cicutas* exponit cellas apium, seu cannas, ac quasi fistulas, quibus mel continetur. Haud equidem repugno. Sed videndum an ex Isidoro l. xvii Orig., cap. 7, num. 61, alia interpretatio erui possit: *Cicuta, ait, est, quod est inter cannum nodos, dicta, quod lateat. In Indicis stagnis nasci arundines, calamique dicuntur, ex quorum radicibus expressum suavissimum succum bibunt, unde et Varro ait: Indica non magnum in arbore crescit arundo, Illius et lentia premitur radicibus humor, Dulcia cui nequeant succo concedere mella.* Primus horum trium versuum corruptus est in editionibus Isidori, quas vidi. Lege *Indica non magna nimis arbore crescit arundo. In secundo etiam melius leges Illius e lentis.*
202. Loquitur, ut puto, de ligno vite in medio paradisi ex Gen. ii, 9, quanquam et de aliis foliis, ex quibus medicina paratur, explicari valet.
203. Rivinus in veteribus editionibus conjungebat et legebat ita hos versus: *Cætera depingit variis natura figuris, Auroræ cum quarta dies emergerat undis, ut in vers. 202 absolvatur tertia dies, et a vers. 203 incli-*

- Auroram jam quarta dies præmiserat undis, A
 205 Et rutilante polo compresserat astra rubore.
 Mox solis radiare globum jubet igne salutis :
 Flamma salutaris perfundit lumine mundum ,
 148 Cuncta salutifero rident elementa vapore,
 Cujus ab igne suo lunam jubet ire secun-
 [dam ;
 210 Nigra tenebrarum corrumpere tempora noctis,
 Et trepidum proferre diem comitante quiete :
 Candida somnigeris collustrat cornibus axes ,
 220 Quæ numero est crescente brevis, sed plena
 [minore.
 Flammeus ornatus cæli per sidera fulsit :
 215 149 Officia et stellis, numeros, et nomina jube
 [sit,
 Tempora distribuit, loca contulit, ignibus agit,
 Limitibus fixit, jubar induit, axe rotavit,
 Cursibus aptavit, cæli regionibus addit.
 Agminis innumeri nec flammea sidera cæcum
 220 Destituunt quæcumque die, sed luce premuntur

VARIÆ LECTIONES.

204. Vict., *Auroræ i. q. d. permanserat u.* In Vat. deest hic versus, sed locus vacuus relictus est.
 205. Vat., *Et r. die c. ora r.*
 207. Vict., *salutari perfundi.*
 208. Vat., *c. salutifera.*
 211. Vict., *trepidam.* Sirm., *trepidam.* Vat., *trepidum.* Vict., *minante q.*
 212. Vict., *c. somniferis.* Vat., *c. somnige unt collustrans c.*
 213. Ita Vat. In aliis, *Quæ numero est majore brevis, et plena minore.*
 215. Sirm., *officia stellis.* Vict., Vat., *officia et stellis.*
 B 218. Vat., *curribus aptavit.* Vict. distinguit *addit Agminis innumeri, n.c.*
 220. Sic Vat. in Sirm., *destituunt quocumque die, sed.* Vict., *destituunt, quocumque dies et l.*

NOTÆ.

- pat quarta. *Depingere* pro ornare, variare, ut supra v. 179 dicitur.
 204. Ex vers. sequent. colligitur, diversam fuisse lectionem in codicibus antiquis ab ea quæ nunc existat: nam codex Vat. v. seq. habet *compresserat ora*, quod verius videtur, quam *compresserat astra*. Ex Vict. conijcere licet, legendum *Auroræ jam quarta dies processerat undis, Et rutilante polo compresserat ora rubore*. Etenim de astris postea occurrit mentio. Dicitur autem *Auroræ quarta dies*, ut prima dies lucis. Poterit etiam legi *Auroræ jam quarta dies præmiserat ortum, Et rutilante polo compresserat ora rubore*. Sed dum clarius lumen non affulget, Sirmondi scripturam retineamus.
 205. Ambrosius hymn. ad diem 4, *Qui lucidum centrum poli Candore pingis igneo*.
 206. *Globus solis et lunæ passim a poetis et non semel a Dracontio dicitur Mar., Victor lib. 1, Gen. v. 97, In flammis, ignisque globum se cogere jussa est, Solis prima dies*. De igne salutari solis quo cuncta foventur vide v. 24 seq., et Elez. v. 81 seqq.
 207. Rivinus existimat hunc versum esse Eugenii Toletani, aut alius cujusvis, et, ut sit sensus, *pro perfundi legit perfundit cum Sirmondo et Weitzio in Indice*. At Weitzius in textu etiam ediderat *perfundit*. Fabricius quidem habet *perfundi* cum prima editione. Esse autem Eugenio antiquiorem hunc versum ex codicibus Vict. et Vatic. satis colligitur. Neque hujusmodi repetitiones, quod sæpe dicendum est, a Dracontii stylo sunt alienæ, scilicet ignis salutis, flamma salutaris, vapor salutifer. *Perfundere lumine mundum* pulchra metaphora, de qua Gifanius Ind. D Lucr. verbo *fundo*. Vict. non male, *salutari*.
 208. *Salutifer* dicunt Ovidius, Statius, Martialis, salutiger Ausonius, Prudentius. Translatio quoque venus a est *rident elementa*, de qua idem Gifanius verbo *ridere*. Rivinus suspicatur *elementa vapore*, sed approbat *vapore pro calore*. Sæpe Dracontius, sæpe alii *vaporem* pro calore usurpant.
 209. Rivinus conijcit *Cujus ab igne suam*: sed vix locum habet hic *suam*. Aut querendum est aliud, aut retinendum suo per pleonasmum non inusitatum. Forte pio pro suo, ut v. 224, *Qui fovet igne pio cælum, mare, sidera, terras*.
 210. Rivinus mallet *Nigra tenebrarum corrumpere tempora noctis*.
 211. Rivinus rejicit in Weitzio *minitante quiete*, et in Sirmondo *comitante quiete*. Legit autem et distinguit *Et trepidam proferre diem: invitante quiete Candida*, etc. Fabricius edidit (et cum Fabricio Weitzius)
- Et trepidam proferre diem minitante quiete*. Sirm. et Vat. consentiunt, ac solum in *tre, idum, et trepidum* variant. Sed quid est dies trepidus? dubius, opinor, et incertus, quia nec verus dies, cum luna ipsa solum sit solis imago. *Trepidum* hac significatione gaudere notum est, ut in *rebus trepidis*, et aliis similibus locutionibus quæ notæ sunt.
 212. Veteres fere dicebant *somnifer non somniger*, ut Ovidius, Plinius, Lucanus. Etsi autem exemplum in antiquioribus non occurrat, tamen improbatum non est *somniger* in Dracontio, nisi malis sequi codicem Vict. Ex mendo codicis Vat. *somnigeris* colligitur.
 215. Weitzius plures qui de luna agunt scriptores laudat, ut solet; sed non explicat quid hoc loco velit Dracontius, ut observat Rivinus, qui ait, *numero majore et minore* forte intelligi numerum majorem et minorem dierum. Nos cum Vat. legimus *creascente pro majore*. Plin. lib. xxxvii, cap. 9, sect. 65, *Selenitis... imaginem lunæ continens, redditque eam in dies singulos, crescentis, minuentisque numeris*. Certe luna primo die est parva et incipiens, die decimo quinto est plena: sed iterum decrescit eodem ordine usque ad extremum diem. Sed id non satis, aut non bene explicatur Dracontii versu: nam luna est major die 15 quam die primo. Dicitur ergo luna brevis numero crescente, considerata diebus extremis, et comparata ad diem decimum quintum, aut circiter.
 214. Prudentius Cath. hymn. 5, v. 145, *Credas stelligeram desuper aream Ornata geminis stare tribunibus*.
 215. Virgilius 1 Georg. 137, *Navigata tum stellis numeros, et nomina fecit*. Rivinus pro *jussit* corrigi *cessit*. Melius est *jussit*. Statius lib. vii Thebaid. vers. 32, *Jus erit, aspiciam terras, pacemque jubebit Omnibus*. Tacitus iv Annal., cap. 72, *Tributum Drusus jussit*.
 217. Præfert Rivinus *jubare induit*. Sed usitatum est *induere* cum accusativo, et ut in *loca contulit* intelligitur *stellis*, ita in *jubar induit*.
 218. Lib. iii, vers. 5, *Nominis dans astris, et stellis cursibus aptans*. Rivinus conijcit *aux't* pro *addit*.
 219. Lib. iii, vers. 4, *Sideris innumeri numerum quem non latet omnis*. Fabricius interpunctionem editionis primæ Vict., secutus est, quam ante Sirmundum Seherus et Weitzius emendarunt.
 220. Fabricius edidit *Destituunt, quacumque dies a luce premuntur*. Weitzius *Destituunt quacumque die, sed luce premuntur*. Teneo lectionem Vat., ut quæcumque referatur ad sidera, nempe *quævis sidera*. Vide vers. 667.

Luminis immensi radiato vertice fusi.
Nec mirum, si clara latent sub sole corusco
Sidera, quo mundum monstrat mensura mino-
[rem,
150 Qui fovet igne pro cælum, mare, sidera,
[terras,
225 Concepta virtute Dei, quem sphaera polorum
Sustinet, et sentit dominum per cuncta tonan-
[tem,
Cujus ab imperio veniunt, quæcunque mini-
[strant,

A Omnia : jussus agit totum, sub lege laborat
Miles et ipse Dei, cum lunam, et sidera cuncta
250 Ostentat, sub vere novo, sub tempore primo,
Sub tirone die veterana in sæcla paratus.
Vidit quinta dies animalia cuncta profundi.
151 In corpus solidantur aquæ, nervique li-
[gantur.
Musculus humor erat, fluctus duræ in ossa,
255 Atque oculi gemmantur aquis humo e gelato :
Et quot sunt fluctus, tot forsân in æquore pisces
Luserunt fluido per carula vasta natatu,

VARIÆ LECTIONES.

221. Vat., *vertice fusi*. Alii. v. *phœbi*.
222. Vat., *nec mirum si*.
225. Vat., *s. quæ mundum*.
225. Vat., *concepta* v. Alii, *conceptum* v.
227. Vict., *quæcunque ministrant*, *Omnia : jussus agit totum, sub lege laborant*. Vat., Sirm., *ministrat Omnia j. a.*
229. Vat., *cum lunæ et sidera cuncto Orientans s.*

252. Editi, *addit quinta*. Vat., *vidit q. Vict.*, *interpungit cuncta, profundi In corpus*.
253. Vat., *solidantur que n.*
B 254. Vat., *musculus humor*.
255. Vict., *o. gemmantur a.*
256. Vat., *f. tot forsitan æquore*. Vict., *f. quot forsân in æquore pisces Incedunt fluido*.
257. Vat., *notato; ad marg., natatu*.

NOTÆ.

221. Magis placet *fusi* quam *phœbi*. *Vertex radiatus* pro sole hic accipitur. Ennius apud Ciceronem in de Orat., cap. 40, *Oculis postremum lumen radiatum rape*. Solis verticem, sive caput radiis ornatum veteris sigeabant, ut notum est. Clarius legam *fusa*, scilicet luce fusa vertice radiato luminis immensi. Lib. III, vers. 1, *Luminis æterni, lunæ lux, lucis origo*.

225. Videtur rationem assignare cur lateant sidera sub sole. Sed quænam est hæc ratio? Aut si ratio nulla hic exhibetur præter immensum lumen solis, quid sibi vult. *Quo mundum monstrat mensura minorem?* In Vat. est *quæ pro quo*: sed eadem remanet difficultas. Legam igitur *Sidera; quem mundo monstrat*. Prudentius lib. I Symm., vers. 514, de sole: *Et quod nemo negat mundo, cœloque minorem. Area major enim, quam qui percurrit in illa*. Si ita legere velis, supra rescribes *Non mirum*, aut in *nec intelliges non*, ut apud Sedulium in præfat. ad Carm. paschale, *Quorum multiplices nec numerantur opes: de qua significatione adverbii nec pro non vide ibi Wopkensium*. Quod si retineatur lectio vulgata, in *mundum* intellige terram solam, non universitatem hanc rerum; nam *mundum* pro terra, et mortalibus dixerunt etiam ethnici scriptores, et Dracontius vers. 705 hujus libri. Si hæc videtur reddi ratio, non mirum esse si sub sole sidera lateant, cum sol major sit terra. Alia explicatio ex astronomia petita hæc est, eo magis latere sub sole corusco sidera quo sol nostro conspectui minor apparet: scilicet diameter solis quo magis ad zenith accedit, eo magis decrescere nobis videtur.

224. Confer versum 24 et seq. Incertum est an Dracontius teneat stellas etiam quæ fixæ dicuntur a sole lumen accipere, quod indicat hic versus an solum planetas intelligat. Res isthæc olim valde obscura erat, neque nunc quidem satis liquet, ac vix affirmare possumus, nullam ostendi rationem qua stellas fixas suam a sole lucem mutuari asseramus.

225. Fortasse melior est lectio Vat., *Concepta virtute Dei, quem*, vel legendum *Conceptus virtute Dei, quem*. Sirmondus non solum ipsum solem conceptum intelligit, sed eundem agnoscit esse quem sphaera sustinet, non Deum. Sed quo pacto sol vocari potest *dominus per cuncta tonans*? Conjecti licet *Conceptam virtute Dei quem sphaera polorum Sustinet, et sentit dominum per signa volantem*. Sed præstat retinere scripturam Vat.

227. *Cujus*, scilicet Dei. Hinc rectius *ministrant* quam *ministrat* cum Vat. et Sirm. Nec placet distin-

ctio Sirmondi *ministrat*. *Omnia jussus agit, totum sub lege laborat. Miles et ipse Dei*: quanquam post *laborat* virgula non obest. Sententia Dracontii est ab imperio Dei venire omnia quæcunque ministrant sive inserviunt. Propertius lib. II, el. 18, *Aspicere, uti cælo modo sol, modo luna ministret*.

228. *Mallet agit curam*, quæ phrasid est Plinii lib. V, cap. 24. Prudentius I contra Symm., vers. 554 de sole: *Præscriptis lege sub una Deditus officiis*.

229. Lib. II, vers. 25, *Militia famulante sua servire fidelis*: vide notam.

230. Dracontius innuit sententiam quorundam veterum, qui stellas lumine a sole accepto fulgere assererebant, de qua Isidorus cap. 24 de Natur. rer. Vide etiam vers. 224. Poteris etiam explicare: *cum Deus lunam et sidera cuncta ostentat*: nam vers. 216 et 217 ignes, et jubar proprium stellis conceduntur.

231. *Tiro* adjective etiam dicitur, ut *tiro exercitus, tiro miles*. *Tironi* opponitur *veteranus*, quod militibus convenit, sed aliis quoque rebus veteribus tribuitur.

252. Interpunctio Vict. inepta est. *Vidit an addit legas*, perinde est. Vide vers. 156.

253. *Forte nervisque ligantur*. Lib. III, vers. 614, *Jam nervis membra ligantur*.

255. Scribendum potius *gemmantur* quam *geminantur*, quamvis hoc non sit proorsus contemnendum, cum oculi sint gemini. Versu 345 utrumque expressum est, *Orbe micant gemino gemmantia lumina visus*. Vide lib. III, vers. 618. *Gemmant oculi*, quia in modum gemmæ splendent: iidem gemmantur, cum sunt instar gemmæ: et quamvis active plerumque

hoc verbum usurpetur, ex participio *gemmatu* patet posse etiam dici *gemmari*. Rivinius pro *gelato* conjicit *palatum*: cui minime subscribam. Nam oculi gemmantur aquis, dum humor gelatur, sive astringitur instar gelu. Mar. Victor. lib. III Genes., *Herba virens, flavas cum duravisset aristus, Solis ob ardore in frugem lacte gelato*. Quod in aliis editionibus vers. 66 aliter profertur; *Herba sibi, et calamis in frugem lacte gelato*.

256. Editiones veteres distinguunt *pisces Incedunt*, etc. Sirmondus *pisces. Luserunt*, etc., quod fortasse ab eo factum, ut *luserunt* referatur ad *animalia* vers. 252, et *factura* vers. 259, sint eadem animalia. Posset versus 259 statim post versum 252 poni, et sic hæc difficultas evanesceret. Verum etiam si nullum sit comma vel punctum post *pisces*, ut ipsi sint, qui *luserunt*, tamen *factura* referri debet ad *animalia*, vel ad *pisces*, qui sunt animalia profundi.

257. Concinnius est *Luserunt* quam *Incedunt*. Lib.

- Et crispante freto perflabant naribus undas, A
Terrigenis factura cibos post cuncta creandis.
240 **152** Exsilit inde volans gens plumea læta
[per auras,
Aera concutiens | ennis crepitante volatu :
Ac varias fundunt voces modulamine blando,
Et, puto, collaudant Dominum meruisse creari.
Hæ niveo candore nitent, has purpura vesit,
245 His croceus plumæ color est, has aureus ornat,
Albentes aliis pennæ solidantur ocellis,
Atque hyacinthus adest per colla et pectora
[fulgens.

VARIÆ LECTIONES.

238. Vict., *f. perlabant n.*
239. Vict., *per cuncta.*
242. Hic versus sic exstat in Vat. et Vict. In Sirm. B
derst omnino.
245, 246. Vat., *Est croceus (supra croceus) hic
pluma color, has aureus ornat Lalbanus : ast aliis
plumæ solidantur ocellis.*
247. Vat., *pectora fulgor.*
249. Abest hic versus ab editis, exstat in Vat.
250. Vat., *E' studiis his pluma color, h. d. o.*
251. Vat., *pluma per. Alii, multa per.*
252. Sirm., *et levibus t. Sirm., Vict., plumis. Vat.,
pennis.*
253. Vat., *sexta dies f.*
254. Vat., *et spicans a.*

NOTÆ.

ii, v. 158, *Ludant super æquora pisces.* Terentius Adelphi. iii, 3. 23, *Congrum istum maximum in aqua sinito ludere.* Pro mari cærule dicunt Virgilius, Statius et alii.

238. Vers. 578, *Murmure quod venti flantes vaga marmora crispant.* Valer. Faccus, l. i, v. 311, *Alma novo crispans pelagus Tithonia phæbo.* Hic crispante ponitur absolute, ut *luna minueat*, et potest subintelligi *se.* Persius sat. 3, v. 87, *Ingeminat tremulos naso crispante cachinnos.* Plinius Senior non semel. Rivinus mallet *proflabant naribus*, quod mihi etiam magis arridet.

239. *Terrigenæ* sunt homines e limo terræ facti. C
Lucretius primos homines *terrigenas* vocat l. v, v. 1425, *Frigus enim nulos sine pellibus excruciat Terrigenas.* Ita alii pariter usurpant. Vide not. ad v. 115 et 236.

240. Mar. Victor l. i, v. 126, *Hinc volucres quoque molle genus traxere vigorem :* qui descriptionem volucrum concludit, *Ergo materies avibusque et piscibus una est ;* sed hic versus a Fabricio allatus abest ab aliis editionibus. Prætereo Basilium, Ambrosium et alios.

242. Cum hic versus exstat in Vict. et Vat., desit vero in Sirm. et, ut videtur, in Azagr., colligere licet eum ab Eugenio Toletano omisum fuisse.

243. Nota Græcismum *collaudant meruisse creari* pro quod *meruerint creari.* Ambrosius lib. v Hexæm., cap. 12 et seqq. avium creationem et genera late prosequitur. Rivinus *alaudas* a laude Domini ex quorundam opinione dici refert. Melius alii vocabulum Gallicum esse aiunt.

245. Color croceus et aureus non multum inter se differunt, sed differunt tamen nonnihil.

246. Rivinus pro *solidantur* conjicit *stellantur*, et advertit Barthium legere *hyalis* pro *aliis*. Utramque conjecturam respuo. Vers. 253 etiam est *solidantur*, et cum præce lat *his* et *has*, non male est nunc *aliis*, quamvis libentius legerem *alis*. Explicandum solum superest, quid sint *ocelli*, quos nonnulli de diversis pennarum coloribus interpretantur. Sed, ut ego puto, *ocelli* hoc loco sunt radices pennarum, sive calami, quibus infixæ sunt pennæ. Sic in arboribus *Oculi nodi sunt, ex quibus frondes exeunt*, ut exponit Isidorus lib. xvii Orig., cap. 6, nu. 15. Sic in radicibus arundinum est oculus, qui *bulbus* etiam dicitur, et a Plinio *ocellis* lib. xxi, cap. 4. Scriptura codicis Vaticanæ ansam conjecturis præbet, an legendum sit *has aureus ornat Galbanus, ast aliis pennæ solidantur ocellis :* nam *galbanum* et *galbanus* erat vestis delicatior coloris viridis, et glauci, aut flavi, et lutei, et nonnunquam aurei, ut apud Vopiscum in Aureliano cap. 3½ tunica galbana imperatoris. Vide

153 Eminent his cristatus apex, has lingua de-
[corat,

Et brevitæ formæ pensatur voce canora.

250 Has virides pennæ reddunt, has discolor ornat
Pluma, per innumeras currens pictura volu-
[cres :

Et rudibus tenuem subtexunt aera pennis.

Ipsa dies folium ramis, et floribus berhas

Evomit, et spicis acuit seges omnis aristas.

255 Silva comis vestita viret, nidosque loquaces

154 Exhibet, et varias decantat garrula voces,

249. Abest hic versus ab editis, exstat in Vat.
250. Vat., *E' studiis his pluma color, h. d. o.*
251. Vat., *pluma per. Alii, multa per.*
252. Sirm., *et levibus t. Sirm., Vict., plumis. Vat.,
pennis.*
253. Vat., *sexta dies f.*
254. Vat., *et spicans a.*

Salmasium ad hunc locum, et ad Lampridium in Alexandro Severo cap. 41, qui tamen contendit, *galbinum* legendum : notat etiam *galbeam, galbinam et galbulam* genus esse avis viridis. Si legas *has aureus ornat Galbanus*, opportunior erit conjectura Rivini, ast aliis pennæ *stellantur ocellis, vel variantur ocellis.*

248. *Decorat media producta rarum est.* Silius lib. xii, vers. 743, *Tarpeii clamant Jovis, ac delubra decorant,* ubi multi legunt *coronant*, fortasse quia *decorant* media brevi solet efferi. Exstat etiam inscriptio incertæ ætatis tom. I Inscript. Muratorii pag. 54, num. 4, ubi producitur : *Exvitiisque ejus te ipsam, templumque decoro.* Auctoritas Dracontii certa est, eaque lectio Siliii confirmatur non minus quam inscriptione Muratoriæ. Et favet ratio : nam a *decus decoris* est *decoro decoras* penultima correpta, a *decor decoris* eadem producta. Martialis lib. xiv epigr. ult. gallos gallinæos vocat *cristatas lucis aves ;* Ovidius l. i Fast. vers. 455, *cristatum alitem*, Plinius lib. xi, c. 37, *cristas in capite avium apices.*

250. Tertullianus lib. i de Pallio sic de pavone ait cap. 3 : *Quantum et pavo pluma vestis . . . multicolor, et discolor, et versicolor, etc.* Aditis notas Cerdæ in hunc loc. Ave diversorum colorum dicantur *discolores* a Plinio et aliis. Alia significatione *discolor* est diversi coloris, seu colore differens, ut apud Ovidium v Trist., el. 16, vers. 8, *Sumatur fati discolor alba meis.*

252. Iterum vers. 264 repetit, ut solet, *rudibus pennis* pro novis, recentibus. *Subtexere* pro *operire*, D et *subtexere aera* de avibus Statius, aliique dicunt.

253. Die tertia arbores et herbæ cum ramis, foliis et floribus productæ fuerant. Sed cum hic mentio fiat volucrum, repetitur ea narratio, perinde quasi die qua volucres creatæ sunt, majori copia folia et flores prodierint, quibus scilicet aves uterentur.

254. *Evomit*, ut *undare* et similia abundantiam significant. Scriptura codicis Vat. probabilis est, ut ex ea legendum *et spicas acuit seges omnis aristas.* Confer vers. 25 l. iii, *Sic calamos nutrita seges armat aristas.* De verbo *spicare* alibi.

255. Frequens usus apud Dracontium hujusmodi metaphorarum, *Vestita comis, pennis, etc.* Lib. iii, vers. 24, *Sic plumis vestitur avis, sic frondibus herbe.* Vide vers. 166, lib. i, *Et semper vestita comis.* Virgilius lib. xii, vers. 475, *Pabula parva legens, nidisque loquacibus escas ;* quod Dracontius imitatur.

256. Ut *nidi loquaces*, sic *silva garrula decantat* dicitur. *Decanto* significat recitare et repetere ab alio dictata. Sed hic sumi etiam potest pro *cuno sim-*

Cum vagabunda volat commotis plausibus ales, A
Frondebis insidens vento cum fronde movetur,
Unguibus ad ramos infixas tenacibus hærens.

260 Pennigerum vernare nemus vapor urget in
[usus

Pignoris, et molli durescunt ova tepore:

Pennantur membrata globis, animantur, anhe-
[lant,

155 Rumpuntur, confracta sonant, nutrita
[volatus

Tentant, et rudibus libraantur in aera pennis.

265 Sed cum discordent inter se elementa coacta,

Fetibus eductis concordant unda, vel ignis.
Unda creat volucres, producit flamma volu-
[cres.

Pabula montis erant, sed non qui pasceret
[herbas,

Affuit: intactæ senuissent floribus herbæ,

270 Ni pascenda daret tellus iumenta per agros.

Sexta dies phœbi rutilo processerat ortu,

Cum natura parens gignit animantia terris.

Cornibus erumpunt armata fronte iuveni.

156 Et per prata vagum sequitur sua bucula
[taurum.

VARIÆ LECTIONES.

257. Vat., *Cum natubunda volat nec mox q'plausibus*
ales. Vict., Cum vacuanda v. c. p. a.

259. Vat., *tenacibus erret.*

260. Vat., *P. venerare n. v. unget i. u.*

261. Vat., *molli durescunt o.*

262. Sic Vat. in Sirm., *Pennantur tunc membra*
globis, animantur, anhelant. Vict., Pennantur tum
membra, globis animataque anhelant.

264. Vat., *aera plumis.*

266. Vict., *facibus eductis.*

268. Vat., *parvula mundus erat, sed.*

269. Vat., *Affuit intactus.*

270. Hic et duo seqq. versus desunt in Vat.

272. Vict., *n. parit, gignitque a.*

274. Vat. ita, sed scribit *bucula. Sirm., E. p. p.*
vagos s. s. b. tauros. Azagr. ita, sed vaccula pro bu-
cula. Vict., E. p. p. vagus s. s. vincula taurus.

NOTÆ.

pliciter, et quamvis levi mutatione scribi posset et
varia decantat garrula voce, tamen elegantius est et
varias decantat garrula voces, ut vivo vitam infelicem,
et similia.

257. Rivinus cum veteribus editionibus tuetur
Cum vacuanda volat, et affirmat Sirmondum pro
vacuanda posuisse vitium manifestum *vagabunda*,
cum in *vagabunda*, quod est a *vagari*, secunda sit
longa. Explicat autem *vacuanda volat*, per vacuum
volat. Obscurum id est, et Dracontius potius dixisset,
Cum per inane volat. Neque vero facile proferentur
exempla, quibus constet, secundam in *vagabunda* ne-
cessario esse corripiendam. Lectio Vat., *natubunda*,
non est spernenda: etsi enim verbum novum sit *na-*
tabunda, tamen ex analogia defendi potest, et elegan-
ter de avibus diceretur, quæ habent hoc etiam ab
aquis, ex quibus sunt ortæ, ut instar natanium
piscium aera secent pennis. Quod si scripturam solli-
citate velis, non inepte rescribes *Cum vagat*, atque
volat a verbo *vago*, *vagas*, quo multi usi sunt. De
plausu avium, dum volant, supervacaneum est dicere.
Supra vers. 241, *Aera concutiens pennis crepitante volatu*.

258. *Insidens* media producta ab *insido*, quod ma-
gno est in usu præcipue apud poetas pro *insideo*. Ac
forte legendum erit *Floribus insidit, vento cum fronde*
movetur.

259. *Ad ramos infixas*, ut l. II, vers. 261, *ad colla*
pendit.

260. Rivinus pessimum esse dicit *nemus* pro *genus*.
Sed cum omnes codices habeant *nemus*, non facile
id mutaverim in *genus*, primum quia proprie de ne-
more videtur esse sermo, quod vernat in usus pigno-
ris avium, tum quia etiamsi velis intelligere aves in
nemus pennigerum, poteris sane per metonymiam,
qua continens ponitur pro contento. Simili fere mo-
do vers. 256 silva *varias decantat garrula voces*.

261. Notandum est *molli durescunt*, qualia oxymora
passim occurrunt apud Dracontium. Fovenitur autem
ova, ut pulli formentur. Ovidius *Fast.* I, vers. 443,
Quæ facitis nidus, quæ plumis ova fovetis. De hoc
tepoere sermo est, qui mollis dicitur, quia in molli
ovo fit et molle ovum efficit.

262. Non dubium quin scriptura Vat. vera sit, re-
liquæ falsæ. Ipsa ova quæ durescunt pennantur mem-
brata globis, animantur, anhelant, rumpuntur, confracta
sonant. Columella l. VIII, c. 5, *Luna crescat*
diebus, quibus animantur ova, et in speciem volucrum
conformantur. De verbo *membrare* iterum fiet mentio

PATROL. LX.

ad vers. 356, *Membratur in artus*. Novum est ver-
bum *penco*, *pennas*, sed *pennatus* in usu est. *Pen-*
nescio Cassiodorii est l. I, ep. 38, *Donec paulatim a*
molli pluma recedentes adulta ætate pennescant. *Pen-*
nantur est quod Columella ait, in *speciem volucrum*
conformantur, seu pennis vestiuntur.

263. *Confracta sonant* pro *confringuntur cum sonitu*.

264. *Librari in aere*, et in *aera* passim dicuntur
aves a poetis aliisque scriptoribus.

265. *Elementa coacta* sunt elementa connexa, et
compulsa, ut duas significationes habeat verbum
coacta.

266. *Vel* pro *et*, ut Virgilius *Pietate, vel armis*;
Livium, aliosque veteres omitto, nam scriptores se-
quioris ævi hac loquendi ratione nimium abutuntur.
Concordant vero unda et ignis in educendis fetibus
volucrum, tum quia volucres ex aquis ortum ducunt,
et earum fetus tepentibus ovis producuntur, tum
quia ex aqua et igni maxime omnia constant, ut di-
ctum est vers. 24 et 25, et ex humore ovi et calore
volucres animantur. Weitzius cum prima editione
legit *facibus eductis*, et in Indice exponit *facies ele-*
mentorum educere: merito eum rejicit Rivinus.

269. Non errabit qui legat *intactis*, cum variant
codices. Plinius l. XVIII, c. 25, *Sene cunct præta*. Sic
Ovidius et alii *senium* agri et herbarum dicunt.

270. *Jumentis*, species pro genere.

273. *Arma ferarum* sunt cornua, ungues, dentes.

Mar. Victor l. I Gen., vers. 353, *Armavitque manu*,
cornu, pede, dente, veneno, Atque aliis. Legam *alis*,
quamvis diversæ editiones referant *aliis*.

274. Paulo post vers. 285, *Inter prata vagum*.
Eleg. vers. 37, *Erravit per prata vagus*. Weitzius se-
quitur primam editionem *vagus sequitur sua vincula*
taurus, et interpretatur de vinculis amatoris. Rivin-
us ait quod legit Sirmondus *vagos sequitur sua bucula*
tauros, inversum videri, non enim bucula tauros, sed
taurus buculas sequitur. Non tamen illi displicet Sir-
mondi scriptura, quia vers. præcedenti Dracontius
juvencos dixit. Aliquanto venustior videtur lectio
Vat. Potest autem intelligi, quod bucula taurum tan-
quam ducem et patrem gregis sequatur, vel etiam
amoris causa. Est enim vitula symbolum impuditiæ:
adeoque cum Oseas propheta cap. II Israel meretrici
comparasset, vers. 5, *Quia dixit: Vadam post ama-*
tores meos, qui dant panes mihi, etc., iterum cap. I,
Ephraim vitulæ confert vers. 14, *Ephraim vitula docta*
dilinere tritram, ut exponit Roa Sing. lib. III, cap. 13,

23

- 275 Cervus in arva fugax palmatis cornibus errat, A
Et velox prorumpit equus, pecus utile bellis.
Impia terribiles producit terra leones.
Simplicitas ovium fraudes passura luporum,
157 Et raucos timuit discurrens dama mo-
[lossos.
280 Spumat aper, mortes lunato dente minatus,
Et latus obliquans meditatur praelia torvus.
Nec massyla fames duros descendat in armos,
- Aut aper alter eat spumantia bella movere.
Gignitur omne genus pecudum, genus omne
[ferarum
285 Inter prata vagum nullo custode per herbas.
158 Instar montis habens incedit bestia mole.
Promitur anguis hians, quatiens sub dente ve-
[nenum,
Et maculosa repit squamis per viscera ser-
[pens

VARIAE LECTIONES.

276. Vat., *E. v. prorumpit e. p. u. belli.*
278. Vict., *fraudem passura laborum.*
280. Vict., *mortem limato dente.* Vat., *minatus;*
alii, *minatur.*
281. Vat., *p. turbus.*
282. Sic Vat., sed scribit *massyla*. Sirm. Vict.,
Ac maxilla ferox duros desævit in armos. Ita Azagr., B
sed *desituit pro desævit.*
283. Ita Vat.; in aliis, *Audacter certans s. b. m.*
284. Vat., *Promitur o. g. p. g. esse f.*
285. Abest hic versus a. Vat.
286. Vat., *Instat mortis habet intendit bestia mol-s.*
Vict. interpungit *Instar montis habens, incedit bestia,*
mole Promitur, anguis.
287. Vat., *h. quatiens s.*
288. Vict. *rapit squamas.*

NOTÆ.

qui plura in eandem rem profert. Verbum, quod adhibet Dracontius, huic explicationi favet; nam feminæ quæ amoris causa viros sectabantur *secutuleias* antiqui dicebant a verbo *sequi*, quod eadem in re frequenter adhibebant, ut Virgilius, Propertius, Valerius Flaccus, Sabinus, alii. Ovidius Heroid. ep. 16 Parid., vers. 323, *Si pudet, et metuis, ne me videre secuta*, etc. Dracontius præ oculis fortasse habuit Horatium, qui l. n, od. 5, cum Lalagen juvencæ comparasset, addidit: *Jam te sequetur. . . . jam proterva Fronie petet Lalage maritum.* Adde Catonem in *Diis: Vaccula*, etc.

275. Ovidius in *Trist.*, el. 11, vers. 11, *Utque fugax avidis cervus deprensus ab ursis.* Weitzius *palmata cornua* explicat in indice *insignia, et erecta, quibus cervi ornantur, ut victores palma.* Vera interpretatio petitur ex Plinio l. xi, cap. 37, sect. 45, *Nec alibi major naturæ lascivia. Lusit animalium armis. Sparsit hæc in ramos, ut cervorum. . . . Aliorum (cornua) fixit in palmis, digitosque emisit ex iis: unde platycerotas vocant.* Capitolinus in Gordiano cap. 3 ad lin. *palmatos cervos* memorat. Dracontius rursus vers. 640 *cornua palmata* dixit. Cornua cervi palmata in effigie exhibet Aldrovandus lib. 1 de *Quadrup. b. nlc.*, cap. 28.

276. Ut vers. 273, *erumpunt* de juvenis, sic nunc *prorumpunt* de equis: et utrobique significatur, creari animalia, quæ vi et impetu feruntur et irruunt. Equus propter usum belli Marti dicatus erat, *bellator* a Virgilio, Valerio Flacco, aliis dicitur.

277. *Impia* pro *immitis*, ut *pious* pro *mili*. Et dicitur *impia* terra, quia leones, quos producit, sunt impii.

278. *Simplex* et *simplicitas* pro *innocuus* et *innocentia* sæpe a Dracontio usurpantur. Weitzius cum prima editione vel potius cum Fabricio, *fraudem passura laborum*, in indice vero *passura luporum* recte edidit. Rivinus neque errorem correxit, neque veram scripturam *luporum* in Sirmondo advertit. Ut oves placidum, et simplex genus est, ita lupi ovili *insidiari* passim dicuntur.

279. Ovidius, *Sic damæ fugiunt, pugnant virtute leones.* Virgilius, ecl. 8, vers. 28, *Cum canibus timidi venient ad pocula damæ;* et Georg. iii, v. 559, *Timidi damæ, cervique fugaces.* Sic *imbelles* et *pavidæ* dici solent damæ, nam et a Græca voce, quæ timorem significat, nomen habent. Adverte etiam epitheton *raucos* de molossis, qui latratores a Martiali dicuntur libr. xii, ep. 1, et verbum *discurrens*, huc illic currens, quod trepidantibus egregie congruit. Constructio ipsa figurata est pro *discurrit timens*.

280. Rivinus cum editionibus antiquis præfert *mortem limato dente*. Sirm., Vat., *mortes lunato d.* Recte *limato* dicitur, quia apri acunt dentes, ut Vir-

gilius, Horatius, Seneca et alii loquuntur. Verum bene etiam est *lunato*, instar lunæ, cujus figuram dentes apri referunt. Auctor carminis de laudibus Herculis inter Claudiani opera: *Indomitus regnabat aper, soloque tremendus Corpore lunatis fundebat dentibus ornos.* Statius etiam de apro lib. xi, v. 552, *Igne tremunt oculi, lunataque dentibus uncis tra sonant.* Paulo post Dracontius v. 283, *spumantia bella* de apro, de quo *spumare* apte dicitur, ut a Claudiano l. ii de rapt. Pros. 242, *Securus ubique Spumet aper, sævique fremant impune leones.*

281. *Oblique ruere* etiam convenit apro. Ovidius *Metam.* lib. viii, fab. 4, v. 344, *Et obliquo latrantes dissipat ictu.*

282. Scriptura codicis Vat. vulgatæ lectioni longe præstat. *Massyla fames* pro feris Mauritanicæ, quas stimulat fames. Statius l. ii Achill., v. 186, de leone domito, iras colligente: *Ejurata fides, domitorque inimicus, in illum Prima fames, timidoque pudet servisse magistro.* Et Dracontius in eleg. v. 269, *Quando fames rabidi quamvis jejuna leonis. Duri armii sunt ipsorum aprorum, nisi mali legere duris descendat in armis.* Ovidius l. cit., v. 419, de apro: *Splendidaque adversos renabula condit in armos.* De voce *Massyla* vide libr. iii, v. 189.

283. Sententia est, Apro meditantii praelia neque alii feræ, neque alius aper sese opponant.

284. Fortasse melius est *promitur* cum Vat. quam *gignitur* cum aliis, quamvis v. 287 rursus occurrat *promitur*.

286. Weitzius edidit *bestia*, sed in indice posuit *bellua*, quod Rivinus videtur præferre. Ex Vat. suspicari possis *Instar montis habens incedit bestia molem.* Isidorus l. xii Orig., cap. 2, n. 9, *Elephantum Græci a magnitudine corporis vocatum putant, quod formam montis præferat.* Græce enim *mons λόφος* dicitur. Joannes Lud. de la Ceida, *Advers. sacr.* cap. 417, num. 21, hunc locum Isidori illustrat.

287. Versu 638, *Repat hians anguis.* Oppianus, *Halieut.* libr. 1, sic de serpente: *In quo exitiale virus evomit, omnemque e dentibus Expuit funestam vehementem bilem, thesaurum interitus.* Apuleius *Apol.*, *Viperæ ritu niveo denticulo atrum venenum inspirare.* Lucanus l. ix, v. 628, *Morsu virus habent, et fatum dente minantur, alii fatum in dente minantur.* Quædam venenum pro ejicere cum violentia. Terentius *Eun.* ii, 3, 66, *Homo quatiens certe cum dono foras.*

288. Libr. ii, v. 257, *Quid serpens maculosa jaces, medicina fatetur.* In editione priua ex codice Vict. consultum est metro *rapit squamas*: nam prima in *repat* producit. Barthius malebat *redit*, quod acutissimum ait Rivinus. Sed genuina lectio videtur *repat*. Isidorus l. xii Orig., c. 6, *Serpens autem nomen*

- Atra venena nocens missura e flatibus oris, A
 290 Et subito sparsura graves per sibila mortes,
 Atque eadem membris impertitura medelas.
 159 Sed ne cuncta simul passim per cuncta
 [fuissent,
 Distribuit loca certa Deus, et tempora fixit.
 Tempore non uno veniunt, quæ sæva vocantur.
 295 Non semper movet arma leo, nec scorpius ictus
 Semper habet, nec semper agit fera vipera
 [morsus,
 Nec semper tollunt ad vulnera colla cerastæ, 305 Arida vipereos angues suscepit arena,

VARIÆ LECTIONES.

289. Vat., *missuraque flatibus*. Vict., *missura affla-*
tibus.
 290. Vat., *e. subitas passura gravis p.*
 291. Vat., *Atque eadem membris vitæ peritura me-* B
dullis.
 292. Vat., *s. pars impar cuncta f. Azagr., s. pas-*
sim per prata f. Vict., s. passim per cuncta f.
 293. Vat., *veniunt quo s.*
 295. Vat. Vict., *ictus*. Sirm., *ictum*.
 296. Vat., *vipera mortes*.
 298. Sirm., *non semper adurit*. Sic Vict. in Vat.;
 et Azagr., *nec s. a.*
 300. Editi, *Pro regione plagæ contemperat unda*
vaporem. Vat., *Pro regione plagæ pro temperat un-*
das. Ex conjectura *pro tempore*.
 305. Azagr., Vict., *et pura*.

NOTÆ.

accepit, quia occultis accessibus serpit: non enim aper-
 tis passibus, sed squamarum minutissimis nisibus reptit
 Serpentes autem reptilia sunt, quia ventre et pectore
 reptant. Posset legi per gramina; sed ventre et pec-
 tore reptare hoc ait Dracontius per viscera. Quod
 autem primam in reptit corripiat, mirum videri non
 debet: siquidem ejus tempore quædam vocabula
 non eodem intervallo efferebantur, ac apud veteres
 quædam etiam communem quantitatem habebant.
 Accedit verbum *repto*, si ejus origo inspiciatur, pri-
 mam brevem habere: est enim a verbo Græco ἔρπω
 per metathesim, in quo prima natura est brevis.

289. Libr. III, v. 303, *Aut si vipereis non esset noxia* C
tellus flatibus ei nullus mandarent sibila mortes. Con-
 fer etiam l. II, vers. 223 seq., et El. v. 65 seq. Forte
 legendum *missura flatibus* producto a in *missura* ob fl
 vocis sequentis.

291. Intellige membrorum de parte sua, ut ait libr.
 II, v. 255. Isidorus l. XII Orig., cap. 4, *Ex vipera pas-*
tilli fiunt, qui θηριακοὶ vocantur a Græcis. De hac
 medicina e serpentibus extracta rursus l. II, v. 257 et
 loc. cit. Elegiæ. Cum Isidoro conferendus est Sares-
 buriensis, qui l. VII, cap. 10, legit *qui θηριακοὶ vocan-*
tur a Græcis. Plinius l. XXIX, cap. 4, sect. 21, ita
 habet: *Fiunt ex vipera pastilli, qui Theriaci vocantur*
a Græcis, ternis digitis utrimque amputatis, etc. Sci-
 licet a capite, et a cauda ternis digitis amputatis. Alia
 remedia e serpentibus contra ipsa venena eo cap.
 refert Plinius.

292. Ita editio princeps ex codice Vict., cui favet
 Vat., nam *pars impar* corruptum est ex *passim per*.
 Fabricius mendum putavit *Sed ne cuncta simul*, cum
 sequatur *passim per cuncta*, et correxit *Sed ne mixta*
simul passim per cuncta fuissent. Weitzius Fabricium
 transcripsit; Sirmondus retinuit *Sed ne cuncta simul*,
 sed ex suo codice, ut æquum est credere, mutavit
 sequentia verba in *passim permixta fuissent*. Azagren-
 sis codex, *Sed ne cuncta simul passim per prata suis-*
sent. Primigenia lectio venustissima est, ac sensus
 est, Ne omnia simul essent in omnibus. Nam *fuissent*
 poni pro *essent*, tempus pro tempore, ex more sæ-
 culi v observavit Barthius ad Rigorium. *Per cuncta*
dixit Dracontius v. 226, et Tertullianus, ut adverti
 ad v. 9. Vide infra v. 348.

293. Consule notam ad v. 315.

294. Ea quæ sæva sunt, aut non omni tempore
 veniunt, aut non semper nocent. In hoc eodem argu-
 mento versatur Dracontius in Eleg. a vers. 55 ad
 vers. 82.

295. Virgilius l. XII, v. 6, *Tum demum movet arma*

leo. Scorpius non semper cerie ferit, sed ad ferien-
 dum semper paratus est. Plinius lib. XI, cap. 25, sect.
 30, *Semper cauda in ictu est: nulloque momento me-*
ditari cessat, nequando desit occasione. Observandum
 tamen scorpios extra Africam non esse venenatos,
 quod multis experimentis a recentioribus dicitur
 comprobatum.

296. Alio sensu *habere ictum* est esse percussum.
 Sed *habere* etiam sumitur pro *facere*, *afferre*, ut *ha-*
bere dialogum, sermonem, iter. Cicero de Provinc.
 Consul., cap. 4, *Equitatus habuit interitum*, hoc est
 attulit, ut nonnulli interpretantur; sed ita distinquen-
 dum videtur, *Deinde adventus in Syriam primus equi-*
tatus habuit interitum, ut equitatus sit in gignendi
 casu.

298. Vide Lucanum Paneg. ad Pison. *Ipsa vices*
natura subit, etc., et Ovidium l. IV, eleg. 4 de Ponto,
 v. 1, *Nulla dies adeo est australibus humida nimbis*,
 etc., et Alcuinum carm. 178, *Nil manet æternum*
celso sub vertice cæli, Omnia vertuntur temporibus
variis, etc.

300. Ex Vat. ita lego: quia sententia videtur esse,
 solem temperare ignes, et undas pro diverso tem-
 pore, et pro diversis regionibus. Epist. v. 81, *Sol*
dat temperies species gratissima mundi.

301. Rivinus scribendum ait *bellantis fluctus*, sive
bullantis, hoc est, ebullientis. Plinius lib. IX, c. 7,
Bullantium aquarum sufflatio. Verum de mari quod
 tranquillum redditur hic sermo est. Sic Horatius l.
 IV, od. 12, v. 1, *Jam veris comites, quæ mare tem-*
perant. Ait ergo Dracontius fluctus qui modo inquieti
 erant et veluti bellantes, placidis reddi, et quodam-
 modo jacere. Vide Prudentium præf. I contra Symm.
 v. 40, *Sed cum cærulei prælia gurgitis*. Weitzius ex
 Statio in Theb. producit, *Imbelli recubant ubi littora*
somno, et *Jacent exhausti solibus amnes*. Prior locus
 magis ad Dracontium pertinet.

302. *Grande* adverbii loco Statius l. XII, v. 685,
Sed bella ciet, bellumque minatur, Grande fremens.
 Ovidius lib. II Trist., v. 35, *Nunc ubi detonuit, stre-*
pituque exterruit orbem, Purum discussis uera reddit
aquis.

305. *Vipereos angues*, viperas, species pro genere.
 Rivinus corrigendum censet *Africa vipereos*, et vers.
 seq. *Numida sortitur tellus*. Sed, ut omittam, primam
 in *Numida* corripi debere, ipsa Africa leonibus abun-
 dat. Solinus, cap. 40, de Africa *Minori agens ait:*
Interna ejus plurima quidem bestiarum, sed principaliter
leones tenent. Præterea nullo majorem venustatem
 habet *Arida arena suscepit angues, humida tellus leo-*

- Humida sortitur tellus fera colla leonum,
India cum gemmis et eburnea monstra minatur.
- 161** Bellua divinos inter generatur odores,
Ambrosiasque rapit male frangens bestia messes,
- 310** Incertusque color tigris per mille colores
Montibus Hyrcanis venit, atque effeta marito
Mittitur, ut vincat currens orbata procellas.
- 162** Cornibus erectis sortita est Africa damas,
Concava suscipiunt per montes saxa dracones.
- 315** Cætera distribuit diversis semina terris,
Plurima conjunxit, sed cespitè multa diremit.
Munera præterea funduntur divitis auri,
Protulit eximias et ditior India gemmas,
Producunt niveos et littora rubra lapillos;

VARIÆ LECTIONES.

- 307.** Vat., *gemmis eburnea.*
309. Vat., *Ambrosiasque rapit male flagrans besaa messes.* Vict. et Sirm., ut editum est; sed Sirm., *sapit pro rapit*; Vict., *mensas pro messes.*
310. Vat., *inceptusque color.*
311. Azagr., *venit ac e.* Vat., *M. H. judeo* (vel *video*) *setata marito.* Vict., *M. archanis v.*
- 314.** Vict., *per montem.*
315. Vat., *C. distribuit distribuit diversis.*
316. Vat., *s. c. mente d.*
317. Vat., *divitis agri.*
318. Vat., *eximias et ditior I. Azagr., eximias industrior I. Sirm., Vict., eximias illustrior I.*

NOTÆ

- nes.** Ac revera feræ præcipue educantur in silvis, in quibus certe humida est tellus. Solinus cap. 39, al. 26, de Numidia ait: *Qua parte silvestris est, feras educat, qua jugis ardua, equos alit.* Lucanus, libr. ix, postquam narravit exercitum Catonis arenas Africæ serpentibus plenas peragrasse, addidit v. 945: *Jamque illis magis atque magis durescere pulvis Cæpit, et in terram Libye spissata redire: Jamque procul nemonum raræ se attollere frondes. Surgere congesto non culta mapalia culmo. Quana dedit miseris melioris gaudia terræ, Cum primum sævos contra videre leones!*
- 306.** Nota fera colla leonum pro leones, ut vers. sup. *vipereos angues* pro viperas.
- 307.** Vers. 286, *Instar montis habens* de elephanto. Tertullianus de jud. Domini, *Et genus æquoreum, et desermia monstra natantum.* Alcimus Avitus lib. i, v. 40, *Et quæ monstra solet rarus producere pontus, de balænis et aliis belluis marinis.* Virgilius l. i Georg., v. 56, *Nonne vides, croceos ut Tmolus odores, Indu mitti ebur?*
- 308.** Rivinus opinatur loqui Dracontium de animalibus venenatis quæ ex corruptis odoribus producuntur. Sed vix dubium est quin de elephanto loquatur, qui frequenter bellua vocari solet, ut bellua Getula, bellua Indu, quod notatum a Weitzio est in indice. Et sententia ipsa id exigit. Cum enim dixisset Dracontius, Indiam cum gemmis etiam elephantos producere, addidit illico elephantos inter divinos odores generari. Nam Indiæ odores Dracontius tribuit v. 176 seqq., ut gemmas v. sup. et v. 318. Dicuntur vero divini odores, quia ad Dei cultum destinantur.
- 309.** Fortasse *sapit male fragrans bestia messes.* Ex Vat. conjecturæ locus est, an legendum sit *frangens balsama*, nam balsamum est arbor, ex qua succus, balsamum etiam dictus, prodit. Ambrosia est etiam quædam herba, sed hoc loco ambrosiæ messes sunt herbæ odoriferæ, suaves, jucundæ, ut ambrosii succi apud Columellam et Silium, et paulo post v. 325 hac eadem in re: *Et nimis ambrosium lacrymæ dant minus odoris.*
- 310.** Figurata constructio pro *Tigris incerti ac varii coloris*, quæ proinde varia et maculosa dicitur. Suspiciamus *Incertoque colore tigris.*
- 311.** Fabricius errorem editionis primæ Vict. expressit *Montibus arcanis*, quem recte emendavit Weitzius *Montibus Hyrcanis.* Virgilius l. iv Æn., *Hyrcanæque admorunt ubera tigres.* Plura de tigris Hyrcanis ex hoc loco Dracontii et aliis congressit Barthius ad Statium Theb. l. iv, v. 678. Suspicio esse mendum in *effeta marito*, nam effeta tigris est, quæ fetum edidit; sed quid sibi vult verbum, quod additur *marito*? An *mittitur a marito*? Non puto. At codex Vat. clare habet *marito*, in præcedentibus verbis corruptus est. Fortasse pro *effeta* aliud scribere oportet, ut *venit, ac sectante marito*, etc.
- 312.** Tigris describitur orbata catalis, adeoque effeta, seu feta, nam *feta* pro *effeta* ponitur aliquando.
- B** Lucanus l. v, v. 405, *Ociur et cæli flammis, et tigris feta Transcurrit.* Ovidius xii Met., v. 677, *Feta trulentior ura.* Sed velocitas tigris propria est quæ a sagitta lingua Persarum nomen habere dicitur. Solinus cap. 27, *Ac maxime earum potentia probatur, cum maternis curis incitantur, cum catulorum insistent raptoribus: succedant sibi equites licet, et astu quantolibet amoliri prædam velint, nisi in præsidio maria fuerint, frustra est ausum omne. Tentabam totum hunc locum ita restituere Incertoque colore tigris per mille color. s Montibus Hyrcanis vario sectata marito Mittitur.* Passiva significatione *sectata*, qua usus est Varro libr. ii de Re rust., c. 9, *Qui vult, se u cane sectari*; vel si mavis *valido sectante marito.* Recte *vincat procellas.* Horatius l. ii, od. 16, *Ociur cervis, et agente nimios Ociur euro.*
- 314.** Rivinus in verbis *per montes*, ut legitur in Vat., seu *per montem*, ut habent veteres editiones, aliquid latere putat, fortasse *susceptum Garamantum saxa.* Sed Dracontius loquitur potius de monte *Æthiopia*, in quo dracones gignuntur. Solinus cap. 43 de *Æthiopia: A meridiana parte mons editus mari imminet, ingenio igne per æternum fervidus, et inquiet jugis flagrantibus, inter quæ incendia jugis draconum magna copia est.* Postea loquitur de foveis draconum. Confer Isidorum, qui etiam speluncas draconum memorat l. xii Orig., c. 4, et addit: *Gignitur autem in Æthiopia et Indid in ipso incendio jugis æstus: ubi fortasse legendum erit in Æthiopia, et inter ipsu incendia jugis æstus;* exscribit enim Solinum. Verum etiam l. xiv, c. 3, de India loquens ait: *Ibi sunt et montes aurei, quos adire propter dracones, et gryphas, et immensorum hominum monstra impossibile est quod fabulam sapit, vel certe fabulosum est.*
- 315.** Distribuit *Leus* ex v. 293. Virgilius l. i Georg. cum explicuisset, *Et quid quæque ferat regio, et quæ quæque recuset*, subjunxit v. 60, *Continuo has leges æternaque sædera certis Imposuit natura locis.*
- 316.** Rivinus ex Avieno et Barthio *cespite multa diremit* explicat *interposita spatiosa terra.* Avienus *cespes* pro regione usurpat in Perieg. v. 227, *Cespite Paphiaco prodit saxosa Charambis;* et v. 388, *Istius extenti sola cespitis undique sulcant Innumeræ gentes.* Alii legunt *sata cespitis.* Nihilominus mallein *Plurima conjunxit, sed semina multa diremit, aut et semina;* amat enim Dracontius similes repetitiones, quæ elegantia non carent.
- 317.** Fortasse melius videatur *divitis agri* quam *auri*, ut comprehendantur omnes divitiæ, quæ postea referuntur. Sed cum nulla mentio alibi occurrat *auri*, retineo *divitis agri.* Broukusius ad l. i Tibulli eleg. 10, v. 51, *Nulla te divitis auri Pondere pulchrum epitheton aut esse divitis auri, alibi etiam a Tibullo usitatum, et hoc loco a Dracontio.*
- 318.** Versu 307, *India cum gemmis.* Vide Isidorum l. xiv Or., c. 3.
- 319.** De gemmis maris Rubri Plinius, Solinus inna-

B Flammantes, viridesque tulit Babylonia A
[crustas, 325
rida nobilitant pretiosis littora gemmis,
gidus et roseo carbunculus ardet honore;
es fla trahunt nullo sub pollice ducta,

Balsama Cæsareos plorant virgulta per agros,
164 Et nimis ambrosium lacrymæ dant mu-
[nus odoris.
Cinnamon interior profert sub Phœnice tellus,
Solis amica nimis : nam non de sole perusta

VARIÆ LECTIONES.

iditi, *Persida*. Vat., *Persica*. Sirm., Vict.,
ilitat.

at., *Serus fla trahit n. s. pollice d.*

25. Sic Azagr., Vat., Sirm.; sed Sirm., mu-
is. Vict., *Et nimis ambrosia plorant virgulta*

per agros *Balsama, Cæsareos lacrymæ dant munus*
odores.

326. Sic Azagr.; in Vat. i. *profert sub finice tellus.*
Sirm., Vict., *profert Phœnicia tellus.*

327. Hic versus et sequens, *Hæc nardi*, desunt in
Vat., pro non Vict. *nunc.*

NOTÆ.

alii scribunt. *Nivei lapilli sunt margaritæ,*
naragdi. Seneca in Hippol. v. 388, act. II,
c niveus lapis Deducat aures, Indici donum

labylonia pro parte Mesopotamiæ, cujus ca-
labylon, et pro ipsa urbe Babylone accipi so-
bius *flammantes viridesque crustas* intelligit
marmoreas quæ ædificiis aliisque magnis
inducebantur. Sed de gemmis adhuc sermo
ficari quis posset legendum *baccas*, aut *con-*
crustas, nisi etiam de gemmis *crusta* dicere-
pud Sidonium a Barthio ipso allegatum ex
libr. II, *Crystallinas*, aut *onychinas crustas*,
rthius Advers. libr. IX, cap. 7, exponit de
quæ fiebant ex lapidibus pretiosis. Adde Pli-
xxxvii, c. 4, *Adamas in tam parvas frangitur*
ut cerni vix possint. De Chaldæis, quorum
t Babylon, Solinus cap. 50, *Quæcunque Eu-*
bibunt gentes, diverso nitent lapide.... Sagda
ris ad nos usque profuxit.... jucundissime vi-
nibus libr. xxxvii, c. 10, sect. 67, Sagdam
adhærescentem navibus inveniunt prasini colo-

Fabricius correxit *nobilitant* pro *nobilitat* in
mondus edidit *nobilitat*; sed vix commodus
rui potest. Legerem, si per mss. liceret, *Per-*
litant pretiosæ littora gemmæ, quo Vat. ducit.
nendum est *Persida*. Claudianus de III Con-
v. 204, *Gemmatosque humilem dispergere*
cultus, etc.

lar. Victor I. I Genes., v. 282, *Hic ubi sul-*
tilans carbunculus igne; alii, *Fulmineo ruti-*
unculus igne coruscat. Tertullianus de Judic.
nde nitet prasinus, illinc carbunculus ardet.
is in Genes., *Prasinus huic nomen, illi est*
ilus ardens. Drepanius carm. ult., *Sic rutilus*
romit et carbunculus ignem, ubi alii legunt
carbunculus. Cur igitur frigidus a Dracontio
quia etsi ardere videatur, non urit tamen, et
manet. Quid si pro frigidus legas *Et Phry-*
so, seu rutilo? aut *Et Libycus rutilo?* Isidorus
14, *Omnium ardentium gemmarum principa-*
bunculus habet.... Gignitur in Libya.

Rivinus pro *nullo sub pollice* conjicit *mollis* de
t apud Claudianum consul. Prob. et Olybr.
Stamine, quod molli tondent de stipite Seres.
cutius multo est *nullo sub pollice ducta*, ut
r, *fla trahi non eo modo quo apud nos*, sed
b pollice ducta. Loquitur nimirum Dracon-
tio tempore quo officium sericum peculiare
aut paucis commune erat. Filum autem pro-
dicebatur quod ex lino, aut lana, aut simili
sub pollice trahebatur. De Seribus Plinius,
Isidorus, alii.

Barthius I. xxxiv, cap. 10, cum Vict. legit
seq. versum, sed in seq. pro *Cæsareos* legit
ros, quia arbor balsami testa inciditur ad no-
um illum liquorem provocandum. *Quid enim,*
areos odores potius quam regio aut alios dixit?
itus erat suæ ipsius correctionis I. IX, cap. 7,

scilicet *Idumæ Ambrosia plorant virgulta per agros*
Balsama Cæsareos. Lacrymæ dant munus odores.
Iduma est Judæa princeps balsamiferarum regionum,
et vel sola. Cæsarei agri sunt prope Cæsaream civi-
tatem Palæstinæ, cujus civitatis mentio non uno loco
apud Josephum, Stephanum, Plinium, alios. *Idumæ*
Cæsareos ad differentiam plurium ejusdem nominis
urbium. Hæc fere Barthius, qui addit, solere Dra-
contium confertim, ut maxime potest, multa paucis
verbis dicere. Ex his interpretatio vocis *Cæsareos per*
agros eruitur.

525. Posses ex Barthii conjectura scribere *per*
agros Idumæ. Ambrosium, etc., aut *per agros: Idumæ*
ambrosium, etc. Possis etiam alia conjectura *Eminus*
ambrosium, aut *Nec minus ambrosium*. Pro humore
qui e plantis remittitur *lacrymæ* ponuntur ut plantæ
ipse humore manantes *plorare* et *lacrymari* dicuntur:
atque ita loqui solent non tantum poetæ, verum etiam
Plinius, Columella in oratione soluta, et alii plurimi.

526. Rivinus, lectionem vulgatam secutus, ait,
Phœnicia tellus dici, ut *nix Gallia*. Vat. non obscure
consentit cum Azagr. *sub Phœnice*, quam scripturam,
ut videtur, non nemo invertit, ut metri rationem ha-
beret: nam media in *Phœnice* produci debet. Sed
syllabarum quantitatem etiam in incrementis nomi-
num propriorum parum curarunt poetæ Christiani:
et rursus v. 653 occurrit *Phœnicis* correpta secunda,
Phœnicis exactam, vel *exhaustam*, ut etiam Sirmon-
dus legit, quamvis alii ediderint *Phœnici exactam*.
Nomen proprium regionis est *Phœnice*, *Phœnices*, et
in ablativo *Phœnice*. Eadem *Phœnicia*, sed rarius di-
citur. *Phœnicicus* est adjectivum ad *Phœnicem* perti-
nens: neque erat causa, cur Rivinus excogitaret,
Phœnicia tellus dici, ut *Gallia nix*, nam *Phœnicia*
adjectivum esse potest cohærens cum *tellus*. Avem
Phœnicem ex surculis cinnami rogam sibi struere
narrant Solinus, Ovidius, Statius, Claudianus. Cinnam-
um veterum esse hoc ipsum cinnamomum, quod
nunc *cannella*, seu *canela* dicimus, colligitur ex de-
scriptione cinnamomi, quam affert Isidorus I. XVII,
cap. 8, *Interior sub Phœnice tellus* innuit partem Phœ-
nices quæ Arabiæ proxima est, aut etiam Arabiam
ipsam, ut solent poetæ regiones conterminas alias
pro aliis nominare. De Arabia Solinus cap. 33, al.
46, *Cinnamolgos perinde Arabiæ avis in excellentissi-*
mis lucis tezit nidos e fructibus cinnamorum, ad quos
quoniam non est pervenire propter ramorum altitudi-
nem et fragilitatem, arcolæ illas congeries plumbatis
partuni jaculis, dejectasque pretiis vendunt amplioribus
quod hoc cinnamum magis quam alia mercatores probent.
In nonnullis ex insulis Philippinis, ut Mindanao, Solo
et alii, quæ cinnami sunt feracissimæ, nidi a qua-
dam ave texuntur, qui in Europam advecti princip-
pum raræ et pretiosæ sunt epulæ. Nondum liquet ex
quibus fructibus texantur, sed non videntur mul-
tum dissimiles iis quos Solinus describit.

527. Sententia est, partem interiorem Phœnicet
soli ardori magis obnoxiam cinnamum proferre, alias
partes magis ab æstu solis remotas nardum et aino-
mum. Hæc autem ita intelligo, si vera sit scriptura;

- 165** Hæc nardi flores, hæc portio fundit amo- A
[mum.
Omnibus his genitis, animal rationis amicum
330 Formatur virtute Dei, linatur in artus,
Ut dominanter eat moderatior omnibus unus,
Naturæ jussu quæ protulit omnia princeps.
Ast hominem non terra parit, non pontus ab
[undis,
Non cælum, non astra creant, non purior aer :
335 Sed dominaturum cunctis dominator, et auctor
Plasmavit per membra virum de pulvere factum.

VARIÆ LECTIONES.

- 330.** Vat., *Forma Dei virtute Dei linatur in arctus.*
331. Vict., *Ut dominator eat moderatior omnibus istis.* Sirm., Vat., Azagr., *Ut dominanter a moderatior omnibus unus; sed in Sirm. dominator, in Azagr. B dominanter, in Vat. dominantur.*
332. Sirm., *Naturæ jussu quæ.* Azagr., *Natura jussit quæ.* Vat., *Natus ac jussit quæ.*
333. Vat., *t. prodit n.*
334. Vat., *purior ver.*
335. Editi. *Sed dominatorum dominator summus, et auctor.* Vat. ut hic editur.
336. Vat., *plasmatur per; cæteri, linavit per; ex mendo Vat. per conjecturam, plasmavit.*
338. Sic Vat. et Vict.; in Sirm., *corporea species.*
339. Vat., *Conspicit unda sine forma viri mente perumper.*
340. Abest hic versus a Vat.
343. Vict., *medullam.*
344. Vict., *s. immensa c. Vat., s. immerse c. Sirm., s. in messe c.*

NOTÆ.

- nam in Vat. hi duo versus desunt, neque certe valde sunt necessarii : alii codices variant : adeoque libentius legam *Solis amica nimis, necnon de sole perusta* Hæc nardi flores, etc., ut intelligatur, vel ipsam Phœnicem, vel quamvis aliam regionem de sole perustam nardum et amomum producere. Rivinus in erratis legit *Solis amica nimis, nondum de sole perusta.*
328. De amomo Plinius l. xii, c. 13. Virgilius, ecl. 4, *Assyrium* vocat amomum, quia in Assyria vel solum vel imprimis nascitur.
329. Ovidius Met. lib. i, vers. 76, *Sanctius his animal, mentisque capacius altæ Deerat adhuc, et quod dominari in cætera posset.*
330. *Limatur* denotat hominem perfecte conditum, veluti lima politum.
331. Eligo *dominanter*, quia similibus adverbis delectatur Dracontius. Vide proleg. n. 135. *Moderatior* hoc loco eat perfectior, meliori modo conditus.
332. Rivinus distinguit et legit *moderator omnibus istis Naturæ, jussu quæ protulit omnia princeps*, hoc est Deus. Barthius l. xxxiii, cap. 21, legit cum Vict., *sed explicat princeps pro primus* nullo sensu. Varietis codicum innuit mendam subesse. Vide num legendum sit *Natura jussu nam protulit omnia princeps. Ast hominem*, etc. In scriptura Sirmondi potest intelligi, *Naturæ princeps jussu protulit*, etc. Lib. ii, v. 51, *Spes hominum, rerum princeps.*
333. Lib. ii, v. 250 et seqq., eandem sententiam pluribus persequitur. Prudentius Apotheos. v. 1032, *Omnia jussu Imperitante novas traxerunt edita formas.* D *Solus homo emeruit Domini formidabile dextra Os capere.*
336. Retineri posset *Linavit*, ut supra v. 330, *Limatur in artus*, Rivinus observat *linavit* posse deduci a *limo*, sed melius a *lima*. Hanc originem a *lima* magis probō. Verbum *plasmare* in creatione hominis referenda frequenter adhibent SS. Patres. Dracontius l. ii, v. 87, ubi formationem corporis Christi refert, *Et caro plasmatur.* Confer etiam lib. iii, v. 620 et seqq., et Dracontium sui similem ubique invenies.
337. Censorinus de Die Natali cap. 11, num. 7, *Quinque et triginta diebus infans membratur.* Supra v. 262, *Pennantur membrata globis*, et lib. ii, v. 78, *Qui nasci dignatus homo membratur in album*, vel, ut legam potius, *in artus.* Jac. Mosantus Briosius inter vocabula Censorino soli usurpata receusebat *membrari.*
338. Lib. ii, v. 98, *Ergo ubi corporeos artus domi-*
- nator, et auctor Induit* : et v. 236 de homine, *Ingratus, quia factus erat cælestis imago*, et l. iii, v. 532, *Facioris imago.*
339. Rivinus ait hoc esse vitium expressum : cum enim jam homo *cælestis imago* esset, uente carere non poterat. Corrigit *viri, cum mente suprema* (scilicet Deo) *Spiritus infusus*, etc. Nihil muto, neque vitium ullum agnosco. Etsi enim homo secundum animam, non secundum corpus, sit factus ad imaginem Dei, tamen totus homo dicitur in sacris litteris factus ad imaginem Dei, et Dracontius v. præced. narrat in artus corporeos formatum fuisse hominem, qui cælestis imago est. Homo autem non ex solo corpore constat, sed ex anima etiam, cujus creationem nunc refert. Relucet autem quodammodo in corpore imago Dei, cum corpus ipsum dicatur imago animæ. Sic Tertullianus, qui imaginem Dei corpore hominis non circumscribat, tamen cap. 6 de Resurr. ait : *Ita limus ille jam tunc imaginem induens Christi futuri in carne, non tantum Dei opus erat, sed etiam pignus.*
342. Vers. 395 de Eva : *gena pulchra rubore.* Lib. iii, v. 624, *Et æminæ rubuere genæ.*
344. Veteres editiones cum Vict., *surgunt immensa capilli*, et Weitzius in indice notat esse adverbium *immensa*, ut *transversa, sera*, et similia, quæ more adverbii ponuntur. Rivinus *immensa* accipit pro immenso numero capillorum : mallem pro capillis, qui sine mensura certa, ut reliquæ partes corpora, crescunt. Neque repugnarem, si quis legeret *immense* postrema brevi, ut *inferne, superne.* In editione Pottar. Christian. Fabricii penes cl. præsulem Reggium ad marg. invenio ms. hanc lectionem *in summa pro immensa.* Scriptura Sirmondi probabilis eat, sed non nihil obscura, scilicet pro *surgit messis capillorum*, potest conjici *surgunt in vertice crines*, vel *surgunt in fronte capilli*, aut *a fronte* : sic lib. iii, v. 620, dum resurrectio corporis describitur, *Scena capillorum fundens a fronte coronam*; vel *surgunt in veste capilli.* Ambrosius de Noe et Arca cap. 7, num. 21, *Capilli capitis quam grato amictu caput vestiunt*, et lib. vi Hexaem., c. 9, n. 75, de osibus capitis, *capillis densioribus vestiuntur*, et Dracontius loc. cit. v. 621, *Tempus et omne caput vestit de crine decorum.* Addo etiam conjecturam, *surgunt in merce capilli*, hoc est venales. Plinius l. xii, cap. 25, *Sarmenta quoque in merce sunt.* Ovidius l. iii de Art., v. 165, *Femina procedit densissima crinibus emptis, Proque suis alios efficit are suos. Nec rubor est emisse palam.*

- 167** Orbe micant gemino gemmantia lumina A
[visus,
A vocem compago dedit, nova machina surgens
uctorem laudare suum, gavisus, quod esset.
Tunc oculos per cuncta jactat, miratur amœ-
[num
le florere locum, sic puros fontibus amnes
uatuor undisonas stringenti gurgite ripas
e per arboreos saltus, camposque virentes
liratur: sed quid sit homo, quos factus ad usus,
168 Scire cupit simplex, et non habet unde
requirat:
- 355 Quo merito sibimet data sit possessio mundus,
Et domus alma nemus per florea regna paratum;
Ac procul exspectat virides-jumenta per agros,
Et de se tacitus, quæ sint hæc cuncta requirit,
Et quare secum non sint hæc ipsa, volutat
169 Nam consorte carens, cum quo conferret,
[egebat.
360 Viderat Omnipotens hæc illum corde moventem,
[tem,
Et miseratus ait: Demus adjutoria facto,
Participem generis: tanquam si diceret auctor,
Non solum decet esse virum, consortia b'anda

VARIÆ LECTIONES.

Editi, visu. Vat., visus.

Vat., atque oculos.

Sic Vat.; cæteri, Q. undifluo stringentes g. r.

Vat., miratur: sed quid. Editi, miratur se:

Vict., simplex est, non. Sirm. distinguit cupit, et.

Vat., q. meritos s. Sirm., p. mundi. Vict.,

Vat., p. mundus.

Ita Vat.: in Azagr., Atque domus alterna ne-
floreæ rura. Sirm., Vict., Atque æterna domus

nemoris per florea rura.

356. Sic Vat.; in aliis Parva procul spectat v. j. p. a.; sed Vict., vineta pro jumenta.

357. Ita Vat.; cæteri, Hac de re tactus voluitque, et corde requirit; sed Azagr., angit, et Vict., cogitatque pro voluitque.

358. Sirm., vel quare. Vat., Et quare non secum quæ sint hæc cuncta requirit. Vict. ut hic editur.

361. Sirm., Vict., demus solatia facto. Vat., demus adjutoria f. Azagr., d. adjutorio f.

NOTÆ.

Vide v. 255, et l. II, v. 652, et l. III, v. 618, ces oculi gemmato lumine vibrant. Oculos ultimi ex Plinio notat Rivinus; sed Dracontius in loco linguam commemorat.

Rivinus melius putat, Et vocem compage dedit ichina, surgens Auctorem laudare suum. Illic iræ favet lib. II, versus 84, Intuitur compage tractura ligatur. Confer l. III, v. 644. Post non bene virgula in editis ponitur: intelnim surgens ad laudandum.

Vers. 243 de avibus, Et, puto, collaudant Domeruisse creari.

Mar., Victor l. I Genes., v. 155, Nec spectator uem tantæ gloria molis Impleat, atque oculis per singula ducat. Fabricius hunc locum, ut a alia Victoris, longe aliter edidit. Dracontius omnia solet dicere per cuncta. Vide v. 292 a. Virgilius l. I, v. 570, Passimque oculos a ferenti. Alii dicunt conjicere, trajicere oculinus su-pieatur miratur amonis, quo nomine li usus est Persius. Sed amonum adeo bene nihil melius.

Stringere ripas de fluminibus, ut mordere, elegantia notat. Undisonus Propertii, Vat. Statio verbum est.

Ire de aqua poeticum est: nam et pedes aquæ tribuuntur. Vide notam Broukssii ad Tibul., eleg. 10, v. 36, Et puras fluminis isse vias. Scriptura Vat. venusta est et verior videtur.

Lectio Sirmondi defendi potest; sed melius mundus, ut v. seq., Et domus alma nemus.

Cyprianus in Genes., Edibus in mediis de a. Domus, ades pro mansione et quacunque: domus avium, pecorum.

Vers. 270, Jumenta per agros. Pro exspectat i posset aspectat; sed exspecto pro simplici idhibetur a Plauto Aulul. IV, 8, 7, Petronio c. 47, Paulo in Digest. l. XII, tit. 4, leg. juamvis his in locis lectionem nonnulli solliamen ea pro'a est: nam hi mutant, quia cen-pecto significationem spectandi non habere, io idonea non est, et in probatis editionibus exspecto, non specto. Præterea Statio l. v, v. 22, Exspectatur equus. Ovidius l. XIV Met., Exspectatus erat. Uterque pro specto cotu-pecto usurpat. Scriptura vulgata tolerabilis

non est. Quid enim est parva jumenta? Neque scri-
ptura Vict., parva vineta, huic loco congruit.

357. Forte quid sint. In lectione Vict. est cogitat-
que, quod metro adversatur. Fabricius correxit ex
ingenio voluitque. Hoc ipsum edidit Sirmundus, sed
cum codex Azagr. variet, merito dubitare possis an
ex codice suo Sirmundus ita scripserit an ex Fabricii
correctione. Requirit de se pro a se, vel ex se: neque
magno opere obstabo, si velis rescribere Et a se, nam
hujusmodi monosyllaba sæpe vidi producta, præcipue
in principio versus, ut It eques. Alio loco ostendam
sit etiam esse commune.

358. Weitzius, non sint hæc, ipse volutat, quod mi-
nus probat Rivinus. Hic etiam suspicor Sirmundum
ex Fabricio magis quam ex suo ms. edidisse Vel
quare: cum enim editio prima Vict. habeat Et quare,
cui consentit Vat., Fabricius vel casu, vel de indu-
stria edidit Vel quare. Non erant animantia cætera
cum Adamo in paradiso ex v. 356, Ac procul exspe-
ctat, et v. 454, Præterea solis datus est locus ille duo-
bus. Atque ita quidem sentiunt nonnulli cum Dama-
sceno l. II de Fide orth., cap. 11, neque sane in sacris
litteris liquido affirmatur animalia fuisse in paradiso,
cum mentio solum arborum et fluminum fiat. Pere-
rius in comment. ad Genes. cap. II, v. 9, similis
vero existimat fuisse animalia in paradiso, rationes-
que et scriptores ita sentientes producit.

359. Fortasse Nec, consorte carens, cum quo con-
ferret, habebat. Hic conferre est colloqui, communi-
care consilia.

361. Sic Vat., cui favet Azagr. Cæteri editores
fortasse ex ingenio, ut metro consulerent, po-uerunt
solatia pro adjutoria. Genes. cap. II, v. 18, Non est
bonum esse hominem solum: faciamus ei adjutorium
simile sibi. Cap. XVII Ecclesiastic., v. 5, Creavit ex
ipso adjutorium simile sibi. Columella l. XII, c. 4, in
præfat. ex OEconom. Ciceronis: Ut ex hac eadem
societate mortalibus adjutoria senectutis, nec minus
propugnacula præpararentur. Quod autem prima in
demus hoc loco corripitur, nihil obest: nam etiam
l. III, v. 678, corripitur: Judicio, Deus alma, tuo
detur inde triumphus. Aut ergo ea syllaba communis
erat, aut Dracontii tempore mutata fuit ejus quantitas.
Tertullianus l. I contra Marcionem: Dum spatium
detur, et patiens pietate perennis nisi hic etiam legat
datur.

363. Ex loc. cit. Genes.

- Noverit, uxor erit, cum sit tamen ille maritus, A
 365 Conjugium se quisque vocet, dulcedo recurat
 Cordibus innocuis, et sit sibi pignus uterque,
 Velle pares, et nolle pares, stans una voluntas,
 Par animi concors, paribus concurrere votis,
 170 Ambosibi requies cordis sint, ambo fideles,
 370 Et quicumque datur casus, sit causa duorum.
 Nec mora, jam venit alta quies, oculosque
 [supinat
 Somnus, et in dulcem solvuntur membra so-
 [porem.

VARIÆ LECTIONES.

364. Vat. ita Sirm., *uxor erit cujus tamen*. Deest hic versus in Vict.
 366. Sic. Vat., alii, *et sint sibi*.
 368. Vict., *par animi*; alii, *pars animi*. Vat., *paribus concurrere voces*. Editi, *p. decurrere votis*.
 370. Vat., *fit pro sit*.
 374. Sic. Vat.; in Sirm., Vict. *p. de quo prius i.* Azagr., *p. de quo pius i.*
 375. Sirm., *Attame: ablata juveni ne costa doleret*.
 Vict., *ablato*. Vat., *Sed si ablata daret juveni sua costa dolorem*
 B 376. Vict., *et testem subito*.
 377. Vict., *Cur. o. v. e. suus? Vat., posset et illam*. Alii, *posset alumnam*.
 379. Vat., *sed quia plenus*.
 380. Sirm., *in uxore*. Vat., Vict., *in uxorem*.
 381. Azagr., *d. contexta c.*
 382. Vat., *censim costa*. In Vict. desideratur hic versus.

NOTÆ.

364. Hic versus omissus fuerat a Vict., Fabricio, Weitzio, Rivinus, ut sensum veteri lectioni redderet, scribebat *consortia blanda Conjugium sed quosque vocet*. Verus sensus ex Sirm. et Vat. constat. Pro *uxor erit* forte melius *Noverit uxoris, cum sit*, vel *Noverit uxo is, cujus*.
 367. Ovidius iv Trist., el. 4, *Qui duo corporibus, mentibus unus erant*. Corippus l. II, v. 39, *Velle tuum fac posse meum*. Rivinus ex Persio, Capella, Juvenco, Eugenio illustrat, quod *velle pro voluntate* dicatur. C *Par* cum infinitivo Virgillii est eclog. 7. *Et cantare pares*. Pro conjuge *par* et *compar* aliquando usurpantur. Ovidius iv Fast., v. 97, *Illa rudis animos hominum conjunxit in unum. Et docuit jungi cum pare quemque sua*. Alii, *contravit in unum*.
 368. *Par* est duo, ut *par fratrum, gladiatorum, columbarum*. Fortasse *Par animus concors*, vel *Par animis concors*. In Vat. *concurrere* melius est quam *decurrere* in aliis.
 369. Sic distinguit Fabricius cum Vict. Sirmondus, *cordis, sint ambo*. Venustus esset hiatus, *Ambo sibi requies cordis, sibi ambo fideles*.
 370. Cur non *Et quicumque detur?* Vide notam ad v. 364.
 371. Somni per varias phrases descriptio. Somnus *supinat oculos*, quia *supini* jacent qui alte dormiunt et stertunt.
 372. *Membra in soporem solvuntur*, quia *sopor* ea solvit, seu reddit languida.
 374. Intelligi potest *de qua particula*, aut subintelligi *de qua costa*.
 375. Ex Vat. elici potest hæc lectio, *Sed ne ablata daret juveni sua costa dolorem*, vel *At ne ablata*, vel, ut edidi, *Ne vi ablata*, quod comprobatur ex v. 377, *Fur opifex vult esse suus*. Mar. Victor l. I Genes., v. 361, *Ergo opus aggressus notum Deus, ictaque raptim Corda viri, tanto dissolvit languida somno, Mentis ut experti costam subducere unam; vel ut alii habent, Mentis ut experti pollens subducere costam... Illæsis raperet membris*. Alcimus l. I Genes., *Cui pater omnipotens pressum per corda soporem Misit, et immensa tardavit pondere sensus, Vis ut nulla queat sopitas solvere mentes; Non si forte fragor securas verberet aures, Nec si commoto cælum tunc intonet axe. Quin nec pressa manu rupissent membra quietem*. Quos versus alii aliter legunt. Opinio Cajetani, ad metaphorarum et parabolicum sensum formationem Evæ ex Adami costa detorquentis, a theologis jure meritoque exploditur.
 Ratio vero quæ a Dracontio redditur, cur Deus Adamo soporem immiserit, S. Augustino non placet, qui somnum illum Adami internam quamdam animi contemplationem et quasi raptum aut ecstasim fuisse existimat libr. ix de Genes. ad lit., c. 29, et Enarrat. in psalm. lvi, num. 11. S. Joan. Chrysostomus, hom. 15 in Genes., non solum corporalem somnum in Adamo agnoscit, sed etiam rationem afferit ne ablata costa dolorem afferret. Notat vero Suarius in tract. de Opér. sex dier., libr. III, cap. 2, Chrysostomum revelationem Adamo factam non negare, sed differre ad tempus quo e somno jam excitatus erat. Dracontius v. 392 in ipso somno spirituales contemplationem evenisse non obscure tradit.
 377. Forte *suus*. At *posset et illam*, vel *et ille*. Rivinus cum editionibus antiquis *Cur opifex*, sed addit: Sirmondus mire *Cur opifex*: scribere, opinor, voluit *Fur opifex*. Conjicere libet *Fur operis vult esse sui: nam p.*
 378. Rursus v. 397, *formare*. Etsi recte Deus simpliciter *princeps* dicatur, tamen suspicor scriptum *primam*.
 379. Barthius libr. XXI Advers., cap. 2, *plenus amor* exponit *perfectus, nactusque florem suum*, ut *plena quies* apud Corippum.
 380. Barthius loc. cit. legit *in uxoris*, fortasse intelligit, *maritum noscere sua membra in membris uxoris*. Scriptura Sirm. clarior est. In Vat. sensus erit, *maritum noscere, sua membra in uxorem transiisse aut esse destinata*.
 381. Rivinus scripturam veterem Vict., ubi deest versus seq., ita reformabat: *Dividitur cortex, costis subducitur una. Nam juvenis*.
 382. Rivinus advertit hunc versum coincidere cum vers. 400, *Et remeat sua costa viro, sua membra recepit*. Sed non propterea rejiciendus est: nam faciendum nunc proponitur quod factum postea narratur. Mar. Victor hanc ipsam rationem complectitur lib. Genes., *Hoc nunc turba loco stolidissima desine tandem Quæsitum animum vanis torquere, nec isthic Quærite, cur hominis confecta est femina membris, Cui jam a principio molli de pulvere fingi Posset et ex nihilo Causas desiste latentes Scrutari: quæquam si conjectare licebit, Ex homine effecta est mulier, cognati quædam Mutuum, et alternum inter se ut misceretur amor, Semper in alternis cogens agnoscere membris*. Scio diverso modo hos versus ab aliis editos; sed ratio eadem utrobique ostenditur, neque vacat nunc in

- His datur omnis humus, et quidquid jussa crea- A
[vit,
Arvis, et pelagi fœtus, elementa duorum
Arbitrio commissa manent. His, Crescite, dixit
495 **174** Omnipotens, replete solum de semine
[vestro,
Sanguinis ingeniti natis nutrite nepotes,
Et de prole novos iterum copulate jugales,
Et dum terra fretum, dum cœlum sublevat
[aer,
Dum solis micat axe jubar, dum luna tenebras
410 Dissipat, et puro lucent mea sidera cœlo,
Sumere, quidquid habent pomaria nostra,
[licebit :
Nam totum quod terra creat, quod pontus, et
[aer B
175 Protulit, addictum vestro suo jure ma-
[nebit,
- Deliciæque fluent vobis, et honesta voluptas :
415 Arboris unius tantum nescite saporem.
Dixerat ista Deus : sanxit natura, quod in-
[quit
Omnipotens. Mirata diem, discedere solem,
Nec lumen remeare putat terrena propago;
Solanturque graves lunari luce tenebras,
420 Sidera cuncta notant cœlo radiare sereno.
Ast ubi purpureum surgentem ex æquore cer-
[nunt
Luciferum vibrare jubar, flammæque cœræ,
Et reducem super astra diem de sole ruben-
[tem,
Mox revocata fovet hesternæ in gaudia mentes,
425 Temporis esse vices noscentes, luce diurna
Cœperunt sperare dies, ridere tenebras.
176 Tot bona facta Deus non obliviscitur
[unquam,

VARIÆ LECTIONES.

402. Vat., *humos cum quidquid creavit.*
404. Vat., *m. hic. c.*
405. Vat., *Et replete solum omnipotens de semine vestro.*
406. Editi, *natos.* Vat., *natis.*
407. Sirm., *reparate.* Vat., Vict., Azagr., *copulate.*
408. Sirm., *Dumque fretum terra, dum cœlum s. a.*
Vict., *D. f. terra. et dum cœlum s. a.* Vat., *Et dum terra fretum, dum terram s. a.*
412. Hi duo versus, *Nam totum et Protulit*, desiderantur in editis, exstant in Vat.
415. Vat., *t. nescire s.*
417. Sirm., Vict., *O. migrare d.* Vat., *O. mirata d.*
418. Vat., *lumen*; alii, *lucem.*
419. Vat. ita, sed *glabes* pro *graves*. Sirm., Vict., *Subductisque nigris collucet luna tenebris.* Azagr., *Subductisque nigris lunari luce tenebris.*
421. Vat., *p. fugientem e. æ. gemunt.*
422. Vat., *f. tiere.*
423. Vat., *rubente.*
424. Vat., *nox revocata fovet h.*
425. Sic Vat., sed *divina* pro *diurna*; alii, *Temporis et requiem noscentes, luce diurna.*
426. Vat., *dies ridere.* Sirm., Vict., *diem ridere.* Azagr., *diem redire.*

NOTÆ.

402. Vide notam ad v. 9, *Vel quidquid.*
405. Fortasse melius *Et replete solum omnipotens de semine vestro* cum Vat., ubi est *omnipotens* pro *omniparens*. Virgilius libr. vi. v. 595, *Terræ omniparentis alumnum*. Lucretius l. ii. v. 705, *Per terras omniparentes*. Apuleius de mundo, *Omniparentis mundiamœnitas*. Neque vero necessaria est vox *Omnipotens*: Deus enim et princeps, qui ambos conjunxit in unum, his dixit, *Crescite, et replete solum*, etc.
406. Weitzius *ingeniti* explicat *non generati, s. d. a Deo creati*. Rivinus scribit *Sanguinis in geniti natos*, et explicat in consanguineam posteritatem. Lectio vulgata *natos nutrite nepotes* vix commodum sensum accipere potest. In Vat. recte procedit sententia: *Na is vestris ex eodem sanguine nutrite nepotes, et novas deinde generationes reparate*. Exponitur enim verbum Moysis *Multiplicamini*.
407. Hoc etiam loco Sirmondus Fabricium secutus videtur, non suum exemplar ms., nam Fabricius deseruit editi-nem Vict., ubi est *copulate*, ut metro consuleret per *reparate*. Vat. et Azagr. habent etiam *copulate*. Sirmondus edidit *reparate*. *Copula* primam habet longam apud veteres poetas; sed Licentius æqualis S. Augustini eam corripuit, *Arcet amor, copulamque tenet communis honesti*. Exstat ejus carmen inter opera Augustini in hujus ad illum epistola 26, al. 39. Erat autem Licentius ethnicus, ne hujusmodi vitia Christianorum poetarum propria esse credamus, sed ætatis potius, aut etiam ut vitium quidem scriptorum probabilium consuetudinem appellemus.
408. In editione Matritensi *Dumque fretum terra, dum cœlo sublevat aer*; sed cum discrepantia editionis Sirmondianæ non animadvertatur, par est credere, *cœlo* pro *cœlum* excidisse. Rivinus vult *Dumque fretum terras, dum cœlum sublevat aer* ex vers. 153 et seq., ubi aqua sustinere terram dicitur. Ex Vat. con-jicio *Et dum terra fretum, dum terram subvolat aer*. Interea dic, terram partim a freto sustineri, partim sustinere ipsum. Lucanus l. i. v. 87, *Dum terra fretum, terramque levabit Aer, et longi volent Titanæ labores*: quod ita exponitur, ut terra inferior aqua sublevet, aer undique contineat, et coerceat terram quasi centrum. Hunc locum fortasse respexit Dracontius.
416. Exprimit verba Moysis, *Dixit Deus, Fiat lux, et facta est*. Statius l. i Theb., v. 213, *Et vocem facta sequuntur*. *Sanxit* hic est firmavit, effectu ipso confirmavit.
418. *Terrena propago* homines, qui v. 239 *terrigena* dicuntur. In paradiso primi parentes ante peccatum nonnullis diebus commorati sunt, ut Pererius et alii conjiciunt. Putant alii, paucis horis e paradiso habitasse. Vide Suarium de oper. sex. die. l. iv, c. 8, qui probat Evam plus quam per unum diem naturalem fuisse in paradiso.
420. Imitatio Virgillii l. iii Æn., v. 515, *Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo*: et l. eod., v. 518, *Postquam cuncta videt cœlo constare sereno*.
425. Etsi fortasse bono sensu procedat scriptura, tamen juvat nonnullas conjecturas diversæ lectioni proponere. *Temporis esse vices noscentes, lucis, umbræ, Cœperunt ridere die, sperare tenebris. Vel lucis, et umbræ, Cœperunt sperare dies, ridere tenebras*. Certe obscurum est, quod luce diurna cœperunt sperare dies.
426. *Ridere* pro temnere, non curare. Tibullus l. iii, el. 6, v. 49, *Perjuria ridet amantum Juppiter*. Paulinus Petrocorius l. ii, v. 45 *Ridentes gaudendū sibi*.

- Quæ propter hominem fecit, sanxitque manere. A**
Hic Dominus pietatis opem subducere non vult,
10 Projicere nec plasma suum. Scit conditor ævi,
Esse nihil prorsus se præter ubique rogandum,
Et nisi subveniat, succurrens non erit ullus.
Inde malo bonus est homini Deus, omnibus
 [auctor.
Spes, opifex, dominus, rector, dux, arbiter,
 [index,
5 Continua bonitate pius, virtute modestus,
Simplicitate bonus, et culmine celsior omni.
Ibant per flores, et tota rosaria bini
Inter odoratas messes lucosque virentes
- 440 Simpliciter pecudum ritu, vel more ferarum,**
Corporibus nudis, sed nescia corda ruboris,
177 Quæ pars membrorum secretior esset
 [habenda.
Unde rudes scirent, quid moribus esset honestum?
Quod digitos, oculosque putant, hoc quæque
 [judenda.
Publica jungebant affectibus oscula passim,
445 Nec rubor ullus erat, cum staret origo pudoris,
Illicitamque sibi prorsus nihil esse putabant.
Et bene credebant, quibus omnia jussit ad
 [usum,

VARIÆ LECTIONES.

- 428. Sirm., homines. Vat., hominem. Vict., Quæ B**
opter sectique homines, sanxitque manere.
429. Sirm., his. Vict., Azagr., hic. Vat., huic.
430. Sirm., Vict., vult. Azagr., scit c. Vat., Addi-
ne plasma suum sit conditor ævi.
431. Vat., p. præter se u.
432. Vat., subveniat succurrens n. : videtur prius
sæc subveniet.
434. Sirm., Vict., ipse opifex, d. Azagr., spes,
ifex, d. Vat., spes opis, et d.
435. Vat., c. pietate bonus, v.
436. Vat., b. sed c. Vict., b. qui c.
437. Vict., f. per t. Vat., bini. Alii, r. læti.
438. Vat., lucosque v.
440. Sic Vat.; in Sirm. n. et nescia c. pudoris. Quæ
p. Azagr., n. et n. c. livoris. Ita Vict., sed livoris?
cum interrogationis nota.
441. Vat., quid pars.
443. Sic Vat.; in aliis, hoc membra p.
444. Vat., j. arrectibus o.
447. Vict., jussit ad unum.

NOTÆ.

428. Scriptura Vict. ab iis invec'ta est, qui metro
 esse putaverint *Quæ propter hominem*, cum tamen
 ima in *propter* tum ratione exsuræ, tum ob aspi-
 rationem sequentis dictionis recte produci possit.
 rtallianus l. iii contra Marcionem, *Hæc homini*
us ante oculos revocata reformat, Propter quem lo-
tes primus large omnia fecit. Lege primum. Vide
tam ad v. 115.

429. Rivinus cum Weitzio et aliis edidit *pietatis*
me; sed in nota scripsit opus pro opem, forte per
orem.

430. In editis nullus est sensus *Projicere nec plasma*
me vult conditor ævi, Esse nihil prorsus, etc. Ex Vat.
 Azagr. sumo scit pro vult.

434. Deus *index*, ut dixi ad vers. 414.

435. Libr. ii, v. 695, Deus dicitur *sub pietate bonus,*
posset etiam hic legi cum Vat. Continua pietate
me, ut in oratione dominicæ 21 post Pentecosten,
eterna pietate custodi. Sed cum vers. seq. occurrat
explicitate bonus, non tuto hic bonitate pius.

436. Libr. iii, v. 47, *Celsior excelsis.*

437. Forte *et læta rosaria bini. Elegans est ibant*
f, scilicet duo conjuncti.

440. Rivinus vult scribi *Corporibus nudis, ut nes-*
corda pudoris. Quæ pars, etc. Videlicet unde sci-
 t, *quæ pars membrorum secretior esset habenda,*
d moribus esset honestum? Possis etiam conjec-
sed nescia corda, rubore Quæ pars membrorum
retior esset habenda. Sive autem legas ruboris, sive
loris, eadem res incuitur. Candor, ut Rivinus
at, sapit divinitatem, pudor, et rubor opera tene-
rum consequitur.

441. Scriptura Vat., *Quid pars, potest habere hunc*
sum, cur pars aliqua corporis secretior esset ha-
nda.

444. Lectio Vat., *arrectibus*, confirmare potest ex-
 nationem Weitzii ad v. seq. Sed supra v. 392 legi-
 , *Affectusque novos blandi genuere sopores. Avitus*
 l, vers. 238, *Adam diffusi lætus per gramina campi*
jugis amplexus atque oscula cæsta petebat.

445. Rivinus suspicatur *Nec rubor ullus erat, ces-*
et origo pudoris, Facilius esset erat, cum deesset
go pudoris. Weitzius cum staret origo pudoris ex-
nit de moribus corporis, qui post culpam obsceni

sunt, antea non erant. Barthius libr. vii Advers.,
 cap. 20, ita explicat: *STARET ORIGO traductione a fon-*
tibus dixit, quorum origine stante nullus fluor, quæ
 explicatio, nisi aliud addas, obscura est. Dracontius
 solum videtur voluisse comprehendere sententiam
 Moysis Genes. cap. ii, v. 25, *Erat autem uterque nu-*
us. Adam scilicet et uxor ejus, et non erubescabant.

Itaque cum *staret origo pudoris* recte interpretaberis,
 cum essent nudi: *quæ nuditas nunc origo est pudori-*
 ris. Vel dicam potius honestatem ipsam vocari origi-
 nem pudoris: nam pudor, ut impudentiæ opponitur,
 bonus est, et ab honestate proficiscitur, quæ tamen
 pudorem non produxisset, nisi culpa præcessisset.

Alcimus v. 24 libr. ii, *Corpora nuda videre, et nutua*
cernere membra Non pudet, atque rudis sædum nil sentit
honestas. Non natura hominis, vitium sed causa pudori
est. Et postea v. 274, Nam culpa rebellis Fulsit, et
obscenos senserunt corpora motus. Tunc primum nudos,
dubium, quid dicere possim, Exstinctus, natusne pudor
circumspicit artus. Erubuit propriæ jam mens sibi con-
scia culpæ. De modo autem quo in statu integræ na-
 turæ propagarentur homines, theologi inter se dis-
 sentiunt: et nonnulli quidem Patres docuerunt, in
 statu innocentie propagationem hominum futuram
 per creationem, non per naturalem generationis
 viam. Sed scholastici cum S. Thoma pro certo po-
 nunt, futuras fuisse etiam in eo statu nuptias, et con-
 junctionem maris et femine. Addunt, defuturam
 motuum corporis inordinationem, non vero juveniti-
 tatem et delectationem. Pudor autem ex inordinatione
 oritur. Ita fere plerique Patres.

447. Barthius l. vii Advers., cap. 20, affirmat,
 Dracontium citra controversiam scripsisse *quibus*
omnia jussit Adonai, quia in scriptura vulgata abest
 ille qui jussit. Ad marginem vero notaverat Barthius
jus dat ad unum. Neutrum Rivino placet, etiamsi le-
gas jusserit unus, vel unum, hoc est Deus. Præfert
 cum Sirmundo *jussit ad usum, sed pro jussit melius*
putat cessit. Certe si mutatio invehenda est, malior
quibus omnia cessa fuerunt, vel quibus omnia cesserat
 auctor: nam revera a versu 437, *Ibant per flores,*
 nulla mentio Dei occurrit. *Cedere pro concedere* multi
 Christiani poetæ dixerunt, quod etiam apud Ciceroni-
 nem et alios veteres scriptores reperies. De hac si-

- 178** Arboris unius fructu sub lege negato. A 460 Fraudibus Imbutus mortis, caput omne ma-
Vomere non tellus, non rastro jussa domari, [lorum,
450 Quærere nec sudor fructus quocunque labore Pectore vipereo mellitum ex ore venenum
Cogitur, aut campos aliquo de fonte rigare, Funereo sub dente parans spumante palato.
Imbriferis semper pluviis absentibus uber **180** Ergo ibi livor edax contusum dente ve-
Cespes, et arbitrio crescit fetura marito. [nium
455 **179** Præterea solis datus est locus ille duobus, Invidiæ mordacis habens sub fronte modesta,
Deliciis hominum tantum constructus opacis. 465 Quærit open sceleri, per quam fallatur ho-
Non placidas sustentat aves, non ore cruentas, [nestas,
Unguibus armatas nescit perferre volucres, Simplicitasque cadat, vel credula corda reatum
Omne genus pecudum nescit, genus omne fe- Incurrant non fraude sua, sed clade perenni.
[rarum. Fortia corda viri non expugnanda per anguem
Solus ibi irrepsit squamoso corpore serpens, Præsens pietatis inops, et conjugis aures

VARIÆ LECTIONES.

449. Vat., *rastro*; alii, *rastris*.
450. Vat., *nec sudos fructos*.
452. Vict., *a. imber Cespes et. Vat., Imbre ferat nullo pluviis absentibus aer Cespes arbitrio*.
453. Vict., *c. fortunam*.
454. Vat., *l. iste d.*
455. Vat., *d. ovium t.*
456. Vat., *Nec placidas sustentata naves non ore cruentas*.
457. Vat., *n. ferire v.*
B 460. Vat., *f. indutus m.*
461. Vict., *v. mollitum ex.*
462. Vict., *munera jam sub d. Azagr., fundere sub d.*
463. Omnes, *ubi*; ex conjectura, *ibi*. Vat., *edax coctum d.*
465. Sirm., *sceleris*. Vat., Vict., *sceleri*.
466. Vat., *cadit*. Sirm., Vict., *reatus*. Azagr. et, ut videtur, Vat., *reatum*.
469. Sirm., *i. sed c.* Vict., *i. at c.* Vat., *i. et c.*

NOTÆ.

- gnificatione verbi *cedo* videri potest Schroderus Observat. jur. civil. 3, 4, et Arntzenius in Miscelian. cap. 5. Sed cum codices mss. constanter exhibeant *jussit*, tentari potest quibus omnia jus erat uti, cum accusativo *vi*, ut apud Ciceronem, Lucretium, Catonem, vel *jus erat esse*, hoc est comedere, vel quibus *omni jus erat unum*, vel *jussa subesse*, vel *jure licebant*: sic enim hic versus respondet superiori, *Illic tumque sibi*.
448. Supra v. 415, *Arboris unius tantum nescite saporem*.
449. Lectio Vat. confirmatur simili Ovidii versu i Met., v. 104, *Ipsa quoque immunis, rastroque intacta, nec ullis Saucia vomeribus per se dabat omnia tellus*. Virgilius vero l. ix, v. 608, dixit *terram domare rastris*.
452. Weitzius in emendationibus refert, Hoesclium secum communicasse conjecturam Simonis Tælmanni, qui legebat et interpungebat: *Imbriferis semper pluviis absentibus: imber Cespes, et arbitrio crescit fortuna marito*. Scilicet in paradiso pluvie non ceciderant: loco pluvie ipse cespes suo succo imber sibi erat, ejusque velut mariti arbitrio crescebat fortuna, hoc est feronia, ut Varro loquitur, aut fertilitas terræ, unde insule Fortunatæ dictæ, quod fertiles suapte natura ac feraces sint. Verum scriptura Sirmondi proba est, quæ etiam ante editionem Sirmondi Barthio se probaverat. *Imbriferæ pluvie* dicitur per hendiadyn, unum per duo, ut l. iii, v. 21. Sententia desumpta est ex Genes. cap. ii, v. 5: *Non enim pluerat Dominus Deus super terram*. Alcimus l. i, v. 227, *Nec poscit natura loci, quos non habet, imbres, Sed contenta suo dotantur germina rore*.
453. Rivinus conjicit *uber Cespes, et a genio crescit natura marito*. Sed bene est *et arbitrio crescit fetura marito*, quod Barthius l. vii, cap. 20, exponit: *ARBITRIO MARITO, lubentia naturali, voluptate nativa*. Facere aliquid arbitrio est facere sponte, non jussu aut coacte. *Fetura* pro fetu, qui non solum est partus animalium, verum etiam fructus arborum et plantarum. Plinius l. xvii, c. 22, *Vitis in macro (solo) etiamsi vires habebit, recisa intra jugum moretur, omnis fetura sub eo exeat*. Iterum v. 616 occurrit *fetura, Nec carnale genus minuit fetura creando*. Dicit autem Dracontius *arbitrio marito*, quia alii solent dicere, *terram producere germina maritis imbribus, seu imbre marito*. Vide Pervig. Vener., *De maritis imbribus*. Mar. Victor, lib. ii Gen., v. 166: *Tum se decoctis telus pinguisima glebis In fetus movit varios, quos imbre marito Parturiens putri dissolvit rura meatu*. Alii, *putrido*.
454. Quod solis Adamo et Evæ paradisi datus fuerit, exclusis aliis animantibus, ostensum est supra v. 358 ex sententia scilicet nonnullorum: nam plerique aliter sentiunt.
456. Rivinus in erratis pro *placidas* substituit *rapidas*, inepte: excluduntur enim aves tam placidæ quam ore cruentæ. Libr. ii, v. 735, *Qui placidis sævisque juvet, etc.*
458. Supra v. 284, *Gignitur omne genus pecudum, genus omne ferarum*.
460. Mar. Victor, lib. ii, *Ille caput scelerum, mundi infensissimus hostis, quem versum repetit lib. iii Prudentius Hamart. v. 205, Hinc natale caput vitiorum: principe ab illo Fluxit origo mali*. Deum caput virtutum antea dixerat Prudentius.
461. Tertullianus l. i contra Marcionem: *Circumfert miseris mixtum cum melle venenum*. Rivinus rejicit *mollitum* in Weitzio pro *mellitum*, et addit Barthium pag. 353 Advers. malle *exire pro ex ore, quod non probat*. In Barthio id non invenio. Fortasse Rivinus notam illius ms. vidit, qua ea conjectura contineretur.
462. Barthius loc. cit. certo certius legendum ait *Funera jam sub dente parans*, quod Rivino placet. *Munera* in veteribus editionibus aperte falsum est. Ex Azagr. plausibilis scriptura erui potest *Fundere de sub dente parans*. Non adeo insolens est Latinis duas propositiones conjungere. Exempla *de sub* profert Cangius in Dict. ex veteribus Act. martyr., Gregorio Magno, aliisque. Similia habet verb. *desunt* aut *de post*. Nec dissimile est *in ante* et *ex ante*. Consule Holstenium ad acta S. Perpetuæ. De veneno sub dente vide v. 287. Spumat palatum serpentis, quia venenum sanienique vomit.
463. Ut sensus constet, legendum est *Ergo ibi livor, aut v. seq. habet pro habens*, aut periodus continuanda est usque ad vers. 469. *Præsensit, etc.* Pro *contusum* fortasse melius est *concussum*, ut v. 287, *Promitur anguis hians quatiens sub dente venenum*.
469. Libr. iii, v. 404, *Tertia sors, quæ lucis inops*. Hilarius Genes. de Deo: *Qui natalis inops*. Mar.

- 470 Aggreditur sub voce pia, sermone maligno
Insidiosus adit heu! mollia corda puellæ,
Ingerit ore cibos crudeli funere plenos.
His semel assumptis reserantur lumina cordis,
Ac permixta bonis patuit doctrina malorum.
- 475 Pœnituit nescisse dapes, et damna putantur
Temporis exacta spatia : procedere pejus
181 Ausum quippe nefas. Tentat seducta ma-
[ritum,
Et capit insontem jam noxia femina victum.
Circumventa perit, sed circumscripta sefellit,

- A 480 Nec circumscriptor serpens impune trium-
[phat.
Nam postquam juvenis violata mente comedit
Funereos sine lege cibos in morte futurus,
182 Mox sapit infelix, quid prævum, quid sit
[honestum :
Cognita simplicitas, sed mox est corde fu-
[gata.
485 Membra pudenda putat partem, quæ est prolis
[origo,
Et qua ventris erat digestio, turpis habetur.

VARIE LECTIONES.

471. Vict. interpungit corda : puellæ Ingerit o. e.
473. Vat., Vict., Azagr., semel. Sirm., simul.
475. Vict., p. rescisse d.
476. Sic Sirm.; in Vat., e. spa.... procedere pejus B
Ausum quippe nefas tentat s. m.
477. Vat., aut suum quippe.
478. Vat., f. vincitum. Vict. distinguit insontem jam
n. f. victum Circumventa perit.
480. Vat. sic.; Vict., circumscriptum s. Sirm., cir-
cumscripta s.

NOTÆ.

Victor l. i Genes., Casus mentis inops. Sic inops ra-
tionis, consilii, humanitatis.

470. Posset cum Sillio l. vii, v. 260, dici *Fraudis-
que veneno Aggreditur mentes.*

471. Barthius l. vii Advers., cap. 20, *adit* accipit,
ut *adire manum* apud Plautum. Sed hoc loco pro *con-
venire, aggredi* recte *adire* usurpatur. Legit autem et
interpungit Barthius *Insidiosus adit heu! mollia corda :
puella Ingerit ore cibos.*

475. Weitzius cum Vict. Pœnituit rescisse (hoc est
gustasse, gustando cognovisse) *dapes, et damna pu-
tantur Temporis exacti spatio procedere pejus. Ausa
quippe nefas tentat seducta maritum.* Ubi quippe tri-
syllabum est ex Barthii opinione, qui hoc et nonnullis
aliis locis versus trajectos esse affirmat, quorum
restitutio peculiare notas desiderat. Rivinus lectio-
nem nostram præfert, et explicat *Nefas ausum est
procedere pejus.* Sed non exponit quid sit *damna pu-
tantur Temporis exacta spatia.* Fortasse Dracontii sen-
tentia est, Evam damnatum putasse, quod antea absti-
nerit, adeoque ultro in pejus processisse.

477. Mar. Victor l. i, v. 413 Genes., *Experti jam
docta mali consortia culpæ Querit, et incautum frau-
dis male quara maritum, Qua periit prior, arte petiit.*

478. Prudentius Dittoch. v. 3, *Tinxit et innocuum
maculis sordentibus Adam.* Barthius legit *victum, Cir-
cumventa premi t, spe circumscripta sefellit.* Putabat
enim Eva, si conjugem invitasset ad peccatum, suum
ipsius allevaturam. Rivinus notam ms. ad marginem
vidit, qua Barthius conjecerat *femina rictum Circum-
venta aperit.* Ipse autem Rivinus distinguit et legit
*Et capit insontem. Jam noxia femina victum Circum-
venta petiit, sed circumscripta sefellit.* Sed minus bene
dicitur *petiit victum*, non enim victus erat, cum illum
petiit.

479. Pro *sed* melius esset *et.* Libenter etiam le-
gerem *Circumscripta perit, et circumscripta sefellit ;
aut Circumventa perit, circumscribenaque sefellit.* Oren-
tius v. 340 de Eva : *Tu cito decepta, tu cito decipiens.*
Hujus Orentii, sive Orientii, sive Oronitii poetæ pari-
ter Hispani Commontorium carmen est eruditum et
venustum, sed multis locis depravatum et corruptum.
Hispanici versus illud reddidit Emmanuel Joseph
Fernandez Vinjoy, Matrili, in-4, anno 1790, qui
Orenium in fronte operis sanctum appellat, nescio
quo jure. Sententia Orentii et Dracontii quod Eva
Adamum deceperit, insontem ceperit, sefellit, non
adversatur Apostolo ep. I ad Timoth., cap. ii, vers.
14 : *Et Adam non est seductus, mulier autem seducta
in prævaricatione fuit.* Plerique enim Patres et inter-

pretes fatentur Adamum aliquo sensu ab Eva fuisse
deceptum, quamvis non uno modo verba Apostoli
interpretentur, ne huic deceptioni Adam contraria
videantur. Probabile mihi est S. Paulum ostendere
Adamum minus deceptionibus fuisse obnoxium quam
Evam, quia hæc prior a serpente decepta fuit, ille a
femina jam decepta. Ambrosius lib. iv de paradiso :
Mulier prior decepta est, et virum ipsa decepit.

480. Tertullianus l. ii adversus Marcion., cap. 7,
*Denique puta, intercessisse (Deum), puta rescidisse
illum arbitrii libertatem, dum revocat ab arbore, dum
ipsum circumscriptorem colubrum a congressu femina
arcel.* Rivinus in vulgata lectione hærebat, quia hi
versiculi male et inter sese et cum seqq. cohærent
scribebat ergo *Jam noxia femina victum, Ac circum-
scriptum serpens impune triumphat, passive triumpho,*
et omnino prætermisso versu præcedenti *Circumventa.*
Sed scriptura a nobis restituta plana est ac facilis.
Solum objici posset, quod vers. seq. redditur ratio,
cur serpens impune non triumphet, et nihil postea
de serpente dicitur. Hæc difficultas utriusque scripturæ
obest, adeoque potius versus hic, ubi sermo est de
serpente, loco movendus esset, quam versus præce-
dens *Circumventa perit.* Cæterum versus sequens *Nam
postquam* narrationem pœnæ Adamo et Evæ inflicta
inchoat, de quibus serpens non impune triumphavit,
quia Deus iram veniam temperavit et resurrectionem
etiam eorum post mortem decrevit.

483. *Sapit* sumitur pro *scit*; exponitur enim quid
in Adamo arbor scientiæ boni et mali effecerit. Bar-
thius l. lvi Advers., cap. 5, notat *sapere* pro sentire,
scire, existimare proprium esse scriptorum Romæ
inclinantis, et Augustinum in eam rem allegat. Ver-
um idem verbum *sapere* nunquam a veteribus
ita usurpatur, ut, si sciendi significationem non habet,
certe non longe ab ea sit. Nunc quædam vulgares
linguæ a *sapere* dicunt scire, ut Hispana *saber*, Itala
sapere.

484. *Simplicitas* pro innocentia occurrit l. ii, v.
804. In eo temporis puncto, quo Adamus simplicita-
tem sive bonum et honestum cognovit, gratia exci-
dit, bonumque amisit. Sed quid? Ignorabatne antea
quid esset honestum? Non ignorabat certe; sed per
peccatum experimento cognovit bonum quod amisit,
et malum in quod incidit, ut plerique Patres et theo-
logi exponunt. De cognitione etiam, qua præditus
fuit Adamus, mysterorum supernaturalium, non le-
vis est quæstio: quam veram fidem supernaturalem
fuisse probabilis est.

486. Scripturam Sirmondi falsam esse agnovit

- Omnibus ex membris pars mundior illa puta- A
[tur,
Noxia sola magis fuerat quæ in corpore toto,
Os, aditus mortis, quam protulit, atque recepit,
490 **183** Lingua suada mali: sed et aures limina
[mortis.
Viderat Omnipotens, homines didicisse pudo-
[rem,
Perdiderant quem fraude truci, dapibusque
[comesis,
Errantes per prata reos, foliisque tegentes
Fecundos artus: dant agnita membra reatum.
495 Illicitum fas ante putant, licitumque profecto
Creditor esse nefas. Hos increpat ore tonanti
Sacriligos, qui jura Dei calcando profanant,

VARIÆ LECTIONES.

487. Sirm., ipsa. Vat., illa.
489. Sic Vat., sed nos pro os. Sirm., Os aditum mortis tunc protulit atque rejeci. In Azagr. est aditus. Cætera cum Sirm. consentiunt, ut videtur.
490. Ita Vat.; sed lumina pro limina. Sirm., Lingua malisuada, s. e. a. limina mortis.
491. Sirm., omnem. Azagr., hominem; sic Vat. Ex conjectura homines.
492. Azagr., perdiderat. Sirm., Vat., perdiderat. Vat., comessit.
494. Sirm., jam fædos artus. Vat., Azagr., fecundos artus.
495. Sic Vat.; in Azagr., illicitum justum reputant l. Sirm., illicitum licitum reputant, l.
497. Vat., s. quos j.
- B 499. Vat., Tunc m. o., cum quærunt p. l. Sirm., Hinc m. o., quod credunt p. l.
500. Ita Vat., sed tuum quocunque pro suum quocunque. Sirm., Tunc quocunque Deum, cui cuncta creata patescunt.
501. Vat., Et merito quia cuncta facit... deest reliquum.
502. Sirm., a. calidos q. m. Vat., a. calybs quem m. Hinc chalybis quæ.
503. Sirm. ita; Azagr. r. labens quæ. Vat., r. labens quod v.
504. Vat., excedat quod missa.
505. Azagr., hinc non.
506. Sirm., promittens, Vat., promittit.
509. Sirm., v. spondet s. Vat., v. sperat tibi.

NOTÆ.

- Rivinus, qui ex ingenio restituerebat *Et partem, quæ ventris erat egestio, turpem*. Ac revera egestio proprie huic locò conveniret. Cælius Aurelianus l. v. Tard. r., c. 10, al. 8, *egestionem per ventrem* pro emissione posuit. Sed digestio ventris pro ipsa egestionem, quæ effectus illius est, non inapte usurpatur. Macrobius l. vii Saturnalium, c. 4, *Ergo in ventre fit prima digestio, virtute æliatica in succum vertente quidquid acceptum est, cujus fæx retrimenta sunt, quæ per intestina inferiore orificio tradente labuntur, et officio quaræ virtutis, cui ἀπορροχῆς nomen est, procuratur egestio*.
438. De lingua mala vide notam ad v. 57, *Quod hominis mala lingua tacet*.
489. Rivinus in scriptura Sirmondi suspicabatur *Os aditum mortis tunc protulit, atque recepit*. Lectio Vat. verior est: intelligo autem partem noxiam esse os, aditum mortis, quam mortem os protulit atque recepit, necnon linguam et aures: vel etiam partem noxiam esse linguam, quam os (quod ipsum est aditus mortis) protulit atque recepit. Peccatum enim primum ore magis quam lingua perpetratum fuit: aures autem fuerunt limina mortis, quia Eva vocem serpentis auscultavit, Adamus Evæ persuasionem deceptus est.
490. Melius consulimus metro cum Vat., *Lingua suada mali*, quam cum Sirm., *Lingua malisuada*. Fortasse Sirmondus dividere voluit *mali suada*. Ut *suetus* non semel trisyllabum fecit Dracontius, sic nunc *suada*. Apuleius sub fin. l. vi Metam., *Divini somnii suada majestas*.
492. Peccata Adami pudor quodam sensu natus, quod non extinctus dicitur. Vide notam ad v. 445. Perdiderant igitur virtutem, quæ effectrix est pudoris, et nihilominus pudore naturali affliciebantur, qui tamen bonus non est, nisi a virtute pudicitie procedat. *Perdiderant fraude truci*, quia v. 467 dixit, *Incurrant non fraude sua*.
494. Lectio Sirmondi non displicet. Sed *Fecundos artus* pro *secundantes*, ut antea dixit *prolis oris*, verior est scriptura. *Dant agnita membra reatum*, hoc est reatus est, et culpa agnoscere, videre membra nuda.
495. Quod fas antea erat, illicitum putant, et quod revera licitum esset, nisi culpa præcessisset, credunt esse nefas, ut est nuditas. Insaniebant Adamus, qui pro nuditate exemplum Adami proferebant.
497. Confer l. iii, v. 564, *Sacriliga quasi mente putem non omnia nosse*.
499. Sententia eadem est in utraque scriptura: sed ex lectione Vat. aliud eruo quod multo magis mihi placet, scilicet *Tunc magis ostensi, cum credunt posse latere Obventu quocunque Deum*. De *obventu* Virgilius l. xi, v. 66, *Exstructosque toros obventu stordis inumbrant*. De *ostensus* Lucanus l. ii, v. 192, *Ut sceus hoc Syllæ, cæde que ostensa placeret*. M. Victor lib. i Gen., *Tunc potes Dominum fugiens credere? tunc Omnia cernentem sperasti posse latere? Ut vastis jaceas tenebris, celabere nunquam*. Vide Alcinuum l. iii Genes.
501. Sirmondus interpungit *jubendo, Non fugit*. Rivinus notat in *jubendo* sensum omnino absolutum esse. Hæc ratio infinite scientiæ diviniæ redditur etiam l. iii, v. 10.
504. Ex Vat. conjicio *Exedat, et quæ massa semel, vel quæ missa semel fornace liquecant*.
505. De his est sermo qui cognoscit ubi sint metalla ante defossam terram, et gemmas in rupibus quarunt.
507. Statius l. iii silv. 1, v. 84, *Fluctivagos nautas, scrutatoresque profundi*. Piscatores vocat *scrutatores profundi*.
509. *Sperare* accipitur etiam pro metuere mala quæ cogitamus, vel etiam pro credere futurum id quod nolumus. *Spondet*, quod habet Sirmondus, dicitur etiam de vaticinantibus et oraculis: sed non

- 610 Si pluvialis hiems, aut saxeus urgeat imber, A
Non latet agricolam. Sub terris providus undæ
Promittit fontes designans ante saporem,
185 Inspecta tellure semel. Sine flatibus ullis,
Sibila dum reticent, necdum serpente notato,
515 Prædicat Psyllus vim cujuscunque veneni.
Signa videt mortis medicus, reducisque salutis,
Et negat, aut spondet victurum iudice visu,
Tædia lætitiæ, vel gaudia luctibus indens.
Cur exempla damus homines præscire futura,
520 Cum, testante Deo, doceantur nosse, quod in-
[stat?]

VARIÆ LECTIONES.

510. In Vat. desunt verba *aut saxeus urgeat imber*.
511. In Vat., *undæ*; obscure.
512. Vat., Azagr., *ante*. Sirm., *arte*.
513. Hi duo versus *Inspecta* et *Sibila* non leguntur in Vat.
515. Vat., *prædicat sibilis vim*.
516. Ita Vat.; in Sirm., *s. v. medicus mortis, r.*
518. Vat., *Tædia læti vel gaudia luctibus index*.
519. Sic Vat.; in Sirm., *populi pro homines*.
521. Ita Vat., sed *nate* pro *natio*. Sirm., *Natio v.*
522. Vat., *poli noscis*, et obscure *prædicitis*.
523. Vat., *adesset*, correctum per *adesse*.
524. Vat., *probatum*. Sirm., *probatum*.
526. Vat., *quam nos*.
527. Vat., *bucula, rana, sues*, s: d scribit *buculla*. Sirm. *ardea, rana, sues*. Ex conjectura *grues*.
528. Vat., *Prædicant p. n. j. præsapia f.*
529, 550. Sic ex conjectura: ins., *Quid res exanimas testas ardente lucerna Scintillare oleum fungis crescentibus ignem*.

NOTÆ.

- invenio exempla in rebus malis futuris quæ prædicantur.
512. Cum in Azagr. et Vat. sit *ante*, hoc retineo: et fortasse vers. super. legendum est *undæ*, nam obscurum est id verbum in nexu litterarum codicis Vaticanani. Sensus erit: Providus promittit undas designans fontes ante saporem, vel in scriptura vulgata *undæ*, providus undæ promittit fontes, designans antea saporem aquarum. Editi distinguunt *saporem*. *Inspecta tellure semel sine flatibus*, etc. Sed melius distinguendum videtur *designans ante saporem*, *Inspecta tellure semel*. *Sine flatibus ullis*, ut *inspecta tellure semel* referatur ad *providum undæ*, et nova periodus inchoetur a vocibus *Sine flatibus*: quæ distinctio Rivino in erratis etiam placuit. Providus undæ, sive peritus scrutandi venas aquarum dicebatur *aquilex*. Plinius xxvi, c. 6, *Tuss lago silvestris ubi nascitur, subesse aquas credunt: et hoc habent signum aquileges*.
515. De hoc versu vide num. 7 prolegom., ubi Isidori locus de eo expenditur. Ex toto contextu liquet legendum *Prædicat*, non *Præcidit*, ut volebat Galladius: nam exempla proferuntur eorum qui virtute *prædicendi* pollent, tam in præcedentibus versibus quam in sequentibus. De Psyllis multa affert Lucanus l. ix, a v. 893, et de hac arte prædicendi solum id habet: *Tum superincumbens potentia vulnera lambit, Ore venena trahens, et siccat dentibus artus, Extractamque tenens gelido de corpore mortem Exspuit: et cujus morsus superaverit anguis, Jam promptum Psyllis vel gustu nosse veneni*. Alii *nosse venenum*. Plinius l. vii, c. 2, præter Psyllos tradit fuisse etiam in Hellesponio circa Parium genus hominum qui serpentium ictus contactu levare solebant et manu imposita venena extrahere corpori. Nonnulli putant Psyllorum non vim propriam aut scientiam, sed audaciam fuisse, quoniam venenum serpentum non gustu, sed in vulnere nocet, quod jam olim docuit Celsus libr. v, cap. 27, et recentes medici pluribus confirmant. Psyllis comparantur Marsi, de quibus Alcimus l. ii, *Hinc est, laudato quod possunt carmine Marsi, Cum tacita sævos producant arte dracones Absentes*, etc. Adde Plinium loc. cit.
520. Matthæi cap. xvi, v. 2 seqq.
521. *Natio viperea* desumptum est ex Matth. c. xii, v. 34, *progenies viperarum*.
524. Posset cum Vat. legi *probatum*, scilicet probatum est, homines scire ventura. Sed *probatum* videtur magis Dracontianum, ut v. 385, *Quibus apta probatur*. Vide notam ad v. 26 libr. ii.
525. Rivinus rectius putat, si legatur *Nec mirum, Christi si sentit imago futurum Ninbum, cum moneant venturum animalia multa*: nihil enim hic de adventu Christi. At vero in scriptura vulgata sententia sibi constat, quin de adventu Christi quidquam cogitemus. Dracontius ait: homo ventura prædicat, nec mirum si homo, qui est imago Christi, prævideat quod futurum est, cum animalia multa moneant nos quid sit venturum. Homo *Christi imago*, ut v. 358, *caelestis imago*.
527. Præstat legere *Bucula, rana* cum Vat. quam cum Sirm. et ceteris, *Ardea, rana*. Virgilius libr. i Georg., v. 363, ex ardea signa ventorum surgentium peti docet: *Notasque paludes Deserit, atque altam supra volat ardea nubem*. Sed paulo post de prognosticis imbris, de quibus agit etiam Dracontius, ita Virgilius: *Nunquam imprudentibus imber Obsuit; aut illum surgentem in vallibus imis Aeræ fugere grues, aut bucula cælum Suscipiens, patulis captavit naribus auras, Aut arguta lacus circumvolavit hirundo, Et veterem in limo rane cecinare querelam, Sæpius et tectis penetralibus extulit ova Angustum formica terens iter, et bibit ingens Arcus, et e pastu decedens agmine magno Corporum increpuit densis exercitus alis*. Hæc omnia unico hoc versu complexus est Dracontius: itaque *sues*, quod in omnibus editis et mss. reperitur, confidenter mutavi in *grues*, quas primo loco Virgilius memorat. Habebat autem præ oculis Dracontius totam Virgili de prognosticis doctrinam, ut ex versibus, qui præcedunt, quique consequuntur, liquido patet. Nam etiamsi Christi nomine signa priora enuntiet, quædam tamen a Virgilio mutuatur, ut quod ait Virgilius v. 424, *Si vero solem ad rapidum, lunasque sequentes Ordine respicias, nunquam te crastina fallit Hora*, e. c. Dracontius *Nec fallit hiems*. De *bucula* consentit etiam Cicero in prognosticis l. i de Divinat., *Mollipedesque boves spectantes lumina cæli Naribus humiferum duxere ex aere succum*. Confer notas ad v. 54 et seqq. hujus libr. i.
529. Quidam apud Rivinum attentaverat *Quid res exanimas testas, ardente lucerna Scintillare vident fungis crescentibus ignem?* Et ita sententia planior Rivini

- An Deus omnipotens posset nescire latebras A
Rupis, et ex foliis vestis contexta caducis
Aspectanti obstare Deo? Tunc voce retractus
Crimine femineo semet peccasse fatetur
- 535 Infelix conjux, in conjugē facta redundat,
188 Et reus accusat, sed non purgandus agebat.
[bat.
Et sic participem propter solatia cladis
Consciū ascivit socius; ceu femina possit,
Ad scelus horrendum, vel sæva piacula mortis
- 540 Supplicio sociante duos, relevare reatum.
Credidit infelix: sed par sententiā damnat,
- Quos par culpa tenet: gradus illic temporis in-
[ter
Est tantum, nam causa ligat communis utrum-
[que.
Exsurgit censura Dei pietate severa,
545 Et vitæ, mortisque simul sententiā fertur.
Supplicium infelix, quo mors datur, atque ne-
[gatur,
189 Ultio vitalis cohibetur limine mortis.
Pœna mori crudelis erat, sed vivere pejus.
Otia, delicias perdunt, discutuntque labores,
550 Qui cultore Deo fructum telluris habebant,

VARIÆ LECTIONES.

531. Vat., *Audens omnipotens p. n. tenebras.*
532. Vat., *Rupis et ex foliis... contexta caducis:* lacuna relinquitur ad vocem *vestis*, aut aliam. B
533. Vat. et alii, *aspectus obstare*. Vat., *Deo*. Sirm., *Dei*. Vat., *Voce reatus*. Sirm., v. *reatum*, ex conjectura *aspectanti*.
536. Sic Vat.; in Azagr., *Et reus excusat se, non et p.* Sirm., *Et r. excusat, sed non p.*
537. Vat., *s. cordis; ad marg. cladis.*
538. Vat., *seu pro ceu.*
539. In Vict. hic versus proxime succedit versui 480, sed in eo legitur *ac scelus*.
540. Vat., *reatum; alii, reatu.*
541. Vat., *si pro sed.*
542. Sirm., Vict. et in nexu litterarum obscure Vat., *inter. Azagr.; index.*
545. Vict., *ac vitæ*. Vat., *Et vita est, morsque simul sententiā... deest reliquum.*
546. Vict., *mors de utroque negatur.*
547. Vat., *Ulla v. c. lumine m., supra limine. Alii, limite.*
548. Vat., v. *pœnis; ad marg., pejus.*
549. Vat., *ora delicias.*
550. Vat., *t. habebat.*

NOT.E.

- vino videbatur, qui tamen hoc modo restituebat *Quin res exanimis* (scilicet prædicunt pluvias) *cum testa ardente lucerna Scintillat oleum fungis crescentibus imbre*. Dracontius imitatur Virgilium l. i Georg., v. 390, *Nec nocturna quidem carpentes pensa puellas Nescivere hiemem, testa cum ardente viderent Scintillare oleum, et putres concrevere fungos*. Ex his versibus collatis cum mss. elici lectiolem, quam edidi. Cum aer humidus esse cœperit, favilla, quæ cum fumo solet egredi, prohibita aeris crassitie residet in lucerna et lungorum imaginem reddit, ut Virgili interpretes explicant. Vide etiam Apuleium l. ii Metam. ante med.
532. Redit ad id quod dixerat v. 498. Rivinus conjicit *Rupis; an ex foliis vestis contexta caducis Aspectus cohibere Dei?* Recte esset an, sed sensus idem est; intelligitur enim *et an ex*, etc.
533. Sirmondus edidit *Aspectus obstare Dei*; sed parum Latine id diceretur: Rivinus ex ingenio *Aspectu cohibere Dei*. Ex Vat. conjicio *Aspectanti obstare Deo*. Posset etiam *Aspectus obstare Dei*: nam olim *aspectus, aspecti*, declinabatur ex Nonio c. 8, n. 15, qui duo Accii exempla allegat. Reliqua sic legit Rivinus, *Tum vocis creatum, Crimine femineo se sed peccasse, fatetur Infelix conjux, in conjugē facta redundat, Et reus excusat, sed non purgandus habetur. At sic participem*, etc. Sirmondus legit et interpungit *Tunc voce reatum, Crimine femineo semet peccasse fatetur. Infelix conjux in conjugē facta redundat, Et reus excusat, sed non purgandus agebat. Et sic participem*, etc. Multo clariora hæc sunt, ut a nobis restituuntur, *Tum voce retractus, Adam, infelix conjux, voce Dei retractus, quod eleganter dicitur de illo qui unde fagerat eo vi reducitur. Fatetur Adam semet peccasse inductum a femina, adeoque in conjugē facta redundat, hoc est peccatum partim in conjugem rejicit. Redundo cum accusativo, ut Staius l. iv silv. 3, v. 71, de fluvio ait: Pandis talia faucibus redundat. Elegantius esset in conjugem, s. d. poetice non male est in conjugem. Lucretius l. vi, v. 712, Nilus in aestate crescit, campisque redundat. Vide Giffanum in Indice. Venusta est lectio Vat., *Et reus accusat, sed non purgandus agebat*, quam librarii non intelligentes perverterunt. Adam non solum se excusavit, verum etiam accusabat uxorem, cum ipse esset reus. Additur *sed non purgandus agebat*, et melius esset *sed non purgatus agebat*. Verbum *agere* proprie eis convenit, qui res suas jure persequuntur, et actionem adversus alios intentant: quo sensu actor opponitur reo. Adam ergo, qui reus erat quique purgari non poterat, partes actoris sibi arrogavit.
537. Forte legendum *cladi Consciū ascivit socius, vel cladis Consciū ascivit sociam*. Nec male est *cordis*,
538. *Consciū* absolute pro reo a Plauto Seneca in tragœd. aliisque adhibetur. Rivinus legit *ceū femina possit*: aliæ editiones et mss., *possit*.
539. Libr. ii, v. 401, *Ad sæva piacula. Libr. iii, v. 263, Tam sæva piacula.*
540. In Fabricio mendum est *revelare*, quod jam emendaverat Weitzius per *relevare*. Prima editio Vict. habet etiam *relevare*. Significat autem *relevare* minuere, levem facere. Plinius in Paneg. c. 19, *Ut studium omnium, laboremque et tanquam exactor intendentes, et tanquam particeps sociusque relevares*.
541. Libr. ii, v. 467, *Scelus omne peractum Respicit auctorem, socios cunctosque ministros Implicat. Confes* etiam l. ii, v. 419, *Non sociant pœnæ, quos non junxere reatus*. Lucanus l. v, v. 289, *Itheni mihi Cæsar in undis Dux erat, hic socius. Facinus quos inquinat, æquat*. Arator l. i, v. 472, de Saphira: *Cadit impia conjux Supplicio percussa pari, quia crimine ab uno Fu commune nefas, quoties scelus ante peractum Consensus facit esse suum*.
543. Weitzius affirmat se restituisse nam pro non. In editione prima Vict. et in secunda Fabricii invenimus nam. Fortasse exemplaria Fabricii variant.
545. Libr. ii, v. 697, *Levis est sententiā cœli*.
546. Legendum puto *Supplicium felix*: nam in omnibus his versibus est acumen et quædam oppositio: *Censura pietate severa, vitæ mortisque simul sententiā, supplicium felix quo mors datur atque negatur ultio vitalis cohibita limine mortis*.
547. Legi etiam potest *limite mortis*. Intelligitur autem ultio in vitam hominis, cui tot a rumnis obnoxio felicitatis genus est mori, ut vers. seq. declaratur, et explicatius vers. 555, *Et vitæ mors meta datur cum fine malorum*. Eodem recidit, si dicatur, ultionem cohiberi limite mortis vitalis, quod magis mihi probatur.
548. Forte, *vivere pejor, videlicet pœna*.*

Agricola dominus quam nondum verterat un- A
[quam.
Ipse rigator erat, sator, altor, messor, arator.
Offendunt hunc ambo pium : trudentur ab horto,
Perpetui flores nec sunt sub jure reorum,
555 Et vitæ mors meta datur cum fine malorum.
Magna Dei pietas, venia qui temperat iras.

Vita gravis hominum subducitur impete mortis,
190 Quæ recidiva magis conversis corde
[re urgit.
Mors mundanorum requies est certa laborum,
560 191 Et male viventi præstatur sine salutis.
Continuans quodcumque nocet pravumque bo-
[numque.

VARIE LECTIONES.

551. Sirm. ita; Vat., *Agricolam Dominum q. non diriserat unquam*: forte est *quæ non*.

552. Vat., *sator alter messor*; alii, *s. auctor, m.*

553. Vat., *o. hunc a. Sirm., o. nunc. a. Azagr., o. tunc a. Vict., o. hæc a. In Vat., ortu pro horto.*

554. Azagr. ita; Sirm., *p. floris, non est s. Vict., p. floris, nec est s. Vat., perpetui floris, nec habet s.*

556. Sic Vat.; in aliis, *p. semper qui.*

558. Ita Vat.; cæteri, *m. vivaci corde r.*

559. Vat., *r. vel certa.*

NOTÆ.

551. Vict. facit cum Sirm., sed Fabricius pro *quam* edidit cum per errorem, in quem Weitzius etiam incidit. Rivinus suspicatur *Agricolæ vamis cum nondum verteret agrum*. Barthius, lib. vii Advers., cap. 20, sparium hunc versum putat, quo dempto clarissima est sententia. Ex Vat. conjici potest *Agricolam dominum quæ nondum viderat unquam*. Verba Genes. ii, 5, hæc sunt: *Et homo non erat, qui operaretur terram.*

552. Ex mendo Vat. *alter*, lego *altor* potius quam *auctor* cum editis. Vide lib. iii, vers. 345, cum nota. Cætero lib. ii de Natur. deor., c. 34, *Omnium rerum, quæ natura administrantur, seminator, et sator, et parens, ut ita dicam, atque educator, et altor est mundus.*

553. Rivinus conjicit *Offendunt hæc ambo pium vel Deum*, ut hæc ponatur pro hi. Sententia Vat. recte procedit.

554. Scriptura Vat. reformari ita potest *trudentur ab horto Perpetui floris, nec adest sub jure reorum. Pro est scriptoris sequioris ætatis, ut Commodianus, Sedulius et alii, usurpant adest.*

555. Prudentius hymn. v Per., vers. 527, *Finem malorum præstitit Mortis supremus exitus.*

556. Barthius lib. xxxv Advers., cap. 40, *recidivus exponit vitæ restitutus, et velut excisa stirpe repullulans, quod hoc exemplo Dracontii confirmat et alio Paulini ad Nicetam de Christo: Recidivus Abel pacit effusi pretio redemptos Sanguinis agnos. Barthio opponit Rivinus, quod hoc Dracontii loco recidiva est a recido, non a cædo. Verum dubium non est quin recidivus pro renascenti sumatur, sive a cædo trahat originem, ut multi putant, sive a recido pro recurrere: nam recidere dicuntur quæ redeunt seu recurrunt. Virgilius lib. x, vers. 58, *Dum Latium Teucri, recidivaque mania quærunt*: ubi Servius interpretatur *renascentia*, et a cædo videtur deducere *recidivus*. Alii minus apte *mania quæ bis ceciderunt* exponunt. Deberet quidem secunda in *recidivus* esse longa, si a cædo *recidivus* diceretur, sed in derivatis sæpe variat quantitas. Charisius hoc discrimen inter *recidivus*, et *redivivus* agnoscit, quod *rediviva* dicimus quæ post interitum redeunt, *recidiva* quæ ex suo casu restituntur. Si hoc discrimen semper servaretur, hoc loco potius legendum esset *Quæ rediviva magis*. In editis est *vivaci corde resurgit*, quod de anima post obitum corporis superstitie intelligi potest. In Vat. *conversis corde* accipio de resurrectione etiam corporum, quæ justis hominibus ad æternam felicitatem conceditur: de qua resurrectione postea multis argumentis agit Dracontius a vers. 621.*

559. Rivinus putat hunc versum esse Eugenii Tolletani, qui epigramm. 4 de bono pacis ait: *Pax fessis requies, pax denique certa laboris*, ubi ego mallet *meta laboris*. Imo cum in Dracontii versu Vat. habeat *requis vel certa*, non absolum esset legere *requies vel meta*, sumpto vel p. o. et, intelligitur enim est, etiamsi non exprimitur. Sic vers. 555, *Et vitæ mors meta datur cum fine malorum*. Quod autem hic versus Eugenii sit, non assentior Rivino: exstat enim in Vict. Vat., in quibus nullam esse opinor Eugenii corre-

PATROL. LX.

B etionem. Imitatus ergo est Dracontium Eugenius epigrammate illo suo. Quod attinet ad explicationem hujus et duorum sequentium versuum, audiendum est Barthius lib. lvi Advers., cap. 9, *Ita enim censet Michael Glycas lib. i Annal. cum aliis priacis Patribus, sine mortis auxilio post lapsum primum parentem in perpetuis hujus, quæ meritis erat, vitæ miseris victurum fuisse: Deum autem misertum infinitarum ærumnarum pro pœna simul, et solatio mortem introduxisse. Producit autem Glycas testes, et fundamenta hujus sibi assertionis Basilium, Chrysostomum, Gregorium Nazianzenum et Anastasium Sinaitam.... Sed his admissis sciendum est, nos minime terminum malis imponere, cum post vitam insolentem mortui fuerimus, sed crimina nostra simul, et eorum pœnam in aliam mortem, quæ nunquam moritura est, continuare: qua de re sic optime scribit Joannes Saresburiensis lib. xi de Nugis curialium, c. 27, ex vetustiore quodam scriptore ecclesiastico: Unum est, inquit, quod totis mentis et corporis viribus fugiendum est: quid illud sit, quæris? turpitudine et totius speciei inhonesti. Hæc enim faciunt, mortem non esse terminum malorum, sed antecedentium et succedentium copulam. Quam eandem sententiam nobis proposuit etiam Dracontius.... Mors mundanorum, etc. Idem Barthius, lib. vii, cap. 20, explicans versum, *Et male viventi præstatur sine salutis*, ait: *Præstare est beneficio quem aliquo officere. Mors eo sine beneficii instar datur mortalibus, ut salutis tandem sint compotes. Alio vero loco, ut animadvertit Rivinus, vel fortasse ad hunc locum manu scripsit Barthius, legendum esse, *Et male viventi præstat finire salutis*, quod rejicit Rivinus exponens *sine salutis*, hoc est salutis causa. Equidem sententiam obscuram adhuc permanere puto: nam si mors est requies laborum iis tantum qui bene vivunt, quo pacto præstatur male viventi sine salutis, nempe salutis causa, vel ut compotes salutis sint? Et quid, rogo, est mortem continuare quodcumque nocet pravumque bonumque? Nam bonum cui nocet? Et si continuat mors quodcumque nocet, male viventi cur datur salutis causa vel sine? Rivinus mallet *Continuans quodcumque necat pravumque bonumque*. Sed difficultas eadem est, sive *necat* sive *nocet* legas. Existimo igitur hanc esse Dracontii mentem, quod mors est requies laborum hujus vitæ, et homini male, hoc est in ærumnis et miseris viventi præstatur beneficii et gratiæ loco, quia morte molestiæ hujus vitæ finiuntur. Versus *Continuans quodcumque nocet* cum versu sequenti conjungi posset, ut Deus sit continuans vitas hominum et quodcumque eis nocet, adversa et prospera. Nisi mavis ita legera *Continuum quodcumque nocet pravumque bonumque*, vel *Continuans neutrorum more*, hoc est quodcumque continuans vel continuum, sive pravum sive bonum sit, nocet, quod demum mihi unice placet: ut sensus sit, etiam bona hujus vitæ, si perpetua essent, fastidium allatura, cum nec vere bona sint. Tum vers. seq. legere poteris *Solus in æternum bonus est regnator, et auctor Virtus trina Deus*. Math. xii, 17, *Quid me interrogas de bono? Unus est bonus Deus.***

- Solus in æternum Deus est regnator, et auctor, A
Virtus trina Deus, triplex Deus omnis et unus,
De quo speratum conceditur omne benignum,
565 Et quæcunque jubet, præsumptio nulla fefellit,
Nec deest effectus faciendi tempore eodem :
192 Quem penes et sensu præcordia muta lo-
[quuntur,
Et, lingua reticente, sonat super æthera sermo,
Ac mens pura Deum potius quam lingua præ-
[catur.
570 Ergo operis memor ipse sui Deus imperat am-
[bos

- Sedibus egressos placidis, dominantur ut orbi,
Ac totum, quod mundus habet, sub jure tene-
[rent;
Et quod floret humus, viridis quod germinat
[herba,
Quod spicat messis, quod ramis parturit arbor,
575 193 Quod gemmant vites, quod amœna co-
[mantia frondeant,
Flumina quod mittunt fontes, quod fluctuat æ-
[quor,
Quod pelagi trahit unda, fretum quod littora
[tundit,

VARIÆ LECTIONES.

563. Ita Vat.; alii, *Virtus una Deus, trinus Deus omnia et unus.*
565. Azagr., *nulla fefellit.* Vat., *Nec quemcunque mens præsumpsit pura fefellit.* Sirm., *præsumptio nulla refellit.*
566. Vat., *Victurum effectus non desint tempore eodem.*
567. Azagr., *Vict.*, *Penes quem sensum primordia multa loquuntur.* Sirm., *Quem penes et sensus primordia multa loquuntur.* Vat., *Penes quem sensu præcordia muta loquuntur.*
568. Sirm., *Et voce reticente sonat super æthera sermo.* *Vict.*, *Et sermo retinente sonat super æthera voce.* Vat., *Et lingua reticente sonat sub terra sereno;* ad marg., *sermo pro sereno.*
569. *Vict.*, *hac mens.*

570. Sirm., *Vict.*, *i. sui tunc i. Azagr.*, *i. Deus tunc i. Vat.*, *i. sui Deus i.*
571. Vat., *dominentur in orbe.*
572. *Vict.*, *jure tenetur.*
573. Vat., *At q. f. h. v. q. germinet h.*
574. Vat., *Quod spicant messes, quod ramos p. arbos.*
575. Vat., *quod gemmant v.*
576. Vat., *Flumina quod mutant fontes, quod fluctuat æquor.* Sirm., *Flumina, quod mittunt fontes, quod fluctuat amnis.* Azagr. ita, *sed æquor pro amnis;* sic etiam *Vict.*, *sed fundit et æquor pro fluctuat æquor.*
577. Sirm. cum *Vict.* distinguit *unda freti, quod.* Vat., *tundat pro tundunt.* Omnes, *freti.*

NOTÆ.

563. De hoc versu dictum in proleg. num. 109 et seq., ubi de orthodoxa Dracontii doctrina contra Arianam impietatem verba feci. Legesis not. lib. II, vers. 69.
564. Epist. Cath. Jacobi cap. I, vers. 17, *Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum.*
565. *Præsumptio* pro audacia, nimia confidentia, obstinata animi præparatione a Tertulliano, Severo Sulpicio, Apuleio et similibus scriptoribus sumitur. Nonnunquam tamen in bonam partem accipitur pro fiducia.
566. Ex Vat. conjectura oritur *fefellit Victurum, effectus nec desunt tempore eodem, vel Victorem, etc.*
567. Rivinus putat scriptum *Quem mens, et sensus primordia muta loquuntur.* Barthius lib. VII, cap. 20, legit *Quem penes et sensus primordia muta loquuntur,* et explicat de elementis rerum omnium a Deo conditis. Rivinus contra censet hoc loco preces tacitas, ab animo profectas, linguæ et sermoni claro opponi: cui explanationi non obscure scriptura nostra favet.
568. Weitzius legit cum *Vict.*, et *retinente voce* exponit *retenta.* Rivino nec Weitzius, nec Sirmondus placet: quomodo enim ait, *sermo, sonat, voce, si reticente?* Spernit vero, quod Weitzius ait *retinente pro retenta.* Ipse autem conjectat *Et sermo recinente sonat super æthera voce.* Facile refellit Rivinus si nostram quoque scripturam oppugnet: nam acumen Dracontii in eo est quod preces internas animi sonare lingua reticente dicat, ut vers. præc. *præcordia muta loquuntur* simili oxymoro, et vers. seq. *mens potius quam lingua precatur,* quo præcedentia declarantur. Paulinus Petrocorius sæpe hujusmodi clamores cordis, reticente lingua, commemorat, Dracontium, ut puto, imitatus, ut lib. I, vers. 380, *Ad Dominum rursus fletus, suspiria sursum, Et gemitus, clamor cordis, vox magna tacentis;* lib. III, vers. 334, *Cor clamat, si lingua tacet;* lib. V, vers. 423, *Corde humilis, celsus merito, sine murmure clamans;* lib. VI, vers. 9, *Clamantia corda Allegant proprias sine voce et murmure causas.* Dracontius rursus lib. II, vers. 592, *Exaudis,*

- quod lingua tacet sub corde loquaci;* et vers. 605, *Largitur peccata reis sine voce rogatus Pectoris affectu, secreta mente, fide, spe.* Vide etiam vers. 751, lib. I.
571. Legendum arbitror *Sedibus egressos placidis dominarier orbi,* et vers. seq. *sub jure tenere, aut Sedibus exire placidis, dominantur ut orbi, etc.* Sed prius illud magis placet.
572. Barthius, lib. VII, cap. 20, legit *sub jure tenetur.* Rivinus, *Si t. q. m. h. s. i. tenetur.*
574. *Spicare* est spicas emittere, translato ænere, ut *inspico.* De eo verbo videndus Barthius lib. III Advers., cap. 41; Turnebus lib. XXI, cap. 25. Dracontius iterum vers. 587, *Ventus spicat aristas.*
575. *Gemmare* de vitibus dicunt Columella, Varro, et alii pro *gemmam, sive oculum emittere.* Alibi etiam Dracontius ita loquitur, ut I. II, v. 220, *Palantis gemmato post pampinus admovet usus.* Confer v. 719 l. I. Weitzius explicat *amœna comantia, amœne comantia,* ut *amœna* positum sit adverbialiter, vel duo adjectiva *amœna comantia* ait esse. Sirmondus distinguit (quod videtur etiam velle Weitzius) *amœna comantia frudent Flumina,* quasi flumina amœna comantia frondeant propter arbores quæ circa flumina solent frondere, ut Weitzius in indice clare affirmat. Verum *amœna comantia* sunt loca amœna, quæ ipsa frondeant: humus enim, arbores et silvæ comantes dicuntur. *Amœna* absolute ponitur pro locis amœnis. Tacitus III Annal., c. 7, *Per amœna Asiae et Achaiae.*
576. Barthius loc. cit. legit *Flumina quod mittunt, fontes quod fundit et æquor.* Rivinus intelligit flumina a fontibus mitti et ab æquore fundi, sed suspicatur *Flumina quod mittunt, quod fontes, fundit et æquor.* In nostra scriptura sententia est quod flumina a fontibus mittuntur, quod æquor fluctibus valet, hæc omnia data sunt usibus humanis, ut quod *spicat messis, quod gemmant vites, quod floret humus, etc.*
577. Distinctio, sive interpunctio Sirmondii et veterum editionum merito rejicitur a Rivino, qui legit *freti quod littora tundunt* cum Barthio et Weitzio, et *freti* sumit pro nominativo plurali exemplo Lucretii, qui dixit *fretus* pro mari. Verum Lucretius, ut alii

Murmure quod venti flantes vaga marmora A
 [crispant,
 Quod generant terræ, quod flumina, pontus,
 [et aer,
 580 **194** Usibus humanis data sunt hæc cuncta
 [venire.
 Ut similis qui factus erat de pulvere Christo,
 His dominaretur cunctis sub carne creatis;
 Corpora corporibus servirent cuncta subacta.
 Spiritus interea servit sine corpore ven-
 [tus,
 585 Ventus agit nubes, in nubila crassior aer

Cogitur : hinc imbres veniunt, placidumque se-
 [renum.
 Ventus alit fructus, et ventus spicat aristas,
195 Ventilat æstivo quas flatu mollior aura,
 Desorat fructus, et decutit arbore flores,
 590 Flatibus accendit flammæ, et temperat æstus,
 Flatibus alternis redeunt commercia vitæ.
 Itque, reditque suos repetendo spiritus haustus.
 Et reduci vento fibræ pulmonis anhelant,
 Faucibus excurrans et naribus aura vicissim
 595 Vitales animat per membra tepentia sensus,
 Atque modo gelidis, calidis nunc flatibus ora

VARIÆ LECTIONES.

579. Vat., *generant terra, quod flamma p. Vict., p. et æther.*
 581. Vict., *similis qua f.*
 582. Vict., *is dominaretur.*
 585. Vat., *n. crassius aer.*
 586. Azagr., *hoc pro hinc. Vict., placidumque serenum. Vat., C. huc imbres v. placidumque serenum. Sirm., hinc i. v. placidosque serenus Ventus. Sic Azagr.*
 587. Vat., Vict., Azagr., *fructus. Sirm., fructus.*
 588. Vict., *quæ pro quas. Vat., Ventilet æ. quas f.*

m. aua, sed videtur correctum per aura.
 589. Vict., *f. atque excutit a.*
 591. Vat., *f. alterius r. commercia vitæ; editi, alternis r. comitantia vitæ.*
 592. Vat., *spiritus austrus.*
 593. Sirm., *et duci vento; reliqui, et reduci vento.*
 594. Vat., *excurrans et n.; alii, e. in n.*
 595. Ita Vict. Sirm., *v. recreat. p. Azagr., vita læta animat p. Vat., Vitales animæ per m. repentia s.*
 596. Vat., *et modo quæ g.*

NOTÆ.

multi veteres, non *fretus freti* dixerunt, sed *fretus, fretus*, ut facile esset probare. Ex Vatic. igitur lego *fretum quod littora tundit*: possis etiam *freta quod littora tundunt*, producto *a* in *freta* ratione cæsura. Catullus carm. 11 ad Fur. et Aurel., v. 4, *Litus.... tunditur unda*. Horatius Epod. xvii, v. 55, *Saxa.... Neptunus alto tundit hibernus salo*.

578. Barthius, l. vii, c. 20, putat legendum *flantes vagum in æthera crispant*, vel *vaga in aera* ut *aer* sit neutrum. Melius l. xxxii, cap. 19, lectionem vulgata retinet, multisque exemplis probat *marmor interdum sonare æquor*. Acumen Dracontii in eo situm est, ut *vaga* cum *marmora* conjungat. Ambrosius dixit etiam *æquore crispanti*. Ejus verba ascripsi ad v. 149. Consule etiam notam ad vers. 238, *Et crispante fretu*.

581. Rivinus exponens versum 571, *Sedibus egres- sos placidis dominantur ut orbi*, obiter emendat hunc versum et legit *Et similis, qua factus erat de pulvere, Christo Is dominaretur cunctis*. Nunc vero ait egregie Sirmundum legere *Ut similis qui factus erat de pulvere Christo*, scilicet Verbo; sed deesse quis fuerit qui dominari deberet, homo scilicet, qui Salvatori suo quoad carnem excepto peccato similis conditus fuerat. Cum editio Rivini erroribus typographicis referta sit, vix veram ejus mentem multis in locis assequi possumus. Existimo eum scripturam Sirmundi approbare ac solum mutare vers. seq., *His dominaretur in Is dominaretur*, ut intelligatur homo, qui dominaturus erat. Sed cum dicatur *qui factus erat de pulvere similis Christo*, satis intelligitur hunc ipsum hominem esse, qui dominari deberet. De similitudine hominis cum Christo vide notam ad v. 339.

582. Forte *sub carne creatus*.

584. Cum dixerit corpora omnia homini servire, addit ventum etiam eidem servire, etiamsi non habeat corpus. Sumit autem corpus pro eo quod oculis videri et percipi clare potest. Hinc aer spiritus etiam dicitur et spiritus ad animam significandum transfertur.

585. Virgilius, l. 1 Georg., v. 462, *Ventus agat nubes*. Cicero de Natur. deor. l. ii, c. 39, *Aer concretus in nubes cogitur*. Virgilius, l. v, v. 23, *In nubem cogitur aer*. Etiam in Vulgata eadem est phrasis cap. xxxvii Job, v. 21, *Subito aer cogetur in nubes, et ventus transiens fugabit eas*.

586. Sirmundus *hinc imbres veniunt, placidosque serenus Ventus alit fructus*. Melius videtur *placidumque serenum*, ut *tranquillum serenum*. Libr. ii, v. 801, *Splendente sereno*, et hoc l. i, v. 68, *Violare serenum*. Ex vento enim non solum imbres veniunt, sed etiam serenitas: nam vento nubes fugantur, ut ex cap. cit. Job patet, quem locum Dracontius exprimere videtur. *Serenum* absolute pro serenitate adhibetur non modo a poetis, verum etiam a Catone, Livio, Plinio, Suetonio.

587. In hoc versu et in vers. 589 Fabricius et Weitzius cum Vict. legant *fructus*: Sirm., *fructus*, quod præferendum est.

588. Rivinus cum veteribus editionibus *quæ*, Sirmundus *quos*, ut referat ad *fructus* in vers. seq. In Vat. *quas* refertur ad *aristas*.

589. *Deflorare* et *desoratus* legitur apud Livium, Quintilianum et Gellium: etsi enim variant lectiones, tamen hoc Dracontii loco confirmatur usus verbi *defloro* pro *florem adimo*, vel *arbore flores excutio*. Weitzius ait, *desorare* in Symmacho esse seligere. Tertullianus *desolationem* dixit. Tentari etiam posset in Dracontio *Dat flores ventus*, vel *dat flori fructus*.

591. Scripturam Vat. *commercium vitæ* facile probabis præ altera vulgata *comitantia vitæ*. Vocabuli *commercium* mirus est usus apud scriptores. Alcimus, l. i, v. 99, *Spina rigens crebris inter commercia nodis Diffundit duplicem costarum ex ordine cratem*. Desunt hi versus in nonnullis editionibus. Pulmonis officium describit idem Alcimus l. i, v. 105, *Additur et tenuis pascendus ab vere pulmo, Qui concepta trahens lentis spiramina flatus, Accipiat reddens, reddat, quas sumperat auras, Inque vicem crebro pellatur anhelitus haustu*. Barthius, l. xxxii Advers., cap. 8, cum Fabricio legit in Alcimo *Ut concepta et Perque vices crebro*: et notat illud *accipiat reddens* pulchre a Dracontio expressum *reducis* vocabulo *Et reduci*, etc., v. 593.

593. In Sirm. *duci* videtur mendum typographicum. Vide notam ad v. 591.

596. Prudentius, Apoth. v. 837, *Perspice, quam varios fundamus ab ore vapores, Spiramus quoties animam sufflabilis auras. Nunc statum tepidum calor exhalatus anhelat, Morantes nebulas udis de faucibus efflans, Cum libet, in gelidum flabrali frigore ventum Spiritus assitit tenuis, et sibilat aer*.

- Illustrata vigent, et tangunt flabra palatum. **A**
196 Non hæc humanis tantum spiramina mem-
 [bris
 Sunt data, sed cunctis animantibus aura re-
 [currit.
- 600 Spiritus ille Dei, quo corpora cuncta moventur,
 Omnia complectens agit, fovet, inserit, urget,
 Unde genus diversa trahunt et semina rerum,
 Moles et immensa, mittenda e fonte perenni.
 Artificis formata manu digesta vomuntur
- 605 **197** Ordine cuncta suo : manet irrevocabile,
 [munus,
 Nec tamen intereunt pereuntia lege diurna.
 Quis neget undifluos procedere fontibus amnes
- Quorum jam reditus non unquam sperat origo?
 Incessanter aquas licet evomat impete pleno,
 Jacturam tamen unda negat sentire fluenti,
 Omnibus hic mos est de flammis tollere flam-
 [mas,
 Nec minuit quidquam detractus ab ignibus ignis.
 Damna aliena solent aliorum lucra parare.
 Illi quæstus cui damna parant? in fomite flammæ
- 615 **198** Detractæ cui forte jubar succiditur igni?
 Nec carnale genus minuit fetura creando.
 Ecce dedit homini plusquam sibi rex Deus au-
 [ctor.
 Formantur virtute Dei mas unus, et una,
 Et multos creat unus homo, mansura propago

VARIE LECTIONES.

597. Vat., tangunt labra p. Vict., tangit flabra p. **B**
 598. Vat., hæc humanis l.
 605. Vat., Mollis ab immenso mittenda fonte perenni.
 Sirm., Mobilis immenso veniens e fonte perenni : sic
 Vict., sed nobilis pro mobilis.
 601. Vat., vomuntur; alii, moventur.
 607. Vat., p. montibus a.
 608. Ita Vat. Sirm., r. nunquam speravit o. Vict.,
 r. nunquam sperabil o.
 609. Vict., Quas incessanter licet evomit i. p.
 611. Azagr., hominibus pro omnibus. Vat., his pro
 hic, aut is. Vict., t. flammam.
612. Azagr., N. m. unquam detractis ab ignibus
 ignes.
 614. Sirm., Hic quæstus non damna parant : in fo-
 mite flammis Detractis auferte jubar, succiditur ignis :
 sic Vict., sed his pro hic, et succiditur pro succidi-
 tur. Azagr., In quæstus non damna parant in fomite
 flammæ Detractæ cui forte jubar subducitur ignis. Vat.
 ut edidi.
 616. Vict., m. fortuna c.
 617. Vat., homini linguam sibi.
 618. Vat., formantur; alii, formatur.

NOTÆ.

597. Pro *Illustrata* fortasse aliud scripsit Dracon-
 tius, vel certe *illustrata* significat perlustrata, ut di-
 cam ad v. 43 lib. II. *Flabra a statu* vox poetica est.
598. Prudentius II contra Symm., v. 811, *Addo
 aliud, nostros potant animalia fontes... nostra intrat
 et ipsos Aura canes, animalque levi fera corpora statu.*
 Multa habet Prudentius a vers. 780 I. II contra Symm.,
 Non nego communem cunctis viventibus usum Aëris,
 astrorum, pelagi, etc., quæ simillima sunt his quæ
 Dracontius edisserit et quæ fortasse is legerit.
600. De spiritu divino nunc agit, de quo iterum
 lib. II, v. 32 seqq., simillimis verbis et sententiis.
602. Barthius conjicit *Unde genus diversa trahunt
 et semina rerum Nubilia : immenso venit ens e fonte.*
*Perenni Artificis formata manu, digesta moventur Or-
 dine cuncta suo.* Explicat vero : Suprema illa et sub-
 stantiarum omnium fons ens dicitur ex sacra etiam
 Scriptura, ubi Dominus Deus loquitur : *Qui est, etc...*
 Omne ergo ens ab immenso illo omniumque summo
 fonte proficiscitur. *Nubilia* autem, quia vitæ ex alto
 venientes nubunt velut corporibus, etc. Addit autem,
 conjecturas has esse, et vix invenire apud auctorem
 suum fidem. Difficile quidem est veram scripturam
 invenire. In lectione Vat. hic est sensus : A Deo genus
 trahunt semina rerum et diversa, et molis immensæ,
 mittenda e fonte perenni. Vel lege *Unde genus diversa
 trahunt, et semina rerum Mobilium immenso veniunt e
 fonte perenni.* Res mobiles erunt res, quæ moventur,
 aut moveri possunt, aut res mutabiles, quarum aliæ
 aliis succedunt : nam de his incipit loqui, et hoc sensu
 videtur accipiendum *moventur* v. 600, hoc est mutan-
 tur, et vers. 601 *urget*, videlicet impellit, propellit.
 Verum cum lib. II, v. 33, *moles immensa* hoc eodem
 in argumento de mundo dicatur, lectio et interpun-
 ctio hæc probabilis occurrit, quæ nonnullis certa visa
 est, *Unde genus diversa trahunt et semina rerum, Moles
 et immensa mittenda e fonte perenni, etc.* Nempe moles
 immensa correpto e in *moles*, ut in *fames* et simili-
 bus fecit Prudentius, sive malis scribere *molis* in no-
 minativo. Huc etiam facit Virgilii versus I. VI, *Spiritus
 intus alit, totamque infusa per artus Mens agit molem.*
604. Aptius videtur *vomuntur* quam *moventur* : nam
 præcedit *mittenda e fonte perenni*, ac fortasse scri-
 ptum fuit *Artificis formante manu digesta vomuntur.*
 Vomere, ut effundere, est large emittere. Virgilius
 II Georg., v. 462, *Mane salutatium totis vomit ædibus
 undam.* Vide v. 609, *Licet evomat.*
605. Quærat aliquis cur munus hoc dicat irrevoca-
 bile, cum versu seq. fateatur eas res perire lege
 diurna. Dracontius de rerum perenni successione hic
 agit. Omnia igitur ordine suo producantur, adeoque
 alia aliis succedunt : hoc ergo est irrevocabile munus,
 ut series rerum non interrumpatur.
606. Oxymoron et oppositio : *pereuntia* non inte-
 reunt, quia etsi pereant, alia tamen ejusdem generis
 continua serie subrogantur. Exemplis, quæ adducun-
 tur, res manifesta sit.
607. Ecclesiastes cap. I, v. 7, *Ad locum, unde
 exeunt flumina, revertuntur, ut iterum fluant.* Origo
 igitur non sperat reditus, quia occultum est, qua via
 flumina ad locum, unde exeunt, redeant. *Undifluus*
 pro *undosus* vix ante Dracontii sæculum invenietur.
609. Hieronymus dixit *inaccessabiliter*, Zeno impera-
 tor et Apollinaris Sidonius *inaccessanter*.
610. *Unda fluenti* seu fluminis non sentit jacturam.
 Non male esset *Jacturam tamen inde negat sentire
 fluentem. Inde et unda sæpe confunduntur in mos.*
613. Barthius I. II Advers., cap. 19, hanc regulam
 in universa natura dominari ait, et eleganter hoc
 versu a Dracontio exprimi.
614. In tam variis lectionibus scriptura Vat. præ-
 ferenda videtur, cujus hic est sensus. Cum ex alio-
 rum lucris damna aliorum soleant evenire, quæstus,
 quibus ignis ex igne accenditur, cui damna inferant?
 Cui igni succiditur jubar ex eo quod inde flamma de-
 trahatur? Hæc autem sententia clarior erit si legatur
 in fomite flammis *Detractis, cui forte jubar subducitur
 igni? Jubar* pro quovis splendore poni solet : sic v.
 659, *Jubar ignis anhelis*; lib. III, v. 2, *Jubar ætheris.*
Succiditur est subsecatur; *subducitur* erit detrahatur,
 subripitur, ut v. 557, *Vita gravis hominum subducitur
 impete mortis*; et v. 668, *Nuntius auroræ subductus
 morte diurna.* In fomite flammæ *detractæ* intelligitur
 in ipsa materia arida flammæ, quæ ex alio igne excipitur.
616. De fetura vide v. 455

- 620 Maxima sit generis, quam parvula fudit origo. A
Parva Deo fuerant succedere nata peremptis,
Nī consumpta daret post sæcla resurgere vitæ.
Sed ne sit fixum, reditus non esse sepultis,
Cordibus illorum, qui legis sancta profanant,
625 Annuæ conspiciant agris frumenta renasci
199 Mortua per sulcos terram sidentis aratri.
Major et ex truncis surgit radicibus arbor,
Et foliis vestita viret redeuntibus annis.
Pampinus uviferæ viuis sarmenta revestit,
630 Et gemmata rosis redeunt virgulta ruboris.

- Ambrosio reduces rumpuntur cortice fractus,
Queis est vita fugax, et par cum flore senectus.
Fit rediviva virens et crinibus herba renatis.
Ligna rena-centur reduci sub germine cuncta :
635 200 Quæ nunc herba fuit, lignum jacet, herba
[futura.
Squameus exuitur stellato tegmine serpens
Pelle renascenti, rursus redeunte juvena,
Reptat hians anguis per sibila guttura pandens.
Frontibus arboreis amittunt cornua cervi,

VARIÆ LECTIONES.

620. Vict., *g. queis p.* Vat., *fudit*; alii, *fundit*.
621. Vict., *Parvula divini fuerat succedere cura parentis*. Sirm., *Parva Deo fuerat succedere cura peremptis*. Vat. ut hic editur, sed scribit *parentis*.
622. Vict., *ne consumpta*.
623. Vat., *Sed.... fixum r. n. e. s., deest ne sit*.
625. Sirm., *conspiciunt*. Vat., Vict., *conspiciant*.
627. Vict., *ex trunci s.*
629. Azagr., *pampinus uvifera*. Vat., *pampinus uvi fete v.*, ex quo *uvifera*. Idem Vat., *armenta pro sarmenta*. Sirm., Vict., *pampinus uvifera v. s. r.*
630. Ita Vat. in Sirm., *et geminata sui r.* Azagr., *et templa rosei r.* Vict., *et geminata rosei r.*

631. Vat., *rumpunt de cortice*.
632. Vat., *Quis est vita fugax et pari flore senectus*. Sirm., Vict., *Et cui vita fugax, et par cum flore senectus*.
633. Vat., *Fit rediviva florens et c. h. r.*
634. Vat., *sub tegmine c.*
635. Vat., *quæ non herba f.*
636. Vat., *s. exutus s.*
638. Vat., *per singula g. pendens; ad marg., per sibila*.
639. Ita Sirm. et Vict.; in Azagr., *frondibus a.* Vat., *Fontibus a. a. c. corvi*, sed forte *fuit cervi*.

NOTÆ.

620. Barthius ex ingenio *quis parvula fundus origo*.
621. In Vict. longior est uno pede hic versus: quod vitium ut effugeret Fabricius, edidit *Parvula divini succedere cura perennis, Ne consumpta daret*. Barthius ad marginem alleverat *Par vult divini succedere cura perennis, Ne consumpta vacet*. Rivinus explicat: Minor cura fuisset facere ut nova succrescerent, quam ut in nihilum redacta resurgerent. Vera est hæc explicatio, sed quæ in nostra scriptura maxime eminet. *Parva Dea fuerant pro parvum, vel parum Deo fuerat, ut lib. II, v. 286, Parva putant homines fluctus transire nocentes*. Cæterum a Dracontio scriptum censeo *Parva Deo cura succedere nata peremptis, vel Parva Dei cura succedere*, etc. Ovidius, l. I Met., v. 47, *Numero distinguit eodem Cura Dei*. Id ut multo magis elegans est, subintellecto erat, vel fuisset, ita facilius exscriptorum capium superabat, qui propterea, omisso *cara, fuerant* intruserunt.
622. *Post sæcla, post mundi sæcula*. Vide notam ad v. 88.
624. *Legis sancta* pro legem sanctam, ut *vana rumorum*, et similia. Pal. LXXXVI, v. 32, *Si justitias meas profanaverint*. Fabricius perperam interpungit *reditus non esse sepultis Cordibus illorum qui legis sancta profanant*.
625. Tertullianus de Judicio: *Arida sic vacuis reduntur semina terris, Et penitus fixis putrescunt mortua sulcis. Nonne animatur et hinc reparatis culmus aristas, Atque iterum rivis flavescunt fortia granis, Consurguntque novæ vario cum senore messes?* Et lib. II contra Marcionem: *In grano latet arbor, et hoc nisi terra sepultum Putrescat, non dat decorosos arbore fructus*. Vide, si placet, quæ adnotavi ad Prudentium l. II contra Symm., v. 494.
627. [Melius est *truncis*, hoc est truncatis radicibus, quam *trunci*, quod cum Vict. Fabricius aliæque veteres editiones exhibent.
629. Ex Vat. expromitur *uvifera*, quod jam Barthius excogitaverat. *Uvifer* usurpatur a Silio et Statio, revestio a Tertulliano.
630. Mirum videtur Rivino, nec Fabricium, nec Weitzium, nec Sirmundum emendasse *Et gemmata pro Et geminata*. Rejicit etiam conjecturam Barthii *legentis rubelis pro ruboris*. Certe *gemmata* habemus in Vat., quæ lectio comprobatur v. 179, *Floribus ambrosiis gemmato cepite pictus*. Sed adhuc quærenda

- est syntaxis hujus versus. Quid enim est *virgulta sui ruboris*, aut *gemmata rosis virgulta ruboris*? Mihi placeret *Et gemmata roseo redeunt virgulta rubore; ut roseo* sit dissyllabum, et significet *pulchro, florido*; sic enim accipitur *roseus*, ut dicam ad vers. 717. Possent etiam conjectari *Et gemmata rosei redeunt virgulta ruboris*, aut *Gemmata roseo redeunt virgulta rubore*: supervacanea est enim conjunctio *et*, cum postrema in *gemmata* ratione cæsuræ produci possit.
632. Rivinus legebat *Est cui vita fugax*: qui testatur, Barthium divinos hosce duos dilaudasse versiculos. Scriptura Vat. bona est et melior forsitan si legas *Queis et vita fugax, et par cum flore senectus*. Verbum substantivum est sæpe eleganter omittitur.
633. In editione Matritensi *Sit rediviva*: sed cum non indicetur diversa alia lectio, credam, *sit* excidisse typographo pro *fit*. Crines et comæ herbarum a poetis passim celebrantur, ut aliis in locis jam notavi.
634. Rivinus censet, legendum *grana pro ligna*, et v. seq. *granum pro lignum*. Sic Tertullianus dixit, *In grano latet arbor*, cujus verba vide in nota ad v. 625.
635. Barthius ex conjectura *lignum jacit*, hoc est subjicit: clarius esset *lignum facit*. Sed ego existimo Dracontium neque a Rivino neque a Barthio intellectum: sumit enim Dracontius *lignum* hoc vers., et *ligna* vers. sup. pro materia arborum, vel virgultorum separata a radice, et igni, aut operi alicui apta: hinc Italis Hispanisque *legna* et *lena*. At ergo Dracontius cuncta huiusmodi ligna jam mortua reduci sub germine renasci, et illud quod prius herba et gerinen fuit postea jacere lignum in terra, ex quo ligno in sterco converso fecundatur ager, et mutua successione herba renascitur.
636. Plinius, l. X, cap. 67, sect. 86, *Salamandra, animal lacerti figura, stellatum*. Ovidius de stellione l. v Met., v. 460, *Aptumque colori Nomen habet, variis stellatus corpora guttis*. De re vero ipsa Plinius, l. VIII, c. 27, sect. 41, ut Tertullianum, Isidorum, Lucretium, Ovidium innumerosque alios omittam.
639. Hildebertus in Physiolog. carm. de cervo: *Se juvenemque facit, cornua quando jacit*. Plinius, l. VIII, c. 32, sect. 50, *Cornua mares (cervi) habent, solique animalium omnibus annis stato veris tempore amittunt*, etc. Virgilius, l. I Æn., v. 195, *Capita alta ferentes Cornibus arboreis sternit*.

- 640 Anguibus assumptis sed mox palmata resur- A
[gunt.
Aereas enudat aves jam penna vetusta,
Et nova subvestit reparatas pluma volucres.
201 Mortua præterea cæcorum lumina du-
[dum,
Nube tenebrarum discussa, luce recepta,
645 Ad visus rediere suos, vultusque sepulti
Nocturnos perpessa dies oculatur imago.
Mortua pars hominis quoties, pars viva jacebat,
Funera viva gerens, vivax in morte cadaver,
Ac sine morte tamen vitali in morte porem-
[pta ?
650 Et rediviva salus reduci per membra vapore
Naacitur, et calidus ropetit vitæ sensus,
- Ossa tenens, venasque ciens, udansque me-
[dullas.
Phœnicis exactam renovat Deus igne juven-
[tam,
202 Combustusque senex tumulo procedit
[adultus.
655 Consumens dat membra rogos sine sorte se-
[pulcri,
Ignibus extinctis jam mortua flamma resurgit,
Redditur ignis edax redivivo lumine candens,
Et scintilla volans incendia vasta reducit :
Et quod fumus erat, stridet jubar ignis anelli.
660 Igne vago rutilatur apex, fax cætera lambit,
Et cinis extinctus gelida moriente favilla
Tollitur alta petens erecto crine vagatas.

VARIÆ LECTIONES.

640. Vict., a. *adsumptis s. Vat., unguibus absum-* B
ptis s.
641. Vat. ita; Sirm., Vict., *Aeræ nudantur aves,*
cum penna vetusta sic Azagrens., sed *cum pinna ve-*
tusta est.
645. Azagr., v. *redire s.*
646. Vat., d. *occulatur i.*
647. Ita Vat. et Azagr.; in Sirm. et Vict., *pars una*
jacebat.
648. Vat., *gemens*; alii, *gerens.*
649. Vat., v. *in morte*; alii, v. m.
650. Vat., *rediviva*; sed videtur correctum per *re-*
diviva.
651. Vat., *intalia pro vitalla.*
652. Ita Vat.; in Sirm. et Vict., c. *sudansque me-*
dullas. Azagr., c. *gignensque m.*
653. Vict. *Phœnici exactam.* Sirm., *Phœnicis ex-*
haustam. Azagr., *Phœnicis exactam r. Vat., Fœnicis*
exacta me renovat.
654. Vat. incipit *Ex...* et nihil aliud hujus versus
habet.
657. Vat., e *divino l.*
658. Vict., *vorax*; alii, *rolans.*
661. Illic versus abest ab editis; exstat in Vat., ubi
civis legitur pro cinis.
662. Ita Vat.; in aliis, *Et cælum repetens erecto*
crine vagatur.

NOTÆ.

640. Vide Eleg. Dracontii v. 67. Isidorus, ex Plinio loc. cit., Origene homil. 2 in Cant., et Servio ad eelog. 8 Virgillii, docet l. XII Orig., cap. 1, cervos inimicos esse serpentium, qui *cum se gravatos in infirmitate persenserint, spiritu narium eos extrahunt de cavernis, et superata pernicio veneni eorum pabulo reparantur.* Fortasse præstiterit cum Vat. legere *absumptis.* Cur palmata cornua cervorum dicantur, vide notam ad v. 275.
641. Plinius, l. x, c. 24, avium quædam genera recenset quæ pennas amittunt et mutant. In aliorum lectione *cum penna vetusta* intelligitur, cum penna vetusta est: non enim *penna* in auferendi casu esse potest.
642. Forcellinus verbum *subvestio* prætermisit, cui nec inter barbara quidem locum dedit.
643. Miracula referuntur ex evangelica historia: quibus tamen locus opportunior esset post alia naturæ mirabilia opera, quæ deinde enumerantur, scilicet post v. 682, *Mane resurgentem.*
646. Oxymorum *nocturnos dies.* Tertulliani verbum est *oculare.*
647. Lib. II, v. 124, *Mortua pars hominis, pars altera viva jacebat.*
648. Oxymora *Funera viva, cadaver vivax in morte.* Lib. III, v. 398, *Cum vivum terra cadaver Sorbuit*; et v. 503, *Funere vivo.*
649. Iterum oxymora *perempta sine morte* (scilicet pars hominis), *vitali in morte.* Eadem est sententia.
652. Rivinus lectionem veterum editionum *sudansque medullas* exponit *irrigans, perfundens medullas*, sed præferre videtur *sudansque medullis*, ut in lusu Gallieni, *Totis sudate medullis.* Scriptura Vat. proba est, sed præferendum videtur *udansque medullas*, hoc est, *madefaciens*: quo verbo Macrobius et Augustinus utuntur; et a *ciens udansque* facile potuit fieri *sudansque.* Humorem medullis Dracontius etiam l. III, v. 613, attribuit, *Humor ut absumptas intraverit ante medullas.*
653. De syllaba media in *Phœnicis* vide notam ad v. 326. Phœnicis historiam, sive fabulam tot scriptores præsertim poetæ memorant, ut infinitum esset eorum catalogum conficere. Videri imprimis possunt carmen Claudiani de Phœnice et elegia sub Lactantii nomine de eodem argumento. Scriptura Sirm. *exhaustam* rectum habet sensum: sed melius videtur *exactam* cum Vat., ut apud Ciceronem i Tuscul., cap. 39, *Eorum autem, qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur.*
654. Barthius, ad Claudianum p. 985 edit. 2 et 988 in notis ad carmen de Phœnice, hos Dracontii versus laudat, quibus non ipse Phœnix, sed ejus senex, seu senecta comburi dicitur, et *sine sorte sepulcri*, ut Claudianus ait, *falsisque sepulcris.*
656. Mortua flamma quæ resurgit est ipse phœnix qui hic describitur ex imitatione Claudiani: *Arcæum radiant oculi jubar, igneus ora Cingit honos, rutilo cognatum vertice sidus Attollit cristatus apex, tenebrasque serena Luce secat.* Dracontius potius videtur asserere, post ignem quo combustus est phœnix, extinctum, iterum novas flammæ erumpere, ex quibus novus phœnix prodit.
657. Phœnix, qui renascitur, primum est verus lactei coloris. Lactantius de Phœnice: *Hinc ardenti primum sine membris fertur eriri, Sed fertur verus lacteus esse color.*
658. Rivinus prætulit etiam *Et scintilla volans*; sed non male est *vorax.*
660. *Rutilatur* passive Plinius, Martianus Capella, alii. Barthius conjicit *fax cerea lambit.* Sed clarius est *fax cætera lambit.* Nimirum sensus est: *Apex capitis igni quasi ardet, cæteras partes corporis flamma leviter tangit, quia non tam rutilo ignis colore splendens. Lambens de flamma leviter tangente, neque comburente Virgilius u Æneid., v. 683, Tactuque innoxia molli Lambens flamma comas, et circum tempora pasci.*

- 205 Occidit ipse dies, super æquora sole ca- A
[dente,
Æquore mersus obit, novus æquore mane re-
[surgit.
Vespere nocturno radiata luce rubentem
680 Purpureis abscondit aquis, redditque diurne
Depositum natura suum sub nocte sepultum,
Mane resurgentem, de fluctibus orbe refecto.
Tot simul exemplis moniti, defuncta renasci
Credamus virtute Dei, qua cuncta creavit,
685 Et generata vigent sub nutritore Tonantq :

- 206 Qui cum regna poli teneat stellantis, et
[alti,
Aera concludit, terram levat, æquora solvit;
Et totum capit una manus, quod sermo creavit.
Unus ubique Deus, dum jussio rumperet una,
690 Qui tantum pius est, quantum decet omnipo-
[tentem,
Et nulla virtute minor, nisi verberis ira,
Et voto, nam sponte bonus pietatis amore.
207 Quem mens pura juvat hominum, non
[victima supplex,

VARIÆ LECTIONES.

677. Vat., *occidet ipse.*
678. Ita Azagr. et Vat., sed Vat. *abit pro obit.*
Sirm., *et quo demersus n.* Vict., *et quo conversus n.*
679. Sirm., *nocturno hunc radiata.* Vict., *hac pro B*
hunc. Vat., *nocturno radiat ulixæ rubentem.*
680. Vat., *P. attollit aquis.* Vict., Vat., *diurnæ.*
681. Vict. *dispositum n.*
682. Ita Vat.; in Azagr., *f. ore recepto.* Sirm.,
Vict., *f. orbe recepto.*
684. Vict., *qua.* Sirm., *quæ.* In Vat. *deest hic*
versus,
685. Azagr., *tonanti.* Vat., *tonantem;* ex corre-
ptione *tonante.*
686. Azagr., *tencat stillantis et.* Vict., *s. et aptum*
Aera c.
689. Vict., *dum jussu r. ima.* Vat., *Unus ubique....*
dum jussio r. una. Deest Deus.
692. Editi, *Sed votis, et sponte bonus, pietatis et*
amore. Vat., *Sed voto nam sponte bonus pietatis amore,*
Hinc Et voto, etc., ut editum est.

NOTÆ.

præferenda est lectio Sirmondi *Ni gelidis animetur aquis*, scilicet nisi sol aquis pasceret, tantus ejus esset ardor, ut sidera deficerent, et ab immenso splendore solis obscurarentur. Nisi dicamus Dracontium modo ex quorundam, modo ex aliorum diversa sententia loqui.

677. Simili modo id explicat Tertullianus de Jud. Dom. *Sidera cuncta cadunt, iterumque renata nite- scunt, Et dies in densa moritur cum lumine nocte, Occidit et jam nox rebus mox luce relectis, Jamque vis alia atque alia dies surgit ab astris, Solque cadit, splendorifero qui lumine clarus, Lux perit umbrato venienti vespere mundo*: quæ omnia ad resurrectionem corporum comprobendam profert. Barthius duo hemistichia transposita hoc loco censebat: sed in nostra lectione omnia recte se habent.

679. Ex Vat. bene omittitur *hunc* vel *hac* post *nocturno*; sed addi posset post *radiata*, scilicet *radiata hunc luce.*

680. Weitzius *purpureas aquas* intelligit propter radiorum solis fulgorem. Mare *purpureum* dicitur vers. 78, ubi plura de hoc epitheto disputavi. Barthius lib. xxxiii Advers., cap. 16, legit *redditque diurnæ*, et intelligit *luci*. Rivinus existimat apponendam esse parenthesisim *aquis (redditque diurne Depo- situm natura suum sub nocte sepultum) Mane*, etc. Sirm., *diurne*, adverbium, a *diurnus*, quod placet, etiamsi non occurrat exemplum: Ponitur pro *die* vel *singulis diebus*. Lib. iii, vers. 602, *Et lacrymas in- tende meas, quas fundo diurne.*

681. Barthius loc. cit. eleganter *depositum naturæ solem* a Dracontio appellari ait, quod similibus exemplis confirmat. Sed hic advertendum est, *de- positum rei* veluti *mortuæ dici*: quo etiam respicit Lactantius in carmine de Phœnice: *Depositum tanti nec timet illa fidem.* Hinc *depositum* a Christianis sepulchrum dictum: et *depositus* pro *mortuus*, vel potius *humo mandatus* In veteribus inscriptionibus Christianis sæpius reperitur.

682. Rivinus scribendum opinatur *orbe reducit*, ut sensus constet. Verum egregie constat sensus, si cum Vat. scribatur *orbe refecto*, scilicet *orbe solis refecto fluctibus*. Vide notam ad vers. 25 et 676, *Reficere flammæ*, supra, vers. 669.

684. Forte *qua cuncta creata, Et generata vi- gent.*

686. Weitzius legit *et aptum Aera*, et in indice exponit *contiguum, connexum.*

688. Lactantius, sive Fortunatus, sive quis alius

auctor carminis de Resurrectione Domini: *Cæcus clauduntur cuncta pugillo, Venantius Fortunatus* in hymno de B. Virgine: *Mundum pugillo continens Van- tris sub arca clausus est.* Pulchre ait Dracontius om- nia quæ sermone seu voce Dei creata sunt una ejus manu contineri.

689. Cum in Vat. desit vox *Deus*, conjectura docti potest an legendum sit *quod sermo creavit Unus ubi- que Dei, dum jussio rumperet una, vel sermo creavit Unus, ubique chaos dum jussio rumperet una. Qui tax- tum*, etc., ut vers. 685, *Qui cum*; vers. 693, *Quem mens*, etc., ubi intelligitur *Deus*. Obscurum est *Deus, dum jussio rumperet una*, vel *dum jussu rumperet ima*. Barthius *rumperet* explicat, dum rumpere pos- set. Sed rei obscuritas non tollitur. Clarum erit, si legas *dum vox erumperet una*, vel si accipias *rumpere* pro *erumperet*, scilicet *dum jussio rumperet una*, quasi *erumperet*, ut *verbo* pro *verbo* ponitur, et si- milia alia sunt exempla. Sed mihi verosimilius vi- detur a Dracontio scriptum *dum jussu rumperet unum*: libenter enim Dracontius veterum peculiare quædam phrases imitatur. *Rumpere vocem* pro aperire viam voci dixerunt Virgilius, Ovidius, Silius et alii. *Rumpere questus* pro *queri* Virgilius iv *Æn.*, vers. 553, *Tantos illa suo rumpebat pectore questus.* Claudianus, lib. ii de Rapt. Proserp., vers. 249, *Et questus ad nubila rupit inanes.* Sic melius quam alii *fundit inanes*. Silius lib. iv, vers. 458, *Gentiumque ad sidera rupit.* Hinc *rumpere jussu* pro *jubere*. Legendum igitur, ut ego arbitror, *quod sermo creavit, Unus ubi- que Deus dum jussu rumperet unum, vel quod sermo creavit Unus, ubique Deus dum jussu rumperet unum*: et venustatem habet *una manus, unus sermo, unum jussu*.

690. Vide notam ad vers. 30 et seqq., et ad vers. 88.

692. Lib. iii, vers. 16, *Justitiæ monitor, sed plus pietatis amator.* Lego autem *Et voto*, videlicet et voluntate puniendi. Sententiam eandem versibus persequitur Mar. Victor. lib. i Genes., vers. 462, *Sed sancta parentis Desperare vetat pietas, clementia cuius (Fas dixisse mihi, fas sit quoque dicta probasse) Justitiam excedit*, etc. Apud Rivinum quidam tentant *Sed totus est sponte bonus, quod Rivino non ardebat.*

693. Vide comment. ad Prudentium hymn. 10 Perist., vers. 346. Intellige victimam sine mente pura Deo non placere.

- Ut se pœniteant sceleris mala vota reorum, A
 695 Et nova succedant animorum corda piorum. Alveus expavit violento vertice torrens,
 Ille etenim Deus est, quem nulla retardat Dum reduces sentiret aquas, et sisteret am-
 [origo, [nem
 Cujus ab aspectu montes, et saxa fluſcunt Visa Dei facies, et marmora glauca fugaret
 In cineres, et pulvis erit, quæ dura rigeſcit : 705 Gurgitis æquorei, quo mundus cingitur omnis,
 Qui, viſa tellure ſimul, mox pondera mundi Et pelago ſpatiante fretis, ac littoris æſtu.
 700 Concutit, et ſubitum monſtrat vaga terra tre- 209 Qui de theſauris ventorum flamina mit
 [morem, [tit,

VARIÆ LECTIONES.

695. Sirm., Vict., succedant. Vat., succendant. 700. Editi, subito. Vat., subitum.
 Azagr., succendent. 701. Vat., ac formidatus.
 696. Vat., l. enim d. q. n. retrazit o. 702. Ita Vat.; in Azagr., violento v. turgens. Sirm.,
 697. Sirm., Vict., fluſcunt. Azagr., fluſcunt. Vict., violato v. turgens.
 Vat., fluuntur; ad marg., fluſcunt. 703. Vat. s. amnes.
 698. Sic Vat., Sirm., erit; quem dura ligabant. 706. Vat. l. æſtus.
 Vict., quod. 707. Vict., flamina. Sirm., flumina. Vat., Et
 699. Vat., ſemel; alii, ſimul mox. B jud..... auris ventorum flamma mittit.

NOTÆ.

694. Mirum videtur Rivino, et est quidem mirum active pœniteant se sceleris. Suspicitur Aut si pœniteat sceleris, id est, nisi mens pura adsit (ut vers. præc. dixit), saltem cor accedat contritum. Leviori mutatione restituetur Ut si pœniteant sceleris mala vota reorum, aut Ut sic pœniteant, aut Ausi pœniteant, etc. In Elegia, v. 100, Si sceleris facti mens res pœniteat, et v. 304, Ni peccata dolens pœniteat sceleris. Cum simili nominativo rarum est pœniteo, sed ita tamen usurpatur a Pacuvio, Justino et Livio: etsi apud hunc varia est lectio.

695. Cur Rivino magis placeat cum Weitzio voce piorum quam cum cæteris corda piorum, causam non video. Quid quod in Weitzio mendum typographicum puto voce piorum? Nam Weitzius Fabricium sequitur ducem, neque ab eo discedit unquam, quin rationem emendationis proferat: hoc autem loco penitus silet.

696. Sensus verborum obvius est, Deum verum esse, qui sine principio est: sed ex versibus seqq. colligi potest, quem nulla retardat origo significare potestatem Dei in rebus illico creandis. Eodem respicit Vat., retrazit.

697. Isaias, cap. LXIV, v. 1, A facie tua montes defuerunt; v. 3, A facie tua montes defluerunt. Augustinus etiam verbo fluſco usus est. Guntherus imitari videtur Dracontium in præf. l. x, Urbs fluit in cinerem; et l. x, v. 470, Castrensibus oppida flammis In cineres collapsa fluunt. Rivinus scribit fluſcunt in ætratis. Vide notam ad v. 443, l. III.

698. Fabricius et Weitzius cum Vict., quod dura ligabant. Rivinus conjicit pulvis erit, quem gleba ligabant, vel quem rura ligabant. Verum hic sermo adhuc est de saxis in cinerem et pulverem redactis. Retinenda igitur lectio Vat. pulvis erit, quæ dura rigeſcit, hoc est quæ antea saxum erat. Pulvis in genere feminino, quod minus usitatum est, librarios ad corruptendum locum movit.

699. Psal. XVII, v. 8; Psal. LXXVI, v. 19; et CIII, v. 32, Qui respicit terram, et facit eam tremere. Majus id est quam quod de Jove ethnici dicunt: Nutu tremefecit Olympum. Vide notam ad v. 704. Scriptura Vat. sustineri posset: nam semel pro simul interdum ponitur.

701. Intellige montes ipsos quasi pendulos videri. Verba cap. IX, v. 5 et 6 Jobi sunt: Qui transtulit montes, et nescierunt hi quos subvertit in furor suo. Qui commovet terram de loco suo, et columnæ ejus concutuntur. Quæ de terra violento motu Dracontium exponit, ut plerique interpretes. At Didacus Stunica (Zuniga) Augustinianus, sæculi XVI politus auctor, in Comment. in Jobum existimat hunc locum explicari posse ex sententia Pythagoricorum opinantium ter-

ram moveri natura sua. Denique, ait, nullus dabitur Scripturæ sacrosanctæ locus, qui tam aperte dicat terram non moveri, quam hic moveri dicit. Hanc opinionem acriter refellit Pineda ad loc. cit. Job.

702. Alveus violato vertice turgens in Sirm. lectione est alveus aquis ad originem retortis tumidus. In nostra scriptura est alveus exæstuans, inundans et impetu fluens, qui dum ita flueret, expavit, quod reduces sentiret aquas. Refertur miraculum aquarum Jordanis, quæ steterunt, ut illac populus Israel transiret. Josue cap. III, v. 15, Jordanis autem ripas alvei sui tempora messis impleverat. Id nostra lectione indicatur: quod sequitur vers. 16 scripturam Sirmondi confirmat: Steterunt aquæ descendentes in loco uno, et ad instar montis intumescens apparebant procul.

703. Prudentius hymn. 13 Cath., vers. 178, Reſuſcens amnis alveo.

704. Sic v. 697, Cujus ab aspectu, et v. 699, Qui viſa tellure. Psal. LXXVI, v. 17, Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, et timuerunt. Alibi in sacris litteris a facie Dei, a facie tua. Ponitur facies pro præsentia, unde a scriptoribus ecclesiasticis frequenter usurpatum est in facie mundi, in facie Ecclesiæ, in facie publica, et simpliciter in facie pro palam. Ludovicus Legionensis de nominib. Christi nomen hoc Christi proprium esse ait faciem Dei, aut faciem (Hispanice fazes), quia sæpe in sacra Scriptura facies Dei Christus esse intelligitur. Postrema verba hujus versus pertinent ad miraculum maris Rubri, quod interruptum iter populo Israel præbuit, ut fusius narratur lib. II, v. 160 seqq. Planior esset sententia, si legeretur Visa Dei facies: hæc marmora glauca fugavit. Sed aliud magis poeticum est. Vide Exod. c. XIV.

705. Prudentius l. I contra Symm., præf. v. 10, Cærulei prælia gurgitis. Virgilius, Ovidius, Statius allique simili modo gurgis pro mari usurpant. Libr. II, v. 485, iterum Gurgitis æquorei. Pro terra ponitur mundus. Mela in princ. oper., Terra sublimis cingitur undique mari. Nonnulli universam terram insulam appellarunt.

706. Obscurus versus et, nisi fallor, corruptus. Vide num restituendum sit Et pelago spatiante fretis fit littus in æstu. Spatiari est diffundi, crescere, ut in his verbis Plinii l. V, c. 9, sect. 10, Nilus certis diebus auctus magno per totam spatiatum Ægyptum. Fit ergo littus, quod est terra mari adjacens, in ipso æstu maris agitati, et undas glomerantis, dum sese in alia freta diffundit. De eodem prodigio Prudentius hymn. 5 Cath., v. 65, Præbent rupta locum stagna viantibus Riparum in faciem pervia.

707. Job cap. XXVIII, v. 25 et 26; Psal. CXXXIV, v. 7, Educens nubes ab extremo terræ: fulgura in glu-

Et frenat rapidas in tempestate procellas
Grandinis, atque nivis, qui novit, quæ sit
[origo.

710 Qui dat fulmineos collis nubi ignes,
Qui laxas abscondit aquas, et continet imbres,
Qui scit, quo nitidus crystallus ventre crea-
[tur;

VARIÆ LECTIONES.

708. Vat., Vict., *rapidus*. Sirm., *rabidas*.

709. Vat., *nivis venientis quæ*.

710. Hic versus deest in Vat.

711. Vat., *Qui saxis abscondit aquas et condidit ignes*. Sirm., Vict., *Qui laxas abscondit aquas, et continet imbres*: sic Azagr., nisi quod *laxas* habet pro *laxas*.

210 Candida materies, glacies duratur aqua-
[rum.

Qui noctis htemis producit sole minore,
715 Et solis protendit iter flammantibus horis:
Qui lunæ saltus statuit, solisque labores;

211 Qui roseis stellare nemus, vel floribus
[agros

712. Azagr., *creatus*; alii, *creatur*.

713. Vat., *mutatur*; alii, *imitatur*. Vict., *hiberna*, pro *aquarum*.

716. Editi, *Qui phœbi saltus statuit, lunæque labores*. Vat., *Qua lunæ saltus statuit, solisque labores*.

717. Vat., *rosis*. Vict., *roseis*. Sirm., *rosulis*. Vat., *stillare pro stellare*.

NOTÆ

viam fecit. Qui producit ventos de thesauris suis. Vide notam ad v. 711, et Corderium ad loc. cit. Job. Sirmondi lectio *flumina mittit* tolerari nequit.

708. Melius videtur *rapidus* quam *rabidas*. Vide notam ad v. 312. *Mittitur, ut vincat currens orbata procellas*. Libr. II, v. 154, *Præcipis, ut rapidæ perturbent cuncta procellæ*.

709. Job cap. xxxviii, v. 22, *Nunquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti?* Ovidius libr. xv Met., v. 69, *Quid Deus, unde nives, quæ fulminis esset origo*.

710. Job cap. xxxvii, v. 2 et seqq., cum expositione laudati Corderii. Observandum vero est Deum ibi dici *tonare mirabiliter, lumen ejus esse super terminos terræ*, sed discretis verbis non exprimi, ab eo mitti fulmina, quod tamen in his verbis interpretes intelligunt.

711. In Vat. scriptura excogitari potest an sermo sit de grandine, quæ est aqua quodammodo saxo abscondita: qua de causa Hispanis *pedra* dicitur: Claudianus de Consul. Mallii Theod., v. 108, *Quis trahat imbriferas nubes, quo saxa creentur Grandinis, unde rigor nivibus*. Verba ejusdem Vat., *condidit ignes*, intelligi etiam possent de igne qui latet in saxis, et emicat dum colliduntur. Sed lectio vulgata est præferenda: Dracontius enim ex Jobi libro præcipue divinam majestatem commendat. Cap. xxxviii, v. 28 Jobi: *Quis est pluvie pater? vel quis genuit stillas roris?* et cap. xxviii, v. 25 et 26, *Qui fecit ventis pondus, et aquas appendit in mensura. Quando ponebat pueris legem, et viam procellis sonantibus*. Et cap. xvi, v. 8, *Qui ligat aquas in nubibus suis*. Hebræi quatuor claves Deo attribuebant, quas ille nec ulli quidem Seraphino dedisset, quarum primam clavem pluvie vocabant.

712. Crystallus gen. masc. rarum. Job cap. xxxviii, v. 29 seqq., *De cuius utero egressa est glacies? et gelu de caelo quis genuit? In similitudinem lapidis aquas durantur, et superficies abyssi constringitur*. Primo versiculo interrogatur, ex cuius utero glacies prodeat: altero commemoratur aquæ congelatio, ex qua crystallus sit, ut exponit Corderius, quamvis plerique de solo gelu id explcent. Gaspar Sanctius Comment. in Job opinioni Corderii nonnihil favet. Dracontius de crystallo accipere videtur interrogationem cui respondet alter versiculus, quo asseritur in similitudinem lapidis aquas durari. Hoc ipsam explicat Dracontius vers. seqq.

713. Weitzius *candidam materiem* sit esse margaritam aut unionem. Rivinus coniecit *glacies imitata nivales*, quia crystallus imitari nives dicitur a Cinna. Barthius ad marginem adnotaverat *glacies imitatur Iberas*, nempe Iberiæ, sed ad Claudian. pag. 4031 legit *glacies meditatatur hibernas*. Weitzius cum Vict., *glacies imitatur hibernas*. Prima in *hibernis* ab *hieme* producitur, ab *Hibernia* corripitur. Omnes hæ lectiones facile ex eo rejiciantur quod Dracontius

libri Jobi sententiam complecti, et de crystallo exponeere voluit. Ex *mutatur* in Vat. conficio hanc lectionem *glacies duratur aquarum*. Verba libri Jobi sunt *aquæ durantur*. Sed non omni tam aliis conjecturas, quæ sin minus probentur, certe non displicebunt. Jobi liber habet: *Superficies abyssi constringitur*. Hoc recte exprimitur per *facies duratur aquarum*. Suspicio etiam legendum *Candida mater ei glacie durata per annos*, aut *Candida mater nix glacie d. p. a.*, aut *C. mater ei glacies d. p. a.*, quod etsi remotum videatur, tamen ex Isidoro, qui fortasse hunc versum allegare voluerit, confirmari potest. Ita ergo Isidorus l. xvi, c. 13, *Crystallus resplendens, et aquosus colore traditur, quod nix sit glacie durata per annos*. Candida mater, seu candida materies est nix. Ut autem legi possit *Candida mater ei*, ratio illa suadet, quod apud Jobum primum agitur de patre pluvie, deinde de matre glaciei, sive crystalli, et Dracontius vers. sup. ait: *Quo nitidus crystallus ventre creatur*. Cui apposite respondet, *Candida mater ei glacie durata per annos*. Claudiani duo (alii tria) evitant epigrammata de crystallo, in cuius medio aqua resoluta cernebatur: *Nec potuit toto mentiri corpore gemmam, Sed medio mansit proditor orbe latex*. Marbodius in libro Evacis de gemmis Isidorum et fortasse Dracontium respicit cap. 41, *Crystallus glacies multo durata per annos, Ut placuit doctis, qui sic scripsere, quibusdam, Grandinis antiquæ frigus tenet, atque colorem. Pars negat, etc. Negat scilicet Solinus. Harduinus ad Plinium l. xxxvii, sect. 9, glaciem, ex qua crystallus sit, ait esse succum in terræ visceribus, atque inter cautes frigoris vi conglutinatum et coactum*.

714. Ut longi soles dicuntur de diebus longis, sic soles minores de diebus brevibus. Adisis Barthium ad Statium l. v Theb., v. 460.

715. Non semel verbo *flammo* usus est Dracontius, ut Statius alique. Exempla more suo concessit Barthius in not. ad argumentum libr. III Thebaid., v. 5.

716. Intelligo, inquit Weitzius, declinationem solis a partibus australibus ad septentrionales, et vice versa recursum ab istis ad illas: ne quis ad anilem hæc trahat fabulam qua sol in festo Resurrectionis dominicæ saltum efficere perhibetur. Alii vero in die festo Nativitatis S. Joannis Baptistæ solem saltare pueriliter fabulantur: quod tamen jam nunc, ut opinor, nec pueri credunt. Luna laborare dicitur a poetis, dum deficit, ejusque defectus labores vocantur. Hæc ratione nititur scriptura vulgata. Sed præferenda est lectio Vat. Dracontius enim Virgilium l. I Æn. in fine, imitatur: *Hic canit errantem lunam, solisque labores*. Errores lunæ saltus a Dracontio dicuntur. Idem Virgilius l. II Georg. vers. 478, *Defectus solis varios, lunæque labores*: quo in loco de eclipsi solis, et lunæ loquitur; sed in altero de utriusque curru.

717. Primigenia videtur lectio *rosulis*. Sirmundus fortasse ex ingenio restituit *rosulis*: quanquam l. II,

- Imperat; autumni qui dulcia poma saporat, A
 Et fragiles gemmis variat in vitibus uvas, 725 213 Quæ rostro crescente famem tolerabat
 720 Ut cibus, et potus sint ubera dulcia musti; [obunco:
 212 Qui dat corvorum pullis alimenta, facit- Qui pascit, quodcumque creat, pietate paren-
 [que, [tis,
 Noverit ut vultur, qua sit regione cadaver, Vitæ certa salus per mille pericula mortis,
 Dux odor, atque sagax quem mos invitat ad Debilibus virtus, opulentia major egenis,
 [escam,

VARIÆ LECTIONES.

718. Vat., poma saporant.
 719. Vict., f. hienis variat sub v. Vat. cum Sirm.,
 sed uvæ pro uvas.
 721. Abest hic versus a Vat.
 722. Vat. noverat et vultur.
 723. Sirm., Dux odor usque sagax quem mos i.
 Vat., dux odor atque sagax quem mos i. Vict., dux,
 rectorque sagax quem. B

NOTÆ.

- v. 441, occurrit, *Et rosulas proferret hiems*. Sed *rosæ flores*, hoc est pulchri a multis dicuntur, ut a Claudiano de magnete v. 29, qui tamen versu mox allegando *stellata rosas* dixit. Boethius l. i, carm. 2, fortasse imitatione Dracontii: *Quis veris placidas temperet horas, ut terras roseis floribus ornet*. Tertullianus de Iudicio Domini versus med., *Et roseis nivea crispantur floribus arva*: ex quod obiter corrigam secundum versum hujus poematis, quem in pluribus editionibus ita invenio scriptum: *Et verni roseas titulabit floribus auras*. Lego: *Et vernas roseis titulabit floribus auras*. Ager eleganter *stellare floribus* dicitur, ut *caelum florere sideribus*. Vide Gifanium Ind. Lucr. verbo *stereo*. Claudianus l. ii de Raptu Pros., vers. 430, *Hæc graditur stellata rosas*. Mar. Victor l. i Genes., *Sidereos hic terra vibrat distincta colores*, lege colores. Prius dixerat: *Astraque distinctis caelum pingentia zonis, Floribus athereis varios vibrare colores*.
 718. Sirmundus distinguit *Imperat autumni, qui*. Non probo. Autumnus fructus tribuuntur, non flores: cæjus symbolum est cornu copiae visis, et pomis refertum. Forcellinus ad barbara rejecit *saporo, saporas*, quo usus indicat Dracontium et Petrum Chrysologum. Admittit vero adjectivum *saporatus*, quod certe magis usitatum est.
 719. Rivinus excogitaverat *plenis*, sed agnovit melius esse in Sirm. *gemmis*. De gemmis vitis dictum jam supra ad v. 575. Propertius, l. iv, eleg. 2, vers. 43, *Prima mihi variat livenibus uva racemis*. Dicuntur uvæ fragiles, quia vitæ ipsæ fragiles sunt, vel quia vitæ sunt, et *vitæus* et *fragilis* pro eodem sumi solent. Publius Syrus in Mim. *Fortuna vitrea est, tum cum splendet, frangitur*. Vel denique quia uvæ quodammodo franguntur et facile rumpuntur.
 720. Ut matrum ubera cibum, et potum filii præbent, sic uvæ, quæ sunt veluti ubera vitis, hominibus cibum et potum ministrant. Pulchra hac metaphora usus etiam est Columella, l. iii, al. iv, c. 21, *Quibus (vitibus) alma tellus annua vice, velut æterno quodam puerperio lacta, mortalibus distenta musto demittit ubera*: quæ verba corruptissime olim legebantur in antiquis editionibus, sed feliciter postea restituta sunt; neque aliter ea exhibet codex ms. Columellæ in Bibliotheca Altierana. Alioquin *uber* significat etiam fertilitatem, ubertatem, ut *uber agri, uber glebæ*, et de vitibus Virgilius II Georg. v. 275, *In densa non signior ubere Bacchus*; Claudianus, Columella et alii.
 721. Psal. CXLVI, v. 9, *Qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum*. Jobi c. XXXVIII, v. 41. Lucæ cap. XII, v. 24. Pullos corvorum a parentibus derelinqui multi narrant. Confer Pinedam et Corderium ad loc. cit. Job, ut alios omitam.
 722. Jobi c. XXXIX, v. 30, Proverb. cap. XXX, v. 17, Matth. c. XXIV, v. 28, Lucæ cap. XVII, v. 37. Quibus in locis aquila cadaveribus pasci dicitur. Dracontius cum Septuaginta, Hieronymo et aliis vulturem nominat, quia aquilæ, quæ corpora exanimata sectantur, speciem referunt vulturis: nam aliæ aquilæ cadavera non tangunt. Ad commune aquilarum genus vultur et milvus a plerisque reducuntur.
 723. Isidorus, l. XII Orig., c. 7, *Vultures autem, sicut et aquilæ, etiam ultra maria cadavera sentiunt: alius quippe volantes multa quæ montium obscuritate celantur, ex alto illæ conspiciunt*. Ubi non eximia odorandi facultas commendatur, quod putat Forcellinus verbo *Vultur*, sed oculorum acumen. Quod attinet ad scripturam hujus versus, cum prius legeretur, *Dux, rectorque sagax quem mos*, Sirmundus restituit *Dux odor usque sagax quem mos invitat ad escam*. Nihil potuit Sirmundus, neque Dracontius melius, ait Rivinus. Nihilominus præfero lectionem quam ex Vat. promo, et pro *mos* restituo *mos*, nempe natura ipsa, et instinctus vulturis.
 724. Rivino commodius ad sensum videtur *Præcipit aut aquilæ*. Aliud mallet pro *præcipit aut præpetis*; forte *Præsciat aut aquila*, vel potius *Perpetis aut aquilæ*, quæ scilicet perpes dicitur, quia, cum ad senectutem devenit, juvenescit. Lectio Azagr. probabilis est. Arator, l. II, v. 528 seqq., fuse narrat quæ ratione aquila senium deponat. Barthius, l. XXXII, c. 3, eos versus cum retulisset, addidit eam de aquila historiam seu fabulam alio loco, quantum quidem meminerat, se non legisse quam apud Aldhelmum in libro *Ænigmatum*, qui forte Aratorem expresserit. Verum longe antiquior Aratore est hæc historia, et ipse Barthius ad Claudianum præf. tertii consul. Honorii ex Hieronymo epist. ad Præsidium (quam illi vulgo abjudicant), Aratorem et Aldhelmum eam narrationem sumpsisse existimat, et ex Paulino aquilæ juventutem alio modo renovari ostendit. Ansam hujusmodi narrationibus præbuerunt verba psalms cii, v. 5, *Renovabitur, ut aquilæ, juvenus tua*. Certum ex his est juventutem aquilæ quodammodo renovari: de qua tamen renovatione alii alia dicunt. Dracontius secutus est Augustinum in psal. cit., et Epiphanius in Physiolog., qui tradunt senescentem aquilam rostrum, quod nimis aduncum factum comestione impedit, ad lapidem allidere, quo rupto cibum sumit ac juvenescit, et fit in ea quædam resurrectio, ait Augustinus. Consulc Petavium in Animadvers. ad Epiph. Physiolog. cap. 4. Adde Hildebertum Cenomanensem in Physiologo carm. de aquila. Nonnulli de mutatione pennarum qua aves quodammodo juvenescunt, verba psalms exponunt.
 725. In Vat. *tolerabit*, forte est pro *toleravit*. Rostrum aduncum et obuncum dicitur, et utriusque vo-

- Auxilium miseris, spes, et defensio pressis, **A**
730 Fessorum virtus, dans nutrimenta salutis.
 Qui facit, æternam mortalia lege latenti
 Membra tegant animam vento spirante loquaci.
 Qui lunæ crescente globo jubet æquora cre-
 [scant
214 Fluctibus adjectis, crescant cum fonti-
 [bus amnes,
735 Crescat et inclusum capite genus omne cere-
 [bri,
 Et minuantur aquæ, luna minuente, liquentes,
- Ac decrescente decrescant lege perenni.
215 Qui reges et regna domat, sternitque
 [potentes;
 Deijcit elatos, et mergit ab arce superbos,
740 Atque oppressores Deus opprimit, et pius
 [ultor
 Elevat elisos, et consolatur adactos
 Luctibus et damnis, et vulnera serra do-
 [lentes.
 Est nobis vexata salus? pietate medelam
 Impendis tu, sancte, tuam medicamine nullo,

VARIÆ LECTIONES:

- 731.** Vat., qui facit æterna mortalia. Alii, q. f. æternam ut mortalia.
732. Vat., animum v.
733. Vict., jubet, ut mare crescat.
734. Vat., Sirm., adjectis. Azagr., Vict., adjectis.
735. Vict. i. capiti g. Vat. i. capitur g.
736. Ita Vat., sed videtur scriptum muniente pro minuente. Sirm. l. m. liquores. Vict. Et minuat aqua, luna minuente, minore, ac decrescenti decrescant lege perenni.
- 737.** Vat. Ut decrescente decrescant l. p. Sirm. As decrescenti decrescant l. p.
741. Vat., consolatur abactos; editi, o. adactos.
742. Vict., ictibus et d.
743. Sirm., Vict., Tu nobis, invicte Deus p. m.; sic Azagr., sed tunc pro tu. Vat., Et novis vexata salus p. m., ex quo locum restitui.
744. Sirm., Impendis, cui cuncta salus medicamine nullo est; sic Viet., sed tu pro cui, et nullo Quod sine est. Vat. ut hic editum est, sed cui pro tu.

NOTÆ.

- cabuli sunt proba exempla. In Vat. ab unco est pro obunco; nisi malis retinere ab unco, scilicet famem tolerabat a rostro unco crescente, vel, rostro crescente, famem a rostri unco tolerabat.
- 729.** Libr. II, v. 685, Major defensio pressis. Plura alia similia loc. cit.
- 730.** Paulo ante dixit v. 728, Debilibus virtus: nemppe libens eadem verba sæpe repetit. Alioquin legi posset Fessorum vires aut Fessorum robur. Rivinus ex conjectura dans nutrimenta solutis, videlicet solutus morbo aut ætate. Melior est lectio codicum.
- 731.** Eleganter omittitur ut post facio, ut in Vat. et v. 735, Jubet, æquora crescant. Persæpe tamen additur, atque hoc loco addi potest. Mortalia membra æternam animam tegunt, quia caro est veluti amictus, carcer, vinculum animæ. Hæc animæ cum corpore unio lege latenti sit: non enim quidquam recentis philosophi profecerunt, qui prolixos commentarios de re hæc, necessario mortalibus obscura, conscripserunt.
- 733.** Rivinus Sirmondo affligit, quod legat jubet, æthera crescant, vel potius hic est unus e multis erroribus typographicis Rivini; nam in Sirmondo invenio jubet, æquora crescant. Æstus maris reciprocas cum motu lunæ tam certam habet connexionem, ut illum ex hoc pendere non immerito multi philosophi opinentur. Sed Dracontius loquitur de motu quo, crescente luna, crescit mare, et, decrescente, decrescit. Isidorus de Natur. rer., c. 48, Dracontium videtur describere: Luna crescente, cresunt omnes fluctus, atque ea minuente, minuuntur. Ita enim legendum est, non, ut in editione recentiori Matritensi video, cresunt omnes fructus. Revera Dracontius non solum mare crescere ait, sed etiam amnes cum fontibus. De euriporum motibus consentit Basilii Hexaem. homil. 6. Seneca, l. III Quæst. nat., c. 26, disserit cur flumina quædam ætate augeantur, et unam ex rationibus a sideribus peti observat. Luna crescente et decrescente humores omnes crescere et minui, in nota ad v. 735 constabit.
- 734.** Preferendum est Adjectis fluctibus, quia mare crescit, dum fluctus augentur, et quasi adjiciuntur. Isidorus loc. cit., Crescunt omnes fluctus.
- 735.** Utrovis modo dici potest inclusum capite, postrema producta ob cæsuram, vel inclusum capiti. Totam hanc sententiam Dracontius in elegia rursus illustrat v. 235 seqq., ubi v. 241, Ipsa medulla latens observat cornua lunæ. Observat lunæ tecta cerebra globos. Hinc lunatici. Vide Macrobbii verba in not.
- ad v. 661. Isidorus, l. XII Orig., cap. 6, num. 48, ex Palladio l. b. ult. cap. 6, Omnium enim clausorum maris animalium atque concharum incremento lunæ membraturgescunt, defectu evacuuntur. Luna enim cum in augmenta fuerit, auget humorem; cum vero in defectum venerit, humores minuuntur. Plinius, l. II, cap. 99, Accedens aqua (luna) corpora impleat, abscedens inaniat. Vide Palladium l. XIII, tit. 1, de Medullis. Alcimus l. I de Cerebris, Fulgentius Placides l. II Myth. versus finem. Confer Apuleium Met. l. XI initio, Manilium Proœm. l. II, v. 95, Oppianum l. V Halieut., v. 589 seqq., Aulium Gellium l. XX, c. 8, De iis quæ habere συμπαθειαν videntur cum luna augescente ac senescente, Nonnum Dionys. 8, v. 162, Basilium Hexaem. hom. 6, versus finem, Ambrosium Hexaem. l. IV, c. 7, num. 29, dissertationes Rivini de Venilia et Salacia, quas ipse indicat.
- 736.** Rivinus Sirmondo attribuit Et minuantur aqua, luna minuente liquores, et ipse ex conjectura melius putat Et minuantur aquæ, luna minuente, liquores. At in Sirmondo ita plane lego Et minuantur aquæ luna minuente liquores, ac solum diversa interpunctio est in Rivino, ex qua clarior redditur sententia. Luna minuente pro imminuta dixit etiam Isidorus laudatus ad v. 735, et Dracontius in Elegia v. 238, qui minuo neutrorum more ponit v. 240, Hæc eadem minuum, Cynthia dum minuit. A. Gellius l. I, c. 3, Famæ minuentis dixit, quanquam alii legunt famæ imminuentis. Corippus v. 51 præfation., Suspiciens minuentis cornua lunæ. Palladius, l. III, tit. 24, Si minuenta luna seratur. Cæsar l. III de Bell'o Gall., cap. 42, Rursus minuente æstu. Sic augere pro augeri dicunt Sallustius, Cato, Lucretius.
- 738.** Ex cantico B. Virginis Lucæ cap. 1.
- 740.** Forte et pius ultro. Cæterum bene est pius ultor. Prudentius Cath. hymn. 6, v. 95, Idem tamen benignus Ultor retundit iram.
- 741.** Libr. II, vers. 741, habet panis adactos. Abactos, vel adactos videtur significare subactos. Ac dici posset consolaturque subactos. Statius etiam dixit adactum pro subactum l. I Theb., v. 19, Bisque juvo Rhenum, bis adactum legibus Istrum.
- 744.** Pro Impendis Rivinus conjicit Impertis. Sed impendere pro conferre etiam in usu est, et occurrit l. III, v. 248, Impendat, etc. Lectionem Sirmondi cui cuncta salus medicamine nullo est, exponit Rivinus, quem alias nec ipsa quidem salus, si maxime velit, servare posset (ut Comicus ait), tu Deus medelam impertis. Præfero scripturam Vat. Poetæ Christiani libenter sancte usurpant, cum Deum alloquantur. Libr.

745 Quod species terrena parat languoris ad æstus. A
 Spes hominum intendens, et vota precantia
 [complens,
 Aspice despectum, dejectum attolle parumper,
 216 Confusumque iura, quia prenitet esse
 [nocentem,
 Ut valeam memorare tuas hoc carmine laudes,

Quas potero : nam nemo valet narrare creatus
 Vel modicum facientis opus : quo mens mea
 [clamat
 Pectore contuso lacrymans, et voce fideli.
 Obses sermo tuus nostro nam corde tenetur,
 Quo te promittis nimia pietate parentem.

VARIÆ LECTIONES.

745. Vict., languoris adepti. Sirm., l. ad æstus.
 Vat., p, sermonis l. ad æstu.

746. Editi, cernens; Vat., intendens.

747. Vat., Aspice dejectum, despectum attolle parumper, sic Vict., sed tolle pro attolle. Sirm., Aspice despectum, dejectum tolle parumper.

748. Ita Vat.; alii, confusumque iura, quem p.

749. Vat., memorare; alii, narrare.

751. Vat., Vel modicum fas litis opus quod mens mea clamat. Sirm., V. m. facientis o. quod mens rea c. Vict. ita, sed quod mente reclamet.

753. Vat., Obses..... tuus. n. n. c. t. deest sermo.

754. Hic est postremus versus in Sirm., Vict. et Azagr. In Vat. illico additur Omnipotens æterne Deus, quo hemistichio concluditur primus liber. Verum id initium est libri secundi, ut clarum est.

NOTÆ.

n, v. 597, Ante videns primum medicinam, sancte, parasti, Quam faceres hominem, et libr. III, v. 598, Nostris, sancte, tuas, etc.

745. Species sumitur pro condimentis, aromatis, medicamentis: idemque vocabulum, aut aliud ex eo ductum, in linguas vulgares, in Germanicam etiam manavit. Serenus in fine, sive Vindicianus, sive Marcellus in carmine de Medic., Adde et aromatis species, quas mittit Eous. Vide Martian. Dig. l. xxxix, tit. 4. leg. ult., Languor de quovis morbo recte dicitur.

746. Barthius volebat Spes hominum curans. Scriptura Vat. vera est, quasi intendens in spes hominum omisso in. Libr. III, v. 602, Et lacrymas intende mess, quas fundo diurne. In orationibus ecclesiasticis Deus preces hominum intendere dicitur. Hoc loco poterit etiam exponi, spes, et fiduciam hominum augens.

747. Pro parumper conjectura Barthii est per imper, quod non intelligo. Rivinus mallet per auram, vel per umbras, scilicet dejectum. Non video cur parumper displicere debeat. Hoc loco parumper significare potest cito, velociter, ut apud Ennium I Annal., Te nunc, sancta precor Venus, et genetrix patris nostri,

B Ut me de cælo visas cognata parumper. Vide notam ad v. 4 libr. II.

748. Non male est Confusumque, sed Confusumque iura magis huic loco congruit post despectum, dejectum. Confusus pro perturbato aliqua animi affectione, mœrore, metu, terrore ab ethnicis etiam usurpatur; apud ecclesiasticos scriptores obvia est ea vox de iis quos criminum pœnitet, et pudet uti etiam confusio.

749. Vide prolegomena, num. 85.

751. Forte Vel minimum factoris opus. Verum hic modicus pro exiguo sumitur. Cicero Paradox. 6, Men pecunia est ad vulgi opinionem mediocris, ad tuam nulla, ad meam modica. Rivino magis probatur scriptura Sirmondi quod mens rea clamat, quam Barthii conjectura quod mente celebret. Mihi placet lectio Vat. De clamore mentis ad Deum dixi ad v. 568.

752. Pectora contundere in gemitu et lacrymis solemne etiam fuit ethnicis. Seneca, Thyest. vers. 1046: Pectora illiso sonent Contusa planctu. Petronius, Satir. c. 81, Verberabam agrum planctibus pectus. Adde vers. 377 libr. III et seqq. cum notis, ubi plura proferam.

LIBER SECUNDUS.

217 Omnipotens æterne Deus, spes unica
 [mundi,
 Inventor, genitor, nutritor, rector, ama-
 [tor
 Cunctorum, quæ mundus habet, quæ celsa
 [polorum,

Quæ cœli secreta tegunt, produuntque pa-
 [rumper,
 218 Sidereus quod ab axe globus super astra
 [rotatur,
 Pendula quod tremula vibrant face sidera
 [flammas,

SCRIPTURA COD. VAT.

1. Hoc hemistichium, ut modo dixi, sic mutilum finem claudit libri I in cod. Vat.
 3. Cunctorum quæ.

5. Astra rotatum.
 6. Vibra. f.

NOTÆ.

1. Postrema verba supplevi ex Sedolio, cujus integer est hic versus paulo post initium libr. I, Omnipotens æterne Deus, spes unica mundi. Et Dracontius quidem phrasi sacre Scripturæ persæpe Deum spem appellat, ut paulo post v. 31, Spes hominum, et v. 384, Conditor et spes, et libr. I, vers. 434, Spes, opifex, dominus, rector, dux, arbiter, index, et Eleg. v. 1, Rex immense Deus, cunctorum conditor, et spes.

2. Nutritor Deus, ut l. I, v. 685, Sub nutritore Tonante, et vers. 552, Ipse rigator erat, sator, altor, messor, arator. Deus etiam est amator cunctorum, quæ condidit. Sapient. cap. XI, v. 25, Diligis enim omnia quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti.

3. Celsa polorum, ut dulcia rerum, et similia, nisi mavis legere tecta polorum, vel templa polorum. Sed l. III, v. 542, similiter Celsa poli.

4. Mox. v. 47, Nec cœli secreta vacans. Claudianus initio libr. I de Raptu Proserp., Et vestri secreta poli,

D quod is de inferis dicit. Auctor incertus de laudibus Domini sub Constantino: Ad summi secreta poli, qua lucidus æther Pigra vetat proprio succendere nubila cœlo. Legam succedere. Parumper est interitum, paulisper, parvo tempore, aliquando paulatim, ut Servius putat, vel cito, velociter, ut Nonius, c. 4, interpretatur illud Virgilii l. VI Æn., vers. 382, Pulsusque parumper Corde dolor, ubi Servius advertit ex allorum sententia parumper esse valde parum. Hoc loco videtur significare aliquantulum, aliqua ex parte. Nam cœli secreta ita latent, ut tamen sese hominibus aliqua ex parte manifesta reddant, quantum quidem satis est ad Dei potentiam agnoscendam et prædicandam.

6. Sidera pendula sunt, quia cœlo fixa quasi pendunt. Cogitabam an oporteret legere Splendida quæ tremula. Vibrare pro splendere, micare poni solet sine accusativo, sed semper hic subintelligitur, ut vi-

Et stellæ sub luce latent, sub nocte refulgent, A 15
Nuntius auroræ quod lucifer emicat ardens,
Ut fuget astra poli, fugiturus lucis habenas,
10 Quod calor est solis, quo splendet frigida
[luna,
Partita cum fratre vices, sua tempora lustrans,
Ne simul invadant mundum sine luce tenebræ,
Credaturque chaos spatio sub noctis adesse,
Quod tu, cum faceres mundum, virtute ne-
[casti.

219 Tu Deus inspiras, ut sol auriga vocetur,
Non quia vectus equis est quattuor axe rotato,
Sed quia perfectus sol quattuor ex elementis
Quattuor alternat solers auriga colores,

220 Permutat jussus sol tempora quattuor
[anni,

20 Non ausus transire vices sub lege perenni
Præfixas ditione tua, non ille vapores
Auget sponte sua, medios nec temperat ignes,
Aut gelidum dat forte jubar, nisi præduce jussu

SCRIPTURA COD. VAT.

7. Et belle s. l. l. s. n. refulget.

9. Ut fugat a.

11. Partita cum parte v.

13. Duos correctum per chaos; postea noctis abesse.

14. Quo tua cum faceres mundum virtute nec astu.

17. Sed qui perfectus.

NOTÆ.

brare flammæ, lumen: vibrare enim est projicere, B
concutere.

7. Vide l. 1, v. 220, *Sed luce premuntur*, etc., et v. 675. *Cujus ab immensis languescunt sidera flammæ*, etc.

8. Libr. 1, v. 668, *Nuntius auroræ*, etc.

9. Forte *Et fugat astra*. Horatius, l. III, od. 21, in fin., *Dum rediens fugat astra Phæbus*. Ovidius, Heroid. ep. 2, v. 47: *Remigiumque dedi, quo me fugiturus abires*. Sic etiam fugiturus dixerunt Plinius, Petronius, Statius. *Habenas lucis* sunt auroræ vel solis: nam etiam auroram quadrigis aut saltem bigis vehi poetæ fluxerunt.

10. Redditur ratio cur luna frigida dicatur, l. 1, v. 52 et 666, quia scilicet lumen a sole accipit. Frigida etiam vocatur luna, quia roscida est, et passim dicitur, et quia nocti frigida præsidet. Posset conjici *Quod calor est solis, quod splendet frigida luna Partita cum fratre vices*.

11. *Partita a partior*, partitis postrema producta ob causam. Sedulius, l. 1, v. 253, ait de sole: *Partitur cum nocte vices, nec semper ubique est*. Tentari potest *Partita cum fratre vices*. In ms. est *parte*, et fortasse scribendum est *patre*, quasi sol pater sit lunæ, quod lumen suum illi impertiatur. Sed nimis frequens est apud poetas lunam sororem solis, solem fratrem lunæ dicere, adeoque hoc potius censeo voluisse Dracontium. *Tempora lunæ* legitur etiam l. 1, v. 75. Ovidius de Remed. amor. v. 585, *tempora Phæbi dixit: Tristior idcirco nox est, quam tempora Phæbi*. Ac revera tempora aliud non sunt nisi motus ipsæ solis, lunæ et stellarum, Genes. cap. 1, v. 14, *Fiant luminaria... et sint in signa, et tempora, et dies et annos*. Vide v. 52 et seq. libr. 1. *Lustrare* est obire, peragere. Cicero, l. II, cap. 20, de Nat. deor., *Mercurii stella anno fere vertente signiferum lustrat orbem*.

14. Ita restitui versus corruptissimum. Sententia clara est: Si tenebræ noctis sine ulla luce lunæ et siderum mundum invaderent, chaos illud adesse videretur, quod Deus destruxit cum mundum condidit. D
Libr. 1, v. 116, *Prima dies nam lucis erat, mors una tenebris*. Vide notam ad v. 197 hujus l. II. Translate necare pro expellere, destruere. Seneca, in Hippol. v. 454, *Quid te coerces, et necas rectam indolem?*

15. Ovidius, l. II Met., v. 327, *Hic situs est Phaeton, currus auriga paterni. Inspirare pro lumen internum immittere* verbum in Ecclesiæ usu frequens, sed quod ab optimis Latinis scriptoribus profectum est. Virgilius, vi Æn., v. 14, *Magnam cui mentem, animumque Delius inspirat vates*. Quintilianus, lib. II, cap. 5, *Quibus viribus inspirat, qua jucunditate permulceat*. Justinus, lib. v, cap. 1, *Qui inspirari solent, fatuari dicuntur*.

17. Capella, l. II in hymno solis: *Quatuor alipedes dicunt te sectere habenas, Quod solus domites, quam dant elementa, quadrigam*. Dracontius origine fabu-

læ de curru solis quærit et explicat. Aratus in Phænomen., *Huic quoque illam ob causam, quod aut quadripartitis temporum varietatibus anni circulum peragat, id est, verni, æstatis, autumnii, et hiemis: aut quod quadripartito limite diei metiatur spatium*. Qui locus ex Fulgentio libr. I Mythol. suppletur, *Huic quoque quadrigam ascribunt illam ob causam, quod aut quadripartitis temporum varietatibus anni circulum peragat, aut quod quadriduo limite diei metiatur spatium*. Principia rerum omnium quæ sensibus percipiuntur esse quatuor elementa Empedocles, Hippocrates aliique philosophi statuerunt, qui asserebant omnia elementa omnibus inesse, sed unumquodque eorum ex eo quod amplius habet, accepisse vocabulum, ut hanc opinionem explicat Isidorus l. XIII Orig., c. 3. Solem ex igne et aqua maxime constare innuit Dracontius l. 1, v. 25. Sed elementa omnia mutuam inter se habent connexionem, et, ut explicat Ambrosius l. III Hexæm., c. 4, aqua quasi duobus brachiis, frigoris, atque humoris, altero terram, altero aerem videtur complecti, frigidum quidem terram, aerem humido. Ignis calidus et siccus calore aeri annectitur, siccitate terræ. Ita etiam alii.

18. Facile caset calores pro colores legere: nam paulo post quatuor calores solis distinguuntur, æstatis, autumnii, hiemis, veris: qui etiam in diversis horis cujuslibet diei notari possunt, et Ovidius l. II Met., v. 434, ait: *Utque ferant æquos et calum, et terra calores, Nec preme, nec summum molire per æthera currum*. Sed scriptura vetus sustineri debet: nam solis colores quatuor in quatuor diei partibus diversi notantur. Aratus in Phænomen.: *Unde et ipsis equis condigna nomina posuerunt, id est, Erythræus, Actæon, Lampros, et Philogæus*. Erythræus Græce ruber dicitur, quod a matutino lumine rubicundus exurgat, Actæon lucidus dicitur, quod tertia hora instante lucidior fulgeat. Lampros vero lucens vel ardens dicitur, quod fit, dum ad umbilicum diei contra arcticum conscenderit circulum. Philogæus Græce terram amans dicitur, quod hora nona præcivior vergens occasui pronus incumbat. Eisdem fere verbis Fulgentius l. I Myth., sed contrarium pro contra arcticum. Alii autem nominibus equos solis appellant. Vide Hyginum fab. 185, et Ovidium II Met., vers. 155, *Interea volucres Pyroëis, Eous et Æthon, Solis equi, quartusque Phlegon*.

20. Libr. 1, v. 757, similiter *Decrescant lege perenni*.

21. Ditione pro imperio. Cicero, libr. II Leg., c. 7, *Sit igitur hoc a principio persuasum civibus, ad omnes esse omnium rerum ac moderatores deos, easque que gerantur, eorum geri vi, ditionis ac numine*. Pro calores ponitur vapores.

23. Gelidum dicitur jubar solis hiemis tempore, quia minus calefacit, nec gelu prohibet. Scribi posset præduce jussu. Sed prædux etiam solo Dracontio au-

- Imperii per sæcla tui sine fine manentis. A
 25 Militia famulante sua servire fidelis
 Oceano, mundo, vel cœlo teste probatur.
 Sic opus omne tuum visum est et non latet or-
 [bem.
 Te, Deus, auctorem, te norunt omnia pa-
 [trem,
 Te pariter dominum, qui das exordia rebus,
 30 Et finem sine fine paras, exordia nescis :
 221 Spes hominum, rerum princeps, mundi-
 [que superstes
 Sanctus ubique tuus complectitur omnia prin-
 [ceps
 Spiritus immensam penetrans per sæcula mo'em :
 Ut fusus aer, sic omnia contegit implens,
 35 Singula per partes, generaliter omnia nutrit, B

SCRIPTURA COD. VAT.

25. *Suas s.*
 27. *S. o. o. t. visibile n. l. o.*
 28. *Te nominis omnia; sed nominis, obscure.*
 30. *Fine parens e. nescit.*
 35. *Nam quasi fusus aer, sic.*

35. *Singula non partim g.*
 37. *Quæ vibrat n.*
 40. *S. labuntur.*
 41. *M. insidet p.*
 44. *Quid lædat quem.*

NOTÆ.

ctore mihi probatur : sic alii præduco dixerunt. Non male esset *perpete jussu*.

24. Libr. I, v. 86, *Deum post sæcla manentem*. Hic etiam bene esset *post sæcla*.

25. Libr. hoc, v. 333, *Militia præclara poli*. Sophonias, c. I, v. 5, *Et eos, qui adorant super tecta militiam cæli*, scilicet solem, lunam et stellas. De solis militia Dracontius l. I, v. 229, *Miles et ipse Dei*. Quod Dominus dicitur Deus Sabaoth sive exercituum, nonnulli interpretantur de astris quæ, veluti acies sub armis ad nutum Dei stantes, exhibentur. Vide Calmetum, Diction. Bib., verbo *Sabaoth*.

26. *Mundus* pro terra, ut l. I, v. 705, *Gurgitis æquorei, quo mundus cingitur omnia*. Simili loquendi ratione probatur occurrit libr. I, v. 385, *Quibus apta probatur*, et v. 524, et lib. II, vers. 190, 265, 583, 716, et in Eleg. v. 187 et 295, quanquam nonnullis in locis variant codices. Ovidius II Met., v. 92, *Et patrio pater esse metu probor*.

27. Non constat ratio metri, si legatur *tuum visibile non lædat*. Restitui *visum est*, et non : scilicet *visum est per solem*. De luce libr. I, v. 135, *Cujus jussu ope clarescere cuncta creata*.

30. Forte *sine fine paras* : vel qui das exordia rebus, *Et finem; qui sine carens exordia nescis*. Libr. I, vers. 22, *Et merito, quia sine carens primordia nescit*.

31. *Spes Deus*, ut dictum v. 4 hujus libri. *Princeps* usurpatur pro inventore. et auctore a Cicerone et aliis. De Deo Dracontius l. I, v. 332 et 399, et l. III, vers. 154. *Superstes* cum genitivo in Cicerone aliisque probatissimis scriptoribus invenitur. Hic locum habere potest prima et propria significatio vocis *superstes*, hoc est, qui super stat, et præsens adest mundo.

32. Genes. cap. I, v. 2, *Et spiritus Dei ferebatur super aquas*. Spiritum sanctum multi interpretantur. De hoc Dei spiritu loquitur Dracontius, ut libr. I, v. 600 et seqq., *Spiritus ille Dei, quo corpora cuncta moventur, Omnia complectens*, etc. Poterit intelligi ipsa natura et virtus divina : nam Deus spiritus sanctus est, ut spiritus substantiam incorpoream significat.

33. Virgilius, VI Æn., v. 726, *Spiritus intus alit, totamque insua per artus Mens agitât molem*. Dracontius, l. I, v. 603, de mundo, *Moles et immensa*.

34. Non puto Dracontium corripuisse primam in aer, quamvis fieri id posse nonnulli dicant. *Ut fusus aer* magis Dracontianum videtur.

- Totus ubique Juvans, et totus ubique ministrans;
 Quæ vibrans natura dedit, quæcunque creantur,
 Aut generata valent, hæc spiritus ingerit alinus,
 Corporeos artus fovet, erigit, urget, et auget.
 40 Continuanda manent, et succidenda labascunt.
 222 Mentibus insidit, penetrat caput, ossa,
 [medullas,
 Pectora, cor, sensus, animam, præcordia, niem-
 [tem.
 Illustrat venas, oculos, et viscera replet.
 Quid lædat, quem cuncta gerunt, quo cuncta
 [reguntur,
 45 Temporis, et spatii quem spiritus omnis, et
 [ignis
 Laudat, et æternum venerantur cuncta paren-
 [tem ?

35. Scriptura codicis vix sensum verum habere potest, nec dubito quin Dracontius scripserit *per partes* : nam ut nomen *omnia* opponitur nomini *singula*, ita adverbium *generaliter* verbis *per partes*, quæ stant adverbii loco quasi singillatim. Columella l. I, c. 4, *Quod etsi per partes nonnunquam damnosum est, in summa tamen fit compendiosum* : et l. IV, c. 24, paulo post iunt., *Hæc in universum, illa per partes custodienda sunt*. Vide, infra, v. 185 hujus libr. Post hanc conjecturam ita expositam incidi in verba S. Isidori, lib. I Sentent., cap. 2 : *Nec particulatim Deus implet omnia, sed cum sit idem unus, ubique tamen est totus*. Quo sensu explicari ac retineri poterit scriptura vetus.

36. *Ministrans*, ut ad v. 227 libr. I explicatum est, pro inserviens ponitur.

37. *Vibrans natura*, ut v. 64, de mente Dei : *Simplex, cæla, levis, vibrans, immensa, serena*. Natura vibrans est celerrime agitata, aut etiam micans.

39. Libr. I, vers. 337, *In artus Corporeos, et vera*. 601. *Agitat, fovet, inserit, urget*. Melior erit ordo, si prius legatur *Continuanda*, tum *Corporeos*.

40. Magis videtur e Dracontii acumine, et stylo esse *Succidenda manent, et continuanda labascunt*. Verbo *succido* usus etiam est l. I, v. 615. Prima in *labuntur* producit : idcirco *labascunt* substituit. Verbum *labor* sequiori ævo communem videtur habuisse primam. Victorinus de Machabæis : *Jam locus est melior, quam regna labantia regis*, et paulo ante, *Regnaque, quæ parvo labantia tempore dantur*. Hæc quidem exempla profert Fabricius in Ind. poet. Christ. Sed in primo legi potest *labantia*, in secundo *labantia* est frequentativum a *labo labas*.

41. Libr. I, v. 258, *Frondebis insidens ab insido*. Metro adversatur *insidet*.

43. *Illustrare* quandoque est lustrare, perlustrare, qua significatione occurrit idem verbum l. I, v. 597. Cicero, in Somn. Scipion. cap. 4, *Sol... tanta magnitudine, ut cuncta sua luce illustret, et compleat* : etni enim id vulgo exponatur pro *splendorem cunctis affert*, tamen verbum *compleat*, quod sequitur, aliam significationem infert. Frustra aliqui reponunt *sua luce lustrat* : nulla enim est ratio cur verbo *illustro* significatio lustrandi aut collustrandi denegetur.

45. Tentabam quo cuncta reguntur Tempora, vel spatia, quem. Nihil tamen tuto : potest enim intelligi spiritus temporis, et spatii omnis.

- Noc coeli secreta vacant, quæ spiritus auctor A
Non habeat virtute tua, quæ solis in orbem,
Lunaresque amplexa globos dominatur, agitque,
50 Quidquid habet pietatis opus, simul æthera
[complens.
Qui nihil est, nisi lege tua servetur in ævum,
Circulus hærebit, nisi jusseris ire meantem :
Et stellatus honos mox sphaera volubilis hæret.
223 Ac mutant elementa vices per circula mo-
[rantes,
55 Et cadat ante diem sublimis machina rerum :
Sed tu lege tua retines, qua cuncta coerces.
- Nam quis stare queat contra tua jussa relu-
[ctans ?
Aut tibi quis reputet, si perdere jusseris or-
[bem ?
Quem ipse repente jubens solo sermone creasti,
60 224 Quo libuit genuisse Deum ante hæc om-
[nia Christum ?
Semine quem verbo conceptum corde ferebas,
Quo sine non unquam fuerat mens sancta pa-
[rentis,
Multa, profunda, potens, solers, pia, provida,
[perpes,

SCRIPTURA COD. VAT.

48. Quæ solus in orbem.
49. Dominantur, ut videtur.
50. Quidquid habet pietatis opus simul... desunt alia.
53. Mox fera volubilis.
56. Sed te lege.
- B 58. Reputet quis perdere.
60. D. ante omnia C.
61. V. conceptu c.
62. Quo sine nonnunquam f.

NOTÆ.

47. Confer vers. 4, Quæ coeli secreta tegunt. Vacant est vacua, aut etiam immunia sunt, et libera.

48. Vide num melius Non adeat virtute sua vel tua. Bene etiam est habeat, ut vers. 44, Quem cuncta gerant, quo cuncta reguntur.

49. Lib. 1, vers. 77, Lunaremque globum.

50. Mox vers. 114, Ut faceret virtutis opus; et in Eleg., vers. 290 et 298, pietatis opus. Hoc loco pietatis opus est influxus beneficis solis, lunæ et astrorum in terras. Lib. 1, vers. 224, Qui sovet igne pio cælum, mare, sidera, terras.

51. Locus hic videtur corruptus. Fortasse trajiciendi sunt versus, prius Circulus hærebit, deinde Qui nihil est.

53. Forte hæreat dissyllabam per synæresin: vel vers. seq. legendum mutant, et postea cadit. Sententia est: Circulus hærebit, nisi jusseris, ire meantem; qui nihil est, nisi lege tua servetur in ævum. Nisi enim servetur, illico sphaera volubilis, stellatus honos, seu decus, hærebit, mutabunt elementa vices, et ante diem cadet machina rerum.

54. In Eleg. vers. 247, Alternant elementa vices. Contrarium est mutant. Rusticus Helpidius de Jesu Christi benef., Etiam discordia fidas Conservant elementa vices. Infra vers. 333, Per sæcula mille morantur, ex quo conjici posset per sæcula morantes. Sed Dracontius voluisse videtur circula a circulum neutro genere, cujus non habeo exemplum. Syncope circula auctoritate Virgillii comprobatur l. III Georg., vers. 166, Lazos tenui de vimine circlos. Multa sunt vocabula a veteribus per syncopen contracta, quæ a librariis commutata sunt, quod mendosa crederent. In elegia paraciteria, seu repercussoria, ut in mss. codd. vocatur, qua Sedulius facta Salvatoris nostri describit, ultimus versus est, Cum sancto Spiritu gloria magna Patri. Nonnulli mutarunt Spiritui, et Nato gloria magna Patri; sed jam tempore Bedæ legebatur Cum sancto Spiritu, qui in lib. de Arte metrica ait Sedulium neglexisse regulam grammaticæ dispositionis, ut gloriam sanctæ et individuae Trinitatis clara voce decantaret. At potuit Sedulius dixisse Flamens cum sancto, aut Pneumate cum sancto. Itaque censo a Sedulio scriptum Cum sancto Spritu, aut Spiritu. Ita etiam lego in Victorino de Jesu Christo Deo et homine: Tempus erat spiritum Patri solviss Tonantem. In secundo lib. Carminum Eugenii Tolentani, carm. 75, postremus hic est versus: Pacis et amplexus pariter convertat adulteros. Diligentissimus Editor cardinalis Lorenzana adnotavit: ADULTEROS ferri non potest, sed sive legamus ADULTOS, nullus sensus elici valet. Legam igitur adulteros per syncopen ab

adulteros; sic et metro et sensui consulitur.

55. Ante diem est contra naturæ ordinem, ante tempus a natura stabilitum, ante diem suum, quia, ut ait Virgilius l. x, vers. 467, Stat sua cuique dies. Sic obire diem est obire diem suum seumori. Ovidius lib. 1 Met. vers. 148, Filius ante diem patrios inquiri in annos. Cicero alique ante tempus solent dicere.

58. Forte si perdi jusseris. Reputare pro imputare quasi computationem ineundo. Papinianus l. xi, tit. 7, leg. 17, Sed si nondum pater dolém recuperaverit, vir solus convenietur, reputaturus patri, quod eo nomine præstiterit. Interpretatur Dracontius versiculum 40 cap. xi Job: Si subverterit omnia, vel in unum convolverit, quis contradicet ei? Scilicet quis rationem a Deo exiget, si mundum subverterit? Eadem sententia exstat Sapient. cap. xii, vers. 13, Quis enim dicat tibi: Quid fecisti? aut quis stabit contra iudicium tuum?... Aut quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas fecisti?

60. Posset cum aliquo hiato retineri Deum ante omnia Christum. Vide Broukusium ad el. 13 Propert., vers. 1. Rusticus Helpidius de Christi Jesu beneficiis, Hæc verbo, quo tanta sator sibi regna paravit, Te quoque regnorum socium, natumque probavit. Dracontius eadem loquendi rationem in generatione Filii explicanda tenet quam Prudentius hymn. 3 Cathem., vers. 2, et hymn. 11, vers. 17, ubi ait: Ex ore quamlibet Patris Sis ortus, et verbo editus, Tamen paterno in pectore Sophia callebas prius. Quæ prompta cælum condidit, Cælum, diemque, et cætera. Virtute Verbi effecta sunt Hæc cuncta: nam Verbum Deus. Sed ordinatis oculis, Rerumque digesto statu, Fundator ipse, et artifex Permansit in Patris sinu. Et Apoth. vers 524, Sed Verbo factum Domini, non voce sonora, Sed Verbo, quod semper erat, Verbum caro factum est. Verbo igitur seu sermone Deus fecit omnia, et verbo etiam genuit Filium suum seu Verbum quod etiamsi caro factum sit, ipsum tamen genitum est, non factum. Cum autem Dracontius dicat Quo libuit, et Deum Christum, de generatione secunda et temporali eum loqui certum videtur, sed ita ut statim vers. seq. æternam generationem explicat, in qua etiam agnoscit, Verbum Verbo conceptum et genitum. Christus vero ante omnia genitus est, quia ante omnia præfuit et prædestinatus est. Psal. cix, v. 3, Ex atero ante luciferum genui te. Ad his notas ad loc. cit. Prudentii.

62. Omnino legendum est non unquam nam nonnunquam catholice doctrinæ et orationis totius sententia opponitur. Vide prolegom. num. 109 et seq.

63. Multa est magna. Cicero Famil. II, ep. 10: Nomen nostrum multum est in his locis.

- Simplex, celsa, levis, vibrans, immensa, se- A
[rena,
- 65 Vivida, cunctipatens, mens innumerabilis, una.
Ergo Deo Deus est natus, de lumine lumen.
- 225 Corde sacer genitus mox consitit ipse
[parenti,
- Et consors cum Patre manens, et Spiritus
[unus,
- Trina mente Deus, Deus auctor, temporis ex-
[pers,
- 70 Multiplici virtute potens, pietate modestus
Innumera, cœlis, elementis, fluctibus, astris
Impendens, ut stare queant, famulentur, ado-
[rent,
- Angelico de more preces sine fine canentes.
Omnibus his præstat dilato sine manere, B
- 75 Ut vigeant homines, pisces, armenta, volucres, B
Et pecus, atque feræ, quidquid natura creavit.
- 80 Quidquid et innumerus diversi sanguinis ortus.
Qui nasci dignatus homo, membratur in artus
Sanguine femineo concretus spiritus almus,
- 226 Passibilis, mortalis homo sine fine pe-
[rennis :
Et tenuis per cuncta vapor, jam mollior ignis
Irrepsit, tenerumque parat per viscera cor-
[pus.
- Induitur compage Deus, structura ligatur
- 85 Ossibus, et nervis, pinguescunt intro medullæ,
Hinc cruor, hinc humor, solidatur musculus
[omnis,
- Et caro olasmatur. Quid sanctus spiritus illic
Egerit, ipse potens novit, qui cuncta creavit ;
Qualiter aure Deus, verbo fetante marito,
- 90 Virgineos intrasse sinus dignatur, et alvum,
Terrarum, cœlique capax, atque ignis anhelii,

SCRIPTURA COD. VAT.

66. *Ergo Deum Deus ovans deest reliquum.*
73. *Angelica des ne preces s. f. carentes.*
74. *F. carere ; ad marg., manere.*
75. *Et vigeant.*
76. *Quod pecus, atque.*
77. *Numquid ad innumeros d. s. ortus.*
78. *Membratur in alvum.*
83. *Irrepsit teneramque p.*
85. *Pinguescunt vitro m.*
87. *Plasmatur quid obscure legitur ob nexum lit-
terarum.*
88. *Potens vetuit quod c.*
89. *V. fetente m.*
91. *C. anhelantis et ignis.*

NOTÆ.

64. *Levis* est placida, lenis, grata : contraria ratione *gravis* de ingrato et molesto dicitur. Poterit etiam intelligi *spiritualis* in *levis*, hoc est sine pondere. De *vibrans* vide n. tam ad vers. 37. *Mens serena* C est læta, felix, prospera : qua de causa ethnici Joventem peculiari titulo *Serenum* et *Serenatorem* appellabant : inde imperatores dicti *serenissimi*.
65. Fortasse melius *cunctiparens*, quo verbo usus est Prudentius, ut *cunctipater* Theodulfus Aurelianus. *Cunctipotens* etiam dixit Prudentius. Sed cum Virgilius usurpaverit *Omnipotens*, non facile rejiciendum est *cunctipatens*. *Mens innumerabilis* dici poterit ab effectis, ut *una* in natura ipsa. Sed legendum suspicor *cunctipatens, immensurabilis, una*. Salvianus alique scriptores Christiani vocabulo *immensurabilis* usi sunt, et supra jam dictum est *mens sancta parentia*.
67. Adverbium *mox* significat hoc loco ipsam æternitatem, ut *hodie* psal. II, vers. 7, *Filius meus es tu : ego hodie genui te*. Ad Hebr. c. I, vers. 5.
68. Filius consors seu consubstantialis Patri ostenditur. Vide v. 103 et seqq.
69. De *trina mente* Dei vide dicta proleg. num. 109 et seq. Dracontius l. I, vers. 563, dixit, *Virtus trina Deus*, ut Paulinus poem. 26, natal. 11, *Nam Deus unus Virtus trina Deus*. Sic *trina mens*.
70. Vide l. I, vers. 29. Censeo distinguendum esse *pietate modestus Innumera, cœlis*, ut *multiplici virtute*.
73. *Canentes* in genere cohæret cum *cœlis* et *fluctibus*.
77. Mendosus est hic locus, neque satis liquet an cum præcedentibus an cum sequentibus connecti debeat. Fortasse *quidquid natura creatrix Nutrit ad innumeros diversi sanguinis ortus*.
78. Libr. I, vers. 337, *Membratur in artus Corporeos*. Hic forte in *alvo*.
79. Vide quæ notavi ad Prudentium l. II, contra Symm., v. 265 et seq. Nam Prudentius etiam simili modo locutus est, qui de homine Deum loquentem inducit : *Restituendus erat mihimet : submissus in il-
lum Spiritus ipse meus descendit, et edita limo Viscera*
- divinus virtutibus informavit*. Verbum vocatur *spiritus almus*.
80. *Post templa poli* est hoc ipsum, quod in symbolo fidei dicitur, *Descendit de cœlis*. Augustinus serm. 187, al. 27, de tempore : *Quanto magis hoc tantum, et tale Verbum potuit matris uterum, assumpto corpore, secundare, et de sinu Patris non emigrare ? hinc ad oculos humanos exire, inde mentes angelicas illustrare ? hinc ad terras procedere, inde cœlos extendere ?* Adde S. Leonem laudandum ad v. 99.
82. Forte *It tenuis*.
83. Forte *Irrepsit*.
84. Libr. I, vers. 348, de Adamo creato : *Et vocem compago dedit nova machina surgens sive ex conjectura, Et vocem compage dedit*. Avitus l. II, v. 96, *Cœlum terra tenet, vili compage levata Regnat humus*. De structura corporis et ossibus manus ait Celsus l. VIII, c. 1, *Oblonga omnia et triangula, structura quadam inter se connectuntur*. Dracontius l. III, vers. 643, *Ædificant hominem longæ fragmenta ruinae, Ante tamen quam membra forent compage ligata, etc.*
85. Libr. III, ubi agitur de ossibus aridis vitæ restituitis vers. 614, *Jam nervis membra ligantur*. Fortasse legendum *pinguescunt intra medullas Hinc cruor, hinc humor*. Loc cit. v. 612, *Cruoris humor ut absumptas intraverit ante medullas*. Medulla est pinguedo subtilior.
87. De verbo *plasma* libr. I, v. 336, *Plasmavit per membra virum*.
89. B. Virgo concepit, quia credidit. Fides autem ex auditu. Confer vers. 591. Augustinus serm. 13 de Temp., al. 123, in append., *Viri nesciam sermo Dei marital*. Sedulius in hymno abecedario : *Intacta nesciam virum Verbo concepit filium*. Ennodius Ticinensis libr. II, hymno 10, *Concepit aure filium Quod lingua jecit, semen est*. Sedulius etiam fortasse scripsit *Concepit aure filium*. Vide notam ad vers. 60. Verbo *fetare* utitur Dracontius vers. 217 et Eleg. v. 85. Significat hoc loco secundare, ut apud S. Augustinum et alios. Columellæ *feto* est fetum edere.
91. *Ignis anhelii*, ut l. I, v. 26, *solis anhelii*. Vide proleg. num. 137.

- Aeris, et pelagi, sed non capiendus ab isdem, A**
227 **Clastra puerperii passus sub lege**
 [creandi,
 Vel quæcunque subit diversi temporis ætas.
- 95 **Hæc fragilis natura jacens humana meretur**
 De pietate sua, qua non vult perdere mundum,
 Quem fecit, sanxitque regens per secla manere.
 Ergo ubi corporeos artus dominator, et auctor
 Induit, haud cælum Patri servire reliquit.
- 100 **Nam quicumque sapit, novit, quia sic tulit ar-**
 [tus,
 Et fuit in terris, ut ne cœleste tribunal
 Linqueret omnipotens: nunquam sine Patre
 [probatus
 Filius, et genitor nunquam sine pignore dictus,
 Spiritus immensus, sanctus, bonus, arbiter, **B**
 [index,
- 105 **Tertius unus idem, primus, mediusque pe-**
 [rennis.
- 228** **Ast ubi terrenum sumpsit cum corpore**
 [pondus
 Immortale genus, mortalia dura subivit:
 Non nisi corpoream hæc possent spectare figu-
 [ram.
 Nam quæcunque daret princeps miracula carni,
 110 **Sanctis hæc homines eventibus acta putarent.**
 Adde, quod humanis vitium est generâle ca-
 [tervis,
 Hoc credant, quod visus habet, spernantque
 [relata.
 Credimus inde, Deum mundo venisse viden-
 [dum,
 Ut faceret virtutis opus. Per mille catenas
- 115 **Mentibus obsessis insana clade fureris,**
229 **Spiritus impatiens animas quascunque**
 [gravabat,
 Tabe fluens quæcunque cutis madefacta rube-
 [bat,

SCRIPTURA COD. VAT.

94. *Temporis ætas.*
 96. *De p. tua.*
 99. *Induit et cælum.*
 102. *Patre obscure.*
 103. *Nam pius et genitor.*

103. *C. posset s. vel possent.*
 110. *Sanctus h. h. e. a. putaret.*
 111. *G. catheis, hoc est catenis.*
 117. *Q. curis m.*

NOTÆ

92. Canit id Ecclesia: *Sancta et immaculata virginitas, quibus te laudibus efferam, nescio: quia quem cœli capere non poterant, tuo gremio contulisti. Eandem sententiam repetit Dracontius v. 589.*

93. Sedulius l. ii, vers. 38, *Rerumque creator Nascendi sub lege fuit.* Ad Galat. c. iv, vers. 4, *Factum ex muliere, factum sub lege.* Puerperium est tempus proxime ante partum et post partum, et dicitur etiam de prole ipsa.

94. *Vel est et.* Infra, v. 336. *Diversi temporis ætas.*

95. *Meretur est idem ac obtinet, consequitur, ut l. i, v. 136 et alibi.*

96. Vide l. i, vers. 50 et seq., et v. 90 et seqq. *De pietate sua, hoc est Dei.*

97. Libr. i, vers. 427, *Tot bona facta Deus non obviscitur unquam, Quæ propter hominem fecit, sanxitque manere.*

98. *Corporeos artus, ut v. 39.*

99. *Depravatus est hic versus, sed sine ulla dubitatione sententia hæc est, Filium sic corporeos artus induisse, ut tamen cælum non reliquerit. Sequentia verba clara sunt, et sine ullo errore sic expressa in codice. Posset etiam corrigi haud cælum Patri sublime reliquit. Heliadius de Beneficiis J. C. Nil Patris virtute minor, nunquam ætheris absens. S. Leo serm. 2 de Nativit. Domini: *Ingreditur hæc infima Jesus Christus Dominus noster, de cœlesti sede descendens, et a paterna gloria non recedens.**

103. Sic ex conjectura: nisi mavis nunquam sine Patre probatus, Nam prius, et genitor, etc.

104. Eadem natura divina cum suis omnibus attributis agnoscitur in Patre, Filio, et Spiritu sancto. Libr. i, v. 434, *Spes, opifex, dominus, rector, dux, arbiter, index.* Qua ratione Deus dicatur index, dixi ad v. 114, l. i.

105. *Idem est in neutro genere: nam in masculino producit prima. Id autem ex theologica loquendi ratione factum. Non enim recte dices Spiritum sanctum esse eundem ac Patrem et Filium: id enim sonat eandem esse personam Patris, Filii et Spiritus sancti. Vere tamen asseres Spiritum sanctum esse idem ac Patrem et Filium: quod significat eandem esse naturam in tribus personis. Paulinus poem. 26,*

*natal. 11, Sola Dei natura Deus; quod Filius, et quod Spiritus, et Pater est: Arator l. i, vers. 972, Arii et Sabellii contrarias hæreses sic explicat: Huic fidei pugna cadit Arrius, unum Personas tres esse negans. Sabellius unum, Sed Patrem confessus ait, qui deinde vicissim Filius, et sanctus dicatur Spiritus idem, Sed totum sit ipse Pater. In ms. quodam, Sed totus sit ipse Pater. Masculina nomina personas indicant, neutra essentiam. Vide comment. ad Prudentium, v. 600 hymn. 10 Perist., *Ex Patre Christus: nec Pater, quod Filius.* Ac fortasse præstitit legere Tertius unum, et idem, primus, mediusque perennis.*

108. *Mortalia dura, quæ Jesus Christus subivit, non nisi ad veram corporis figuram possent spectare seu pertinere. Spectare pro pertinere plerumque poscit accusativum cum præpositione ad: sed invenitur etiam sine ea. Papinianus, Digest. libr. ii, tit. 14, leg. 42, *Solvendi necessitas debitorem spectaret.**

109. Sensus hic est: Si in corpore Salvatoris miracula quædam apparuissent, quibus a laboribus hujus vitæ immunis videretur, homines non veram passionem fuisse existimarent.

114. Supra vers. 50, *Pietatis opus.* Libr. iii, vers. 211, *Exegit virtutis opus, miracula summa.* Virgilius l. x, v. 468, *Famam extendere factis, Hoc virtutis opus.* Paulinus Petrocorius libr. iv, *Et virtutis opus viiiet præsumptio cordis.* Tertullianus l. v, contra Marcionem, *Ut maneat virtutis opus cum laude perenni.* Miracula vocantur virtutis opus. Matth. cap. xiii, vers. 58, *Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem eorum.* Hinc virtus miraculorum solet dici. Sedulius libr. iv (aliis v), vers. 1, *Has inter virtutis opes jam proxima Paschæ Cœperat esse dies.* In catenis conjici posset catervas, scilicet *Ut faceret virtutis opus per mille catervas.* Sed catenarum mentio fit ex Marci cap. v, vers. 3, de dæmoniaci: *Qui domicilium habebat in monumentis, et neque catenis jam quisquam poterat eum ligare. Quoniam sæpe compedibus et catenis vinctus dirupis et catenis.*

115. Inducantur miracula Christi, ut de lunatico et dæmoniaci sanato.

117. Hi sunt leprosi, quorum caro maculis rubentibus aspergi et tabe fluere solet. Et fortasse lege-

- Ossibus, et nervis resoluta carne reiectis
Præstatur de clade salus : reparare sepultos
120 Novit, et exanimis iterum revocare salutem.
Ipse oculos sanat cæcorum : luminis usum,
Ignotumque diem mirantur nosse tenebræ,
Quem simul ex utero matris natura negavit.
Mortua pars hominis, pars altera viva jacebat,
125 Utque Deo visus, post sanus, et integer omnis
Redditur, atque calor vitalis in ossa cucurrit.
Quod de parte viri, fecit de corpore toto :
Præstitit orba parens, fleret cum funera nati.
230 Nec semel ista dedit, namque, ut sit virgo
[go superstes,
130 Imperat, exurgit vel Lazarus ante sepultus,

- A Quattuor exemptus transacta luce dierum.
Sanguinis insoliti solitus discurrere fluxus
De muliere perit, dempto simul amne cruoris.
Corripit hic febres, ventos compescit in undis,
135 Per quas Christus iter (stringit natura liquorem,
Cum miraretur), Petro veniente, peregit,
Fluctibus æquoreis Domini sub pondere victis.
Vertit aquas, ut vina fluant : mirabile donum,
Pocula sunt latices, et fluminis ebriat unda.
140 231 Copia panis abest, et copia panis abundat.
Millia virtutum sunt admiranda; sed ut quid
Miremur, dominum tantum potuisse polorum,
Discipuli, famulique sui cum tanta per orbem
Gentibus innumeris omnes fecisse legantur?

SCRIPTURA COD. VAT

121. Ipse oculos. . . cætera desunt.
125. Usque Dei visus.
128. Præstitit orba parens terccus fine renati.
129. Ut fit virgo. Fuit iste, sed correctum est per ista.
131. Q. exemptis t.

- B 132. Sanguinis insoliti solitus discurrere sanguis, exaratum est sanguinis nexu litterarum.
135. Per quos Christus.
137. E. domum sub.
141. Sunt ad admiranda s.

NOTÆ.

dum est tumefacta rubebat : nam tumores etiam indicium sunt lepræ.

118. Paralysis morbus describitur : nam paralysis græce est resolutio. Juvencus libr. II, vers. 76, *Tormenta membra, Officium quorum morbus dissolverat acer.*

119. De clade intelligo expulsa clade. Notandus est hic usus præpositionis *de*, quæ, cum ad tempus refertur, pro *in* aut *post* sumitur, ut *media de nocte, de die*, et similia.

122. *Tenebras* vocat oculos antea cæcos. *Nosse ignotum diem* oxymorum.

123. Redundat simul, ut apud Plautum Amph. II, 4, 12, *Nec potest fieri, uno tempore Homo idem duobus locis ut simul sit.* Vel simul est statim, aut omnino.

124. Libr. I, vers. 647, *Mortua pars hominis quoties, pars viva jacebat.*

125. Fortasse melius *Atque Dei jussu post sanus.*

128. E verbis corruptissimis, et re ipsa restitui hunc locum. Non multo Præstitit, nam potest retineri pro profuit, aut beneficium impetravit. Lucæ cap. VII, vers. 12, *Cum autem appropinquaret portæ civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suæ, et hæc vidua erat, et turba civitatis multa cum illa. Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi : Noli flere. Verum a Dracontii manu puto esse, fecit de corpore toto, Præcox orba parens fleret cum funera nati, vel planctibus orba parens, etc. Præcox est ante tempus maturescens, quod in filium matri præmortuum optime cadit. Lib. III, vers. 392, *Non orbata parens deslevisit funera nati.**

129. Filia archisynagogi Jairi, quæ annorum duodecim erat, vitæ reddita est, Matth. cap. IX; Lucæ cap. VIII; Marc. cap. V.

130. Vel pro *et*, nisi malis positum pro *etiam*.

132. Oppositio, sive oxymorum in *sanguinis insoliti solitus fluxus* : nam lectio codicis *sanguis sanguinis* mendosa est; posset scribi *decurrere rivus*, sed vers. seq. recurrit *amne cruoris*. *Decurrere* melius videtur quam *discurrere*. Juvencus libr. II, vers. 389, de hoc sanguinis profluvio : *Carpebat fluxus, lacerans sine fine, cruoris*. Matth. cap. IX, vers. 20, *Et ecce mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur.*

133. Tertia in muliere brevis est, s-d producitur, quia quatuor breves concurrunt, ut in multis similibus vocabulis. Eodem modo infra vers. 660, *Ex eadem muliere virum*, ut in epist. V, 161, *eadem muliere creatus*. Vide etiam vers. 111, lib. III, *Arietem subrogat aris*.

135. Matth. c. XIV. Fortasse est trajectio, scilicet *Cum miraretur, stringit natura liquorem, Per quem Christus iter, Petro veniente, peregit*. Verum adhibita opportuna parenthesi, correctione alia opus non est. Prudentius Apoth. V, 670, *Sustinuit gressum Domini sanulus liquor, ac se Mobilitate carens solidos substrinxit ad usus*. Acuta vero est sententia, quod natura præ admiratione strinxerit liquorem. Ea autem est aquæ natura, ut partes ejus, cum nimis stringuntur, seu comprimuntur, consistant, et quodammodo solidæ fiant, ut accidit in gelu. Sic Gellius lib. XVII, c. 8, ait mare omne quod Scythicum dicitur *gelu stringi et consistere*.

137. Victi sunt fluctus, quia vini suam naturalem amiserunt. Conjectura non spernenda est *vinctis pro victis* ex vers. 135, *stringit natura liquorem*.

138. Joan. cap. II. *Vertere* hic est mutare. Propertius, eleg. 7, lib. II, v. 31, *Omnia vertuntur, certos vertuntur amores*. Cicero III, de Nat. deor., cap. 12, *Terra in aquam se vertit*.

139. *Latex* proprie est aqua, quamvis de vino et de quovis alio liquore soleat dici. Hic ergo in sensu proprio sumitur *latices* : contra *poculum* cuius vasi quo bibitur, applicatur, sed peculiari quadam significatione ea vox interdum adhibetur ad vini computationem declarandam. Cicero Philipp. 2, cap. 25, *Si inter cenam in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset*. Florus lib. II, cap. 10, *Eputantes, ac ludibundos plerosque, ac, ubi essent, præ poculis ne scientes*. Dracontius Virgilium imitatur lib. III Georg., vers. 528, *Frondebis et victu pascuntur simplicis herbæ, Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu Flumina*. Sed Virgilii sententia est pro vini potione fuisse fontes liquidos, Dracontii verum vinum ex aqua fuisse factum : quod magis explicant sequentia verba : *Et fluminis ebriat unda*. Verbo *ebiare* usus est Macrobius.

140. Matth. cap. XV; Joan. c. VI.

141. *Virtutes* pro miraculis, ut dictum ad V, 111.

142. Forte *miramur*.

143. *Suus* non semper reciprocum est, sed interdum pro *ejus* aut *illius* adhibetur, ut innumeris exemplis etiam optimorum scriptorum confirmatur.

144. Libr. III, vers. 218. Petrus apostolus dicitur *Gentibus innumeris positus sub lege fideli*. Paulinus poem. 26, natal. 11 de martyribus : *Gentibus innumeris semen cælestis fuerunt*.

- 145 Et simul indociles, doctosque audire moneret A
Supplicium post grande crucis, reditumque
[supernæ
Lucis ad æthereos tractus, thronumque pa-
rentis.
Cœlestis, veniens cum linguas funderet ignis
Spiritus, alme, tuus, nostro commercia mundo
- 150 **232** Consona dissimili infundens sermone
[beatis.
Tu Deus es, quem terra tremat, quem mundus
[adorat,
Te mandante, pluunt nubes, et ab igne coruscant.
Surgere tu ventos, et crescere turbine facte
Præcipis, ut rapidæ perturbent cuncta procel-
[læ,
- 145 Et mare cæruleum rapiant super æthera nimbi. B
Tu rursus reprimis flatus, recidentibus curis,
Et mare purpureum tranquillo marmore tendis,
- 160 **233** Hoc est nempe fretum, quod se divisit,
[et hæsit
In partes hinc inde duas: Hebræa propago
Impia regna fugit, Moseo principe gentis,
Rursus aquæ reduces repetunt loca, præca
[fluentes.
Cum fugitiva manus de fluctibus omnis ad-
[cesset,
- 163 Tunc demersus obit populus, qui sæva parabat
Israelitarum plebi, quæ facta superstes
Vindice naufragio: tali sub clade aboletur,
Qui fuit ante metus, mox libera turba Tonantis
Mutatum miratur iter: via prisca salutis
- 170 Semita mortis erat, nec servans membra se-
[pulcro.

SCRIPTURA COD. VAT.

145. Prius videtur fuisse *moveret* pro *moneret*.
146. *Redditusque*, vel *reditumque* pro *reditum*,
et *superna* pro *supernæ*.
147. *Tractus thronumque p.*
150. *Cum sole dissimili infundens sermone beatis.*
152. *Et ab imbre c.*
161. *Partes in hinc duas; deest reliquum*
163. *Rursus atque reduces.*
165. *Dimerus.*
166. *Israelitarum phæbi q.*
167. *Clade deletur.*
169. *Miratur mutatum inter via.*

NOTÆ.

145. Forta se *Hos simul*, vel *quos simul*. Pro *moneret* non male esset *moveret*. Ex codicis scriptura hic colligitur sensus, quod apostoli ab omnibus Judæis diversarum nationum qui erant Hierosolymis intelligerentur. Act. apost. cap. ii, vers. 6 et seqq., *Facta autem hac voce, convenit multitudo, et mente confusa est, quoniam audiebat unusquisque lingua sua illos loquentes.... Et quomodo nos audivimus unusquisque linguam nostram?.... Audivimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei.*
146. Intelligi potest, post reditum Christi, qui est lux superna, ad æthereos tractus, vel, post reditum ad æthereos tractus lucis supernæ.
147. Qui metri rationem habere velit, facile corriget *tractus, solumque parentis*. Vide proleg. num. 139 et v. 204 hujus libri.
150. Forte *Quamvis dissimili*. Certe mendum est: *Cum sole dissimili*. Apostoli sunt ii qui dicuntur *beati*. Usitatum fuit a primis sæculis viros sanctis moribus præditos *beatos* appellare, ut contra *miseros* et *infelices* peccatores, et damnatos. Vide notam ad vers. 11 libr. i, *Et pia vota Dei miseris hinc, inde beatis*. Ad cœlites, quorum cultus permissus est, nunc beati titulus referri solet: in Romano vero summo pontifice *Beatitudinis* et *Sanctitatis* appellatio promiscue adhibetur.
151. Eleg. vers. 2, *Quem timet omne solum*, vel *tremat*, ut alii legunt. Quod res creatæ adorant Deum, multis in locis expressum est, ut l. i, vers. 4, l. ii, vers. 72 et 206.
152. Libr. i, vers. 710, *Qui dat fulmineos collisis nubibus ignes*.
154. Procellæ *rapidæ*, ut libr. i, vers. 708, expositum est.
155. Libr. i, vers. 147, *Cæruleum æquor ponti*.
156. Libr. i, v. 105, *Recidente ruina*. Ventus cadere sæpe dicitur, et eodem sensu *recidere* dicitur. Sed hoc loco fortasse legendum est *residentibus curis*. Virgilius libr. vii, vers. 27, *cum venti posuere, omnisque repente resedit Flatus, et in lento luctantur marmore tonæ*. Conjungit quoque *ventos* et *flatus*.
157. Libr. i, vers. 78, *Et mare purpureum*. Vide notam. *Tendere tranquillo marmore* est æquare, in planum extendere maris undas.
158. *Ludant pisces*, ut l. i, vers. 237, *Luserunt cum nota*. Simile est vers. seq., *Bellua gestiat ingens*. Si retineatur scriptura codicis, corripitur a in una adverbio, ut aliquando fit in *frustra, contra, ultra*. Verum libentius legerem, *Ut prostrata freti, aut Ut post strata freti*. Virgilius: libr. v, vers. 763, *Placidi straverunt æquora venti*: et eclog. 9, v. 57, *Et tunc omne tibi stratum silet æquor, et omnes (Aspice) ventosi ceciderunt murmuris auræ*.
159. Ambrosius cap. 10, libr. v Hexæm. post Basilium: *Cete, illa immensa genera piscium, æqualia montibus corpora*. Tertullianus de *Judicio Domini*, *deformia monstra natantum*. Horatius l. i, od. 3, vers. 48, *Qui siccis oculis monstra natantia, etc.* Virgilius vi *Aneid.*, v. 729, *Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus*. In *bellua ingens* intelligitur *balæna*, aut alia quævis immania cete, ut vocat Virgilius. Vide interpretes Jobi cap. xl, vers. 20 et seqq., et Isaïæ cap. xvii, 1, ubi exponunt quod pisci genus sit Leviathan.
160. Indicatum hoc miraculum est libr. i, vers. 704. Vide notam, et infra vers. 787 et seqq. hujus libri.
162. Eodem modo Moysis nomen effertur in Eleg. vers. 17, *Moseo dicta prophetæ*. Intellige *sub*.
163. Lib. i, vers. 703, *Dum reduces sentiret aquas*. Sed ibi *reduces aquæ* sunt aquæ retro fluentes, hic aquæ in suum locum revertentes: nam *redat* utraque significationem habet. *Rursus reduces repetunt* est pleonasmus, ut dictum et confirmatum exemplis est libr. i, vers. 111.
165. Latini scriptores plerumque dicunt *demersus*. Tertulliano tribuitur *dimerus*, nisi error hic est.
167. Potest alio etiam modo mendum codicis emendari *Vindice naufragio tali se clade tuctur. Quæ fuit ante timens, mox, etc.*, vel *Quæ fuerat metuens, vel quæ facta superstes: Vindice naufragio tali sub clade aboletur*, scilicet populus, qui sæva parabat. In *deletur* prima est longa, nec puto a Dracontio correptam.
170. *Servare membra sepulcro*, ut *servare ossa sepulcro*, et similia apud Prudentium, ut dixi in com-

- Africus interea motus virtute iubentis
234 Illæsurus adest, nulla comitante procella,
 Delicias portare parans novus ingruit imber,
 Innumeras dat nimbus aves, datur esca polorum,
175 Angelica de parte cibus, sitientibus autem
 Flumina petra dedit, nullo fodiente ligone.
 Et ne plura loquar, tua sunt, quæcunque
 [videntur,
 Et quæ nemo videt. tibi debent omnia, quod sunt,
 Tu tamen ipse, quod es, nulli debere probaris,
180 Et quasi qui debet, sic omnibus omnia reddis.
235 Est tibi cura, Deus, de quidquid ubique
 [creasti,
 Ne tantum succumbat onus : stat cura minorum, **B**

SCRIPTURA COD. VAT.

173. *D. liciti portare.*
 174. *Nimbus aquas d.*
 178. *O. quot sunt.*
 180. *Et quasi qui debes sic; sed quasi obscure : prius
 fuit reddes, postea factum reddis.*
181. *Cura de quidquid.*
 182. *Nec tantum.*
 188. *Concordi quia bis e., sed quia non clare*
 193. *Nosti quod feceris.*

NOTÆ.

ment. ad hymn. 12 Perist., vers. 45. Qua via Israelitæ salutem invenerant, Ægyptii mortem invenerunt. Infamiæ genus ducebant veteres, quod corpora defunctorum sepulcro privarentur. Vide comment. ad Prudent. hymn. 5 Perist. S. Vincentii, vers. 390. Gentiles inhumatorum animas nec in cymbam quidem Charontis recipi posse credebant : Hebræi eadem non prius donari requie comminiscuntur, quam corpus sepulcro mandetur.

171. Ipse Deus, qui ventis imperat, virtutem illis dat, ut surgant. Numer. cap. xi, vers. 51, *Ventus autem egrediens a Domino arreptas trans mare coturnices detulit.* Psal. LXXVII, 26, 27, *Transtulit Austrum de caelo, et induxit in virtute sua Africum. Et pluit super eos sicut pulverem carnes, etc.* Vide vers. 153, *Surgere tu ventos, et lib. 1, vers. 707.*

172. Tentabam *Illusurus adest* : nam ventum placidum ludere dici potest. Sed retinendum est *Illæsurus* ab *illado*, a quo est *illæsus*. Tertullianus et Lactantius etiam *illævisibilis* usurparunt.

173. Restitui *aves* ex loc. cit. Scripturæ, et Exod. cap. xvi, vers. 4 et seqq., *Ecce ego pluam vobis panes de caelo... Ecce gloria Domini apparuit in nube... Factum est ergo vespere, et ascendens coturnix cooperuit castra, mane quoque ros jacuit per circuitum castrorum.*

175. Psal. LXXVII, vers. 24, 25, *Et pluit illis manna ad manducandum, et panem caeli dedit eis. Panem angelorum manducavit homo.* Joan. c. vi, v. 31; Ep. I ad Cor. cap. x, v. 3, *Angelica de parte*, quasi de portione cibi, quæ angelis datur. Suetonius cap. 18 Vitæ Caligulæ : *Equiti Romano contra se hilaris avidiusque vscenti partes suas misit.* Petronius Satyr. c. 53, *Ego quidem pene projecti partem meam : nam videbatur mihi jam in pullum coisse.*

176. Vide Exod. cap. xvii, v. 6, Numeror. cap. xx, v. 11, Epist. I Corinth. cap. x, v. 4.

178. Cap. xli Job, v. 6, *Quis ante dedit mint, ut reddam ei? Omnia quæ sub caelo sunt, mea sunt.* Epist. ad Roman. cap. xi, v. 35, 36, *Quis prior dedit illi, et retribuetur ei? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia.*

179. De hac phrasi *probaris* antea dictum est ad v. 26.

180. Mar. Victor in præfat. v. 57, *Ut fieres justis merces, meritisque piorum, Hoc quoque conferres præstando, ut debitor esses. Aliter, Ut fieret virtutis opus, meritisque piorum, etc.* Idem lib. 1 Genes., v. 329, *Dum quod non meritis, sed tantum sponte benigna Largitur famulis, nostri cupit esse laboris, Et se, quod donat, mavult debere videri.* Sic Fabricius. Alii : *Nostræ laudis opus fieri, quod sponte benigna, etc.* Etsi enim vita æterna bonis hominum operibus reddatur tan-

- A Et speciale jubes, tanquam generale, tueri.
 Sic fit mater humus, qua germina cuncta
 [creantur,
185 Sic mare velivolum mercator nauta vagatur,
 Telluremque novam circumspicit impiger hospes,
 Et complexus amat non cognitus advena cives.
 Fœdere concordii, quia vis, elementa tenentur
 Tam longa connexa mora, sic juncta ligantur,
190 Ut disjuncta tamen concordii lite probentur.
 Si disjuncta fiant, solvetur machina rerum,
236 Si conjuncta forent, omnis natura peri-
 [ret.
 Tu, Deus omnipotens, nosti, quo feceris
 [orbem

quam merces, eadem tamen gratia Dei est ob electionem, quæ bona opera præcedit, ob gratiam prævenientem, et auxiliantem, et ob gratiam justificantem, quæ a homo præditus esse debet, ut ejus opera vitam æternam mereantur, ac denique ob perseverantiam finalem quam nemo potest mereri. Quod si de naturali rerum ordine sermo sit, quem Dracontius hoc loco potissimum, vel unice respicit, Deus sic reddit omnibus omnia, quasi qui debet, quia leges naturæ præscriptas servat.

181. Alio modo emenda, *Et tibi cura, Deus, est quidquid, vel, Est tibi cura, Deus, et quidquid.* Sapient. c. xii, v. 13, *Non enim est alius Deus quam tu, cui cura est de omnibus.*

182. *Succumbat*, subitus cadat. Aliud est *succumbere* *overi*, nempe subire onus. *Stat cura minorum*, scilicet omnium cura est Deo. Epist. I Petri cap. v, v. 7, *Omnes sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis.* Vide Psal. LII, v. 23; Matth. cap. vi, v. 25 seqq.; Luc. cap. xxi, v. 16 seqq.

183. *Supra v. 35, Singula per partes, generaliter omnia nutrit.*

184. Lib. 1, v. 156, *Nondum mater humus.* Videtur notam.

185. Virgilius lib. 1 Æn., v. 228, *Despicens mare velivolum.* Vide Macrobius lib. vi Saturn., cap. 5, de hoc epitheto. Naves magis proprie velivolæ dicuntur. *Yagor* cum accusativo apud Propertium lib. II, eleg. 21, v. 21, *Ino etiam prima terras ætate vagata est.* Nonnulli legunt *terris*, sed *terras* præfert Broukadius, uti etiam ediderat Scaliger.

188. *Forte quia viz.* Mallem tamen *Fœdere discordii quamvis elementa tenentur*, scilicet *fœdere*, *quamvis discordii, tenentur.* Postea *disjuncta concordii lite* : amat enim Dracontius hujusmodi oppositiones. De concordia discordii elementorum vide lib. 1, v. 142 et seqq., 265, et Eleg. v. 59.

190. De hac constructione verbi *probo* relegere notam ad v. 26.

191. *Supra v. 55, Et cadat ante diem sublimis machina rerum.* Facile patiar, legi, *Si disjuncta fuerint, vel sient, vel forent*, idemque dicam v. 133 lib. III. *Si jactura fiat* : nam l. II, vers. 505, *productur prima in fiunt.* Lucretius, Virgilius, aliique antiquiores *suam* pro *sim*, vel *suam* usurparunt ab antiquo *suo*, a quo adhuc est *sui* præteritum. *In fiunt et fiant* variant poetæ Christiani : alii cum veteribus *producent*, alii *corripiunt*. Vide proleg. num. 139, et notam ad lib. 1, v. 82.

193. Melior hæc lectio et interpunctio videtur quam *nosti, quod feceris orbem Semine, quo caelum etc.*

Semine, quo cœlos, solem, lunamque creasti A
195 Ex nihilo simul, esse tamen diversa putamus.
 Ad nihilum reditura iterum sunt omnia, cum te
 Jusseris esse chaos solus mansure superstes,
 Angelicis, hominumque piis venerande catervis.
 Qualiter ergo labor nullus fuit ante jubendo,
200 Omnia cum fierent, sic nec labor ullus erit, jam
 Jusseris ut finem cum plurima sæcula norint.
 Te Seraphim, Cherubimque Deum, Dominum-
 [que precantur,
 Te chorus angelicus laudat, exercitus orat,
 Thronus in excelsis humili te voce precatur,
205 237 Agmina te astrorum, te signa, et sidera
 [laudent
 Auctorem confessa suum, te fulmen adorat,
 Te tonitrus, hiemesque tremunt, te grando, B
 [procellæ,

Te glacies, nimbique paventi, te spiritus omniis
 Personat, imber, hiems, pelagus, nix, frigus
 [et aura.

210 Te tellus fecunda vocat, te suspicit aer,
 Unda super cœlos tibi supplicat, et polus our-
 [nis,
 Flumina te metuunt, et fontes, stagna, palu-
 [des

Voce sua laudant, te nubila crassa coruscant,
 Te lux alba dies, te nox obscura tenebris
215 Te bona temperies, te tempora cuncta precan-
 [tur,

Ver, æstas, autumnus hiems redeuntibus an-
 [nis.

238 Per te fetat humus, per te, Deus,
 [herba virescit,
 Frondescent silvæ, spirat flos, germinat arbor.

SCRIPTURA COD. VAT.

198. Angelicas, animasque suis adorande catervis.
 201. F. cum plurima s.
 203. Videtur scriptum laudent.
 204. Thronus inexcessans h.
 209. Scribitur asta pro aura.
 210. Ut tellus f.
 218. Ordo horum versuum in ms. est hic : Fron-
 descunt Quod peccatorum-Illud præterea-Quod cælo-

Ignibus-Est homo- Nam diversa- Illæc voce- Addo
 quod-Membrorum-Mæssis aristatas-Palmite-Et nun-
 quam-Te fera-Turba-Sibilat-Et tibi-Auctorem-Mate-
 rias-Non angues-Ut vitas-Sed nos-Fecerit-Quod præ-
 cepta-Nec modo-Olim primus-Ingratus - Jura - Et
 semper - Mox quam-Peccavit - Principio nostræ-Dam-
 natur - Contigit-Nec similis-Una lege-Contemptis-Cur
 non - Vipera Quid serpens, etc.

NOTE.

196. Reditura iterum pleonasmus, de quo ad vers.
 111, lib. 1, Sed non reditura secundo.

197. Supra v. 13, Credaturque chaos, etc. Sumi solet
 chaos pro rudi, indigestaque materia, ex qua res C
 postea eductæ sunt. Sed Dracontius chaos intelligit
 destructionem ipsam rerum omnium ac tenebras
 quæ mundi creationem præcesserunt, et quæ succe-
 derent, si eadem res ad nihilum redigerentur. Man-
 sure superstes, ut v. 31. Mundique superstes.

198. Versus insigniter depravatus. Adorande metro
 non congruit. Venerande non repugnat. Seneca Herc.
 cul. Fur. v. 1248, Perque venerandos piis Canis.
 Correxerit ex simili sententia Prudentii hymn. 40 Perist.,
 v. 536 et seqq., Quandoque cælum, ceu liber, plica-
 bitur... Deus superstes solus, et justis simul Cum sem-
 piternis permanebunt angelis. Vide, quæ notavi in
 commentis ad Prudentium, ubi explicui qua ratione
 dicatur Deus permanere solus superstes, simulque
 cum justis et angelis.

200. Clarius esset sic nec labor ullus erit, cum Jusse-
 ris, ut finem jam plurima sæcula norint. In scriptura co-
 diceis ordo est cum jam jusseris, ut plurima sæcula norint
 finem: quæ implicata constructio est, sed non absurda.

201. Ut nescire finem pro non finire ponitur, sic
 noscere finem pro facere, vel capere finem et finire.

204. Supra v. 147 thronus prima producta occur-
 rit. Emendatio etiam hoc loco esset facilis, Excel-
 susque thronus humili te voce precatur. Sed magis ge-
 nuinum videtur Thronus in excelsis. Excelsa pro cælo.
 Lib. III, v. 47, Celsior excelsis, lib. I, v. 101, Donec
 ab excelsis. Arator lib. I, v. 91, Cum rector Olympi
 Evehit excelsis, quidquid suscepti ab imis, ubi frustra
 Arntzenius tentat excelsi, repugnantibus libris editis,
 et mss., et sententia ipsa. In excelsis phrasid eccle-
 siastica est, quæ a bonis Latinitatis auctoribus origi-
 nem trahit, apud quos sæpe legitur, ab excelso, in
 excelso pro ab alto, et sublimi loco, in alto, et eminenti
 loco. Excelsa urbis dixit Plinius. Quinque ordines an-
 gelici a Dracontio recensentur, cherubim, seraphim,
 angeli, virtutes, throni: nam Hebraice virtutes Sa-
 baoth dicuntur, et Sabaoth exercitum sonat. Novem
 ordines sive chori angelici a plerisque distinguuntur,

et fortasse Dracontius sub exercitus nomine virtutes,
 et potestates, sub angelici chori angelos et archan-
 gelos complecti voluit.

205. Quodnam sit discrimen inter astra, signa et si-
 dera, retuli ex Isodoro ad v. 5 libri I, Quinque
 plagæ.

206. Confer lib. I, v. 4, et lib. II, v. 15. E can-
 tico trium puerorum et psalmis hæc omnia petita
 sunt. In hæc enumeratione interdum eadem verba
 repetit, sæpe variat: Deum precari, orare, laudare,
 confiteri, adorare, tremere, pavere, metuere, perso-
 nare, vocare, suspicere, supplicare.

212. Forte metuunt, te fontes.

213. Coruscare activum est, cum significat concu-
 tere, vibrare; sed hoc loco significat fulgurare, ut
 v. 152, Te mandante, pluunt nubes, et ab igne coru-
 scant. Habet autem accusativum te ratione peculiaris
 significationis: sensus enim est: te laudant nubila,
 dum coruscant, ut v. 208, Te spiritus omnis, Personat,
 et clarius v. 223, Te... genus omne veneni Sibilat
 ore fero. Nubila crassa sunt densa, spissa, ut aqua
 crassa, cælum crassum, nebula crassa, palodes
 crassæ.

214. Melius Te lux alba dies, vel etiam Te lux alba
 dies.

215. Eleg. v. 81, Sol dat temperies. Cum neque
 nimium frigus neque immodicus calor est, temperies
 dicitur. Ovidius l. I Met., v. 51, Temperiemque Jedit
 mixta cum frigore flamma.

216. Eleg. v. 253, Ver, æstas, autumnus, hiems, re-
 dit annus in annum. Vide notam.

217. Fetat humus, mater fit, fecundatur, aut etiam
 fetus edit. Vide notam ad vers. 89.

218. Spirat flos, hoc est, odorem effundit. Clau-
 dianus lib. II de Raptu Pros., v. 81, Quidquid thuri-
 feris spirat Panchaia silvis. Solet adjungi accusativus,
 ut spirare odorem, aut adverbium, ut spirare graviter,
 suaviter. Juvenalis tamen sat. 7, v. 208, simpliciter
 dixit: Spirantesque crocos. In versibus Bibliothecæ
 S. Isidori tituli. Pigmentarii: Illic spirant cinnamum,
 thura.

- 219 Messis aristatas acuit per culmina fruges, A
 220 Palmite gemmato post pampinus admovet [uvas.
 Et nunquam caritura comis frondescit oliva.
 Te fera, te pisces, pecudes, armenta, volucres,
 Turba cerastarum laudat, genus omne veneni
 Sibilat ore fero, lingua vibrante trisulca,
 225 Et tibi, quidquid habet, reputans debere fa-
 [tetur.
 Auctorem vitæ gaudet stridore minaci
 Materies laudare necis, poterasque creator
 239 Non angues, non omne nocens permittere
 [nasci,
 Ut vitas hominum tantum mors una tulisset.
 230 Sed nos quæque rei cognoscimus omnia quare
 Fecerit ista dari : data sunt per crimina no- B
 [stra,
 Quod præcepta Dei passim contemnimus om-
 [nes,
 Quod peccatorum retinent tot milia vincla.
 Nec modo peccatum subrepsit moribus, olim,
 235 Olim primus homo transcendit jussa Tonantis.
 Ingratus, quia factus erat cœlestis imago,
 Jura potestatis retinens super omnia solus,
 Et semper, nisi jussa Dei contemneret au-
 [dax.
 Mox quam factus erat nullo peccante creatus,
 240 Peccavit. Quid nos miseri de crimine nati ?
 Principio nostræ peccator originis auctor
 Damnatur sub lege necis, vel clade perenni.
 240 Contigit, ut nobis similis, heu ! pœna
 [maneret,
 Nec similis nos culpa tenet : semel incidit
 [ille
 245 Una legè reus, nos multis legibus error
 Contemptis retinet captivos sorte reatus.
 Illud prætereo, quod parvi pendimus om-
 [nes,
 Quod cœlo, tellure, fretis, atque aere toto,
 Ignibus æthereis, et lunæ dignior orbe
 250 Est homo, quem libuit per se formare Tonan-
 [tem.
 Nam diversa Dei solo sermone creantur.
 Illæc voce creat, nos autem operosius aptat.

SCRIPTURA COD. VAT

219. *M. aristatas a. p. fulmina f.*; ad marg., *ari-
 statas.*
 220. *P. gemmatum p.*
 230. *Sed nos quoque r. c. o. quod res*, pro nos aliud
 videtur prius fuisse quod : obscurum est.
 232. *Præcepti Dei p. contemnunt omnes.*
 235. *Quos peccatorum manent tot milia vinclos : ambi-
 que manent.*
 237. *Prius erat potestatus pro potestatis.*

239. *Mox quod factus.*
 243. *Con.... nobis similis heu pœna manere.*
 244. *Similis vos c.*
 245. *Legibus heros.*
 246. *Sorte reatis* : prius erat *sorte creatis.*
 247. *I præterea q.*
 249. *Dignior omni.*
 252. *Illic uxor eat nos autem operarius aptat ; prius
 C optat ; operarius dubie.*

NOTÆ.

219. Ordinem versuum, quem inversum judico,
 mutavi. *Aristatas*, scilicet aristam habentes. Utitur
 Festus ea voce in *Restibilibus* : *Farreo epico, id est aris-
 tato.*
 220. De palmite vide notam ad lib. I, v. 170. De
 gemmis vitis eod. l. I, v. 575. Forte legendum est
Palmite gemmatas.
 221. Vide notam ad l. I, v. 166, *Et semper vestita
 comis frondescit oliva.*
 223. Venuste *venenum* pro animalibus venenatis.
 224. *Sibilare aliquem* est sibilis explodere, irri-
 dere; sed hoc loco *sibilat* ponitur pro *laudat, dum si-
 bilat*, ut dixi ad v. 215. Hoc verbo *sibilat* et aliis
lingua vibrante trisulca contrahitur genus omne vene-
 ni ad serpentes in genere, quibus proprie sibilum, et
 lingua vibrans seu micans, et trisulca tribuitur. Vir-
 gilius lib. XI, v. 754, *Et sibilat ore*, et l. II *Æn.*, v.
 475, *Et lingua micat ore trisulcis.*
 226. *Stridor* serpentibus tribuitur a Silio l. VI, v.
 177, et Ovidio l. IX *Met.*, v. 65. Pulchrum epitheton
minaci stridore.
 227. *Materies necis*, pro serpente figurate, ut v.
 225. *venenum.*
 229. *Tulisset*, pro abstulisset : simplex pro compo-
 sito.
 230. Forte *Sed nos quippe rei* : certe quoque men-
 dum est.
 231. Quod per crimina nostra animalia nocentia
 data fuerint, hoc sensu est intelligendum, quod ani-
 malia homini in statu innocentiae non nocuissent, sed
 ejus potius imperio fuissent subjecta. Præterea con-
 troversum est inter interpretes et theologos, an ea
 animalia quæ nunc sunt ferocia et aliis nocent, in
 statu innocentiae mutuo inter se savirent. Vide Pe-
 rierum in commentar. ad Genes. cap. I, v. 29.

235. Lucretius l. III, v. 60, *Quæ miseros homines
 cogunt transcendere fines Juris.* Tacitus III *Annal.*, cap.
 54, *Prohibita impune transcendere.* Venuste repeti-
 tur olim ex v. præc. Virgilius l. VI, v. 495, *Lacerum
 crudeliter cra, Ora, manusque ambas.*
 236. Lib. I, v. 338, *Species hominis, cœlestis
 imago.*
 237. *Infra v. 730, Jura potestatis retinens sub no-
 mine vero.*
 239. *Lego Mox quam*, vel *Mox quod* pro *Mox ut.*
Mox quam pro *statim ac* Paulus Dig. l. VII, tit. 4,
 leg. 13, *Mox quam a solo separati sint* (fructus). Adi-
 sis Vossium de Serm. constr. cap. 66.
 240. Vers. 357, *Scelerata propago Nascitur, ex
 fonte sceleris genus omne meamus.*
 243. Claudianus lib. II in Eutropium, v. 479, *Una-
 que cuncto Pœna manet generi.* Forte *Condicta est no-
 bis similis, heu ! pœna manere*, vel *Contigit ut nobis
 similis, heu ! pœna maneret*, quod magis arridet.
 246. Vide num melius *captivos sorte creatos*, ut v.
 240, *Miseri de crimine nati.*
 249. Lib. I, v. 139, *Ignibus æthereis* significat
 ignem elementarem : hoc loco et pro hoc igne, et
 pro sole, et pro stellis sumi potest.
 250. Vide l. I, v. 330 et seqq.
 251. *Diversa*, scilicet homini vel ab homine.
 252. Plautus, Terentius aliique *illæc* pro *illa hæc*
 dicunt. *Operosius* a Plinio usurpatum. Tertullianus
 lib. II contra Marcionem cap. 4, *Quis denique dignus
 incolere Dei opera, quam ipsius imago et similitudo ?
 Eam quoque bonitas, et quidem operantior, operata est,
 non imperiali verbo, sed familiari manu, etiam verbo
 blandiente præmisso, Faciamus hominem, etc.* Et lib.
 de Resurrect. carn., cap. 5, *Caro autem et seminat
 Dei constitit propter formam.... et amplius mani...*

- Cur non debuimus fontes pejora mereri? A
 Addo, quod innumerae pestes, mortale minan-
 [tes,
 255 Membrorum de parte sua dant saepe salutem.
 241 Vipera quid praestet, cauda. et cervice
 [recisa,
 Quid serpens maculosa juvet, medicina fa-
 [tetur.
 Aspidis obliquae quid pingui membra me-
 [dentur,
 Isoformis ursus, fulvus leo, quid lupus au-
 [dax;
 260 Et quodcumque malum vindex natura creavit,
 Miscuit optandam dira cum morte salutem.
 Quid quod mortiferis animalibus induit
 [auctor, B 275 Vineae ne pereat sub morsu dentis adunci.

SCRIPTURA COD. VAT.

253. D. sortes p.
 257. M. jubet m.
 258. Obliquae, ambigue.
 259. Informis visi f.
 261. Cum mente s.
 263. Sectantibus hircas.
 264. Non sint non saxi dentibus hostes.

267. Anguis agit ramis opus n. i. t.
 268. Quid vos justitiam noscentes terminus actu.
 271. Nec f. n. augent quaeruntur in herbas; sed
 quaeruntur non clarum est.
 273. Gregibus passis v.
 274. Nectator venator a.

NOTAE.

pter praetationem, ne universitati compararetur. Prudentius Apoth. v. 1032, cujus habes verba l. i, ad v. 333.

253. Infra v. 329, Cur non graviora mereri Omnia debuimus, qui sic peccamus inique?

254. Pestes de animalibus perniciosas dixit etiam Virgilius Georg., v. 181, et de serpentibus Lucanus l. ix, v. 736, Mortale minantes, ut veniale minatur v. 486 hujus libri.

255. De parte sua, pro de parte suorum membrorum, vel legendum de parte aliqua.

256. Lib. i, vers. 291; Eleg., vers. 65 seq. Vide notam ad loc. cit. lib. i. Glycas lib. i Annal., die 6, pag. 59, docet similiter, ad theriacae confectionem caput viperæ praecidi una cum cauda.

257. Maculosa serpens lib. i, vers. 288.

258. Obliquus commune epitheton aliis serpentibus, quasi tortuosus. Aspidis pingua membra fortasse dicit, quia, ut ait Lucanus lib. ix, vers. 714, Plenior huic sanguis, et crassi gutta veneni Decidit. Vulgatum est, ut ait Plinius lib. viii, cap. 23, sect. 35, colla aspidum intumescere, dum scilicet ictum minantur, quod refert etiam Nicander in Theriac., Cum vero incanduit ira, Et lithum minitans, venientibus obvia saxi, Squalida colla tument, et lato sibilat ore. Aspidis usus in medicina asseritur etiam Eleg. vers. 65, Aspis habet mortes, habet et medicamina serpens. Plinius l. b. xlix, cap. 4, Praeterea constat, contra omnium serpentium ictus quamvis insanabiles, ipsarum serpentium exta imposita auxiliari. Et lib. xxx, cap. 4, ad strumas sanandas remedium esse ait cinerem aspidum cum sevo taurino impositum.

259. Ursus, leo et lupus etiam aliqua ex parte prosunt. Plinius lib. viii, cap. 36, sect. 54 de ursis: Illi sunt adipos medicaminibus apti. Haec medicamina plurimis in locis singillatim recenset. De remediis ex lupo confectis consule eundem Plinium lib. xxviii, sect. 49, aliisque in locis. Quae remedia ex leone confieri possint, docet Conradus Gesnerus Hist. Quadrup. tom. I, pag. 589, qui eod. tom. de lupo et urso agit, et medicamina quae ex eis fieri solent explicat.

260. Supra vers. 76, Quidquid natura creavit. Natura ipsa est vindex, aut malum vindex, quia haec mala data sunt per crimina nostra ex versu 231.

261. Lego cum morte, nam mente nec satis in mensuratum est et falsum videtur.

262. Forte indidit auctor. Sed induit defendi potest pro indidit, injectit, immisit. Petronius Satyr. cap. 4. Eloquentiam pueris induunt adhuc nascentibus. Gellius lib. xii. cap. 5, Natura... induit nobis... amorem nostri, et charitatem.

263. Forte Ut saxi queant. Pro hircas posui iras: nam hira aut hilla intestinum hic locum minime videtur habere. Iras reddere, ut evomere iram in aliquem apud Terentium Adelph. iii, 2, 14. Sectari frequens verum est in re venatoria.

265. Potest addi interrogatio, Non pudet hoc homines? De verbo probro dictum ad vers. 26 hujus libri.

267. Cogitabam Anguis agit ignarus opus, vel agit ignara malum, vel agit rancoris opus. Sed praestat legere Anguis agit ira morsus. Lib. i, vers. 269, Nec semper agit fera vipera morsus. Passim de serpentibus morsus dicitur, quo scilicet venenum infundunt. Comparat angues, qui non nisi vexati mordent, hominibus, qui saepe sine ulla causa nocent, et justitiam scientes contemnunt. Vide supra vers. 232, et lib. iii, vers. 549, Gens scelerata sumus, nil de pietate merentes.

268. Forte Quod nos justitiam, aut Quod vos justitiam.

269. Mox vers. 455, Plectibiles mores. Exstat haec vox in Cod. Theodos. saepe, et apud Maeritium, aliosque aequales. Forte legendum Plectibili, et veniam, etc. Avitus lib. ii, vers. 53, Nam crimen avertit Auctor, in ignaro minor est peccante reatus. Minus bene in nonnullis editis in ignoto. Ignorantia veniam jure meretur, quia jure cautum est, ut ignorantes in certis casibus excusentur. Ulpianus lib. iii Digest. tit. 2, leg. 11, Notatur etiam (infamia) qui eam dicit: sed si sciens: ignorantia enim excusatur non juris, sed facti. Vide Barbosam, de Axiomat. jur. axiomate 113. Apud theologos longa est questio, neque hujus loci, quatenam, et quando ignorantia excuset. Hoc certum poni debet, ignorantiam etiam juris, quae vere sit invincibilis, a peccato formali excusare.

275. Forte Ne gregibus sparsis.

274. Virgilius Eclog. iii, vers. 75, Si dum tu setaris apros, ego retia servo. Vide vers. 263.

Cervus ut occumbat, quærit medicina medul- A
[las.
243 Quid nocuit passura lepus? quid dama,
[vel hircus?
Quos medicina jubet hæc ut capiantur ad
[usus?
Ut sub fraude cadant venantum, aut cuspide
[ferri?
280 Quid pisces nocuere freti? quid turba volu-
[crum?
Pervasit gens nostra fretum, pervaditur
[aer,
Ut capiantur aves ex nulla parte nocentes.
Quæ natura negat, per nos elementa petun-
[tur:
Per pelagus celebratur iter: sejunctus ab B
[undis
285 Navigat, audacis quatiens super æquora re-
[mos.

Parva putant homines fluctus transire no-
[centes,
Insper armati medias grassantur in undas;
244 Sollicitat glaucumque fretum mucrone
[cruento,
Et bellum ignotis transfert manus hospita
[terris.
280 Non sat erat, terræ tolerant quod bella
[cruenta,
Ut vel finitimus tantum produceret hostes.
Impatiens armata manus cur tela propinquis
Implicitant, peraguntque (nefas) civilia bella.
Nec solum civile sat est, socerosque, patres-
[que,
295 Germanosque petunt sævo certamine fratres.
Nec modo tentatur noviter; primordia mundi
Horrendum doluere nefas, hominemque æ-
[cundum
Conspexere pii perfusum sanguine fratris.

SCRIPTURA COD. VAT.

277. *N. passura l.*
279. *Ut sub fraude cadant venantum... deest reli-
quum.*
280. *Pisces movere f.*
284. *Iter sed jussus ab undis.*
287. *Prius erat in urbes.*

290. *Sat erant terræ tolerant.*
291. *Ut vel... tantum produceret hostes: deest ali-
quid.*
295. *Implicant p.*
296. *Obscure noviter, vel novitas.*
297. *Nec telum doluere n. hominumque s.*

NOTÆ.

276. Eleg. vers. 67, *Cerva salutare pasto serpente
medullas Conficit.* Solinus cap. 31 de Cervis: *Patuit,
nunquam eos febescere: quam ob causam confecta ex
medullis ipsorum unguenta sedant ca'ores hominum* C
languentium. Lucanus lib. vi, vers. 673, *Cervi pasti
serpente medulla, quæ usui magis etiam adhibebatur,
ut idem Lucanus narrat. Vide alia apud Gesnerum
Histor. Quadrup., et e recentioribus Bomarium in
Diction.*

277. Posset corrigi *Quid nocuit per rura lepus?*
nam *lepus*, etiam cum sermo est de femina, in ma-
sculino genere efferri solet. Sed bene est *passura*,
aut, si mavis, *peritura*: nam ex Prisciano lib. v
constat, in utroque genere dici posse *lepus*. Cæterum
etiam lepores aliquando nocent: Dracontius vero
hominum audaciam et libidinem reprehendit, quod
etiam ea animalia, quæ parum, aut nihil nocent, et
quæ in medicina nullius, aut exigui sunt usus, aliis de
causis secantur et vexant.

278. *Lepus, dama et hircus* prosunt etiam medi-
cinæ, ut veterum medicorum auctoritate confirmat
Gesnerus Histor. Quadruped. Dracontius igitur solum
hominibus exprobrat, quod hæc animalia præcipue D
ob delicias et luxum venentur.

280. Forte *Quid pisces meruere freti?*

281. Notandum est verbum *pervaditur* pas-ive:
etsi enim *pervado* cum accusativo sine præpositione
interdum ponatur, ut *Pervasit gens nostra fretum*,
tamen præpositio tunc omittitur, quia inest ipsi
verbo.

284. *Celebratur iter*, scilicet frequentatur, ut *cele-
brare viam aliquam* apud Ciceronem et alios. Aper-
tum est mendum *sed jussus*, nec certior alia emenda-
tio occurrit, quam *sejunctus*, nempe homo natura
sejunctus ab aqua, etc.

285. *Quaters remos nove* fortasse, sed pulchre di-
ctum.

286. Lib. i, vers. 621, *Parva Deo fuerant pro pa-
rum.*

287. Eleganter *insuper* post *parva*, vel *parum*.
Plautus Merc. iv. 2. 1, *Parvumne est male rei, quod*

amat hic Demipho, Ni sumptuosus insuper etiam siet?
Livius lib. iii, cap. 67, *Si culpa in nobis est, auferte
imperium indignis, et si id parum est, insuper pœnas
expetite.* Grassari in undas venustum etiam est, ut
grassari in senatum, in homines.

288. Poterat mutari *Sollicitatque fretum glaucum*;
sed non est inusitata hujusmodi constructio, et modo
raro fiat, cum decore adhibetur. *Sollicitat* videlicet
manus: si legas *Sollicitant*, connectetur hic versus
cum præcedenti.

290. Forte *terræ tolerant quod.*

291. Forte *Et quod finitimus*, aut *vicinus*, aut *ri-
valis.*

295. *Implicant* frequentativum ab *implico*, quo
usus est Plinius Junior ep. 53, lib. ix, ubi tamen pro
implicant nonnulli legunt *implicant*.

294. Fortasse ex imitatione Lucani, qui cecinit
Bella per Æmathios plus quam civilia campos. Repre-
hendunt quidem nonnulli, quod *plus quam civilia*
dixerit ea bella; sed immerito. Nam bellum civile
est, cum cives inter se bellum gerunt: quod si bel-
lum hujusmodi a cognatis ducibus, ut a generis, so-
ceris, patribus, filiis, fratribus inter se dissidentibus
excitatum conflatumque fuerit, jure illud voces *plus*
quam civile. Quæ interpretatio Ovidio quoque ac-
commodari potest, qui lib. xii Met., vers. 582, de
Neptuno ait: *Sævumque perosus Achillem, Exercent
memores plus quam civiliter iras.* Nam Thetis, Achillia
mater, erat neptis Neptuni ex Nereo.

295. Catullus in fine ep. thal. Pelei et Thetidis
simili modo frequentiam et magnitudinem criminum
describit: *Perfudere manus fraterno sanguine fra-
tres*, etc.

296. *Noviter* pro *nove*, veluti prima vice. Exst: t
hoc adverbium apud Plautum et Fulgentium Mytho-
logum, et in quadam inscriptione apud Gruterum,
pag. 171, num. 7, quæ sæculi iv, et temporis Con-
stantiniani esse creditur. Fortasse legendum est *Nec
modo tentatur novitas, primordia mundi.*

297. Lucanus lib. i, vers. 95, *Fraterno primi ma-
duerunt sanguine muri*, scilicet Romæ

Gessit id impietas, cum primum conditur or- A
[bis,
300 **245** Et quasi lex fuerit, miserum sic venit in
[usum.
Faucibus obliis cadit a latrone viator.
Quid fur nocturnus pravo velatus in actu,
Ne capiatur, agat, ferro comitante per um-
[bras,
Multorum nos sæva docent exempla prio-
[rum.
303 Quid quod adulterium dulces ma'e venit in
[usus?
Incestique nefas agitat plectenda libido?
Invadunt plures alieni cæspitis agros,
Et domibus junxere domos non jure modesto,

Ac promissa fides non custoditur amico.
310 Nobilium plures decepti fraude clientes,
Canities despecta senum, læsique parentes.
246 Jam genitos utinam tantum fera dextr.
[feriret
Et tantum parvis fecisset culpa reatum.
Et necdum natos properant in ventre se ire;
315 Externos, pariterque suos furit impia mater
Conceptus damnare, sui nec cura pericli est.
Quæ bibit impietas truculenta impune vene-
[num?
Repperit hoc quis grande nefas, ut non sibi
[mortem
Hauriat hoc quæcunque bibit? Minus e ce no-
[verca

SCRIPTURA COD. VAT.

299. G. hoc i. et postea conditor o
301. Faucibus obsessis cadit alugrisne viator.
302. N. parvo velatur in actu.
304. M. vos sæva decent e.
305. Quidquid adulterium.
306. Prius erat agitas.
308. D. junxisse d.
310. P. decepti f.

B 312. Jam genitus utinam : hic versus in ms. ponitur post versum seq.
313. Namque tam parvis.
314. Et nec damnatos properent in
316. D. suos et cura.
317. Quæ vivit impietas.
319. H. hoc quodcunque vivit munus ecce novercam.

NOTÆ.

299. Cum sermo sit de Caino Abelem occidente mendum e re ipsa correxi, quamvis verba longe sint diversa.

301. Restitui obliis. Prudentius Psychom. vers. 535, obliis collo, et vers. 590, obliis gutture. Cadere a latrone, scilicet manu latronis. Ovidius lib. v Metam., vers. 491, Magna feres tacitas solatia mortis ad umbras, A tanto cecidisse viro. Suetonius in Othone cap. 5 et alii. Latrones dicti viarum obsessores. Juvenalis satyr. 10, vers. 22, Cantabit vacuus cor in latrone viator. Cicero pro Milone cap. 21, Non semper viator a latrone, nonnunquam etiam latro a viatore occiditur. Hinc vera lectio cadit a latrone viator.

302. Forte parvo velatus amictu, ut magis expeditus sit. Cicero pro Milone cap. 3, Duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt : videlicet quia a fure nocturno difficilior cavere possumus.

304. Lib. iii, vers. 50, Nos exempla docent damnati divitiis.

305. Paulo ante simili modo Miserum sic venit in usum.

308. De hac voce modestus vide prolegom. num. 136. Mar. Victor lib. ii, vers. 506. Genes., Cum iudice missa modesto, etc. In cod. leg. Wisigoth. lib. ii, tit. 1, cap. 2, apud Lindenbrogium : Damus modestas simul nobis et subditis leges. Aliis in locis ejusdem codicis modeste eadem significatione usurpatur. In hujusmodi vitia similiter invehitur Juvenalis sat. 11, vers. 141 seqq., Et proferre libet fines, etc. Sed quæ reverentia legum? Quis metus, aut pudor est unquam properantis avari? Exemplum inigne jungendi domibus domus habuerunt veteres in domo aurea Neronis, de qua hoc exstat distichum apud Suetonium cap. 3, Roma domus fiet : Veios migrate, qui-rites : Si non et Veios occupat ista domus.

310. Fortasse Nobilitas plures decepti. Tertullianus de Judic. Domini : Si raptor grassatus erat, si fraude clientes Distulerat, si mente parum versatus amica. Virgilius lib. vi, vers. 609, Pulsatusve parens, aut fraus innexa clienti. Studium et fidem erga clientes maxime laudabant veteres, ut contra turpe ducebant eos decipere, fallere, deserere. Suetonius in Cæsare cap. 74, Studium et fides erga clientes ne juveni quidem defuerunt.

312. Transposui hos versus, quia sententia id postulare videbatur. Juvenalis sat. 6, vers. 595, Quæ steriles facit, atque homines in ventre necandos Conducit.

313. Parvi et parvuli simpliciter pro pueris et infantibus a Cicerone, Statio, Suetonio aliisque usurpatum.

315. An Internos, pariterque suos? Vel intellige externos, quia filii ad patrem etiam pertinent, aut innuitur, conceptus esse ex patre non legitimo. Furit damnare cum infinitivo probum est. Fortasse a furit melius nova periodus inchoabitur.

316. Conceptus pro fetu, ut lib. i, vers. 390, Conceptus semine nullo. Plinius lib. xxviii, cap. 19, Conceptus lepris utero exemptus. Suetonius in Domitiano cap. 22, Ut etiam causa mortis exstiterit (fratris filix) coacta conceptum a se abigere. Damnare est damnum inferre fetui, Hispanice danar. Vide Prudentium Hamartig. vers. 650, Damna aures, Poter alma, mens. Sedulius lib. iii, vers. 123, Siccisque fluentis Damnavit patulas audax fiducia venas.

317. Venenum vocat medicamentum, quo fetus excutitur et vita privatur. Hieronymus ad Eustoch. de Cust. virg., Nonnullæ, cum se senserint conceptisse, de scelere abortii venena medicantur. In concilio Herdendi anno 546, can. 2, qui ejusmodi potiones conficiunt, venefici vocantur. Lege Augustini verba ad vers. 522.

318. Ordo et sensus est, Ut quæcunque hoc (venenum) bibit, mortem hauriat non sibi, quia hujusmodi medicamentum mors est fetui, non matri : quia tamen hujus vita in eo scelere nonnunquam periclitatur, supra dixit, Sui nec cura pericli est. Iluc pertinent ironice laudes quibus Horatius Canidiam prosequitur Epod. 17, in fine : Tibi hospitale pectus, et pura manus, Tuusque venter partumeius, et tuo Cruore rubros obstetrix pannos lavit, Utcunque fortis exilis puerpera. Quod alii alio modo exponunt. Minucius in Octavio de ethnicis mulieribus : Sunt quæ in ipsis visceribus medicamentibus epotis originem futuri hominis exstinguunt, et parricidium faciunt antequam pariant. Confer notas Elmenhorstii, Ouzelii et aliorum.

319. Levius crimen ait esse quod committunt noveræ, cum liberos prioris uxoris veneno, aut alio modo occidunt, quam sit scelus matrum, quæ filius

- 520 **247** Audet in externos genitos, quam mater A
[agit rem.
Dextra novercalis jam natos mittit ad umbras,
Ante mori genitrix, quam nasci, pignora co-
[git.
Ne mala sufficerent, faciunt pejora nocentes.
Mortua quin etiam non relinquunt membra
[quieti,
325 Sollicitant animas mortis jam lege quietas
Cantibus infaustis, herbis, atque arte nefanda,
248 Et responsa petunt tenebris de voce se-
[pulcri,
ut cantavit agens animam in pythone pro-
[phetæ
Infelix Saul. Cur non graviora mereri
330 Omnia debuimus, qui sic peccamus inique? B

- Sol, lux, clara dies, luna, stellæque mi-
[cantis.
Vel quæcunque Deo famulantur sidera magno,
Militia præclara poli, vel pontus, et aer,
Et tellus accepta Dei præcepta reservant,
535 Ac devota pie per sæcula mille morantur;
Nec tam longa movet diversi temporis ætas,
Ut legem servare negent, aut tempora mutant
Contra jura Dei, contra præcepta Tonantis.
Splendet sole dies, illustrat Cynthia noctes,
340 Et quasi gemmatum distinguunt sidera cælum,
249 Æstuat undosum pelagus, cœu fluctibus
[astra
Impetat, et terram spumis operire minatur.
Nec tamen egreditur transgresso limite pun-
[ctum:

SCRIPTURA COD. VAT.

320. *Quam, dubie.*
321. *Dextra novercales i. n. m. a. umbras. Non
clare scribitur dextra, et pius erat ad undas.*
322. *A. mortem g. quam n. scribitur quam noxu li-
terarum.*
323. *Nec mala.*
326. *C. infaustis h.*

- 328, 329. *Et cantavit agens animam agi noctâ pro-
phetæ Fascibus et scelerum cur*
333. *Militia per clara p.*
335. *Pie sæcula.*
357. *Legem serva negent.*
339. *I. quintia n.; prius quintia montes*

NOTÆ.

suos mori cogunt, antequam nascantur. Novercæ hac infamia laborant, quod filios prioris uxoris odio prosequantur, præsertim postquam suos ipsæ ediderint, superstitesque habeant. Ovidius lib. 1 Metam., vers. 147, *Lurida terribiles miscent aconita novercæ*: et Heroid. epist. 12, vers. 187, *Medea: Si tibi sum vilis, communes respice natos. Sæviet in partus sava noverca meos.*

321. *Dextra novercalis*, ut apud alios *novercalia* odit, *novercales* oculi, *novercalis* animus.

322. Augustinus de Nuptiis et Concup. ad Valerium lib. 1, cap. 15, *Aliquando eo usque pervenit hæc libidinosa crudelitas, vel libido crudelis, ut etiam sterilitatis venena procuret, et si nihil valuerit, conceptos fetus aliquo modo intra viscera exstinguat ac fundat, volendo suam prolem prius interire quam vivere, aut, si in utero jam vivebat, occidi antequam nasci.*

323. *Ne mala sufficerent*, hoc est ne mala, quæ fecerunt, sola essent, aut ne mala alia succederent. Prior interpretatio magis placet: nam in canonibus conciliorum sæpe fit mentio adulteri, ex quo hi fetus concepti sunt, quia plerumque abortus ex illicito concubitu procurantur. In concilio Eliberitano can. 63, *Si qua mulier per adulterium, absente marito, conceperit, idque post fucinus occiderit, placuit ei nec in fine dandum esse communionem, eo quod GEMINAVERIT SCELUS.*

324. Fortasse *membra quieti*; idem vero est *linquit membra quieti*, nec rarum est *linquo* cum simili dativo.

325. Forte *jam lege solutas*. In concilio Eliberitano canon existat 34, *Cereos per diem placuit in cæmeteriis non incendi: inquietandi enim sanctorum spiritus non sunt*. Quæ verba de magicæ genere, quod mox explicabo, intelligenda esse egregie probat *Mendoza* in ejus concilii Defensione.

326. Herbarum usus magnus erat in magicis carminibus. Horatus contra Canidiam Epod. 5, vers. 21, *Herbasque, quas Iolcos, atque Iberia Mittit, venenorum ferax*. Valer. Flaccus lib. VII, vers. 352 de *Medea: Majora precatur Carmina, majores Hecaten immittere vires Nunc sibi, nec notis stabat contenta venenis. Cingitur inde sinus, et qua sibi fida magis vis Nulla, Promethæe florem de sanguine fibræ Caucasum, tonitru nutritaque gramina promit, Quæ sacer*

ille nives inter, tristesq; te prunas Durat, editque cruor, cum viscere vultur adeo Tollitur e scopulis, et rostro irrorat aperto. Idem nec longi languescit finibus ævi Immortale virens, idem stat fulmina contra Sanguis, et in mediis florescunt ignibus herbæ. Adde Ovidium de Remed. amor. v. 261, 263.

327. Forte *petunt tenebrosa voce sepulti, vel tenebrosa a voce sepulti.*

328. Locus propemodum insanabilis, cui tamen nonnullam medicinam attuli ex historia Saulis, animam Samuelis, e mortuis evocantis, quam Dracontius indicat. Libr. 1 Reg., cap. xxviii, v. 7 et seqq., *Dixitque Saul servis suis: Quærite mihi mulierem habentem pythone... veneruntque ad mulierem nocte, et ait illi: Divina mihi in pythone, et suscita mihi, quem dixerò.... Dixit autem Samuel ad Saul: Quare inquietasti me, ut suscitarem? Posset etiam aliter emendari: Et cantavit agens animam sub nocte prophetæ. Cantavit sumitur pro incantavit magicis carminibus, ut v. 326, *Cantibus infaustis*: nisi malis legere *Incantavit agens*. De hac infami arte evocandi animas e sepulcris Ovidius de Remed. amor. v. 253, *Me duce, non tumulo prodire jubebitur umbra, Non anus infami carmine rumpet humum.**

329. Confer v. 253.

331. Potest etiam interpungi *Sol, lux clara, dies.*

333. Fortasse Dracontius voluit *perclara*, ut *percarus, percautus*. Sed *præclarus* magis est in usu. De astris, militia poli, vide notata ad v. 25, *Militia famulante sua servire fidelis.*

334. *Reservant* compositum pro simplici *serrant*.

335. Vide v. 54 et 348, et l. 1, v. 142, de verbo *morari*.

336. Vide v. 94 et 388.

339. A Cyntho Deli monte Cynthius dictus Apollo, et Cynthia Diana. Pro luna Cynthiam ponunt Lucanus, Seneca in trag. et alii; ac rursus Dracontius in Eleg. v. 259.

340. Solinus in fragment. apud Pithœum pag. 267, *Candidus æther Astrigeram faciem nitido genavit Olympo.*

341. *Undosum æquor* dicitur a Virgilio l. iv Æn., v. 315.

343. Forte *pontum* pro *punctum*. Retineri potest *punctum* pro minima et individua lineæ parte. Clau-

- In sua regna furens confringitur, et redit in se A
 345 Æstus, et unda maris, validus licet excitet æquor
 Ventus, et insani feriant sub lit'ora fluctus;
 Pendula cæruleum non audet scindere tellus
 250 Invasura fretum, tantum contenta mo-
 [ratur
 Tramite juncta suo, ripis mirantibus æquor,
 350 In cumulos, montesque videns insurgere fluctus:
 Nec pavet, invaditque, nec illa invaditur undis.
 Est homo grande malum, legis transgressor,
 [et audax,
 Criminis inventor, scelerumque repertor, et
 [auctor,
 Immemor auctoris, mortis dux, germinis Evæ,
 355 Oblitusque sui patris, inimicus, et hostis B
 Despexit Dominum velut insuperabilis audax

SCRIPTURA COD. VAT.

345. Æstus, et unda maris..... alia desunt.
 351. Nec pavet, invaditque nihil invadit ab undis.
 354. Dux terminis ævi.
 355. Oblitusque sui patrans i.

362. Et scelus adsidum vel nova p.
 365. Inde gigantorum moles.
 368. Deo per quod v.
 369. D. sicut i.

NOTÆ.

dianus lib. 1 in Rufinum, v. 5. Præscriptosque mari
 fines unum ex argumentis hoc prædicat pro divina
 providentia, qua res creatæ reguntur. Sedulius lib. 1,
 vers. 62, Qui maris undisonas fluctu surgente procellas
 Mergere vicinæ prohibes confinia terræ. Aldhelmus in
 proœmio libri de Virginit., Sic quoque fluctuægi refre-
 na cærulea ponti, Mergere ne valeant terrarum littora
 lymphis, Sed tumidos frangant fluctus obstacula rupis.
 Barthius lib. cvi Advers., cap. 4, recte notat, Ald-
 helmum hoc argumentum corruptisse: non enim jam
 miraculum est, rupibus obstantibus, mare non mer-
 gere terras: est vero plus quam miraculum, littori-
 bus plano loco allutis, imo impellentibus tam imma-
 nibus fluctibus, non sequi unum plures, sed redire
 cum uno omnes in sese. Unde et pro spirante animati
 oceanum habuerunt nonnulli philosophi. Hæc fere
 ille: ex quibus percipitur, quam apte Dracontius hoc
 in argumento versetur. Simili ratione auctor carminis
 de Land. Dom. sub Constantino: Cujus ad imperium
 certis mare constitit oris, Nec licet immenso terris ex-
 currere ponto, Planaque montanos includunt lit'ora a
 fluctus.

344. Cap. xxxviii Job, v. 11, Et dixi: Usque huc ve-
 nies, et non procedes amplius, et hic confringes tumen-
 tes fluctus tuos. Vide Proverb. cap. viii, vers. 29.
 Basilii Seleuc. orat. 4, Fertur illud (mare) quidem
 fluctibus al'e elatum, ubi vero terminos attingerit, rever-
 tit, refugitque, et Domini vocem littoribus inscriptam
 cum intuitu fuerit, curvatis fluctibus termini positorem
 adorat, cumque terram violente feriat, referitur ac divini
 imperii memor refertur in fugam. Tertullianus, sive po-
 tius Novatianus lib. de Trinit., cap. 4, Quo cum fre-
 mens fluctus, et ex alto sinu spumans unda venisset,
 rursus in se rediret, nec terminos concessos excederet,
 servans jura præscripta: ut divinas leges tanto magis
 homo custodiret, quanto illas etiam elementa servassent.
 Corderius ad cap. 38 Job, vers. 8 seqq., Clarius autem
 hæc maris obedientia ad divinum præceptum ostenditur,
 cum agitur ventis, et intumescunt fluctus ejus: ali-
 quando enim ita erigit suos fluctus, ut ad cælum pertin-
 gere videantur, et tanta vi ac impetu in terram irrui-
 ut eam penitus obruturum appareat: hoc tamen ipso
 quod arenæ pulveres infirmos et leves attingit, ita se
 continet, ut nullatenus illos transgrediatur.

346. Forte feriant sua littora, et sic melius peri-
 dus incipiet Validus licet, etc. Virgilius Æl. 9, v. 43,
 Huc ades: insani feriant, sine, littora fluctus.

347. Scindere fretum: sic navis scindit aquas, re-
 mortum icu freta sciuntur, fluvii natatu. Terra

vero non scindit mare, quia non prohibet quominus
 suos fines attingat, neque ipsa in illud irrumpit.
 Pendula vocatur terra, quia mari tanquam funda-
 mento innixa a Dracontio, aliisque ponitur. Vide
 lib. 1 vers. 152, Et, solidante globo, gravior per inana
 pendit.

348. Moratur, consistit, cohibetur. Lib. 1, vers.
 142, Limitibus contenta suis elementa morantur. Sæ-
 pius hoc verbum morari eadem significatione Dracon-
 tius usurpat, ut hoc l. ii, vers. 54 et 335.

351. Forte invaditve.

352. Confer notata ad v. 344 ex Tertulliano et aliis.

354. Forte terminus ævi: sed hoc quid sibi velit,
 non intelligo. Nonnemo suspicatus est mortis dux,
 terminis ævi, ut Adamus fuerit dux mortis, quæ est
 terminus vitæ humanæ. Termen pro termino ab Actio
 dictum constat ex Varrone l. iv de Ling. Lat., c. 4.

355. Patris, Adami, vel Dei: nihil enim occurrit
 aliud melius pro patrans. Et Dracontius quidem sæ-
 pissime Deum patrem et parentem vocat.

356. Adamus primus fuit qui solus, cum elementa
 omnia Deo servirent, paulo postquam creatus fuit,
 Dei præceptum transgressus est. De ejus peccato
 v. 235. Adamum posteri imitantur.

358. Fortasse Nascimur. De peccato originali supra
 vers. 240. Hic clarius explicatur dogma catholicum.

362. Posset etiam pro no' a poni nota. Sed sæva pi-
 acula dixit Dracontius lib. 1, vers. 559, Ad scelus her-
 rendum, vel sæva piacula mortis, et hoc l. ii, vers. 401,
 Redeunt ad sæva piacula mores.

365. Gigantium in secunda declinatione non re-
 perio exemplum: et facile aliquis gigantæa mutaverit
 in gigantorum, quod nesciret postremam produci
 ratione cæsuræ. Præsumpta pro audax, a quo etiam
 præsumptuosus sequiori ævo factum. Posset versus
 restitui, Inde rebellavit moles præsumpta gigantum.
 Desumptum id est ex Genes. cap. vi, vers. 4 seqq.,
 Gigantes erant super terram in diebus illis.... isti sunt
 potentes a sæculi viri famosi. Videns autem Deus, quod
 multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogi-
 tatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pe-
 nituit eum, quod fecisset hominem; et tactus dolore
 cordis intrinsecus: Delebo, inquit, hominem, quem
 creavi, etc. Hanc narrationem multi poete Græci, et
 Catullus in Epith. Pel., et Teth. cum fabulis inter-
 polarunt, ut observavit Grotius lib. 1 de Verit. Christ.
 relig., et post hunc alii.

368. Vers. 225, Et tibi, quidquid habet, reputans
 debere fatetur, quod de serpente dictum.

- 370 Terrigena proles, merultque infan-la propago A
 Naufragium terrestre pati, dum littora nusquam
 Terra, licet distenta, daret, quod flumina pontus
 Obrueret, pontumque nocens absconderet
 [imber,
 Cum moribunda fretis silvestria cuncta natarent,
 375 Et genus æquoreum pascens in montibus altis,
 Ac pariter pelagus vastas gestiret in auras,
 252 Agmina cum volucrum, quæ protulit,
 [unda necaret.
 Cum grege nat per rura lupus, venator, et ursus
 Mergitur, et nullos metuunt armenta leones.
 380 Nam pavor unus erat, totum sors mortis ha-
 [bebat,
 Nec qui fleret, erat, cunctos mors una tenebat.

- Et solum emergens divino condita jussu*
 Enatat inter aquas cum mundi civibus arca,
 Conceptu paritura simul juvenesque, senesque,
 385 Et pueros, matresque pias, tenerasque puellas.
 Una dies produxit avum, serosque nepotes.
 253 Excepit pariter tellus natosque, patresque,
 Æquævosque facit diversi temporis ortus.
 Non homines tantum secundior arca refundit.
 300 Pace quidem modico ditata est tempore terra :
 Nam postquam pelagi cecidit tumor, unda resedit,
 Diluviumque nocens alta suscepit abyssus,
 Littora nudantur, montes, mare, flumina, s. l. v. æ,
 Apparent fontes, paulatimque arida tellus
 395 Redditur, et redeunt cunctis iræque, metusque
 Jam tecta tellure feris gregibusque, avibusque.

SCRIPTURA COD. VAT.

371. Naufragium terra est repati d.
 372. Quod, ambiguit.
 375. Æ. pas-it in.
 376. Gestiret in undas.
 378. Cum greges fit tractura lupus v. e. v.
 382. Nec solum..... desunt alia.
 384. Conceptum p.

- B 388. Et quæ vosque facit.
 390. Pace quidem modica dilata de littore tentu ;
 prius erat littoræ.
 391. Nam postquam.... desunt cætera.
 392. Nocens altus s.
 393. N. monte m.

NOTÆ.

370. Gigantes e terra natos veteres in fabulis saxe-
 runt, et inde nomen Græcum est quasi terrigena.
 Dracontius l. i, v. 239, omnes homines terrigenas
 vocat, quæ alia est ejus vocabuli significatio.

372. Forte cum pro quod; sed librarius voluisse
 videatur quod, nam cum semper scribit, non quum.

375. Horatius diluvium simili modo describit l. i,
 od. 2, Omne cum Proteus pecus egit altos Visere mon-
 tes. Piscium et summa genus hæsit ulmo. Nota quæ
 sedes fuerat columbis, Et superjecto pavida natarunt
 Æquore damæ. Irris'sset, opinor, Horatius censuram
 Senecæ contra Ovidium, de qua nunc dicam ad
 vers. 378.

376. Gestiret in auras (nam in undas mendum puto),
 scilicet auras quasi invaderet.

377. Piscis et pelagus gestiebant, cum auras imp-
 peterent; sed volucres necabat aqua, licet ex ea ortum
 duxerint. Vide lib. i, v. 240.

378. Ovidius l. i Metam., vers. 304, Nat lupus in-
 ter oves, fulvos veluit unda leones, Unda veluit tigris,
 etc. Seneca Natur. Quæst., cap. 27, l. iii, Ovidium
 hoc loco reprehendens ait: Non est res satis sobria
 lascivire devorato orbe terrarum. Senecæ Muretus
 Lipsiusque assentiuntur. Sed poetarum ingenia ad
 philosophorum normam non sunt exigenda. Vide not.
 ad v. 375.

379. Virgilius eclog. 4, Nec magnos metuunt ar-
 menta leones.

380. Mar. Victor l. ii in Genes, Cum quadraginta
 diebus Unius pluvie furor, et mors una fuisset.

383. Alcuinus, carm. 199, ex Dracontio, ut puto,
 En natat in liquidis mundi cum civibus arca. Forte
 Enatat in.

384. Forte Conceptos paritura. Genes. cap. vii, v. 7,
 Et ingressus est Noe, et filii ejus, uxor ejus, et uxores
 filiorum ejus cum eo in arcam propter aquas diluvii.

385. Pueri sunt filii Noe Sem, Cham et Japheth,
 puellæ teneræ uxores eorum. Eadem d ei possunt piæ
 matres, quia ex illis genus hominum propagandum
 erat post diluvium.

386. Quod eadem dies natos patresque produxerit,
 ut v. seq. dicitur, nullam habet difficultatem: at quod
 produxerit avum et nepotes, non intelligitur, nisi cre-
 damus, uxores filiorum Noe nepotes hujus fuisse:
 quanquam tunc dicendum fuisset seras nepotes, aut

seras nepotes, nam nepos etiam femine aliquando ap-
 plicatur. Seri nepotes apud Valerium Flacum lib. viii,
 vers. 394, sunt, qui multo post nascentur, ut sera
 posteritas apud alios. Sed quo sensu dici poterit,
 unam diem produxisse avum, et eos qui multo po-
 terant nascituri? Equidem existimo, Dracontium pu-
 tasse, aliquos filios filiorum Noe ex arca prodiasse,
 intra arcam scilicet natos: nam quod arcam soli octo
 homines ingressi fuerint, expressum est in ep. I S.
 Petri, cap. iii, vers. 20, In qua (arca) pauci, id est
 octo animæ salvæ factæ sunt per aquam. Æque certum
 mihi est non nisi octo homines ex arca egressos, ne-
 que venit in mentem an alii cum Dracontio opina-
 ti fuerint. Mahometus in Alcorano confinxit familiam
 Noe, excepto Chanaan, aliosque ad 78 vel 80 homi-
 nes in arcam fuisse introductos. Quod rex Basan no-
 mine Og, arca tecto insidens diluvio se subtraxerit,
 ut tradunt nonnulli Hebræi, quod sibylla Babylonia
 in arca cum Noe fuerit, ut ipsa refert, quod Philemon
 sacerdos Ægyptius cum familia sua receperit se in
 arcam, ut aliqui rabbini olim docuerunt, nugæ sunt
 et fabulæ. Pererius in cap. vi Genes., disput. 4,
 lib. x, communem Hebræorum et Christianorum do-
 ctorum sententiam esse affirmat, Noe atque filios
 ejus, quoad fuerunt in arca, non dedisse operam ge-
 nerationi. Quo difficilior redditur Dracontii opinio
 nunc explicata. Fortasse sibyllæ Babyloniæ fidem
 secutus est Dracontius: nam sibyllarum carmina in
 pretio apud nonnullos veteres fuerunt. Cum autem
 hæc sibylla retulerit, se cum viro in arca servatam
 fuisse, aliqui opinantur, eam diversam non esse ab
 uxore Noe.

388. Antea vers. 336, Diversi temporis ætas; et v.
 67, Diversi sanguinis ortus.

389. Forte Nec homines, et refudit.

390. In tantis tenebris non video quid melius te-
 nere possim.

391. Supplevi ex Hilario in Genes., Postquam di-
 luvii cecidit tumor, unda resedit.

392. Cum abyssus sit femine generis, legi potest
 ac debet alta, producta ultima ob cæsuram. Avitus
 lib. iv, v. 535, Quæque prius vomuti lethali ex ore
 fluenta, Objicibus propriis constricta resorbet abyssus.
 Nam ex cap. vii Genes., v. 11, in diluvio rupti sunt
 omnes fontes abyssi magnæ.

- Impia gens hominum scelerum mox vota re- A
[sumit,
Et facinus reparare cupit; ne perceret usum
254 Criminis illuvies, et tanquam damna su-
[biret,
400 Sic hærent delicta malis grassante reatu,
Sic passim redeunt ad sæva piacula mores,
Pertulit et stadium princeps impune vagari,
Ut revocarentur sociati crimine multo.
Sed postquam in pejus hominum procedere
[vidit
405 Pessima vota Deus, rursus ne perceret orbem,
Aut impune reos passim dimitteret omnes,
Eligit e cunctis, quos plus peccare videbat,
Supplicio censura Dei super astra concta.
Et quia diluvium jam non dabit unda secundum, B
410 Sulphureas his fundit aquas, nigrumque bitu-
[mer
- Compluit, et flammis ultricibus imber adussit
Quinque cremans urbes, populos, et mœnia
[damnat,
255 Ignibus æthereis succiso cæpite cocto.
Punguis et in cineres putrescit gleba soluta
415 Nos sumus auctores nostris, heu! cladibus
[omnes,
Pauperiem, gemitus, mortem, tormenta, do-
[lores
Nos nobis facimus peccando sponte maligne.
Segregat Omnipotens merita pro moribus orbis,
Non sociant pœnæ, quos non junxere reatus.
420 Loth justus, famulusque Dei, sine fraude, fi-
[delis,
Inter tot scelerum turbas pius unus, et insons
Eripitur de morte truci sine crimine visus,
256 Et servatus abijt vitæ melioris amator,
Qualiter ereptus Noe servatur in arca

SCRIPTURA COD. VAT.

- 397.** Videtur scriptum v. resummit.
400. M. crassante reatu.
405. Vota rursus.
405. Omnes, non clare.
411. Et flammis v.
414. Gleba solutas.

- 418.** Moribus, obscurum est.
422. De morte crucis sine.
425. Et servator abijt.
424. Q. erectus N.; dubium an servatur, an servatus sit scriptum.

NOTÆ.

397. Vota scelerum, ut vers. **405**, *Pessima vota*, et lib. 1, vers. 694, *Mala vota reorum*. Cyprianus de Sodomâ: *Sed recidiva hominum pariter cum gente secunda Impietas, iterumque mali nova pullulul ætas: videlicet post diluvium. Resumere vota sceleris, ut Claudianus l. II in Rufinum, vers. 441, Sed redit in faciem, scelerumque immane resumit Ingenium.*

399. *Tanquam damna subiret*, scilicet gens hominum, si perderet usum criminis. Confer l. 1, vers. **475** seq.

401. Vide v. **362**.

402. Obscurum id est. Sensus hic videtur esse: Permisit Deus homines impune vagari, ut crimine multo sociati revocarentur. *Princeps* pro Deo, ut dictum ad vers. **31**. *Vagari stadium* cum accusativo, ut vers. **185**, *Sic mare velivolam mercator nauta vagatur*. Eugenius Toletanus in oratione ad Deum ait: *Et vitæ stadium placido percurrere passu*. Vide num meus *Pertuleratque diu princeps i. v.*, aut *Pertulit atque diu princeps i. v.*, aut *Pertulit et studium princeps i. v.*, aut *Pertulit et studium præceps i. v.*, ut intelligatur Deus ex v. **405**.

404. Lib. 1, vers. **476**, *Procedere pejus Ausum quippe nefas*.

407. Suspicio trajectionem esse ac prius legendum *Supplicio censura*, etc., deinde *Eligit e cunctis*.

409. Genes. cap. ix, vers. 41.

410. *His*, nempe quos plus peccare videbat. Loquitur, ut vides, de Sodomitis. Genes. cap. xix.

411. Forte *flammis ultricibus irruit imber*, aut *imber aluit*. Compluo Varronis verbum.

412. Pentapolis, ut nomen præfert, est regio quinque urbibus constans. Sed non omnes illæ quinque urbes igni absumptæ sunt: nam Segor precibus Loth ab incendio liberata est, reliquæ Sodoma, Gomorraha, Adama, Seboim cœlesti igne perierunt. Dracontius ergo nomen regionis Latinis verbis expressit, ut cap. x Sap. ent., vers. 6, *Hæc justum a pereuntibus impiis liberavit fugientem, descendente igne in Pentapolin*. Traditum etiam est, quædam oppidula, quæ his urbibus subjecta erant, incendio simul periisse. Præter hanc Pentapolin Palestinæ fuere plures aliæ in diversis orbis partibus Pentapoles nominatæ.

415. Mar. Victor lib. III, vers. 778, Genes., de

eodem incendio, *Depressisque cavos consumpto cæspite campis Pandunt arva sinus*.

414. *Putrescit a putris* ea significatione, qua *putris* est solubilis, solutus, flaccidus. Statius lib. vi Theb., vers. 234, *dixit putres cineres*. Vide Eleg. vers. 84, *putris arena*. Mar. Victor lib. cit., vers. 776, *In cineres donec cautes, tellusque resultans Transeat, ac penitus mersæ solvantur arenæ*. Intelligi etiam poterit de fructibus, de quibus Cyprianus Carmine Sodomæ: *Solvitur in cinerem, fit vana favillaque pomum*.

415. Albinovanus Consol. ad Liviam, vers. 12, *Fortior ut possis cladibus esse tuis*.

417. Hæc omnia ex arce Dei descendere docuit Dracontius lib. 1, vers. 43 seqq. Sed etiam tunc peccatis hominum tribuit, quod Deus iram suam in eos exerceat. Merentur autem homines istiusmodi pœnas non solum ob peccatum originale, verum etiam ob alia, quæ quisque private committit, et a quibus nemo in hac vita liber est. Cæterum graviora quædam supplicia, quibus Deus urbes ac regna nonnunquam affligit, mores hominum palam corruptos et publica scelera plerumque puniunt.

418. Vide lib. 1, vers. 12 et 541 seqq., et lib. II, vers. 467 seqq., et 808, quibus in locis eadem sententia repetitur. Hoc loco Dracontius Abrahami verba ad Deum exprimit, Genes. cap. xviii, vers. 25, *Abstine a te ut rem hanc facias, et occidas justum cum impio, fiatque justus, sicut impius: non est hoc tuum*. Verum etiam Deus post hominum obitum merita pro moribus uniuscujusque certissime segregabit, et interdum etiam in hac vita innocentes homines liberet, ne cum impiis supplicio aliquo absorbentur, tamen nonnunquam patitur illos eadem pœna, seu calamitate temporali involvi. Olim quidem hic cursus divinæ providentiæ erat, ut mala temporalia improbis, bona probis fere acciderent: ex quo amici Jobi decepti universim colligebant neminem innocentem in hac vita flagellari. Vide c. iv Job.

421. *Turbas scelerum*, scilicet sceleratorum metonymice, ut apud Terentium, et sæpe apud Plautum *scelus* pro scelerato ponitur.

422. Lego *de morte truci*, ut vers. 705. *Et revocans a morte truci*.

- 425 Nec generale malum sensit specialior hospes. A
Tot gens nostra malis nondum correpta vel
[audet
Criminibus laxare fores sine fronte pudoris,
Supplicia et scelerum non damnat prava, sed
[auget.
Hinc obscena fames, morbi, mors, luctus, ege-
[stas,
- 430 Tardia, bella, lues, clades, jactura, labores.
Nam sic factus homo fuerat, primordia nostra,
Ut volucres; pascendus erat sine clade laboris,
Vomere non terram proscinderet, atque ligone,
Non peregrina vagus rapidis deposceret undis,
- 435 Committens animam ventis, et fluctibus audax,
257 Sponte parans fructum, vinum et de fon-
[tibus uvæ B
- 440 Omnis ager pigmenta daret vernantibus her-
[bis,
Et rosulas proferret hiems, servaret et æstas
Lilia purpurea, flos omnis staret odore,
Nec marceret honos violæ pallore decenti,
Non niger, aut albus tantum color esset in
[agnis,
- 445 Sed rubicunda daret pretiosus vellera sandix,
Lanigeras vestiret oves et muricis ostrum,
258 Fabula certa foret Phrixei velleris aurum,
Famam scenarum verax narratio ferret
Per populos, certamque fidem sine crimine
[tanto.

SCRIPTURA COD. VAT.

425. *Specialior hostis.*
426. *Malis non vel correpta.*
427. *Laxare frenos sic f.*
429. *morbi mox luctus.*

435. *Atque ligones.*
436. *Innuitur fontibus in nexu litterarum.*
438. *Semper olivarum certo.*
448. *Famam scenæ verax ... deest reliquum.*

NOTÆ.

425. *Lego specialior hospes* : etsi enim olim *hostis* significaverit peregrinum, censeo tamen Dracontium ex sui temporis usu scripsisse *hospes*. Loth vero *hospes* erat, tum quia advena, tum etiam quia hospitio angelos exceperat. *Specialis* est peculiaris, cui opponitur *generalis*.

427. Fortasse *laxare jugum*, ut apud Silium libr. xi, vers. 17. Sic alii *laxare frenos, laxare habenas*; sed *frenos* non stat cum metro. Plinius libr. xxxii, c. 2, sect. 5, dixit *laxare fores*, quod ad metaphoram trahi valet. Conjici etiam potest *nondum correpta*, C
rel audax Criminibus laxat frenos.

428. Forte *Supplicia et scelera*. Augentur vero supplicia scelerum, cum augentur ipsa scelera. Hinc obscena fames, morbi, etc.

429. *Obscena fames*, infausta, apud Virgilium et alios.

431. Potest interpungi *Nam sic factus homo fuerat, primordia nostra; Ut volucres, pascendus erat*, etc.

432. Lucretius libr. v, vers. 370, *Cladem importare pericli*. De providentia Dei erga aves Matth. cap. vi, vers. 26, et cap. x, vers. 29. Prudentius, *Psych.* v. 617 seqq., idem argumentum exponit.

433. Confer l. i, v. 449 seqq.

435. *Committere* pro tradere in dubio eventu, ut *committere se navigationi, viæ, periculo*, et apud Justinum l. ii, cap. 42, *committere salutem navibus*. Dracontius Juvenalem imitatur sat. 12, vers. 157, *I nunc, et ventis animam committe dolato Confusus ligno*. Claudianus in præfat. ad libr. i de Raptu Proserp. *Qui dubiis ausus committere statibus alnum*. Horatius l. i, od. 3, vers. 9, *Illi robur, et æs triplex Circa pectus erat, qui fragilem truci Commisit pelago ratem Primus*. Vete: es ethnici navigationis usum vehementer in suis scriptis improbabant, et contra deorum voluntatem inventum asserebant. Columella in præfat. : *An bellum perosis muris, et negotiationis alea sit optabilior, ut rupto fœdere naturæ terrestre animal homo ventorum et maris objectus iræ se fluctibus audeat credere*. Adisis Barthium libr. xvii Advers., cap. 9, et Ovidium i Met., v. 94 seqq.

438. Libr. i, vers. 166, *Et semper vestita comis frondescit oliva*. Sensus est quod oliva quovis anni tempore fructus proferret.

439. Libr. i, vers. 199, *Non apibus labor est*, etc. Virgilius eclog. 4, v. 30, *Et duræ quercus sudabunt roscida mella*. Ovidius i Met., vers. 112, *Flavaque de viridi stillabant ilice mella*.

440. Libr. i, vers. 176, *Generans pigmenta per herbas*.

441. Libr. i, vers. 717, nonnulli legunt *Qui rosulis stellare nemus*; alii aliter. Etiam hoc loco legi posset *Atque rosas proferret*.

442. *Staret*, permaneret, semper vigeret et odore sustineretur, ac constaret. Virgilius vi Æn., vers. 300, *Stant lumina flamma*.

443. Ovidius l. i Met., vers. 407, *Ver erat æternum, placidique tepentibus auris Mulcebant zephyri natos sine semine flores*.

445. Virgilius eclog. 4, vers. 45, *Sponte sua sandix pascentes vestiet agnos*. Ex quo versu nonnulli colligunt, sandicem herbam esse qua pasi agni colore sandicino tingerentur : atque ita Virgilium intellexit Servius, et Plinius libr. xxxv, sect. 23, cap. 6, qui tamen ipse docet, sandicem genus esse rubri coloris fictitii, cujus conficiendi modum explicat. Dracontius innuit sandicem herbam non esse, sed agnos sandicis colorem habituros : etsi Virgilius quoque eodem sensu exponi valet, quod agni dum vulgo pascuntur, vellere se induerent coloris sandicini, ut de murice fere idem affirmat. Cum autem Plinius sandicem inter viliores colores recenseat, quæri potest cur pretiosum Dracontius vocet. Non alia de causa, opinor, nisi quia vellera eo colore tinta pretiosa sunt, vel quod is color pretiosus est in vellerebus.

446. Virgilius eclog. 4, vers. 43, *Ipse sed in pratibus aries jam suave rubenti Murice, jam croceo mutabit vellera luto*.

447. *Phrixei* recte habet ms., alii minus bene scribunt *Phryxeus*. Ovidius Heroid. epist. 6, vers. 104, *Aurea Phrixæ terga revellit ovis*; et epist. 18, vers. 103, *Invideo Phrixo, quem per freta tristia tutum Aurea lanigero vellere vexit ovis*. Phrixus arietem deaurato vectus Colchos pervenit, ubi arietem immolavit, et pellem inauratam in templo Martis posuit, quam Jason ope Medæ abstulit. Vide Hyginum fabul. 3, Ovidium et alios mythologos.

448. Sic divinus reposui. De Medæ tragœdia agi puto, quæ passim in scenis veterum exponebatur. Horatius in Arte vers. 185, *Nec pueros coram populo Medea trucidet*. *Famam* ergo *scenarum*, vel, si magis, *scenæ* more Lucretiano intelligo famam velleris aurei, quod prodidit Medea. Tunc enim sine crimine Medæ vellera aurea homines viderent, et fidem narrationi de eis præstarent. *Scenæ* verbum sæpe adhibetur, cum scelera in tragœdiis exhibita indicantur. Cicero

- 450 Viscera non terræ tantum pretiosa metallum **A**
 Servarent abstrusa nimis, nec gemma lateret;
 Omnia sed passim facies telluris haberet,
 Omnibus in terris regio non indiga mercis,
 Vilior illa foret populis, portantibus euris.
- 455 At nunc plectibiles humanæ mentis ubique
 Dulcia subducunt mores, et amara ministrant.
 Forsitan opponant homines delicta fatendo,
 Angelicum peccasse genus, quod purior aer,
259 Et super astra polus, vel cœli regna tene-
 [bant.
- 460 Ante tribunal erant, ubi casta, et sancta vide-
 [rent
 Corporis expertes terreni ponderis omnes:
 Et sic error eos tenuit, crimenque nefandum.
- 465 Quid homines miseri, fragili sub tegmine carnis
 Captivos quos membra tenent, et corporis usus?
465 Sic vobis responsa dabo: Quid culpa aliena
 Objicitur? purgare potest, quod geasit iniquus,
 Alterius quodcunque nefas? scelus omne pera-
 [ctum
 Respicit auctorem, socios, cunctosque ministros
 Implicat, et solos facinus, quos inquinat, urget.
470 Inde magis mens nostra rea est, quod poena
 [secuta est
 Cœlestes famulos, his nec gravis ira pepercit.
260 Sideris innumeri cecidit pars tertia cœlo,
 Cum duce pulsa suo; superum vindicta coerces
 Agmina cœlicolum, pereuntia clade perenni.
475 Militiæ pars tanta poli districta sine usu

SCRIPTURA COD. VAT.

434. Populis peccantibus euros.
 456. amara ministrans.
 460. Ex casta correctum casta.
 462. Et sic terror eos.
 465. Obscure quid.

- B** 469. I. e. solus f. quod l. v.
 470. Quod, dubie.
 473. C. d. p. suos superans v. coercens.
 474. C. perentia c. p.
 475. Militia pars tanta poli distincta sine usu.

NOTÆ.

in de Natur. deor., cap. 27. *Nec vero scena solum reserata est his sceleribus, sed multo vita communis pene majoribus.* Virgilius IV Æn., vers. 471, *Scenis agiatus Urestes.*

450. Ovidius I Met., vers. 158, *Itum est in viscera terræ, Quasque recondiderat, Stygiisque admoverat umbris, Effodiuntur opes.*

451. Vide l. I, v. 505 seq.

452. *Facies telluris est summa et extima pars terræ: inde superficies dicta.* Virgilius eclog. 4, vers. 39, *Omnis feret et omnia tellus.*

453. Virgilius loc. cit., vers. 38, *Cedet et ipse mari vector, nec nautica pinus Mutabit merces.* Fortis regio nulla indiga mercis.

454. *Lego portantibus euris, vel quod venti ipsi sine navibus merces portarent, vel quod euri juverent, ut omnis ferret omnia tellus.* Vide libr. I, vers. 197.

455. *Plectibiles mores, ut vers. 269, plectibilis actus.* E solo peccato originali omnes hujus vitæ calamitates originem ducunt, sed ita ut peculiaribus hominum peccatis magnopere augeantur.

458. *Purior aer, ut l. I, vers. 354, Eleg. vers. 89. Argumentum petiitum est ex cap. IV Jobi vers. 18, Ecce qui serviunt ei, non sunt stabiles, et in angelis suis reperit pravitatem. Quanto magis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumuntur velut a tinea?*

460. *Solium Dei vers. 101, vocatur cœleste tribunal.*

461. *Expende num melius Corporis expertes, terreni et ponderis omnes.* Præ lentius hymn. 5 Per., v. 163, sic etiam de corpore: *Vas est solutum ac fictile, Quocunque frangendum modo, ex Apostolo II Cor., c. IV, vers. 7. Dracontius ex libro Jobi sumit et explicat verba terrenum fundamentum.* Sic etiam Apostolus II ad Cor., cap. V, vers. 1, *Si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur.* Sapient. cap. IX, vers. 15, *Corpus enim, quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.* Nimirum corpus carcer est animæ.

465. *Culpam alienam neminem excusare apertum est, et docet Epiphanius epist. ad Hieronym. inter Hieronymi epistolas 91, al. 73, Quasi multitudo peccantium scelus minuat et non numerositate lignorum major gehennæ flamma succrescat: et Hieronymus initio libr. I contra Rufinum: Quasi culpam numerus peccantium minuat.*

469. *Ex Lucano l. V, vers. 290, Facinus quos in-*

quinat, æquat. Arator libr. I, vers. 501, *Nec poena sequestrat, Quos par culpa ligat.* Vide notam ad l. I, vers. 541, et l. II, vers. 418, et leg. 22 cod. de Poenis, qua a poena submoventur, quos reos sceleris societas non facit... *Peccata igitur suos teneant auctores, nec ulterius progrediatur metus, quam reperitur delictum.*

470. *Cicero de Haruspic. respons. cap. 18, Ut quisquam poenam, quæ sequeretur illud scelus, scire possit.* Sic Horatius l. III, od. 2, *Raro antecedentem scelerum Deseruit pede poena claudo.*

472. *De numero angelorum auctor Cœ est. Hierarch. sub Dionysii Areopagitæ nomine ait cap. 14, Elegiarum de angelis traditionem milies eorum esse milia dicere, summos illos quos adhibemus numeros, in seipso glomerando ac multiplicando, quo per hos aperte declararet cœlestium essentiarum ordinem a nobis numerari non posse.* Isaias cap. XIV, v. 12, *Quomodo cecidisti de cœlo, Lucifer, etc., quod de diabolo plerique exponunt.* Cap. XII Apoc., vers. 4 seqq., *Et cauda ejus (draconis) trahebat tertiam partem stellarum cœli, et misit eas in terram. Et factum est prælium magnum in cœlo: Michael et angeli ejus præliabantur cum dracone... et projectus est draco ille magnus... et angeli ejus cum illo missi sunt.* Allegorice de angelis etiam intelliguntur verba illa cap. XXV Jobi, v. 5, *Ecce luna etiam non splendet, et stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus. Quanto magis homo putredo, et filius hominis vermis?*

473. *Superum, scilicet Michaelis et angelorum ejus: vel lege superat vindicta coercens, aut superans vindicta coerces Agmina cœlicolum.*

474. *Clade perenni, ut l. I, vers. 467, Incurrant non fraude sua, sed clade perenni, et apud Tertullianum l. I contra Marcionem, Periturus morte perenni.*

475. *Militia poli dicta etiam sunt astra vers. 353. De angelis cap. XXV Jobi, v. 3, Nunquid est numerus militum ejus? Genes. cap. XXXII, vers. 1, Jacob quoque abiit itinere, quo cæperat: fueruntque ei obviam angeli Dei. Quos cum vidisset, ait: Castra Dei sunt hoc. Lib. III Reg., cap. XXII, vers. 19, Vidi Dominum sedentem super solium suum, et omnem exercitum cœli assistentem ei a dextris et a sinistris.* Angeli phrasî ecclesiastica sæpe militia cœlestis dicuntur. E sacris Litteris multis in locis constat angelos sæpe habitu militari se conspiciendos præbuisse, modo in equis decoros, modo gladium evaginatum tenentes, modo loriceis igneis et hyacinthinis indutos, scilicet ad defensionem honorum paratos, et quasi sospitatores in

- Debuerat nostros ultro compe cere mores : A
Et tamen in nobis nullus timor exstitit unquam.
Quis canis allatret, vibices si ora leonis,
261 Colla, caputque ferant, et sanguine fulva
[rubescent?]
480 An solis pereunte die, simul objice terra,
Sidera despiciant umbram, qua cuncta teguntur,
Et superare putent crassas tenui igne tenebras?
Aut sitiante freto jactet se pellere rivus,
Quam nec magna sitim possunt sedare fluentia
485 Gurgitis æquorei, cunctus si fluctuet amnis?
Sed quia cœlestis pietas veniale minatur,
Plusque coruscantes flammæ, quam fulmina
[vibrat,
Aut si fulmen habet, montes, et culmina tangit,
Arboribusque caput, cedros, celsasque cupres- B
[sos,
490 Ut terrore domet potius, quam ciacæ profanos,
Est nobis contemptus atrox, animusque nocendi

SCRIPTURA COD. VAT.

476. N. ultra c.
478. Quis c. inlatret vivices si terga t.
479. Fulva rubescunt.
480. Aut solis.
482. S. putant c.
483. Aut siccante freto jactet... alia desunt.
484. Quam nec legandis possunt s. f.
487. Plusque, et quam in nexu litterarum.

NOTÆ.

- prælio. Pro *districta*, hoc est punita, vel constricta, et illigata, forte legendum *disjecta*. Mendum etiam videtur *sine usu*: sensus autem est, partem tantam militiæ poli ab honore, quo gaudebat, et quasi usu et exercitio militari dejectam fuisse; vel, si mavis, angelis peccantibus locum aut defensionis aut penitentia nullum fuisse relictum.
478. *Allatret* in usu est apud poetas aliosque. *Inlatro* non reperio alibi, ac proinde mendum puto *inlatret* pro *allatret*. Cum in *vibices* prima et secunda producantur, corrigendum censui *vibices si ora*, ac revera magis congruere videtur *ora* quam *terga*.
480. Descriptio noctis. Dies, qui a sole efficitur, perit nocte. Libr. I, v. 672, *Ducit ubique diem, periturum noctis ab umbris*, et v. 677, *Occidit ipse dies super æquora sole cadente*. Noctis vero umbræ efficiuntur a terra soli objecta. Cicero libr. II de Natur. deor., cap. 19, *Ipsa enim umbra terræ soli officiens noctem efficit*.
483. Sic restitui locum fere insanabilem. Sensus est: an rivulus jactet, se pellere posse sitim oceani, quam nec magni fluvii sedare possunt, etiamsi omnes confluent in mare? Fortasse legendum erit *siccante* pro *siccato*, ut *minuente* pro *minuto*, *crispante* pro *crispato*, *solidante* pro *solidato*.
485. Libr. I, vers. 705, *Gurgitis æquorei, quo mundus cingitur omnis*. Fortasse distinguendum *sedare fluentia*, *Gurgitis æquorei cunctus si fluctuet amnis*, ut amnes æquorei sive in mare influentes indicentur.
486. Vide vers. 121 Eleg., *Veniale minaris*. Argumentum hoc fuscè pertractatum fuit libr. I, vers. 29 seqq., et sæpe alibi. Confer etiam Pisidem de mundi opificio vers. 457, *Tu intendis arcum sæpe*, etc.
487. Claudianus in II consul. Stilicon., al. I, III, vers. 167, *Fulmina vibrat Jupiter*. Ovidius libr. II de Ponto, el. 2, *Sed placidus, faciliisque parens, veniæque paratus, Et qui fulmineo sæpe sine igne tonat*.
488. Horatius l. II, od. 10, *Feriantque summos Fulmina montes*.
489. Forte *Arboreumque caput*.
- 262 Omnibus est nobis: pietas tamen alma
[Parentis
Indulgere volens cito, quam punire parata,
Misit ab arce pium cœli per sidera Christum,
495 Qui virtute sua serpentis frangeret artes,
Per vexilla crucis hostis populando cohortes,
Præcipiti jactu quas celsa palatia cœli
Exsilio trusere gravi sub perpete culpa.
Expavit Judæa Deum post viscera matris
500 Maxima tot populis dantem miracula Christum.
Invida continuo, semet læsura, profanam
Sacrilega tenet arte viam livoris iniqui,
Et quærit peritura dolos, quibus improba perdat
Insontem, sanctum rea, noxia, callida, fallax.
505 Et pretium dat turba: Dei commercia fiunt,
263 Discipulo vendente suo, funesta duobus.
Venditor infelix, sed non felicior emptor,
Pars pretium perdit, perdit pars altera mer-
cem.
489. *Arboribusque capit cedros, celsasque cypressus*,
491. *Est nobis contemptus arax, animique nocentis*
Omnibus et nobis p.
492. *Alma nocentes*.
493. *Quam*, ambigue.
497. *Præcepit jactu quas*.
501. *I. c. semel læsura profanæ*.
492. Fortasse *pietas tamen alma nocenti Indulgere volens*.
493. *Legerem Indulgere volens, cito nec punire parata*. Hic certe Dracontii sensus est. Libr. I, vers. 95, *Corrigit errantem, nec punit morte repente*.
494. *Ab arce pro a cœlo*. *Sidera cœli* alibi Dracontius dixit. Prudentius Apoth. vers. 615, *Vidimus hunc, aiunt, puerum per sidera ferri*: qua loquendi ratione non sidere vectum puerum, aut a magis visum, sed Christi ortum per sidus annuntiatum in comment. ad Prudentium ostendi loc. cit.
495. Dæmon serpentis nomine frequenter a Patri- bu: indicatur, cui *artes* et *astus* tribuuntur, ut Christo virtus.
497. *Præcipiti jactu*, ut libr. III, v. 397.
498. *Perpete culpa*, quia locus et tempus penitentia angelis relicta non sunt, ac semper in eis prava voluntas perseverat. Libr. III, vers. 65, *Sæva incendia mortis, Quæ sine fine manent, et stant sub perpete nexu*; et v. 72, *sub perpete pœna*. Severus sanctus, sive Endelechius in carm. bucol. *Signum prosit idem per- pete sæculo*.
499. *Expaveo* in præterito, et cum accusativo frequenter occurrit apud poetas et alios.
501. Forte *læsura, profana*.
503. Oppositio in *peritura*, et *perdat* venuste adhibita.
505. Producitur prima in *fiunt*, quod arguit, errorem fortasse esse hoc libr., vers. 491, *Si disjuncta fiunt*, et l. III, vers. 135, *Si jactura fiat*. Nam facilius credam in tam depravatis codicibus mendum irripisse, quam Dracontium in eadem syllaba variasse. De hoc crimine Judæ Senilius libr. IV, al. 5, *Nexibus astrictum Judas ut ridit iniquus, Dirigit, scelerisque sui commercia reddens Incassum, facti pretium, non facta reliquit*.
508. Magis e Dracontii genio videretur *Pars pretium perdit, perdit pars utraque mercem*, nam quod in emptione et venditione emptor perdat pretium, venditor mercem, nihil mirum est. Sane verum etiam esset,

- Proficit in nobis, qui non contraximus, em- A
[ptus :
510 Sanguine distracti maculatur venditor, emptor, 520 Sed sine more suo, violata lege polorum.
Quo mens nostra sacri mundabitur imbre Tum niger axis erat, quem lurida palla tege-
[cruoris. [bat,
Ah scelus atque nefas! insontem turba reorum
Supplicio, quo digna fuit, cruce, verberere, ferro
Amigit, lethique vias, et limina mortis
515 Ingerit æterno, cui lex ab origine mundi 521 Clausa patent, plures mundo rediere sepulti,
Nec fuit initium nasci, nec finis obisse. Et vitam mors ipsa dedit; dum vita perennis
Ergo salutaris quod passio membra peremit, Limina mortis adit, Stygii tremuere ministri,
Fecit abire d. em, solis restantibus horis, Effugiunt tormenta reos, in vita pepercit

SCRIPTURA COD. VAT.

510. D. maculator v.
511. S. Ma. ulabatur i.
513. D. soli res:antibus b.
520. Sed sine more s.

524. Et plaxit n.
525. M. redire s.
527. Lumina m. adit, ut tremuere.

NOTÆ

si diceretur *Utraque pars pretium, mercem pars utraque perdit*. Sed fortasse Dracontius hoc ipsum innuit, nimirum *Pars pretium perdit*, scilicet venditor Judæus, *perdit pars altera mercem*, nempe Judæi emptores.

510. *Distracti, venditi. Distrahere* pro vendere, alienare verbum familiare jurisconsultis atque aliis etiam, ut Lucilio, Gelio, Suetonio, Justino, Tacito.

511. Forte *mundabitur amne cruoris*, ut infra vers. 601. Ad Hebraeos cap. ix, vers. 14, *Quanto magis sanguis Christi... emundabit conscientiam nostram*, etc. Joann. Ep. I, c. 1, vers. 7, *Et sanguis Jesu Christi filii ejus emundat nos ab omni peccato*. Apocal. c. 1, vers. 5; Epist. I Petri, c. 1, v. 19.

515. *Ingerere supplicia* recte dicitur: sic *ingerere vias* lethi, nam tormenta viæ lethi sunt. Fortasse mendum cubat in cui *lex ab origine mundi*, Sensus hic elici potest: cui lex fuit ab æternitate neque habere initium nascendo, neque finem moriendo. Vel *ab origine mundi* intellige, quod ita prædestinatus est Christus ante mundi constitutionem, ut neque initium haberet nascendo, neque finem moriendo. Vide num oporteat nascere cui *lex ab origine mundi* *Nec fuit initium nasci*, hæc est, lex ab origine ejus fuit nec initium nasci mundo, nec finis obisse.

516. *Initium* prima producta, ut dictum l. i, v. 131.

518. Supra vers. 480, *dies solis* dicitur; sed hic melius videtur ita distinguere, ut solis horas restitisse intelligatur, ut vers. seq., *Et noctem sub luce dedit*. Vide Matth. cap. xxvii, vers. 45, ubi hæc teuebræ referuntur.

520. *Sine more suo*, quia ante tempus redierunt, et cum adhuc sol esset super terram.

521. *Palla vestis mulieris*, quæ, sicut et palium, eleganter nocti tribuitur. Vide exempla in comment. ad Prudentium, hymn. 5 Cathem., v. 27, 28.

525. *Cardine sub gemino*, quia ab altero sol aberat, in altero obcuratus erat. *Pependit nox*, quia quasi suspensa et dubia hærebat. Victorinus de J. C. Deo et homine: *Nox fuit illa dies: confusa nube premebat Arva, domosque chaos, fixus stetit impiger axis*.

525. Matth. cap. xxvii, vers. 52 seq.

528. De hac opinione, qua nonnulli Patres affirmarunt pœnas inferorum die resurrectionis dominicæ mitigatas fuisse, pluribus egi in prolegomenis ad Prudentium, cap. 18. Adde nunc Aratorem, qui libr. 1, vers. 252, sic loquentem inducit apostolum Petrum: *Pardis resplenduit umbris Pallida regna petens, propria quem luce coruscum Non potuit fuscare chaos: fugere dolores, Infernus tunc esse timet, nullumque coercens In se pœna redit, nova tortor ad otia languet. Tartara mæsta gemunt, quia vincula cuncta quiescunt. Mors ibi quid faceret, quo vitæ portitor ibat? Aratoris auctoritas ponderis nonnullius esse debet, quod ejus*

carmen Vigilio papæ recitatum, ab eoque susceptum in ecclesia S. Petri ad vincula Romæ magnis acclamationibus fuit recitatum. Cujus rei historia ita a Labbeo refertur, et post Labbeum ab aliis passim, ut ambo Aratoris libri septem vicibus distinctis diebus dicantur auditi: quod ipsum ego in Hymnodia Hispanica, pag. 105 seq., num. 131, indicavi, et in comment. ad Prudentium hymn. 12 Per., v. 5, p. 4196, diserte affirmavi. Verum cum codicem ipsum Vaticanum, quem scriptores allegant, postea inspexerim, comperi rem in eo codice ita se habere, sed aliter narrari in vetustiori codice reginæ Sævicæ, num. 598 scilicet: *Atque eo Aratore recitante, distinctis diebus ambo libri sui sunt vicibus auditi, cum uno die medietas libri tantummodo legeretur propter repetitiones assiduas, quas cum favore multiplici postulabant. Ead. m recitatio facta est his diebus videlicet Apr. 1, xv kal. Mai. III, VII idus Mai. Quarto vero die III kal. Jun. Mendum igitur est in Vaticano codice num. 1685, septem vicibus pro III vicibus: non enim totum opus Aratoris sæpius est recitatum, sed distinctis quatuor diebus ita fuit perlectum, ut singulis diebus medietas unius libri tantummodo legeretur, quod alio, ut spero, tempore locupletius confirmabo. Ut redeam ad opinionem quorundam veterum de pœnis damnatorum aliquando mitigatis, huic eadem sententiæ favet S. Ildefonsus, sive quisvis alius sit auctor serm. 5 de Assumptione Deiparæ pag. 364, tom. I edit. Matrit. Patrum Tolosanor.: *Totus mundus hodie condigna jubilatione letatur, et gaudet: tartarus tantummodo ululat, fremit et submurmurat; quoniam gaudium, et læticia hujus diei claustris infernalibus inclusis aliquod remedium et refrigerium præstat. Non audent, ut opinor, ministri tartarei hodie attingere suos captivos quos recolunt redemptos illius sanguine qui pro mundi salute est dignatus nasci de virgine*. In indice librorum expurgandorum Brasichellensis id notatur pag. 285 seq.: *Videtur S. Ildefonsus in sermone 5 de Assumptione Deiparæ hyperbolice locutus, nisi forsitan opinionem Aurelii Prudentii imitari voluit, qui nocte resurrectionis Christi inferis pœnarum seras indulsit* Cum tot sint veteres scriptores pro hac opinione, quibus nunc ex nos. accedit Dracontius, placet et petere sententiam Petri VII tom. III, libr. III de Angelis, cap. 7: *Propterea non temere tanquam absurda est explodenda: sanctissimorum Patrum hæc opinio, quamvis a communi sensu catholicorum hoc tempore sit aliena* Nec dissimile est judicium commendatissimi editoris Patrum T. Letanorum eminentissimi cardinalis de Lorenzana in nota ad cit. serm. S. Ildefonsi: *Quid? adeone absonum est et inauditum aliquod vel his (damnatis) letamen suorum pœnarum contingere posse, quæ tamen non ideo sint aliquando finem habituræ? In quam sententiam**

- 265 Tortorum metienda manus, lux funditur A
[umbris,
530 D. scensum comitata Dei, simul orbe fugata.
Tartarus infelix nunquam satiabilis umbris,
Et solitus gaudere neci, turbatur amaro,
266 Et supplex augmenta dolet, nam damna
[futura
Hæc augmenta dabant; animas, quas claustra
[tenebant
535 Carceris æterni, redituras lucis ad usus

SCRIPTURA COD. VAT.

530. D. commutata d.
534. C. tenebat.
538. Æ. optat d.

539. Hecatos omne gravat jubar.
541. Dubium parentis an perentis voluerit libraria.

NOTÆ.

multa egregie disserit. Vide Joann. Baptistam Goner. B
tom. IV Theolog., part. 2, tract. 3, lib. III, c. 2, qui
observat ab Odilone abbate in serm. de Assumpt. Dei-
paræ Prudentium e-se transcriptum. Verum sermo
hæc Odilonis diversus non est a sermone quem sub
Hedonai nomine Generius ipse laudat: ex quo scilicet
verba nos protulimus. Confer Bibliothec. Clunia-
cens. tom. I, col. 401.

530. Arator vers. 61 lib. I, Ad manes ingressa dies,
fugiiva relinquunt Astra polum, comitata Deum. For-
tasse imitari voluit Dracontium; sed longe melius
Dracontius de luce; Descensum comitata Dei, simul
orbe fugata, quoniam tenebræ factæ fuerant super
universam terram; nam astra, nihil est causæ cur
polum reliquisse dicantur ac conjungantur cum die
ad manes ingressa.

531. Satiabilis ad barbara rejectum est a Forcelli-
no. Sed cum insatiabilis frequenter usurpetur, vel
solius Dracontii auctoritate Latinis accensendum est
satiabilis. Tartarus avidus, inexpletus, insatiabilis
dici solet a poetis. Fortunatus in eleg. de Resurre-
ctione Domini: Inferus insaturabiliter cava guttura
pendens, Qui rapuit semper, fit tua præda, Deus.

532. Neci, ablativus more usitato a Lucretio aliis-
que. Nec repugnabo si legas necce, producta postrema
ratione cesuræ.

535. Inferorum nomine vocatur locus quo justorum
animæ ante Christi resurrectionem detinebantur:
quo etiam nomine locus quo damnati æternis penis
torquentur, comprehenditur. Erat tamen sinus Abra-
hæ a suppliciorum loco separatus, ut ex uno in alium
iter non pateret, quod ex historia, sive parabola La-
zari et divitis constat Lucæ cap. xvi. Hujus rei imi-
tatione gentiles in inferis campos Elysios collocarunt,
qui ab impiorum sede muro impenetrabili et igneo
fluviæ discreti erant. Virgilius l. vi, vers. 336,
Dextera, quæ Diis magni sub mœnia tendit, Hac iter
Elysium nobis: at læva malorum Exercet pœnas et ad
impia tartara mittit... Respicit Aeneas subito, et sub
tæpe sinistra Mœnia lata videt, triplici circumdata mu-
ro, Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis Tar-
tareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa. Porta
advorsa ingens, solidoque adamante columnæ, Vis ut
nulla virum, non ipsi excindere ferro Cœlicolæ va-
leant: stat ferrea turris ad auras. Inuit autem Virgi-
lius, impiorum gemitus ad beatorum sedes pervenire:
Hinc exaudiri gemitus, et sæva sonare Verbera: tum
stridor ferri, tractæque catenæ. De sinu Abrahæ Ter-
tullianus lib. III contra Marcionem: Sub corpore terræ
In parte ignota quidam locus exstat apertus, Luce sua
fretus, Abrahæ sinus iste vocatur, Altiior a tenebris,
longe remotus ab igne, Sub terra tamen, etc. Dracon-
tius ipsam sinum Abrahæ carcerem æternum videtur
vocare, quia neque inde quidem animæ liberatæ fuis-
sent, nisi Christus illuc descendens de morte ac de
mortis lege, quæ mox lex Averni dicitur, triumphasset.

536. Prudentius hymn. 9 Cath., v. 75, de his qui
cum Christo resurrexerunt: Lege versa limen atrum
jam recalandum patet. Fortunatus in eleg. de Resur-
rectione: Legibus inferni oppressis, etc. Defleo cum
influitivo, ut fleo apud Valer. Flaccum l. I, v. 635.

537. Fortunatus loc. cit., Expavitque chaos luminis
ore premi. In missali Isidoriano feria 4 post Resurre-
ctionem: Judicem suum ipsa etiam pœna contremuit:
quia natura horribilium tenebrarum præsentia sui ful-
goris et vetata (hebetata) jam tunc timuit judicari.

538. Quamvis opto pro quæro, volo, peto sumi pos-
sit, tamen hoc loco cum accusativo clarius est orat.

539. Hecate in cœlo Luna dicta, in terris Lucina
et Diana, in inferis Proserpina. Pro inferis ponitur.
Ovidius lib. XIV Metam., vers. 405, Et magicis Heca-
ten ululatus orat. Fortasse legendum Ne gravet ora
Hecates jubar, etc., nam tria ora illi tribuebantur.
Virgilius l. IV Æn., vers. 511, Tergeminamque Heca-
ten, tria virginis ora Dianæ. Ovidius l. I Fastor., vers.

141, Ora vides Hecates in tres vergentia partes. Obser-
vandam vero est veteres Christianos in suis carminibus
libere usus fuisse nominibus fabulosis, et sæpe
fabulas ipsas re-plexisse, etiam cum de mysteriis sa-
cratissimis religionis nostræ verba facerent, non quod
fabulis assensum præberent, sed ut eas irriderent,
vel saltem res veras fabulis adumbratas ostenderent.
De Curtio, qui præcipiti jactu in vastum telluris hia-
tum demersus est, multa habet Dracontius lib. III,
vers. 399 seqq., quæ fabulas veterum ostent; sed tunc
magis excusari potest, quod argumentum profanum
pertractat: quædam tamen huc facientia notavi ad
vers. 405. Nonnus in cap. XI Joann. dum exponit,
Lazarum a mortuis revocatum, pluribus versibus ad
fabulas ethnicorum de inferis alludit, quasi Pluto
sollicite circa fluvium Lethen animam Lazari quæsie-
rit, neque invenerit. Heinsius in exercitationibus in
Nonnum libertatem hanc commemorandi fabulas re-
prehendit, sed ea potissimum ratione quod Nonnus
interpretem Evangelii Joannis agit, in quo certe nul-
lum apparet fabularum vestigium. In aliis poetis
Christianis minus id reprehendendum est.

540. Christus quidem animas damnatorum ex infe-
ris non erat extracturus: sed poetice describitur pavor
dæmonum, quasi id timerent. In poemate veteri sine
auctoris nomine inscripção Triumphus Christi, edito
post Juvenecum per Theodorum Poelmannum Basileæ,
similia habentur: Rex cœli ut Christus Phlegethonis
regna subivit, Princeps regali Pluto prospexit ab aula,
Ad sua dum sensit concurrere limina Christum. O socii,
exclamat, jam tempus sumere tela, Quandoquidem hic
sanie perfusus membra propinquat Prædaturus opes
vostras, umbrasque, animasque, etc. Hic etiam auctor
adjungendus iis est qui tormenta cessasse, dum Chri-
stus ad inferos descendit, existimabit: Et quid multa?
silens gemitus, tormenta, dolores.

542. Christum resurrecturo, cum albus tenebræ

Oceano splendente die, redit almus ab umbris A
Rex reduci vita, magna comitante caterva.
545 Discipuli reducem læti videre magistrum.
Inde reversus habere petit sua regna triumphans,
Dexter in arcesedens, consors genitoris amatus;
268 Judicio venturus erit post sæcla futuro
Reddere mercedem cunctis, quam quisque me-
[retur,
550 Ad dextram, lævamque jubens astare catervas,
Exigit ut meritum vitæ pravæque, bonæque.
Si scelus est, et grande nefas tempisise po-
[tentem,
Factorem temerasse suum quod crimen habetur?

Et tamen indultor mansit post funera carnis,
555 Pœniteat si forte reos, clementius audit,
Datque repente pius veniam, donatque reatum
Juda miser veniam si vel speraret, haberet:
Sed memor infandæ tamen et sine nomine culpæ
Credidit infelix nihil jam veniale mereri,
560 Judicioque suo veniæ subtractus abiit.
269 Redditur argentum, scelerata ad colla
[pependit,
Vix tandem justus, nam nec permansit avarus,
Suspensus obiit, se mox ultore severo.
Vincula rumpuntur, cecidit, crepuitque ca-
daver,

SCRIPTURA COD. VAT

543. S. diem r.
544. Rex reduci cum vita.
546. Reversus habitare petit: scriptum erat trium-
phus, correctum triumphans.

B 548. Ex judicio correctum judicio.
550. Prius catervas, ex quo factum catervas pro
catervas.
563. Prius erat severo

NOTÆ.

essent, ex Evangelio constat: media nocte resur-
rexisset, multorum fuit opinio. Dracontius indicat
resurrectionem contigisse cum lucifer exortus est, et
oceano splendescere lux diei cœpit. Sic etiam Victori-
nus de J. C. Deo et homine: Regia forte poli tum
primum lumen agebat, Æternum testata diem, clarus jue
per orbem Cuspide fulminea noctis dividerat umbram
Stellifico temone jubar, Deus ultor ab umbris Ecce
redit. Hæc eadem sententia plurimum veterum et re-
centiorum est, et sacris Scripturis innititur, ut pro-
bant Maldonatus et Calmetus. Hac de causa Christi-
ani olim Romæ jejuniū vigiliæ Paschalis ad auroram
usque protrahabant et in benedictione cerei paschalis
canit Ecclesia: Flammas ejus lucifer matutinus inve-
niat: ille, inquam, lucifer qui nescit occasum; ille qui,
regressus ab inferis, humano generi serenus illuxit.

546. Pro habitare aliud legendum est: habere ea-
dem fere gaudet significatione.

547. Arx simpliciter pro cœlo, ut vers. 494. In
arce valet etiam in alto, in sublimi. Supra vers. 68,
Et consors cum Patre manens. Quod Filius consors
Patris dicitur, eadem natura Filii et Patris ostendi-
tur. Diapanius de Cereis pasch., Te colimus, natum-
que tuum, quæm cuncta tuentem, Et tibi consortem
verbo genitore creati.

548. Post sæcla phrasim propria Dracontii, hoc est
post mundi ætatem. Adisid notam ad v. 86 lib. 1.

551. Forte Exigit ut meritum vitæ pravæque, bonæque.
552. Forte tempisise parentem.

556. Donatque reatum pro remittit, condonat, ele-
gans phrasim. Ovidius l. ii de Ponto, ep. 7, vers. 51,
Culpa gravis precibus donatur sæpe suorum. Pruden-
tius Psych. vers. 781, Cuncta offensacula donat. Ter-
tullianus l. i contra Marcionem: Facta per errorem
miseris Deus omnia donat. Dracontius infra vers. 605
simili verbo: Largitur peccata reis sine voce rogatus.

557. Scilicet vel Juda miser, si sperasset, veniam
a Deo habuisset. Juda ita etiam effertur a Prudentio
Ditloch. vers. 155, ut contra G. fanium in comment.
probavi: quod more Latinorum lit, et ut ultima cor-
ripiatur.

558. Nomen jam habet Deicidium, seu Christici-
dium. Sed ante Judam certe non habuit. Vide l. iii,
vers. 262, ubi de suicidio loquens ait Dracontius:
Hoc facinus nec nomen habet.

559. Nihil per synæresin monosyllabum: vel scri-
be nil. Veniale vox Macrobbii, Ammiani, Sidonii.

560. Mihi placet lectio codicis Judicioque suo. Sed
cum in mss. sæpe judicium et indicium confusa sint,
non nemo suspicabitur legendam Indicioque suo.
Arntzenius Miscellan. cap. 5 in Aratore præfert cum
editione Aldi et Basileensi Indicio tali: quis, inquit,

delator fuit Judas. Sed in Aratore etiam sensus po-
stulat Judicio: sic enim ait l. i, vers. 144 seq., Cri-
menque retractans Judicio tali permisit membra furori,
Aeris ut medio communi poneret hosti Debita pœna lo-
cum. Id autem Judas fecit judicio suo, non indicio,
quo Salvatorem detulit. Sedulius l. iv, al. 5, Se quo-
que morte petit, tanquam tunc sanior esset, Cum scelus
ulcisci præcurreret... Lenior ira quidem tanto pro
crimine culpæ, Cunctorum cui nulla foret par pœna
matorum. Dracontius simili modo lib. iii, vers. 42,
Judicio punita suo mens semper avara Dat pœnas. Ait
ergo Dracontius Judam credidisse, nul'um sibi lo-
cum esse veniæ, et hoc suo judicio veniæ subtractam
manus sibi intulisse. Utiur verbo Matthæi cap. xxvii,
vers. 5, Et abiens laqueo se suspendit, et Lucæ Act.
apost. cap. i, vers. 25, De quo prævaricatus est Ju-
das, ut abiret in locum suum.

561. Ad colla pependit pro e collo vel collo pepen-
dit. Libr. i, vers. 259, Ad ramos infixa. Pro redditur
mallem reddidit.

562. Vix tandem justus, hoc est vix tandem spe-
ciem aliquam justitiæ præ se tulit, non quod justus
revera fuerit, sed quod avarus esse desiit. Vix tan-
dem refertur ad tempus. Cicero iii Famil., init. ep.
9, Vix tandem legi litteras dignas Appio.

563. Non ægre feram, si legas o:it semet ultore,
producta ultima in semet ratione cæsura.

564. Judas, ut ex Matthæo constat cap. xxvii, vers.
5, Laqueo se suspendit: Lucas i Act. ap., vers. 18,
adit: Et suspensus crepuit medius, et diffusa sunt
omnia viscera ejus. Patres et interpretes diversas
inierunt rationes, ut id quo pacto acciderit expli-
carent. Alii narrant corporis pondere ramum cui
hærebat inclinasse, et alicujus ope a morte tunc li-
beratum, non multo post hydropisi correptum cre-
puisse. Alii referunt ex arbore qua pendeat oppor-
tune ad aliquo fuisse ereptum, et deinde e sublimi
loco præcipitem se egisse, quo viscera diffusa sunt.

Alii censent, vita jam functum, in cloacam projectum
crepuisse. Alii opinantur Judam desperatione ada-
ctum et quasi strangulatum corruisse primum, et se
præcipitasse et disruptum fuisse. Oecumenius in Acta
tenet Judam, confractio laqueo, quo suspensus erat, me-
dium crepuisse, quæ est hæc ipsa sententia Dracon-
tii. Papias, ab Oecumenio allegatus, scripsit Judam
ad impietatis exemplum tunc in hoc mundo perman-
sisse: qui ita corpore inflatus fuit, ut progredi non
posset, et a curru denique compressus crepuit. Vide
Gronovium Exercitat. academ. de pernicie et casu
Judæ; Calmetum in Dict. on. Biblic. verb. Judæ, Dis-
sertat. Andreæ Austen de genere mortis Judæ, et
Diatribam Joannis Warnæccii de suspensio Judæ.

- 565 Viscera fusa fluunt, hinc cor crudele patescit, A
Funestatque diem de corpore tabe madenti.
Legimus, innumeras veniam meruisse ca-
[tervas
270 Judæa de gente reas, mortisque minis-
[tros
Optima perpetuæ sump-isse hæc munera vitæ,
575 Quorum Paulus erat caput exstans grande ma-
[lorum:
Et tamen ipse fuit legis post crimina doctor;
Martyrium Stephano qui fecerat, inde recepit,
Et meruit plenam, quam contulit ante, coro-
[nam,
In se vera Dei confirmans verba probavit:
575 Hoc patietur homo, quod quisquam fecerit ulli.
Sed bonus exceperit, quod tunc male fecit ini- B
[quus,
Quod populos, gentesque docens convertit
[eundo
590 Aeris et spatium, modico te corde reponis

SCRIPTURA COD. VAT.

565. V. fusa huic cor c.
569. Sumpsisse munera.
580. Saturnus et aræ.

582. D. factio s.
585. Eris quod es, quod es a.
590. Ac is et spatium.

NOTÆ.

565. Alio modo corrigi potest mendum, videlicet *Viscera fudit humi cor et crudele patescit.*

567. Certum videtur plures e Judæis qui mortem Christi procuraverant, aliosque e gentilibus qui eam intulerant, veniam a Deo fuisse consecutos, cum pro eis Dominus in cruce pendens oraverit et exauditus fuerit pro sua reverentia, ut ait Apostolus ad Hebr. cap. v. vers. 7. Vide Arnoldi abbatii Bonæ-Vallis tractat. de Septem Verbis Domini in cruce in Biblioth. Patrum.

569. Lib. III, vers. 455, *Quæ nos æternæ speramus munera vitæ. Sumpsisse munera* non cohæret cum metro: hinc *sumpsisse hæc munera, aut venisse ad munera, vel mortisque ministri Optima perpetuæ sumpserunt munera vitæ, vel sumpsisse præmia vitæ*, producta ultima in *sumpsisse* ob prædictionis sequentis. Sedulius, l. I, vers. 340, *Aurea perpetuæ capietis præmia vitæ.*

570. *Exstans* per pleonasmum, vel significat *supereminens*. Paulus caput eorum dicitur qui Ecclesiam et Jesum Christum in membris suis perdere et extinguere conabantur. Vide epist. I ad Timoth., cap. I, vers. 13, et Act. apost. cap. VIII et XXII.

572. Recte prima in Stephano corripitur, quæ tamen eadem minus bene in Elegia producitur vers. 471, nisi legendum sit, ut puto, *Ante alios Stephanus*. Verbum *facere* amplissimæ significationis est, et pro *afferre* cum dativo ponitur, ut *facere alicui medicinam, remedium, perniciem, mortem*. Ex martyrio Stephani Paulus martyrium recepit, quia illius precibus ad fidem Jesu Christi conversus est, pro qua martyrio coronatus est.

573. Fortasse alludit ad nomen Stephani, quod Græcæ coronam significat.

575. Intelligo cap. VII Matth., vers. 2, *In quo enim judicaveritis, judicabimini, et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis*. Quæ sententia multis aliis in locis sacræ paginæ refertur. Nec dissimile est quod ait Apostolus ad Ephes. cap. VI, vers. 8, *Scientes quoniam unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino.*

576. Martyrium quod iniquus intulerat Stephanus, exceperit ipse bonus.

577. Paulus gentium doctor nuncupatur. Damasus carm. 7, *Gentibus ac populis jussus prædicare vera.*

- Per mare, per terras, ut Christi nomen ado-
[rent,
Gentilesque deos, et cordibus idola pellant,
580 271 Mars cadat ex animo, pereant Saturnus
[et Arcas
Juppiter, atque Venus, Titania, Juno, Cupido,
Vel quicumque dii ficti sermone vetusto
Credantur nil posse, simul nihil esse prober-
[tur.
Solus ubique Deus, rerum fons, conditor, et
[spes,
585 Idem semper eris, quod et es, quod et ante
[fuisti,
Nil addens, minuensve tibi crescentibus annis.
Tempora mutantur, te nunquam sæcula mutant,
Qualem prima dies, talem simul ultima noscet.
Cum te non caperent cæli, terræque, fretum-
[que,
590 Aeris et spatium, modico te corde reponis

579. *Idola media correpta*, ut in Eleg. vers 96, *Cum Dominum norint, idola vana colunt*. Sic semper *idola* efferunt Prudentius, Arator aliique innumeri Christiani poetæ. Rationem hujus consuetudinis reddidi in prolegom. ad Prudentium num. 208.

580. Arcas fuit filius Jovis ex Calisto, quam postea Ursam majorem in cælo fecerunt poetæ, ut Arcada Arctophylaca seu Booten. Hoc loco adjectivum videtur *Arcas*, ut Jupiter Arcas dicitur, quia natus est in Arcadia, ut multi asserunt; alii in Creta malunt. Poterit etiam accipi *Arcas* pro Mercurio, qui natus est in Cyllene Arcadiæ monte, adeoque a multis Arcas et Arcadius dicitur est. Statius absolute pro Mercurio Arcada posuit l. V, silv. I, vers. 107.

581. *Titania* est Diana, soror Solis, qui *Titan* dicitur. Ovidius lib. III Met., vers. 473, *Dumque ibi perlucit solita Titania lympha*: et l. IV. Fast. vers. 943, *Cum Phrygiæ Assaraci Titania fratre relicto*: ubi aliqui legunt *Tithonia*.

582. Lib. III, vers. 514, *Conficti sermone Dei*, etc.

583. *Proberitur*, ut supra vers. 26 dixi.

584. Deus spes, ut dictum in nota ad vers. I hujus libri.

585. Lib. III, vers. 523, *Qui sæcula mutat, Nec mutant hunc sæcula tamen, quia, quod fuit, hoc est, Hoc erit æternus*. Eleg. vers. 8, *Idem semper eris, qui es modo, vel fueras*.

590. Hoc ipsum est quod canit Ecclesia de Deipara: *Quem cæli capere non poterant, tuo gremio contulisti*, ut animadverti ad vers. 92, ubi similis est sententia: *Sed non capiendus ab isdem*. Inter carmina Damasi poem. 2. et post carmina Claudiani: *Mortalia corda Artificem texere poli, mundique sub imo Pectore: qui totum late complectitur orbem, Et qui non spatium terræ, non æquoris undis, Nec capitur cælo, parvos confluit in artus*. Vide etiam hymnum Fortunati, *Quem terra, pontus, æthera*, etc. Quod autem ait Dracontius, *Modico te corde reponis Pectoris humani*, figurate loquitur cum multis Patribus, ut innuat, B. Virginem prius mente quam utero concepsisse. Notandum est multas hujusmodi locutiones figuratas e poetis Christianis præsertim desumptas in officio ecclesiastico retineri, ut in Responsorio quinto Circumcisionis: *Confirmatum est cor Virginis, in quo divina mysteria, angelo nuntiante, concepit*: et

- 272 Pectoris humani, conceptus mente fidei. A
Exaudis, quod lingua tacet sub corde loquaci,
Ante futura vides, penes et te nulla futura,
Sint licet, Omnipotens, præsencia cuncta vi-
[dentur,
595 Aut transacta magis nobis ventura creantur.
Sic peccaturos homines tu Spiritus auctor
Antevidens primum medicinam, sancte, parasti,
Quam faceres hominem : indulgentia prompta
[reatum

593. *P. nes t. n.*
596. *Qui peccaturos.*
598. *Quam faces h.; dubie prompta.*

- 273 Prævenit, et facinus venia præcedit ini-
[quum.
600 Christus enim datus est nobis, spes una sa-
[lutis,
Qui nostra hic peccata lavet plus amne cruoris:
Et licet ipse ferat maculas et crimina nostra,
Immaculatus adest tamen agnus, et unicus
[hæres
274 Semper viventis, semper victurus et ipse.
605 Largitur peccata reis sine voce rogatus

SCRIPTURA COD. VAT.

599. *Perunit et f.*
601. *Nostra huic peccata.*
603. *Scribitur immaculatus, et obscure tamen.*

NOTÆ.

ibidem ex hymno abecedario Sedulii : *Domus pudri pectoris Templum repente fit Dei, Intacta nesciens virum Verbo concepti filium.* Contra errorem asserentium Deiparam corde, non utero, concepisse, consule quæ notavi ad Prudentii Apotheos. vers. 583, *Virginitas, et prompta fides Christum bibit alvo Cordis,* ubi nunc occurrit legendum ex conjectura *bibit alvo Cordis,* quamvis bene etiam *est alvo;* nam sequitur : *et intactis condit paritua latebris.*

591. S. Leo serm. 4 de Nativit. Domini, c. 4, *Virgo regia Davidicæ stirpis eligitur, quæ sacro gravidanda fetu, divinam, humanamque prolem prius conciperet mente quam corpore.* Vide notam ad vers. 89 hujus libri, ubi versibus seqq. declarat Dracontius veram Christi conceptionem in utero Deiparæ : *Virgines intrasse sinus dignatur, et alvum Terrarum, cœlique capax.*

592. C' amor cordis tacente lingua explicatus est lib. 1, vers. 568.

593. Forte *An:e futura fides, potius tibi nulla futura, Sint licet, Omnipotens.*

594. Forte *Scilicet, Omnipotens.* Deo præsencia omnia sunt, etiam quæ nobis futura aut jam transacta sunt. Solet scilicet æternitas comparari puncto seu centro, quod unum simul pluribus lineis ad peripheriam ductis coexistit. Potest tamen de Deo recte ad humanæ mentis captum verbum præteriti et futuri poni. Augustinus tractat. 99 in Joan. num. 5, *Quamvis enim natura illa immutabilis non recipiat fuit et erit, sed tantum est... tamen propter mutabilitatem temporum, in quibus versatur nostra mortalitas et nostra mutabilitas, non mendaciter dicimus et fuit, et erit, et est, etc.* Vide Raynaudum Theolog. Natur., dist. 7, quæst. 4, art. 7, ubi fuse æternitatem explicat.

595. Infra vers. 732, *Vel cui cuncta patent, per quem sunt omnia quot sunt, Et transacta simul, quæ sunt quandoque futura.* Videtur esse sensus : Deo cuncta præsencia, aut potius transacta videntur, quæ nobis ventura sunt. Vel lege *Et transacta simul, et quæ ventura creantur.* Ponitur ventura creantur pro *creabuntur, vel creantur,* intelligitur de æterna rerum prædefinitione et divina providentia.

597. Lib. 1, vers. 745, *Pietate medelam Impendis tu, sancte, tuam medicamine nullo.*

598. Lib. 1 vers. 88, *Sic indulgentia pœnam Præveni.*

600. Sic Ecclesia in Nativitate Domini canit : *Christus natus est nobis.* Epist. 1 ad Thessalon. cap. v, vers. 9 seq. : *Quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum, qui mortuus est pro nobis.* Theologi nonnulli docent Christum prædestinatum fuisse, ut finem omnium, quæ Deus creaturus erat, ante prævisum peccatum originale : alii post prævisum peccatum originale, sed ante prævisa peccata aliorum hominum actualia. Dracontius videtur docere, prius

(scilicet ratione et modo nostro concipiendi) prædestinatum fuisse Christum, quam decreta esset hominis creatio. Sed verius puto Dracontium non tam subtili ratiocinatione hoc argumentum pertractasse, ac solum asserere Christum ab æterno prædestinatum fuisse antequam homo crearetur : adeoque indulgentia et venia in hac Christi prædestinatione reatum et facinus præcedunt.

601. Forte *Qui nostra peccata lavet,* producta ulla in nostra ratione cæsuræ, nam *hic,* aut *hæc,* aut *huic* abundat. Vide vers. 511, *Quo mens nostra sacri mandabitur imbre cruoris.*

602. Joann. cap. 1, vers. 29, *Vidit Joannes Jesum venientem ad se, et ait : Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Recte Dracontius *ferat maculas;* hoc enim est *tollit,* scilicet fert, portat. Ep. 1 Petri cap. ii, v. 24, *Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum.* Cap. liii Isaie, vers. 4, *Verè languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit... Et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum... Et quasi agnus coram tondente se obmutescet... Et iniquitates eorum ipse portabit... Et ipse peccata multorum tulit.* S. Joannes Evangelista in ep. 1 eodem illo suo verbo usus est, cap. iii, vers. 5, *Et scitis quia ille apparuit, ut peccata nostra tolleret, et peccatum in eo non est.* Christus igitur quodammodo peccata mundi ab h. minibus abstulit, et supra se tulit, sive in corpore suo pertulit.

603. Sæpe in sacris Litteris Jesus Christus *agnus* vocatur ; quod a veteribus Christianis in multis adhuc exstantibus monumentis et imaginibus expressum apparet. De hoc Salvatoris cognomine mira doctrina, et sublimi quadam theologia disputat Ludovicus de Leon, Augustiniani ordinis theologus in primis gravie et elegans in aureo opere Hispanico de nominibus Christi : quem, vehementer dolui, cum olim vidi in quibusdam mss. schedis pessime habitum, quasi monstra doceret, a theologo scilicet alicujus nominis, ut nostra sunt tempora, sed pretii sane exigui, nisi quod privata sua judicia theologica, nugis canoris referta, magno pretio ipse aestimabat. Christus etiam dicitur unicus hæres Patris ex psal. ii, vers. 8. Prædentius hymn. 12 Cath., vers. 81, *Summa Patri Hæres creatur unicus.*

604. Deus *vivens* phrasi sacræ Scripturæ dicitur, ut distinguatur a falsis diis gentilium, qui vere mortui sunt. Hieronymus l. iii Comment. in Matth., c. 16 : *Petrus ex persona omnium apostolorum proficitur : Tu es Christus Filius Dei vivi. Deum vivum appellat ad distinctionem eorum deorum qui putantur dii, sed mortui sunt. Eternitas Filii declaratur, qui semper victurus ipse est, imo est ipsa vita.*

605. *Largitur,* condonat, ut v. 556, *Donatque reatum.* Tacitus Annal. iii, cap. 70, *Injurias civibus ne largiretur;* hoc est, ne condonaret injurias republicæ illatas.

- Pectoris affectu, secreta mente, fide, spe. A 615 Creditur Abraham, Dominoque et factus ami-
Cum sit ubique Deus, semper præstare pa- [cus.
[ratus,
Tardius accipimus heu! nostro corde morati.
Oderunt pia vota moras, festinus adoptat,
610 Ut præstet, si quæ nos purget causa morandi. [maritus
Arbitrio posuit clemens Deus omnia nostro,
275 Libera mens hominum est peccare, aut
[v' vere sancte,
Libera vota dedit, quando sperare velimus,
Credere si placeat, facile est nam posse mereri.

SCRIPTURA COD. VAT.

607. Cum fit ubique.
608. H. nostra corda m.
610. Ut præstet quam nos quo purget causa mereri, B
sed quam ambigue.
612. Vivere sancte.
616. M. remeantibus ævo.
618. At soboles impubes e.
622. M. astus.
623. D. pro mortua membra.

NOTÆ.

606. De oratione cordis vide libr. I, vers. 567 seq.

607. Præstare pro prodesse, vel potius pro præstare beneficia.

609. S. Ambrosius libr. II Comment. in Luc., cap. I, num. 19, *Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia*. Dracontius lib. I, vers. 11, *Et pia vota Dei*.

610. Versus non solum obscurus, sed etiam mendosus. Puto, misericordiam Dei commendari, qua etiam sero ad se conversos recipit.

611. Libertas indifferentiæ, qualis a SS. Patribus explicatur. Et ut totum hunc locum simul sub oculos ponamus, Dracontius gratiam Dei, libertatisque arbitrium ita exponit. Deus semper præstare gratiam paratus est. Apocal. cap. III, vers. 20, *Ecce sto ad ostium et pulso: si quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi januam, intrabo ad illum*. Quod autem homines gratiam hanc non recipiant, aut tardius accipiant, eorum culpa est, qui proprio corde, seu voluntate morantur. S. Thomas quæst. 14 de Verit. art. 11, ad primum: *Hoc enim ad divinam providentiam pertinet, ut cuilibet provideat de necessariis ad salutem, dummodo ex eius parte non impediatur*. Ex quo patet quod qui accipiunt, donum Dei accipiunt: quamvis enim liberum sit homini gratia prævento vivere sancte, tamen si sancte vivit, donum hoc Dei est, qui voluntatem præparavit, ut bene viveret. Deus enim, cum stat ad ostium et pulsat, primam gratiam confert, sine qua voluntas sancte vivere non potest. Deus autem ita gratia sua præveniens hominem, odio habet Injuriæ moras et resistentiam: sed cum nolit mortem peccatoris, expectat ut convertatur auxilio gratiæ prævenientiæ adjutus. Semper justificationis exordium in adultis a Dei præveniente gratia per Christum Jesum, qui datus est nobis spes una salutis, sumendum est, sed ita ut homines libere cooperentur gratiæ, cum peccare possint eam rejiciendo. Synodus Tridentina, sess. 6, cap. 5: *Ut qui per peccata a Deo averti erant per ejus excitantem atque adjuvantem gratiam ad convertendum se ad suam ipsorum justificationem eidem gratiæ libere assentiendo, et cooperando disponantur, ita ut, tangente Deo cor hominis per Spiritus sancti illuminationem, neque homo ipse nihil omnino agat inspirationem illam recipiens, QUIPPE QUI ILLAM ET ADJUCERE POTEST, neque tamen sine gratia Dei movere se ad justitiam coram illo libere sua voluntate possit: unde in sacris Litteris cum dicitur: Convertimini ad me, et ego convertor ad vos, libertatis nostræ admonemur. Cum respondemus: Convertete nos, Domine, ad te et convertemur, DEI NOS GRATIA PRÆVENIENS CONFITEMUR. Libera ergo vota quæ habet homo, sperandi, quando velit, credendi, si placeat, ut ait Dracontius, nihil sunt aliud nisi ipsa voluntas hominis gratia Dei supernaturali*

excitata et præventa, quam potest alijicere, si velit, aut ei assentiri, si placeat. Et hic quidem est actus primus, sive potentia voluntatis proxime expedita ad credendum. In ipso vero actu secundo bonæ supernaturalis operationis voluntas adjuvatur a Deo non solum simultaneo generali concursu, sed et maxime influxu physico gratiæ supernaturalis, sive hæc gratia cooperans re distinguatur a gratia præveniente, ut multi docent, sive non distinguatur, ut alij malunt. Bona enim operatio ita homini libera est, ut simul donum Dei sit ratione gratiæ excitantis, et adjuvantis.

614. Duplicem sensum habere possunt hæc verba: *facile est nam posse mereri*; vel facilis est potentia merendi, vel facile est mereri potentiam, scilicet credendi. Primus sensus hinc loco congruit. Sumitur vero *mereri* pro accipere, obtinere, ut sæpe alias a Dracontio. Vide libr. I, vers. 136. Cum vers. 608 de bona voluntate, dixerit, *Tardius accipimus*, nunc ait, facile esse mereri seu accipere dona Dei, quia voluntatis nostræ gratia præparata est consentire, adeoque sic consentiendo penitentis donum accipere. Quasi dicat, penitentia non res aliqua difficilis, et extra nos posita est: eam enim dat nobis Deus sine voce rogatus *pectoris affectu, secreta mente, fide, spe*.

615. Ep. ad Roman. cap. IV, vers. 3, *Creditur Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam*, et Genes. cap. XV, v. 6. Vide Prudentium in præfat. Psych.

616. Lego *membris marcentibus*, ut v. 622, *Retinebat marcidus artus*.

617. Abraham in ea ætate erat ut avus atavusque esse potuisset: erat ergo quasi unus ex avis atavisque. Sic dicitur *esse inter mortuos, esse in senioribus*, et Græco more *esse in sanctis* pro esse sanctum, senio-rem, mortuum.

618. Posset aliter restitui *Non hæres Israel erat*. Sed reitineo *soboles* ex ep. ad Roman. cap. IX, vers. 7: *Neque qui semen sunt Abraham, omnes filii; sed in Isaac vocabitur tibi semen*. Conjici posset *Ismael impubes erat*, correpta ultima in *impubes*, ut in *fames*, et similibus apud Prudentium: sed sensus minus commodus redditur.

619. *Iners* cum genitivo Nævius libr. I Stell. Pun. apud Macrobius l. VI Saturn., cap. 5. *Vapor* pro calore, ut passim apud alios, et infra v. 631, *Fecundus per membra vapor discurret utriusque*.

623. Lego *præmortua*, quo verbo utuntur Ovidius, Livius, Suetonius, alij. Vel lege *emortua* ex ep. ad Roman. cap. IV, vers. 19, *Nec consideravit corpus suum emortuum... et emortuam vulvam Saræ*: quò vocabulo Plautus etiam, Pliniusque utuntur.

- Spes generis recidens, et vis materna peracta. A
 525 Augebat spem sola fides, *præsumptio simpli*x.
 Frigida progeniem senibus natura negarat.
 Flebile conjugii portabant nomen inane,
 277 Spes tantum juvenilis erat, crescentibus
 annis.
 Affuit his prolem spondens cum gente nepo-
 [tum.
 630 Non hos certa fides, nec spes incerta fefellit.
 Fecundus per membra vapor discurrit utrique,
 Dulciôr et gelidis irrepit flamma medullis,
 Miranturque senes redivivo fomite venas
 In sobolem caluisse suus: animatus anhelat.
 635 Inter membra puer vinetus compagibus arctis.
 Intumere sinus rugis pereuntibus alvi,
 Dum tantum sit mater anus paritura prophe- B 650
 [tam:
 Et sterilis, fecunda parens miratur, et hæret,

SCRIPTURA COD. VAT.

624. Prius erat *revidens*, factum *recidens*.
 625. *Augebat spes sola fides presum* . . . docet re-
 liquum.
 626. *Natura negaret*.
 630. *Nos hos certa*.
 631. *Discurrit utrique*.
 633. *Senes redivivo somite v*.
 634. *In sobole caluisse*.
 635. *Arctis, non clare*.
 656. *Pereuntibus ami, prius avi*.
 637. *Dum tamen sit mater*.
 638. *Et steris secunda*.
 645. *Maris vel flumina s*.
 646. *Æquatur numero*.
 648. *R. æquatur g*.
 650. *Post obscure scribitur*.
 651. *Hinc visum*.
 652. *G. caput o*.

NOTÆ.

624. De verbo *recido* vide l. i, v. 105, et l. ii, vers.
 156. Cogitabam *vis materna preempta*, ut *membra*
præmortua. Sed *peracta* videtur probum, ut apud Sta-
 tum l. xi, vers. 746, *Viresque peractas*, hoc est, con-
 sumptas, exhaustas.
 625. Suppleo *præsumptio simplex*, nam libr. iii,
 vers. 248, *fides præsumptio simplex* dicitur: *Impendat*
quod pura fides, præsumptio simplex. Ponitur *præ-*
sumptio pro fiducia, et utroque loco de Abrahami
 fide sermo est. Judith cap. ix, vers. 17, *Exaudi me*
miseram deprecantem, et de tua misericordia præsu-
mentem. Spartianus in Adriano cap. 2: *Habuit autem*
præsumptionem imperii mox futuri ex sano, etc. Plinius
 l. ix, ep. 3, *Alius alium, ego beatissimum existimo, qui*
bonæ mansuræque famæ præsumptione perfuitur, cer-
tusque posteritatis cum futura gloria vivit. Posset legi
Augebat spes sola fidem, præsumptio simplex: verum
 tam fides quam spes *præsumptio* recte dicitur.
 626. Forte *negabat*.
 627. Sterilitas dedecori erat apud Hebræos, ut
 notum est. Paulinus carm. de S. Joanne Baptista: *Sed*
quod in opprobrium matrum posuere priores, Prole
carens, sterilem ducebat mæsta senectam. Flebile inane
 duo adjectiva uni substantivo apposita, de quibus
 multa alii commentatores poetarum.
 629. Genes. cap. xvii, vers. 1 seqq., *Apparuit ei*
Dominus, dixitque ad eum. . . Et ex illa (Sara) dabo
tibi filium, etc.
 630. Certa fides erat, quia certo futurum id credi-
 dit Abraham: spes vero incerta dicitur, quia *contra*
spem in spem credidit, ut ait apostolus Paulus ad
 Rom. cap. iv, vers. 18.
 632. Medullæ prius *gelidæ* erant. Sed, me non in-
 vito, leges *Dulciôr egelidis*, hoc est quæ flamma ipsa
 gelu amiserant. Catullus carm. 46 ad seipsum: *Jam*
ver egelidos refert tepores.
 635. Verius videtur *redivivo*, quam *recidivo*. Vide
 notam ad v. 558 lib. i. Elsi autem grammatici vete-
 res *recidivus* et *redivivus* eadem fere significatione
 agnoverint, tamen probabile est scriptores antiquio-
 res semper dixisse *redivivus*, ex quo depravate factum
 fuerit *recidivus* pro *renascenti, recurrenti ac re-*
vivo.
 634. Libr. i, vers. 262, *Animantur, anhelant*. Melius
 videtur *In sobolem quam in sobole*.
 637. Forte *Cum tantum*, hoc est, tam magnum.
 Fuit Isaac patriarcha et propheta, cui scilicet Deus
 promissa posteritatis augendæ renovavit, Genes. cap.
 xxvii, vers. 24, qui etiam propheta partes egit, cum
 Jacob benedixit, et post Jacob Esau.
 639. *Puellas* vocat puerperas aut quæ jam peper-
 runt. Horatius l. iii, od. 22, *Quæ laborantes nato*
puellas. Sexcenta alia sunt hujusmodi exempla, ex
 quibus id colligi potest, puellas dictas feminas in ea
 ætate qua liberis operam dare possunt.
 643. Forte *Scilicet unius*. Bene tamen est *Sic licet*.
 Abraham licet genitor unius, post sæculum, vel lan-
 gum temporis spatium generati, tamen pater est ge-
 nitibus, et populis, etc. *Post sæcla* fortasse imitatione
 Virgilio lib. viii, v. 508, *Sed mihi tarda gelu, sæclis-*
que effeta senectus Invidet imperium.
 645. Genes. cap. xxi, v. 17.
 646. Lib. iii, vers. 163, *Benedicti lata propago de*
 eodem Isaac. Forte *benedicti germinis Isaac*; sed *apte*
 est retinendum: nam ait *apte æquata* duo elementa
 numero benedicti germinis, cælum et terram quæ,
 cui terra datur, cælum etiam paratur.
 647. *Cæli sancta*, ut *legis sancta* l. i, v. 624. *San-*
ctum ponitur etiam pro templo.
 649. In codice scribitur *Sarra*. Eodem die orabant
 Sara Raguclis filia, et Tobias senior, postea *socor*
 Saræ, et ut refertur cap. iii Tob., vers. 24, *In illo*
tempore exaudite sunt preces amorum in conspectu
gloriæ summi Dei. Historia hæc toto eo libro narra-
 tur, et satis pervulgata est.
 651. Tobias filius simul cum uxore divitias at-
 tulit.
 652. *Orbes* simpliciter pro oculis, ut apud Pruden-
 tium ac plures alios veteres. Lib. i, vers. 345, *Orbes*
micant gemino, etc., et rursus l. iii, vers. 262, *gemino*
orbi. Ovidius l. i Amor., el. 8, *Et gemino lumen ab*
orbe venit.

runt acies post nubila crassa micantes. **A**
 adulterii facinus homicida peregit,
 us agnoscens culpas impune fatetur,
 c reus et veniam sceleri sub voce me-
 [retur
 i, et Domini famulus post, atque fide-
 [lis,
 te Deo, cœlesti voce vocatus,
 m ut regem faceret post crimina natum
 m muliere virum, cui tempore partus
 oncessit merito genitoris amati.
 rat Ezechias : sub puncto temporis uno,
 s primori vitam, et tria lustra mere-
 [tur.
 iure sub tacito sterilem desleverat Anna
 ateriem ; secunda redit per vota priora, **B**
 st ultra vox expectata secunda.
 as sudere preces, jejunia nulla,

Nam nec tempus erat longum, quo vota pia-
 [rent,
 Cum nec plena fuit cunctis poscentibus hora,
 670 Qua votum meruere suum pietate Tonantis
 Quod vetus, atque novum duo Testamenta lo-
 [quuntur,
 Millia tot subito veniam meruisse reorum,
 Pro quibus una semel vox est, aut nulla pre-
 [cata.
 Exegit quid plena fides, et credula, dixi.
 575 Quid non credentes mereantur, dicere cura
 [est.
 Incurrit culpam sancti pater ille Joannis,
 281 Pontificis loca sacra tenens, magnusque
 [sacerdos,
 Credere cunctatus Domini promissa Tonantis,
 Angelico senior monitus sermone repente.
 680 Mox vindicta datur per longa silentia linguæ,

SCRIPTURA COD. VAT.

1 sunt.
 1 statque fidelis.
 e primo dicavit et t. l. m.

667. *Hi sola sudere.*
 675. *Dicere curæ.*

NOTÆ.

vers. 159 de eodem David : *Confessus pro clade meretur Noxius impune*, etc. 34. Agnoscens David scelus, confes- quia fieri vix potest, ut homo serio minum perpandat, quin ea detestetur. *veniam sceleris. Sub voce*, quia statim *vi Domino*, Nathan reposuit, *Dominus sit peccatum tuum*, ut narratur Reg. I. C. vers. 13.

ungi potest meretur, *Credulus*. David pius vocatus est post adulterii crimen in Veteri Testamento sacerdotes et n'i D'i appellari solent; ex quo ad eculiari ratione Dei servitio addictos, luxit. Sed de David verbum *fidelis* pro- id temporis in sacris Litteris non in- vero quæ illi tribuuntur hoc ipsum

: phrasi *In tantum ut* vide comment. a vers. 153 Hamart. Reperitur ea qui- ta lib. I Reg., cap. 1, vers. 6, *In tan- braret*; sed non idcirco minus a bonis scriptoribus cum decore adhibetur. e tertia producta, ut in epist. vers. et *Salomon eadem muliere creatus*. Sic *arietem*, et *muliere* hoc l. II, v. 133. syllabum contractis per synæresin dua- **D** *Una eademque via* in ablativo apud

or, scribendum merito genitoris amato, omi amato genitoris meritis. Reg. lib. I. 24 seq., *Quæ genuit filium, et vocavit lomon, et Dominus dilexit eum. Misitque an prophetæ, et vocavit nomen ejus Ama- (Jedidiah), eo quod diligeret eum Do-*

V Reg., cap. xx, vers. 4, *Et antequam ias mediam partem atrii*, etc. *Hæc dicit ludiri orationem tuam, et vidi lacrymas navi te . . . Et addam diebus tuis quin- Hinc versum depravatum restitui. Pos- Et prece proferri vitam ad tria lustra melius est Et prece primori*, ut v. 665, a, et v. 675, *Pro quibus una semel vox precata*. Eadem enim est sententia. ur de oratione quæ submissa voce sit

sæpe dicitur. In officio Isidoriano sabbato sancto in oratione ad benedicendos diacones : *Ut in omnibus tuorum beneficiorum sentientes benedictionem lucerna cereique immurmurent*. Hoc loco clarior vox aut etiam cantus exprimitur. Vide comment. ad Prudent. præfat. l. I contra Symmach., vers. 36. De hac Anna, matra Samuelis, l. I Reg., cap. 1, vers. 13, *Porro Anna lo- quebatur in corde suo, tantumque labia illius moveban- tur, et vox penitus non audiebatur*.

665. Nonne melius sterilem desleverat Anna *Matri- cem?* Lib. I Reg., cap. 1, v. 5, *Dominus autem conclu- serat vulvam ejus*. Pro receptaculo fetus in seminis matrix ponitur a Vegetio l. I Rei veter., cap. 5, et Plinio l. xvii, c. 10, ubi tamen Harduinus legit *arteriam pro matricem*.

668. *Vota hic sunt preces : piarent est veluti satis- facerent*. Propertius l. III, el. 17, al. 18, vers. 17 : *Nam quid Medææ, referam, quo tempore matris Iram natorum cæde piavit amor?*

669. *Cum pro quandoquidem* cum indicativo apud Ciceronem aliosque bonos auctores occurrit.

670. *Votum etiam sumitur pro re quæ desideratur*, ut hoc loco. *Meruere*, obtinere, ut sæpe alias.

671. Dracontius poetam agit qualein describit, si- bique optabat Claudianus Mamertus in Carm. contra poetas vanos ad collegam : *His precor, his potius stu- diumque, operamque legendis, Scribendisque vove : cane grandia cæpta Tonantis, Scribe creatarum verbe primordia rerum, Et chaos ante diem, primæque cre- puscula lucis, Quæque dehinc variis elementa per omnia sæclis Dicta, vel acta Deo per sancta volumina disces, Quæ docuit tabulis legalibus indita Moses, Aut evange- lici quæ lex Nova Testamento Signat, operata prius rete- gens mysteria Christum. Tunc te divinum vere memo- rabo poetam*. Vides poema Dracontii descriptum.

674. Forte *Exegit quod plena fides* : sed melius *quid*, ut vers. seq.

675. Forte *dicere quæram*, vel *dicere curo*, vel *di- cere cur est?* vel *dicere curæ est*, aut *cura est*, ut lo- quitur Plautus. *Mereri* commune est ad præmium et ad pœnam.

676. *Eleg.*, v. 39, *Liquit et antiistes verus pater ille Joannis*, etc.

679. Fortasse distinguendum sermone : *repente Mox vindicta datur*, ut dicitur subito repente : vel re- pente refertur ad credere. Vide Lucæ cap. 1.

- Donec ventris onus bis quinis mensibus actis A
Fundatur de ventre puer sub sorte beata.
Tu, Deus omnipotens, rerum caelestis origo,
Tu pius, et clemens, et consolator habebis,
685 Tempore tristitiae major defensio pressis.
Erigit elisos, relevat tua dextra jacentes,
Confovet abjectos, et semper pascit egentes,
Pocula larga parans sitientibus alma ministrat.
Nescius irarum monitis, non clade coerces
690 Peccatum, sine clade reos clementior audis
282 Ante preces, veniaque juvas; non ira
[furorem]
Excitat, ut jubeas vel juste occidere fontes.
Plus pius es quam justus: agis non ergo severus,
Errantes punis, sed mitis corrigis omnes
695 Sub pietate bonus, poenae cessante flagello.
Et quoties commotus eris, placidissimus exstas,
Nil immite jubens, levis est sententia caeli:
Rex pie, supplicium cunctis revocabile dictas,
283 Ut, si peccantes agnoscant corde rea-
tus,
700 Et damnent meliorem animo delicta priora,
Sint, quibus ignoscas, sed non semel ista re-
[laxas,
Saepius indulgens, ostendens limina mortis,
Et revocans a morte truci, quos culpa pre-
[miebat
Faucibus inferni raptas inducere formas.

SCRIPTURA COD. VAT.

682. *Tundatur de.*
684. *Consolator herilis.*
685. *Pressis, dubie.*
688. *Scriptum est arva; ad marg., alma.*
689. *Videtur scriptum coerces.*
691. *Preces veniale jubens non.*
B 692. *Prius sortes; correctum fontes.*
695. *Bonus poenae cessante.*
697. *Nil in mente jubens, lenis e. s. c.*
700. *Et damnet m.*
702. *Videtur correctum indulgens ex indulgens.*
704. *Raptas; supra raptas.*

NOTÆ.

681. A. G. Iulius l. iii, cap. 16, ex veterum mellicorum et philosophorum sententia docet, *gigni hominem scripto rarerent, nunquam octavo, saepe nono, saepius numero decimo mense, eumque esse hominem gignendi summum finem, decem menses, non inceptos, sed exactos.* Aliquando tamen octavo mense, atque undecimo etiam natum hominem ex Varrone refert.
682. *Furdi* appo ite dicitur de partu facili, et non laborioso. Libr. ii, vers. ultim., *Sub sorte piorum.*
685. Libr. i, vers. 729, *Spes, et defensio pressis.* Pro oppressis ponitur *pressis*, quod verbum ad animum quoque transfertur, sed addi solet *maerore, luctu*, aut aliquid hujusmodi.
686. Libr. i, vers. 741, *Elevat elisos*, et l. ii, vers. 722, *Erigit oppressos.* Psal. cxlv, vers. 8, *Dominus erigit elisos.*
687. Psal. cit. cxlv, vers. 7, *Dat escam esurientibus.*
688. *Alma* fortasse est *dextra*, aut *alma pocula*: et intelligi id potest de mamma et coturnicibus. Libentius tamen legam *Pocula larga parans sitientibus, atque ministrans.*
689. Libr. i, vers. 85, *Ostentis ventura monens*, etc. Libr. iii, vers. 16, *Justitiae monitor, sed plus pietatis amator.* Libr. ii, vers. 490, *Ut terrore domet potius quam clade profanos.*
690. Supra vers. 555, *Clementius audit.* Paulinus carm. 6 de S. Joanne Baptistae: *Quanta Dei pietas, quamque exorabile nomen! Penituisse sat est.* Auctor carminis de Laudib. Domini: *Tu casti rectique tenax, et flectere leges Post crimen facilis.* Scribebat hic auctor sub Constantino, et ex tempore quo floruit et styli similitudine subit animum suspicari eum distinctum non esse a nostro Juvenco. Uterque Constantini laudibus carmen claudit. Sic ille: *At nunc tu dominant meritis, pietate parentem, Imperio facilem, vivendi lege magistrum, Edictisque parem; quae lex tibi condita sancti, Victorem, laetumque pares mihi Constantinum, Hoc melius fetu terris nihil ante dedisti, Nec dabis; exaquent utinam sua pignora patrem.* Juvenco vero: *Hæc mihi pax Christi tribuit, pax hæc mihi sæcli, Quam fovet indulgens terræ regnator aperta Constantinus, adest cui gratia digna merenti. Qui solus regum sacri sibi nominis horret imponi pondus, quo justia dignior actis Æternam capiat divina in sæcula vitam Per dominum huc Christus, qui in sæcula regnat.* Sic mss. Vat., alii paulo aliter.
691. Antea vers. 486, *Veniale minatur*: sed hoc loco verius puto *veniaque juvas, quam veniale jubens.*
695. Sæpe de hac sententia actum. Paulinus po. m. ultim. fere iisdem verbis: *Corripiensque tamen veniam dabit omnibus unam, Remque novam dicam, nec me dixisse pigebit; Plusque pius, quam justus eris: ubi superflua videtur conjunctio in plusque pius, de fortasse legendum: plus pius est quam justus eris.* Victorinus de J. C. Deo et homine: *Magis indulgentia semper, Quam vindicta placet.*
694. Libr. i, vers. 95, *Corrigit errantem, nec parit morte repente.*
695. Libr. i, vers. 435, *Continua bonitate pius.* In Eleg. vers. 188, *Commodus Augustus vir pietatis bonus.*
696. *Placidissimus exstas pro es, ut vers. 731; Solus enim Dominus; Dominum qui non habet, exstas.* Sed potest etiam accipi pro *eminerè, prominerè*, quæ propria ejus verbi significatio. Sententia deprimi ex Habacuc cap. iii, vers. 2, *Cum iratus fueris, misericordiae recordaberis.* Pro irato commotus Virgilius l. i Æn., vers. 426, *Graviter commotus.* Ita etiam Suetonius, Claudianus et alii.
697. Libr. i, vers. 544, *Exurgit censura Dei pietate severa.*
698. Vide l. i, vers. 31 et 91. *Supplicium dicit revocabile, ut contra munus Dei irrevocabile.* Libr. i, vers. 605, *Manet irrevocabile munus: et Juvenco l. i, vers. 74, Quare promissis manet irrevocabile donum.*
701. Sed pro imo ponitur, aut pro et, ut l. iii, vers. 17, *Celsior excelsis specie sed pulchrior omni.* Cui ponitur pro imo, sæpe additur etiam aut et. Cicero Attic. l. iii, eplst. 15, *Hic mihi primum meum consilium defuit, sed etiam obsult,* quoniam id aliter a aliis editum est. Val. Flaccus lib. v, vers. 391, *In animos, sed et omnia nostra repono.* Simpliciter Plautus l. iv, fab. 17, *Odore ... sed multo replend.*
702. Supra vers. 514, *Lethique vias, et limina mortis.* Libr. i Reg., cap. ii, vers. 6, *Dominus mortificat, et vivificat, deducit ad inferos, et reduct.* Denton. c. xxxii, vers. 59; Tob. cap. xiii, v. 2.
703. Supra vers. 422, *Eripitur de morte truci.*
704. Sensus videtur esse, quos culpa poenae habebat, ut animas suas faucibus inferni inducerent, sive inferrent. Exprimunt verba Sapient. cap. xv, vers. 13: *Tu es enim, Domine, qui vitas et mortis habes potestatem, et deducis ad portas mortis; et reducis. Raptus usurpatur pro violenta et immanitate morte præreptus, ut apud Statium libr. ii, silva 4, vers. 208, *Hic finis raptus.* Potest etiam intelligi ra-*

705 Ibi soli pereunt, semper quos esse profanos
Constiterit, sine fine mali peccare volentes.
Criminis et poenae limes semel unus habetur.
Et poterat servare malos pius usque senectam,
284 Ut damnare simul horrenda placula nos-
[sent,
710 Et veniam sperare tuam, sed major habetur
Ilic ratio, nam impune diu peccare nocen-
[tum
Si fuerit permissa manus, turbata repente
Mens insontis erit, mox poenitet esse mode-
[stum,
Optaturque nefas, et plus pia turba nocetur,

SCRIPTURA

712. Si fuit at permissa, et videtur scriptum præ-
missa.

A 715 Improba quam rabies, atque improba vota fa-
[ligant.
285 Quid quod et erranti mora non brevis esse
[probatur,
Servaturque diu veniæ, si desinat audax
Illicitum tentare nefas? nam gaudia cælo
Conversus dat quisque reus; sibi quisque mo-
[delas
720 Arbitretur homo, culpas sub voce relinquit.
Vox tua cum sileat, tua sed sententiæ clamat.
Erigis oppressos humiles, sterolisque superbos,
Tu captivorum rumpendo noxia vincula,
Colla levas attrita jugis cervicæ soluta,

COD. VAT.

713. Mox poenitens se moderatum.

716. Videtur scriptum quidquid est.

NOTÆ.

ptatas, seu tractas formas. Equidem formas pro ani-
mis non reperio quis dixerit. Suspicio Dracontium,
qui sæpe veterum verbis loquitur, respexisse ad Vir-
gilium l. vi, v. 614, *Inclusi poenam exspectant: ne
quare doceri, Quam poenam, aut quæ forma viros, for-
tunare meruit.* Servius vero formam exponit regulam,
quod ad nos nihil attinet.

705. Vide l. i, vers. 93 seqq.

707. Libr. i, vers. 118, *Lux noctis limes, et umbræ.*
Sententia hujus loci est, poenam non sequi nisi eum,
qui in eodem crimine perseverare voluerit, aut dam-
nare scelera sua noluerit.

708. Usque sæpe præpositioni ad jungitur, quæ
tamen nonnunquam omittitur, ut iterum l. iii, vers.
607, *Sit virtus usque senectam,* et alibi. Ex sacra Scri-
ptura colligitur impios plerumque ad senectutem
non pervenire. Psal. lvi, vers. 24: *Viri sanguinum
et dolosi non dimidiabunt dies suos.* Psal. lvi, vers.
10: *Præquam intelligerent spinæ vestræ rhamnium,
sicut viventes, sic in ira absorbet eos.* Cap. xv Jobi,
vers. 32: *Ante quam dies ejus impleantur, peribit.*

712. Retineri poterit *Si fuerat,* tempus pro tem-
pore, ut in Eleg. vers. 294, *Quæ fuerat pietas? Sed
verius est Si fuerit.*

713. Nulla alia conjectura ad sanandum locum
corruptum opportunior occurrit, quam *mox poenitet
esse modestum.* Hoc vocabulum *modestus* varia signi-
ficatione sæpe adhibere Dracontium, animadverti in
prolegom. num. 136. Quæstio proponi potest cur Deus
impios quosdam, antequam convertantur, vita privet,
alios diutius in criminibus vivere permittat, ut deni-
que convertantur antequam e vita decedant: cui
quæstioni aliud responderi nequit, nisi justa et in-
scrutabilia esse Dei judicia. Verum Dracontius im-
pios cum impiis non confert, sed de impiis qui ante
senectutem moriuntur, quærit cur Deus eos, cum ad
senectam usque conservare possit, ut ad bonam
frugem se recipiant, ante id tempus de medio tollit.
Sunt certo scelerati aliqui homines, qui etiam cum
ad senectatem pervenerint, non proinde meliores
evadunt, imo gravioribus criminibus obruuntur. Sed
sunt alii qui, si diutius viverent, converterentur. De
his ergo respondet Dracontius primum oportere ut
improbi non diu permittantur impune peccare, ne
malo sint exemplo bonis; deinde non brevem mo-
ram concedi peccatoribus, ut veniam obtineant, si
velint. Ecclesiastes cap. viii, vers. 11: *Etenim quia
non profertur cito contra malos sententia, absque ti-
more ulbo filii hominum perpetrant mala.* Lego Loric-
num in comment. ad hunc loc. Eodem pertinet quod
dicitur psal. ix, vers. 2, *Dum superbit impius, incen-
ditur pauper;* et cap. xvii Jobi, vers. 8: *Stupebunt
justi super hoc; et innocens contra hypocrisis suscita-
bitur. Etsi autem, ut vers. seq. additur, tenebit justus
viam suam, et mundis manibus addet fortitudinem, ta-*

B men negari nequit, aliquos prospera improborum
felicitate permoveri, ut viam virtutis deserant. Eu-
ripides in Dictyæ: *Jam sæpe vidi, sæpe et indigne tuli
Bonos sequentes moris exemplum mali.* Sophocles in
Alete: *Malos profanis prostratos genitoribus Florere
rebus prosperis visu grave, Stirpem bonorum rursus
ingenio probo Malis subactos cladibus mersos premi.
Disponere aliter cura debuerat Deum Mortalium res:
nam pios decuit palam Bona largitate consequi cele-
stium, Contra scelestos paria criminibus suis Supplicia
aperte luere dis ultioribus: Ita res secundas nemo ja-
ctaret malus.* Claudianus vero in hac mentis agita-
tione pro divina providentia sic concludebat libr. i
contra Rufinum, initio: *Abstulit hunc tandem Rufini
poena tumultum, Absolvitque deos, Jam non ad culmina
rerum Injustos crevisse queror; tolluntur in altum, Ut
lapsu graviore ruant.*

716. Usus hujus verbi *probatur* expositus est in
nota ad vers. 26.

C 718. Errantem veniæ diu servari probat, quia
gaudia dat cælo, quisquis convertitur. Lucret. cap. xv,
vers. 10: *Ita dico vobis, gaudium erit coram angelis
Dei super uno peccatore poenitentiam agente.*

719. Primum quisque sumi potest pro *unusquisque,*
sed secundum sibi quisque *medelas* accipi debet pro
quisque, quicumque; quam significationem ejus nomi-
nis confirmavi in comment. ad Prudentium hymn. 7
Cath., vers. 216. Hæc est altera ratio cur brevis cen-
senda non est mora, quæ erranti conceditur, quia fa-
cilius est poenitentia, ac spatio temporis exiguo peragi
potest, scilicet cum supernaturalis gratiæ auxilio.

D 720. Arbitretur est *arbitrando sibi quærat, adjudicet,
expendat.* Pro *requirit* rectius puto *relinquit:* nam re-
quirimus quæ abesse ægre ferimus. Sententia eadem
est ac vers. 656, *Sic reus et veniam sceleri sub voce
meretur.* Confer etiam lib. iii, vers. 240 seq. Isaiæ
cap. xxx, vers. 19: *Plorans nequaquam plorabis: mi-
serans miserebitur tui: ad vocem clamoris tui, statim us-
audierit, respondebit tibi.* Fabricius in comment. poetar.
Christ. advertit Alcimum in *arbitris* secundam
produxisse: sed cum muta et liquida sequantur, jure
suo usus est Alcimus, quo eodem in *arbitretur* ultor
Dracontius.

721. Sed hoc loco pro *tamen* ponitur notanda signi-
ficatione.

722. Confer vers. 686. Tertullianus lib. i, *Oppressio-
veniam dare promptus, solvere vinclos.* Psal. cxlvi, v.
6: *Suscipiens mansuetos Dominus, humilians autem
peccatores usque ad terram.* Vide etiam canticum Del-
phæ *Magnificat.*

723. Psal. cxlv, v. 7: *Dominus solvit compeditos.*

724. Prudentius in præfat. Psych., *Attrita botia
colla, et hymn. 4 Perist., Attrita colla gravibus cir-
culis.*

- 725 Et proceres servire facis, famulosque jubere, A
 Paupertate, jubes, opulentos turpis egestas
 Urgeat, et ditas opibus bene largus egentes.
 286 Ina levas, et celsa premis, præsumpta
 [coercen-
 Atteris, et tenues adjecto robore firmas,
 730 Jura potestatis retinens sub nomine vero,
 Solus enim Dominus, Dominum qui non habet,
 [existat;
 Vel cui cuncta patent, per quem sunt omnia,
 [quot sunt,
 Et transacta simul, quæ sunt quandoque fu-
 [tura.
 Qui dedit elysios justis, et tartara pravis,
 735 Qui placidis, sævisque jubet procedere solem,
 Et lunam, stellaque vagas, et sidera cuncta, B
 Imperat et pluvias nullo discrimine fundi.
 Nec ratione caret pietas generaliter una,
 Mercedem justis, injustis munera nobis
 740 Prorogat, ut vel sic nos convertamur ad illum.
 Illectos donis, non pœnis mutat adactos.
 287 Expectat pia vota Deus, non thura re-
 [quirit,
 Victima sola placet purgatæ mentis honestas.
 Nec tamen expensis, sed puro corde litandus.
 745 Pectore contritos, genibus cum pectore flexos,
 Suppliciterque suos pandentes fletibus actus
 Exaudit: nam si quis erit miseratus egentis,
 Texerit et nudos, inopes defenderit, insons,
 Contentusque suis, alienis non inhiarit,
 750 Si impetrare velit, velut impetrare meretur,
 Effectus faciles oratio pura reportat,
 Quam non impugnat cujusque precatio tristis.
 288 Et fortasse juvat pauper, peccata relaxat

SCRIPTURA COD. VAT.

727. Vestiat et ditet o.
 728. Præsumpta coactus, sed præsumpta ambigue.
 732. Cuncta parent: non clarum est quæ sunt, vel
 quot sunt, vel quod sunt.
 737. D. fundit.
 746. Suppliciterque suos pandentes fletibus... deest
 postremum verbum.
 750. Si imperare velit velut imperet ita meretur; sed
 imperet obscurum est.
 751. Reportet, supra reportat.
 753. Scriptum est juvat: pauper p. et pauper in
 nexu litterarum.

NOTÆ.

726. Ex cantico B. Virginis, et alio Annæ lib. I
 Reg., cap. II.
 728. Præsumpta, hoc est superba, audacter confi-
 dentia, significatione ævi sequioris, ut præsumptor,
 præsumptio. Vide vers. 365.
 730. Supra vers. 237, Jura potestatis retinens super
 omnia solus.
 731. Exstare et constare a Lucretio pro esse interdum
 usurpari, notat Gifanius in Indice. Confer vers.
 696 hujus libri, et vers. 247 lib. III, et Eleg. vers. 15.
 733. Similia occurrunt supra v. 594 seq., ubi æter-
 nitas explicatur.
 734. Elysios, subandi campos. Sic elysios simpliciter
 ponunt Martialis, Lucanus et alii. Frequentius
 elysium neutro genere dicitur, aut elysius adjective
 cum substantivo expresso.
 735. Ex Matth. cap. V, vers. 45. Plura in hanc
 sententiam Prudentius lib. II contra Symm., vers.
 780 seqq., Non nego communem cunctis viventibus
 usum Aeris, astrorum, etc. Adis nostrum comment.
 in eum locum, et not. ad vers. 598, lib. I Dracontii.
 Lib. I, vers. 456, Placidus opponitur etiam cruento,
 aut sævo.
 737. Posset retineri fundit cum hac distinctione
 sidera cuncta Imperat, et pluvias. Imperare lunam, D
 stellas, ut imperare naves, pecuniam, tributa, arma,
 præsertim si legas sidera cælo Imperat: aut intelli-
 gendum est imperat procedere. Sed planior et verior
 est lectio quam ascripsi.
 740. Gregorius Magnus lib. XVI Moral., cap. 12:
 Malorum domos Dominus bonus implet, quia etiam in-
 gratis sua dona non denegat, ut aut benignitatem con-
 ditoris erubescant, et ad bonitatem redeant, aut redire
 omnimodo contententes, inde illic gravius puniantur, etc.
 741. Lib. I, vers. 741, Et consolatur adactos Lucibus.
 Ita convertitur ad Deum, ut Deus nos mutet,
 seu convertat. Vide notam ad vers. 614.
 742. Isaïæ cap. XXX, vers. 18: Propterea expectat
 Dominus, ut misereatur vestri, et ideo exaltabitur par-
 cens vobis.
 745. Ex psal. L, vers. 18: Quoniam si voluisses
 sacrificium, etc. Vide comment. ad Prudentium hymn.
 10 Per., vers. 346.
 745. Ex psal. cit. vers. 19: Cor contritum et hu-
 militatum, Deus, non despicias: et psal. CXLVI, vers. 5:
 Qui sanat contritos corde, etc. Forte legendum gen-
 bus cum pectore flexis.
 746. Forte suos plangentes fletibus actus. De hoc
 nomine actus, dixi in comment. ad Prudentium
 hymn. 2 Cath., vers. 107. Ponitur pro actione etiam
 a Cicerone, Quintiliano, Lucano, Claudiano aliisque
 antiquis, et supra a Dracontio vers. 268, Teuissimus
 actu Plectibili.
 747. Miseratus admittit gentivum, ut infra vers.
 762. Sed hoc loco bene esset miseratus egentes, et
 postea nudos, inopes.
 750. Cogitabam Si imperitare velit, velut imperitare
 meretur. Verum neque id neque aliud quod edidit,
 penitus mihi placet.
 752. Tristis poterit referri ad cujusque, scilicet pre-
 catio alicujus infelicis aut mœrenis. Precatio vero
 hoc loco sonat imprecationem, quamvis sæpius pro
 simplici obsecratione ponatur: nisi malis intelligere
 precatorem tristem, ut ita clarius imprecationem si-
 gnificet. Imprecari aliis malum in vindictam damni
 ab ipsis illati nullo modo licet. Vide Suarium tom. II
 de Relig. lib. I, cap. 49. Deum vero nonnunquam
 istiusmodi imprecationes exaudire, colligitur ex hi-
 storia quam narrat S. Augustinus serm. 32, et 31,
 de Diversis, et lib. XXII de Civit., cap. 8. Quin audi-
 mus Salvianum lib. VII de Providentia? Jam vero illud
 cujusmodi, aut quam grave, genere quidem dispar, sed
 iniquitate non dispar, nisi hoc dispar forte, quis me-
 jus? Proscriptiones dico orphanorum, v' duarum affli-
 ctiones, pauperum cruces, qui ingemiscentes quotidie ad
 Deum, ac finem malorum imprecantes, et quod gravis-
 simum est, interdum vi nimie amaritudinis etiam ad-
 ventum hostium postulantes, aliquando a Deo impetre-
 runt, ut eversionem tandem a barbaris in communi
 tolerarent quam soli a Romanis antea toleraverant.
 753. Relaxare peccata dixit etiam Dracontius vers.
 305 Eleg. Interpungi etiam potest Quam non impu-
 gnat cujusque precatio tristis, Et fortasse juvat. Pau-
 per peccata relaxat Pastus, et indutus. Scilicet quam
 oratio oppressorum non impugnat, imo fortasse juvat.
 Tob. cap. IV, vers. 11: Quoniam elemosina ab omni

- et indutus, viduar, pupillus et æger, A 765 Quod voluit. Nos turba rapax calcamus egenos,
 ensus inops plus, quam scis, quærere
 [possunt.
 ibus, expensis, epulis de more Tabitha
 lebat opes, miseris alimenta ministrans.
 id ad annorum numerum cuicumque mo- 770 Jam modo dives eget, cui confert indiga dextra,
 [desta
 t, et vitam longum produxit in ævum?
 rult tamen ipsa jacens post funera vitam
 um reparare suam, testantibus illis,
 proprias fundebat opes miserata ro-
 [gantum.
 enim medicus fuerat, medicina catervæ
 'aupertatis erant; cœlis extorsit egestas, 775 Qui facit angelicas flamma crepitare cohœ-
 [tes.

SCRIPTURA COD. VAT.

- is plus quam suum quærere : obscure B 767. *Decorum*, supra *decorum*.
 is de morte davita. 768. *Adhuc de paupere sevia nobis : non care pau-*
 us m. 769. *Afferat et præda potiatur de nobile pauper*.
 tum apparet nunquam pro nunquid. 771. *Divitibus : correctum divitis*.
 roprias.

NOTÆ.

norte liberat. Orationes pauperum quan-
 explicat Chrysostomus homil. 21 in cap.
 tot.

e plus quam das, reddere possunt, vel
 s.

Vestibus, et tunicis, epulis ex Act. apost.
 . 39 : *Et circumsteterunt illum (Petrum)
 flentes, et ostendentes ei tunicas et vestes,
 illis Dorcas*. De nomine Græco *Dorcadis*,
 Hebraice vocatur, vide Gifanium Ind.
 o *Dorcas*. Similis mutationis exempla
 unt in usu, ut cum *Quercetanus* appella-
 panice dicitur *De la encina*, aut *Siliceus*,

is phrasis lib. III, vers. 236, *Et vitam
 eret ævu*.

ntibus pro obtestantibus, invocantibus :
 presentibus, testificantibus.

or lib. I de eadem Tabitha, vers. 857,
 idebat opes. In appendice 4 ad carmina
 g. 243, *Hæc mihi cura fuit nudos vestire
 ndere pauperibus quidquid concesserat*

rationis et precum egregie expressa. In
 s similes sunt sententiæ. Sic Exodi cap.
 10, Dominus Moysi oranti dicebat : *Di-
 iruscatur furor meus contra eos*. S. Hiero-
 Ezechielis cap. XIII, vers. 5, colligit,
 tentia sanctorum precibus frangitur, quod
 ad eum locum nervose confirmat.

onus more suo hæc ita graviter declamat
 rid. : *Quotusquisque enim juxta divitem
 tactus, aut tutus est? Si quidem persua-
 solventum, aut sua homines imbecilli, aut
 cum suis pariter amittunt, ut non immerito
 personis sacer sermo testatus sit (Eccli,
 23). Venatio leonis onager in eremo, sic
 divitum pauperes. Quamvis tyrannidem
 operes tantum, sed pene universitas patiu-
 mani. Quid enim omnium aliud dignitas
 am proscriptio civitatum? Aut quid aliud
 quos taceo præfectura quam præda? Nulla
 for est pauperculorum (forte populorum)
 quam potestas. Aliæ editiones multum*

et sequens versus insanabiles videntur :
 quæ opportuna mihi occurrit, atuli.
 jubet munera mitti solita ab amicis,

a clientibus, ab aliis, ut videri potest in libro Mar-
 tialis, qui *Xenia* inscribitur. Prima brevis est, sed
 producit etiam a Græcis poetis, et posteriori ævo,
 ad annum scilicet 1314, producta est ab Adolpho
 quodam in fabulis contra mulieres apud Ley-erum
 Histor. poet. med. ævi : *Xenia multa Paris castæ donat
 mulieri*. Posset conjici *pauper det serica nobis* : nam
sericum et *serica* in plurali numero pro veste serica
 usurpantur.

769. Non solum, ait Dracontius, *xenia* a paupere
 petimus, sed etiam prædam; quia divites bona paupe-
 rum, a quibus munera exigunt, quodammodo prædan-
 tur. Cicero v in Verrem, al. lib. III, cap. 50, *Maximos
 quæstus prædasque fecisse*. Dracontius libr. I, v. 75 :
*Aut qui aliena rapit prædo temerarius audax, Cujus fi-
 cia gemens plangit spoliatus egenus? Hi nam sumi quos
 sola juvant convivia prædæ*. C. p. i Isaïæ, vers. 23 :
*Principes tui infideles, socii furum : omnes diligunt
 munera et retributiones*. De *xeniis* vero id lege civili
 cautum est D. libr. I, tit. 16, leg. 6 : *Non vero in to-
 tum xeniis abstinere debet proconsul, sed modum
 adjicere : neque morose in totum abstineat, neque avare
 modum xeniorum excedat*.

770. Libr. III, vers. 39, *Bene dives egenus, Semper
 avarus inops, pauper sub divite nummo*.

771. Pulchre et vere dictum, quasi pauperes non
 sibi, sed divitibus, qui omnia undique conradunt,
 mendicent. Vel propter hos solos versiculos dignum
 maxime erat hoc Dracontii carmen, quod non lateret
 diutius.

772. Aliqui viri docti improbant *ad hæc*, vel *adhæc*,
 et in Cicerone, Sallustio, Tacito et aliis antiquis ubi
 id reperitur, reponunt *adhuc*. Sed cum optima exem-
 plaria exhibent *ad hæc*, temere id mutabitur in *ad-
 huc*. Consule Vossium de Analog. I. IV, c. 21.

773. Clementia Dei, supplicium differentis, aliis in
 locis laudata est, ut I. I, vers. 50 et seqq.

774. Forte *Ac, si pœniteat*. Deus vocat homines ad
 pœnitentiam, quia non vult mortem peccatoris, sed
 magis ut convertatur et vivat.

775. Bonitas Dei erga homines commendari vide-
 tur, quod eos ad pœnitentiam invitet et expectet,
 cum malos angelos in æternum ignem conjecerit.
 Vide vers. 470 et seqq. : *Inde magis mens nostra rea
 est, quod pœna secuta est Cæstes famulos. Crepitare
 flamma* pro ardere cum al quo sonitu. Tibullus I. II,
 eleg. 5, vers. 81 : *Ut succensa sacris crepitet bene lau-
 rea flammis*. Plinius I. XXII, cap. 7, de sale Tragasæo

- Nam pia turba Dei sunt spiritus igneus omnis: A
 Quamvis ipse Deus se prodidit igne loquaci,
 291 Cum jubar ignitum Domini rubus asper
 [haberet,
 Et lacrymas populi pro libertate gementis
 780 Diceret ante suum Deus ascendisse tribunal.
 Se tamen asseruit sublimibus alma potestas
 Descendisse polis, ut quæ captiva jacebat,
 Liberæ turba foret, domini victura superstes.
 Mox sua promissor perfecit verba fidelis,
 785 Excussoque jugo deduxit per mare Rubrum,
 Candida dux fuerat nubes, flammæque columna;
 Fluctibus æquoreis gemina de parte ligatis,
 In scopulum pelagi jam non latrantibus undis,
 Transierat salsos ponti sine remige fluctus,
 790 Et pedibus siccis iter est navale peractum.
 Laudavere Deum populus de morte natantum,
 Sexus uterque Deo magnis in laude choreis
 Certatim resonant, et palmis tympana pulsant,
- 292 Et celebrant, vincente Deo, saltando
 [triumphum.
 795 Non gladiis, jaculisque datis, missisve sagi-
 [tis
 Gens oppressa perit; sed tantum surgere jussa
 Arma elementa Deo, nullum fusura cruorem;
 Et tamen innumeras faciunt sine sanguine mor-
 [tes.
 Una eademque die populis datur ecce duobus
 800 Ira furens, pietasque simul; sine nubibus ulis
 Diluvio periere gravi, splendente sereno.
 Omnibus ostendit Domini sententia lata,
 Quid peccata creant, quid justis vita meretur,
 Quid bona simplicitas, quid noxia vota repor-
 [tent,
 B 805 Quid pius, aut humilis, quid et impius, atque
 [superbus,
 Quid ferus, aut mitis, quid clemens, quidve
 [cruentus,

SCRIPTURA COD. VAT.

776. *Ignis omnes.*
 777. *Quamvis et ipse Deus.*
 778. *Dubie asper haberet.*
 781. *Asseruit merito sis alma.*
 782. *Captiva jacebant.*
 785. *Et uterque jugo d. p. m. r.*

789. *Transierat falsos p.*
 796. *Sed tantum fugere jussa.*
 799. *Datur esca duobus.*
 802. *Ostendit domum sententia.*
 806. *Mitis, quidquid clemensve cruentus, sed quidquid non clarum est.*

NOTÆ.

et Acanthio: *In igne nec crepit t, nec exsilit.* Sic *flamma crepitans* et similia. Sed qua ratione crepitare flamma possunt angeli, qui sunt *Corporis expertes terreni ponderis omnes*, ut ait Dracontius vers. 461? Huic difficultati responderi potest ex vers. seqq., quod potestati Dei subjectus est ignis, quo scilicet possit etiam spiritus puniri, et quo ipse Deus igne crepitanti apparuit in rubo, quia igne uti potest ad puniendum et ad beneficiendum. Ex vers. seq. explicatio alia verior eruitur, ut nunc dicam.

776. Videtur omnino legendum *omnis pro omnes*: nam *igneus* poscit *omnis*, et *spiritus* ratione metri in singulari est. Ex hoc versu aperte colligitur sermonem esse de bonis angelis, qui sunt pia turba Dei, et igni comparantur. Psal. ciii, vers. 4: *Qui facis angelos tuos spiritus, et ministros tuos ignem urentem.* Quæ verba in Ep. ad Hebr. cap. i, v. 7 repetuntur, sed pro *ignem urentem* est *flamma ignis*, et additur vers. 14: *Nonne omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis.*

777. Fortasse *Quid quod et ipse Deus.* Ignem symbolum esse divinitatis, ex multis sacræ Scripturæ locis ostenditur. *Ignis loquaci*, quia in igne loquebatur Deus. Vide comment. ad Prudentii Dittochæum, vers. 29. Sic enim inscripsi ex veteribus editis et mss. opus quod alii *Enchiridion* aut *Diptychon* vocant: de quo Dittochæi titulo etsi plura dixerim, tamen addendum est nonnullos putare Dittochæum appellari a *δύττος*; et *χάτος*, quia *probitatis* exempla ex *duplici* Testamento complectitur. Auctor mihi est Nicolaus du Mortier *Etym. sacr.*

778. Libr. i, vers. 515, *jubar* tribuitur igni. Exodi cap. iii, vers. 2, verba sunt: *Apparuitque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi*, etc.

781. Posset scribi *asseruit merito bis alma*, vel *merito sic*, sed quo sensu? pro *sublimibus* bene etiam esset *excelsis*. Si legere velis *merito sic alma*, intelligere poteris rationem reddi a Deo cur sic in rubo apparuerit.

782. Ex d. cap. iii, vers. 8, *Descendi ut liberarem*, etc.

783. *Domini intelligo Pharaonis, cui Israel serviebat.* Supra vers. 166 de eodem prodigio: *Israëlitum plebi, que facta superstes Vindice naufragio, etc.* *Superstes* cum genitivo vers. 31, *Mundique superstes.* Alcimus l. v prope finem: *Inspector cladis proprie, gentisque superstes.*

785. Forte *Ereptosque jugo deduxit.*

788. *Latrantibus undis*, frequens id poetis. Confer vers. 160 et seqq. hujus libri.

789. Forte *Transierant.*

791. Exod. cap. xiv et xv, Sapient. cap. x, vers. 20: *Et decantaverunt, Domine, nomen sanctum tuum, et victricem manum tuam laudavere pariter.*

795. Tympanorum diversa fuere genera, ut videri potest in *Antiq. explic. Montfauc. tom. III. Quædam bacillo pulsabantur, alia digitis, aut palmis.* Ovidius iv *Fast.*, vers. 342, *Et feriunt molles laures terge manus.* Lucretius l. ii, vers. 618, *Tympana lente totant palmis.* Catullus *carm. LXIII de Nupt. Pel.* vers. 261, *Plangebant alii proceris tympana palmis.*

794. *Saltando*, ut paulo ante *choreis*. Exodi cap. xv, vers. 20: *Cum tympanis et choris.* Chorus est multitudo canentium vel saltantium aut canentium simul et saltantium.

798. *Mortes* in plurali usitatum ab aliis, sed notandum præsertim cum verbo *facio*.

801. Claudianus de bello Getic., v. 49, *Splendore serenum.* De hoc verbo *serenum* vide notam ad vers. 586, l. i.

804. *Simplicitas* pro innocentia, ut ex opposito *noxia vota*. Vide vers. 69 *Eleg. Cap. xx Genes.*, vers. 5: *In simplicitate cordis mei, et munditie manuum mearum feci hoc.* Sic *simplex*, *simpliciter* pro innocentia, innocenter in sacræ Litteris.

805. *Humilis*, ut superbo opponitur, vox Christianorum scriptorum, ut Prudentii et æqualium. Forte atque *humilis*.

806. Forte *quid clemens, quidque cruentus, aut quidve cruentus.*

Dapsilis, et largus, quod prædo, aut raptor ava- A
[rus.

Agmina condemnant mores, atque agmina pur-
[gant.

SCRIPTURA COD. VAT.

807. *Quid prædæ aut raptor*

NOTÆ.

807. *Dapsilis*, Græca vox, *largus*, copiosus: ea utuntur Plautus, Columella, Apulcius, Dionysius Cato in Distich. moral., alii. *Lego prædo* pro *prædæ*, ut l. III,

vers. 75: *Aut qui aliena rapit prædo temerarius audax.*
808. *Redit ad id quod dixit vers. 418, Segregat Omnipotens merita.*

LIBER TERTIUS.

293 Luminis æterni, luxæ lux, lucis origo, B
Orbis, et astrorum, jubar ætheris, aeris auctor,
Pax elementorum, naturæ conditor, et fons,
Sideris innumeri numerus quem non latet
[omnis,
5 Nomina dans astris, et stellis cursibus aptas,
Immotasque jubens septem constare triones:
294 Axe licet volvente polos, stant sidera
[pigra,
Qui numeras cunctas, quas præfert litlus, are-
[nas,
Per freta cuncta maris totum quas continet
[æquor.
10 Omnia nosse Deum, quia condidit omnia solus,
Quis dubiet? Quod nosse jubes, cœlestia norunt,

Quod tu scire vetas, ignorant omnia cœlo.
Missa cadunt, hiemesque cient comitante fra-
[gore,
15 Verberis ignoti volitant per inane flagella,
Et rutila radians crinitum missile flamma
Justitiæ monitor, sed plus pietatis ama or,
Celsior excelsis, specie sed pulchrior omni,
Virtutum virtus, dulcedine dulcior omni,
Lucidior luce, vel lumine clarior omni,
20 Editor omnipotens, sed non tamen edite ab
[ullo,
Qui placidos pluviis das descendentes imbres.
295 Sic annona datur cunctis animantibus
[esca,
Et natura parens per tempora cuncta ministrat,

SCRIPTURA COD. VAT.

6. *Immobiliæque jubes.*
7. *Polos stent s.*
8. *Quas præfert l.*
9. *Per freta cuncta maris totum factura quæ . . .*
desunt litteræ extremæ.

C 11. *N. jubet c.*
14. *Ignoti violant per.*
15. *Et rutila ut radians.*
19. *Lucidus o. . . . vel l. c. o.*
21. *Das discedentibus imbres.*

NOTÆ.

1. *Sol lumen immensum* dicitur libr. I, vers. 221. Hoc etiam loco sol intelligi potest in verbis *Luminis æterni*. Tertullianus de Deo l. IV, *Profundæ lucis origo Fons vitæ*, etc. Mar. Victor in præfat. ad Genes., *Tu vita, et genitor vitæ, luci que profundæ, Tu lux vera, Deus, tu rerum causa, vigorque*. Dracontius l. I, vers. 431, *Initium factis lucem dat lucis origo*. Missale Isidorianum sabbato sancto in oratione ad benedicendum lucernam: *Domine Deus noster, unici luminis lumen, fons luminis lumen, auctor luminum*. Merobaudes de Christo: *Nunc genitus, qui semper eras, lucisque repertor*.

2. *Jubar ætheris*, ut l. I, vers. 615, igni tribuitur *jubar*, et l. II, vers. 778, *Jubar ignitum*.

3. De elementorum concordia vide l. I, vers. 442 et seqq.

4. Libr. II, vers. 472, *Sideris innumeri*, quod ibi de angelis dictum. Libr. I, vers. 219, de stellis, *Agminis innumeri*.

5. Libr. I, vers. 218, *Cursibus aptavit*, videlicet stellas. Fortasse legendum *das, aptas, jubes*. Sedulius initio libr. I, *Qui stellas numeras, quarum tu nomina solus, Signa, potestates, cursus, loca, tempora nosti*.

6. Virgilius l. III *Æn.*, vers. 518, *Postquam cuncta videt cœlo constare sereno*. Septem triones immoti dicuntur constare, quia semper videntur. *Pigri et inoccidui* ab aliis poetis vocantur, cujus rei ratio ex vers. seq. intelligitur, *Immobiliæque*, aut *immobilesque* metro adversatur.

9. Non satis percipitur quid velit Dracontius dicere: sed non longe videtur fuisse a sententia quam supplevi.

10. Scient a divina eodem arguendi modo laudata etiam est l. I, vers. 500 seqq. *Cui cuncta patescunt, Et merito, quia cuncta facit, fecitque jubendo*.

11. *Cœlestia* pro angelis, vel pro omnibus quæ sunt in cœlo, ut vers. seq. explicatur. Videtur id petitum ex Marc. cap. XIII, vers. 32: *De die autem illo vel hora nemo scit neque angeli in cœlo, neque Filius, nisi Pater*.

15. *Missæ flagella*, ut arbitror.

14. *Forte ignoti vacuum per inane*.

15. *Missilia* sunt quævis arma, quæ jaciuntur et mittuntur. Sermo est, ut puto, de cometa quo homines terrentur. Confer v. 60 et seqq. l. I.

16. Repete dicta l. I, vers. 600, l. II, v. 689, alisque in locis.

17. *Excelsa* libr. II, v. 204; l. I, v. 436, *Et culmine celsior omni*. Fortasse legendum *specie vel pulchrior*, vel *sed ponitur pro et*. Vide notam ad vers. 791 libr. II. Loc. cit. l. I in Vat. codice pariter legitur *Simplicitate bonus, sed culmine celsior omni*: quæ scriptura, collata cum aliis Dracontii locis, videtur anteferenda.

21. Fortasse *Qui placidas pluviis das discedentibus auras*. Sed retinendum potius *pluviis et imbres per hendiadyn*, unum per duo. Libr. I, vers. 452, *Imbriferis semper pluviis absentibus uber Cespes*. Sic Tertullianus de Judic., *Tempora secundant pulchris Dei munera donis*. Paulinus eodem modo poem. 52 natal. 16, *Multa mihi variis tribuisti munera donis*: quamvis enim aliqui inter *munus* et *donum*, discrimen hoc ponant, quod *munus* est donum cum causa, tamen hoc discrimen a plerisque negligitur, nec curatur certe a Tertulliano et Paulino.

25 Sic plumis vestitur avis, sic frondibus herbæ, A 30
 Sic calamos nutrita seges stans armat aristis,
 Et tunicis vestita ceres pubescit adulta.
 Sic viridis flavescit ager sine semine jacto :
 Creditor extorquet sub vomere fenus arator,
 Usura præstatur edax, centesima grandis

296 Redditur, ac parens votis credentis avari
 Debitor exoptat millesima reddere lucra.

Non exactorem pudor inficit, aut dolor ullus
 Afflicto exactum : contraria vota duorum
 Conveniunt, solusque dolet captator iniquus

35 297 Annonæ, pretiique vorax, inimicus amicis,

SCRIPTURA COD. VAT.

25. *Armat aristas.*
 28. *C. subvenire fenus a.*
 29. *Præstator edax.*

30. *Redditur atque placet vota reddentis avarus.*
 32. *Pudor imprimit aut.*

NOTÆ.

24. Vide not. ad vers. 255 l. 1.
 25. Vide not. ad vers. 254 l. 1. Forte legendum
Sic calamos nutrita seges stans armat aristas. Sed scrip-
 tura textus comprobatur ex eleg. vers. 231, *Segetes*
riror armat aristis.

26. *Ceres pro grano ipso frumenti videtur poni.*
Pubesco transferri eleganter solet ad herbas et plan-
 tas. Cicero de Natur. Deor. l. 1, c. 2 : *Cælique muta-*
tiones, quibus omnia quæ terra gignat, maturata pube-
scant, et l. II, c. 19 : Pubescunt, maturitatemque asse-
quantur, quæ oriuntur e terra.

27. Posset conjici *Sic viridis florescit ager.* Sed
 Dracontius adhuc sermonem habere videtur de
 segete, qua ager primum virescit, postea flavescit, et
 Virgilium imitatur ecl. 4 vers. 28, *Molli paulatim fla-*
vescet campus arista. Sic flava ceres, flavum arvum,
flaventia culta, flavæ spicæ. Columella l. x, vers. 341,
Sed cum maturis flavabit messis aristis, ubi aliqui le-
 gunt *flammebit* : sed libentius legerem *flavescet* ex
 Virgilio. *Sine semine jacto*, quia, cum a Deo seges
 educta est, nullum jactum fuit semen. Legi etiam
 posset *Sic viridis flavescit ager : sic semine jacto Credi-*
tor extorquet, etc. Quod magis cohæret cum versibus
 seqq. In scriptura codicis, quam retineo, sententia
 de laudibus Domini sub Constantino : *Utque humana*
salus securum duceret ævum, Sponte salutare de ces-
pite surgitis herbæ : Has Pater ipse serit nutu, non
vomere dives.

28. Colonus comparatur creditori, qui fenus exi-
 git ab arvo. Ambrosius Hexaem. l. III, c. 8, num.
 35, *Feneratum terra restituit quod accepit, et usura-*
rum cumulo multiplicatum : et l. III de Offic., c. 6,
Fecunda terra multiplicatum reddat quod acceperat,
fidelis ager fenerator solet restituere proventus. Cicero
 de Senect. cap. 15, *Terra nunquam ecusat imperium,*
neq. unquam sine usura reddit, quod accepit, sed alias
minore, plerumque majore cum fenore. Vide notam
 Gronovii.

29. Sic restitui scripturam depravatam, ut sensus
 sit agrum optare reddere maximam usuram. Lucanus
 l. 1, vers. 181, *Hinc usura vorax, avidumque in*
tempora fenus; alii in tempore fenus. Sic *usura edax.*
 Centesima usura est in qua unum pro centum sin-
 gulis mensibus solvitur, hoc est singulis annis duo-
 decim pro centum. Hæc erat usura gravissima, aliæ
 erant minores. Seneca l. VII de Benef., c. 10, *sangui-*
volentia vocat centesimas. De usuris centesimis
 exstant observationes Jo. Frid. Gronovii.

30. Fortasse ex Virgilio proœm. *Æn.*, *Ut quamvis*
avido parerent arva colono.

31. Cum hic debitor sit ager, dubium oritur cur
 dicatur exoptare reddere millesima lucra. Nam mil-
 lesima usura est in qua unum pro mille singulis
 mensibus penditur : quod exiguum sane fenus est,
 nempe duodecim pro mille singulis annis. Quod au-
 tem ager optet usuram magnam reddere ex v. 33
 colligitur : *Contraria vota duorum Conveniunt.* Existimo
 ergo, millesima hæc lucra esse ultra usuram cente-
 simam : nam erant apud Romanos, qui centesimis
 non erant contenti, et alia lucra majora expetebant.
 Cicero ad Attic. l. v, ep. ult. : *Clamare omnes qui*

aderant, nihil impudentius Scaptio, qui centesimis cum
anatocismo (usura usuræ) contentus non esset : alii,
nihil stultius. Mihi autem impudens magis quam stul-
tus videbatur. Nam aut bono nomine contentus centesi-
mis erat, aut non bono quaternas centesimas sperabat.

32. *Pudor inficit*, ut l. 1, vers. 342, *Tolos rubor*
inficit artus : nisi malis legere pudor impedit.

33. *Exactus* pro eo, a quo exigitur pecunia, nove
 dictum videatur, ac fortasse deesset nunc exemplum
 veteris scriptoris, nisi A. Gellius illud nobis conser-
 vasset l. xv, c. 14, ubi exscribit verba Q. Metelli
 Numidici : *Socios ad senatum questum stentes venisse,*
sepe pecunias maximas exactos esse; et Cæcili : *Ego*
illud minus nihilo exigor portorium : quod A. Gellio
 Græca figura dictum videtur. Contraria vota coloni
 et agri sunt, quæ accipere et reddere contraria inter
 se sunt, et plerumque creditor optat exigere, debi-
 tor renuit reddere. Conveniunt vero vota, quia ager
 optat reddere, et colonus accipere.

34. Opportune in eos invehitur, qui annonam com-
 primunt, ut carior fiat, et pretium eorum arbitrato
 crescat. *Incettatori* vocant Itali. Mirum caruisse, nisi
 fallor, Latinos veteres nomine proprio quo pestife-
 ros hos homines appellarent. *Dardanarios* ignota
 vocis origine ab Ulpiano et Paulo in Digestis appella-
 tos invenio. Monopolium afflue vitium est. Suetonius
 de Tiberio cap. 71 refert illum sermone Græco
 abstinuisse maxime in senatu, *adeo quidem ut mono-*
polium nominaturus, prius veniam postularit, quod
sibi verbo peregrino utendum esset. Monopoliæ non
 omnia ejusdem generis sunt. Agunt de his theologi
 morales. Vide Molinæ de Just. et Jur. tract. 2, disp.
 345, ubi de recondentibus ac asservantibus merces
 in tempus caritatis disserit. Dracontius in tota hac
 disputatione contra captatores annonæ sententias et
 verba S. Ambrosii expromit. Sic enim Ambrosius l.
 III de Offic., c. 6 : *Et alius ait : Captans prelia fru-*
menti maledictus in plebe (Proverb. cap. 11). . . .
Cur ad fraudem convertis naturæ industriam et indul-
gentiam? cur invides usibus hominum publicos partus?
cur populis minus abundantiam? cur affectas inopiam?
cur optari facis a pauperibus sterilitatem? Cum enim
non sentiant beneficia fecunditatis, te auctionante pre-
tium, te condente frumentum, optant potius nihil nasci,
quam te de fame publica negotiari. Ambis frumento-
rum indigentiam, alimentorum penuriam, uberis soli
partus ingemiscis, fies publicam fertilitatem, horrea
frugum plena deploras Latrocinium hæc, an fe-
nus appellem? Lucrum tuum damnum publicum
est Legisti, quemadmodum hunc frumentarii
pretii captatorem exponat in Evangelio Dominus Je-
sus? Nesciebat quid faceret, quasi ei alimenta
deessent, hærebat in ambiguo. Non capiebant horrea
annonam, et ille se egere credebatur. Locus ab Ambrosio
allegatus Proverb. cap. xi, vers. 26, sic habet in Vul-
gata : Qui abscondit frumenta, maledicetur in popu-
lis : benedictio autem super caput vendentium.

35. *Vorax*, ut vers. 29, *usura edax*, et notandum
vorax pretii cum gignendi casu, vel pretii captator est
vorax, hac distinctione captator iniquus Annonæ pre-
tique vorax.

- Omniibus adversus, populis in:ontibus hostis. A 50 Nos exempla docent damnati divitis, ingens
Nam sua damna vocat mundi compendia pulchra, Pauperis et requies, qui post sua membra beatus
Nil opibus propriis quacunq; ex parte minutis. Abrahæ portante sinu per sæcla quiescit.
Exstinctam dolet esse favem, bene dives egenus, 299 Divitis exstincti tormenta exspectat ege-
40 Semper avarus inops, pauper sub divite nummo [stas,
Æstuat, et custos alieni ruris, et auri, Immitesque vias alterna sorte rependit.
Judicio punita suo mens semper avara 55 Serica quem tenuis, quem mollia lina gravabant
Dat pœnas, animi quæ sedem nescit amare : Qui solet æstivum membris sudantibus ostrum
298 Diligit hæredem, cui servat cuncta fidelis. Posere, deposito contractus murice densum,
45 Nec bona præsentis hic tantum perdere vitæ Cujus et in digitis non sedit crassius aurum,
Contingit miseris : perdunt bona euncta futura. Et licet exiguæ non ferret pondera gemmæ,
Nunquid eris pius, alma Deus, jam morte per- 60 Inter anhelantes tormenta ultricia flammæ
[empto, Supplicium crudele luens exæstuat ardens,
Illi quippe, magis qui proditur impius in se, Et tolerat, poscitque rogans, ardente palato,
Et tibi, vel cunctis solatia tota negavit? Ut gelidum digito mereatur lingua liquorem.

SCRIPTURA COD. VAT.

37. Vocat compendia pulchra mundi. B 49. Tota negabit.
39. Exstincta modulet esse. 50. Non exempla decent d.
41. Æstuat et custos alieni thuris adorct : prius erat 55. Serica que tenuis quod m.
æstuat pro æstuat. 56. Membrisque sudantibus.
43. P. animique sedem. 59. Inferret : correctum ferret.
44. Diligat h.

NOTÆ.

39. Libr. II, vers. 770, *Jam modo dives eget, etc.*
40. *Sub divite nummo*, ut l. I, v. 317, *divitis auri* : de quo epitheto dixi ad eum locum.
41. Distingui potest *sub divite nummo*, *Æstuat et custos*. Juvenalis sat. 14, vers. 302 : *Tantis parta malis cura majore, metuque Servantur : misera est magni custodia census*. Ecclesiastes cap. VI, vers. 2, de avaro : *Nec tribuit ei potestatem Deus ut comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud*. Plena est sacra Scriptura hujusmodi sententiis contra avaros : pleni scriptorum gentiliū et Christianorum libri.
43. *Sedem animi* vocat corpus, quod amare nescit avarus, qui bona sua hæredi servat, cum ipse sordide vivat.
44. Avarus, qui corpus suum non diligit, diligit hæredem. Columbanus in ep. ad Hludaldum ex Dracontio hæc : *Divitias cumulans, dum sese nescit amare, Plus amat hæredem, servat cui cuncta fidelis*. In P. Syri Mimis, vers. 60, *Avarus, nisi cum moritur, nil recte facit*.
48. *Impius*, hoc est crudelis, non pius, seu non clemens. Libr. I, vers. 277, *Impia terribiles producit terra leones*. Vide Eleg. vers. 70.
50. Libr. II, vers. 304, *Multorum nos sæva docent exempla priorum*. Hoc l. III, vers. 96, *Abrahæ doceant jam nos exempla parentis*. Forte legendum *divitis igni*.
51. Notanda phrasis *post sua membra*, post obitum, post membra relicta.
52. Videtur accipere *sinum* pro gremio Abrahæ, ut multi explicant, delatum fuisse Lazarum in sinum Abrahæ, tanquam dilectum filium in ulnas et sinum patris. Paulinus poem. 17 ad Nicetam, vers. fin. : *Tunc, precor, nostri nindum memento, Et patris sancti gremio recumbens, Roscido nobis digito furentem Discute flammam*. Verba Lucæ sunt cap. XVI, vers. 23 : *Et portaretur ab angelis in sinum Abrahæ*. Maldonatus observat, eum qui in conviviis proximus cuique esset, in ejus recumbere sinum ; ex qua consuetudine locum hunc exponit. Communi usu receptum est, ut sinus Abrahæ dicatur locus subterraneus, in quo Abraham cum filiis sanctis Patribus ante resurrectionem Christi quiescebat : et hanc quoque sententiam et explanationem verba Dracontii admittunt. Julianus Tolletanus l. II Prognost., cap. 3 : *Sinum Abrahæ requiem Patris, vel secretum quietis, seu etiam paradium significare, multiplicium doctorum sententiis definitum esse non ambigo*. Paulo aliter id legitur in editione Matritensi, quam eminentissimus cardinalis Lorenzana, sæpe a me laudatus, nunquam tamen satis pro meritis laudandus, ad exemplar editionum Duacenæ et Lipsiensis adornavit. Secutus ego sum membranas veteres, quas ad manus habeo, sæculo XII non posteriores, ut censeo : quibuscum editionem Matritensem contuli. Dolendum utique est, codicem ms. hujus operis, quem unum, ut videtur, habebat Hispania, in monasterio Cisterciensium nuncupato *de la Espina*, anno 1731 incendio absumptum fuisse. Eum codicem viderat Ambrosius Morales.
53. Mam Dracontii scriptam puto *tormenta spectat*, producto a in *tormenta* ob ap dictionis sequentis. Sed retineri potest scriptura codicis : nam *exspecto*, vel *expecto*, pro *specto* aliquando ponitur, ut exemplis probavi ad vers. 356 l. I, *Ac procul exspectat virides jumenta per agros*. Hac significatione nonnulli scribendum censent *exspecto*.
54. Ad imitationem Virgilli libr. VI, vers. 121, *Alterna morte redemit*.
55. Fortasse *Serica quem vestis, quem* : vel in *serica tenuis* intelligendum est *vestis*.
56. Imitatio et explicatio Juvenalis sat. I, vers. 28 seqq. : *Crispinus, tyrias humecto revocante lacernas, Ventilet æstivum digitis sudantibus auram, Nec sufferre queat majoris pondera gemmæ*.
57. *Contractus* molliem divitis notat. Purpuræ densa et graviore deposita, poscebat æstate aliam tenuem et leviozem. *Ostrum* et *muræx* nonnihil distinguuntur : sed a scriptoribus passim pro eadem re promiscue usurpantur.
58. De æstate adhuc sermo est qua divites neque anulum aureum graviorem, nec pondus gemmæ licet exiguæ sufferre valent.
60. *Anhelantes* et *anhelus* epitheton ignis a Dracontio sæpe adhibitum. Vide prolegom. num. 137.
61. *Crudelis pœna* dixit Ovidius l. II Met., vers. 612. *Crudele supplicium* hoc loco est durum, grave et nunquam finiendum. Libr. I, vers. 548, *Pœna mori crudelis erat*.
62. Fortasse *Nec tolerat* : nam *tolerare* est patienter ferre. Cum vero antea dixerit *non ferret pondera gemmæ*, recte nunc ait *et tolerat*, hoc est perpetitur, suffert.

- Sed negat hoc immane chaos, crudelo profun- A
[dum.
- 65 **300** Dividit inter aquas, et sæva incendia
[mortis,
Quæ sine fine manent, et stant sub perpete nexu.
Et miser hic, qui dives erat, non vixit egenter,
Vestibus indatus Tyriis processit, et ostro,
Delicias convexit edax, reus inde vocatus,
70 Pauperibus miseris quod trux alimenta negabat.
Nam sibi dives erat dapibus conviva repletus.
Si tales damnare decet sub perpete pœna,
Qui sibi, non aliis proprium defendere curant,
Quid passurus erit, qui nec sibi præstitit unquam,
75 Aut qui aliena rapit prædo temerarius audax,
Cujus facta gemens plangit spoliatus egenus?
Illi nam sunt, quos sola juvant convivia prædæ, B
Gutturis, et ventris curam sine laude ferentes,
301 Ignari, quia quisquis erit præsentis amator
80 Vitæ, animæque suæ, non diligit ille, sed odit.

- Contemptor vitæ magis hic servator habetur.
Nil opus est præferre Deo : scutentia prisca
[est,
Summum crede nefas animam præferre pudori.
Quam sit grande nefas animam præferre datori,
85 Demere dum liceat, quod quid dedit, et cui com-
[fert?
Ergo Deum si corda colant, et mens vener-
[tur.
Nil opus est præferre Deo, Deus omnis amor sit
Ante animam, simul et vitæ præsentis amorem
Postponat mens pura Deo, totamque salutem
90 Rejiciat, contemnat opes, patrimonia damnet,
Et securus erit vitæ melioris amator
Temporibus sine fine datis, sine limite perpes.
302 Quod spectat finem, fragile est, totamque
[caducum.
Quam sit insipiens contemnere velle pe-
[renne,

SCRIPTURA COD. VAT.

68. Scriptum videtur, processit.
73. P. defendere c.
76. Gemens plaudit s.
77. Conviva prædæ.
79. Ignaris quia.

86. Si vera colunt.
88. Ante animamque simul... desunt cætera.
90. Obscure patrimonia.
92. Dati sint limite perpes : dubie perpes.

NOTÆ.

64. Lucæ cap. xvi, vers. 26 : *Inter nos et vos chaos magni in firmatum est.* In hymno ad vespertas Ascensionis qui S. Ambrosio ascribitur, *Perrumpis infernum chaos.* Potest etiam interpungi *chaos, crudele, profundum.* Sed melius est *crudele profundum*, ut Lucretius aliique *profundum* pro profunditate, seu altitudine usurpant.

65. *Aquas*, hoc est sinum Abrahamæ, ex quo refrigerium dives postulabat.

66. Eternitas pœnarum clarioribus verbis asseri nequit. Vide l. ii, v. 498, *Sub perpete nexu*, hoc est carcere æterni o. ut inferi vocantur l. ii, v. 535.

69. *Convexit*, undique ad se trahit a *convexo*. Seneca de Consol. ad Helviam cap. 9, *Undique convolvunt : omnia nota fastidienti gulæ.* Plerumque divites delicias undique convolvunt, quia, ut ait Juvenalis sat. 11, vers. ult., *Voluptates commendat ravior usus.*

70. S. Gregorius part. 2 Pastor., admonit. 22, de his avaris : *Tot enim quotidie perimunt, quot mortentium pauperum apud se subsidia abscondunt.... Neque enim dives in Evangelio.... aliena rapuisse, sed infructuose propriis usus suis perhibetur.*

71. Claudianus in Fescenn., sive od. 1 in nupt. Honor., *Epulisque jam repleto.* Conviva est, qui convivium præbet : dives igitur hic sibi conviva dicitur.

73. Vix intelligi aut recte explicari potest *proprium defendere curant.* Restitui *defundere* aut *diffundere* : nam *defundo* et *diffundo* in mss. confusa sunt, et pro eodem accipi solent : adeoque ex *defundere* error manavit *defendere*. Libr. ii, v. 762, *Quis proprias fundebat opes.*

75. Ambrosius l. iii de Offic., c. 3, *Quod si non licet non dare, quomodo detrahere licet?... Servorum tamen occulta furta, divitum rapinæ publicæ.*

76. Nonne melius, *Cujus furta gemens plangit?*

77. Vide l. ii, vers. 769.

78. Forte *sine laude gerentes.* *Sine laude* dedecus innuit, ut *illaudatus* apud Virgilium, de quo verbo videndus A. Gellius l. ii, cap. 6.

80. Ex Joann. cap. xii, vers. 25 : *Qui amat animam suam, perdet eam, et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Quod Mattheus, Marcus et Lucas uno ore confirmant.

83. Ex Juvenali sat. 8, vers. 83, integer versus desumptus.

84. Iterum vers. 131 eadem sententia.

85. Forte *et quod confert.*

86. Forte *Ergo Deum sic corda colant.*

88. Supplevi ex vers. 79 seq. Si quid alii melius afferant, ultro accipiam. Synesius ex depravatis scriptorum veterum codicibus id commodi erui volebat, ut ingenia ad aliquid simile tentandum exercerentur. Cum enim in Dione sive de vitæ sum instituto verum finem commemorasset, codices Dionis quos habebat corruptos esse, addidit : *Ita cum id quod ad narrationis seriem decet, intelligentia supplere atque attentè cogitur, neque subjecta habet oculis omnia, ad similes aliquid audendum per sese fit exercitator, equos consuescit, ut ab aliis non pendeat, sed intra seipsum continet. Etenim corrupti isti libri mentem, quæ oculis præsit, desiderare videntur. Hoc ipsi etiam adolescentibus Pythagoræ doctrina præcipiebant, partim ut necessitasque indolis periculum faceret, partim ut exercitatoris id loco esset.* Quantum vero ipso Synesius valeret ingenio in hujusmodi exercitationis genere, lege, si placet, in nota ad vers. 409. Interea animadvertere te velim, quam antiquum sit, codices corruptos inveniri, atque eorum supplementa excogitata fuisse. Utinam in his operibus quæ ad nos pervenerant ea supplementa internoscere liceret!

92. *Perpes*, scilicet perpetuus amator melioris vitæ.

93. *Spectat* pro *expectat*, vox Plauti est, et Cleeroni tribuitur, ut contrario modo *expecto* pro *specto* supra ad vers. 55 expositum. Cæterum hoc loco *spectat* pro *aspicit*, *respicit*, stare potest.

94. Conjicit aliquis *Insipiens quam sit*, ut ita melius metro consulat. Sed præterquam quod hujusmodi monosyllaba apud veteres communem quantitatem mihi videntur habuisse, in sit peculiaris est ratio, cur produci valeat : nam sit factum est ex *sier*. Cicero in Orat. cap. 47, *sier plenum est, sive imminutum, fiet, utare utroque.* Lucretius, Terentius, Plautus passim *sier* et *sies* utuntur. Vide Gifanium Indic. Lucr. tit. Arator l. i, vers. 970, in editis habet : *Sed totum sit ut ipse Pater*, sed in duobus codicibus bibliothecæ

- 95 Et modico quæsisse die peritura repente,
Abrahæ doceant jam nos exempla parentis,
Qui natum senior susceptum tardius unum
Spe cito contempsit, jussus produxit ad aram,
Aptavitque neci nimia pietate cruentus;
100 Nudato mucrone pater, ferus ille sacerdos
Stabat in officio jam jam feriturus ama un,
Et pius immitis, non tristis fronte doloris,
303 Non lacrymis undando genas, non ungui-
[bus ora
Dilacerans; lamenta silent, et verbera cessant.
103 Nato peccati pietas secura minatur
Exitium: sine morte truci pro funere nati
Sic solum exhibitio nata est immensa propago.
Hostia grata jacens, et victima mente quieta

- A
110 Displicuit, placuitque simul, quia corde fideli
Et pater obtulerat, nec matris vota aegabat.
Mox pater omnipotens arietem subrogat aris
Host a præstatur non orbatura parentes.
Si deus illus erat Saturnus falcifer unquam,
304 Illoc faceret, puerosque neci sulduceret
[omnes,
115 Annua quos pietas stebat miseranda parentum.
Heu! non orbaret dilecto pignore patres,
Qui planctus, mortesque facit per vota rogatus.
Num verus Deus est, manus qui majus ademit,
Quam præstare potest? Cui natos præstitit un-
[quam?
120 Nam Deus omnipotens, verus Deus, omnia
[præstans,

SCRIPTURA COD. VAT.

104. Dilatans lamenta: sicut cessant, correctum B
cessant.
105. Non dat peccatoribus pietas s. m.
106. Sine morte crucis pro.
107. Omnino desideratur hic verus: sed lacuna

- B
116. Pignore natos.
117. P. montesque facit per sera rogatus.
118, 119. Nescio sed minus est a quo deplangit ad-
mit Quam præstare potest... deest reliquum.

NOTÆ.

Vaticane, altero Palatino num. 1716, altero Vaticano num. 1665 scriptum a prima manu invenio, *Sed totum aut ipse Pater*, supra vero, ut in editis: sed prima lectio verior est. Capella cum obsessisset priscos corripere solitos it et et, et alia finita in t, censuit hæc omnia esse communia. Vide Ricciolium part. 4 Pros., reg. 6.

95. Modico pro brevi. Vide notam ad vers. 751, lib. 1.

96. Confer v. 50 cum nota.

98. Contempsit, hoc est abiecit, deseruit. Infra v. 414, Natos contempsit, et Urbem, Sic Virgilius l. iv Georg., vers. 104 de apibus: Contemnantque favos, et frigida lecta relinquunt. Sic sperno pro abiecere post Ennium Prudentius Psych. vers. 149, Perfidia signa obigit, monumentaque tristia longe Spernit. In Dracontio distingui poterit Spe, cito contempsit jussus, produxit ad aram.

99. Pietas pro clementia sæpe a Dracontio ponitur; sed hoc loco sonat religionem et obedientiam erga Deum, quæ nimia, scilicet magna, recte dicitur. *Nimias* pro multis, plurimus, hyperbole est etiam scriptoribus ethnicis haud ignota, ut *nimis* pro valde. Hoc et seqq. versibus oppositiones sunt Dracontio familiaris *pietas cruentus*, *nudato mucrone pater*, *ferus sacerdos*, *feriturus amatum*, *pius immitis*.

101. Stabat constantiam denotat, et dicitur hoc verbum de militibus qui in acie certantini se paratos exhibent. Grammaticorum regula est, *ferio* carere præterito, et supino. Servius tamen ad l. vii Æn., vers. 498, dixit *feriturus*, et Charisius l. iii in verbis defectivis præteritum *ferii* et supinum *feritum* verbo *ferio* adjudicat. In veterioribus scriptoribus exempla non comparent.

103. Undando ponitur cum accusativo pro inundo. Ita eo verbo utantur Statius et alii.

104. Verbera, ut vers. præc. *non unguibus ora Dilacerans*. Ictus qui in lamentis et planctibus sunt verbera sæpe dicuntur. Vide notas ad vers. 377 seq.

105. Lego Nato peccati pietas secura: neque enim alia conjectura certior occurrit. *Pietas secura peccati*, hoc est, sine timore peccati. Ovidius l. xii Met., vers. 199, *Sint tua vota, licet, dixit, secura repulsæ: Elige, quid roves*. Vide not. ad v. 164 et 438.

106. Lego sine morte truci, ut l. ii, vers. 703, *Et revocans a morte truci*.

108. Victima est major, ut vitalis, hostia minor, ut agnus. Sæpe tamen unum pro altero ponitur. Etiam

gentiles observarunt hostias quæ vehementius reluctassent diis non placuisse: *quæ autem simulacra oblata, hanc volenti numini dari existimabant. Hinc noster* (Virgilius), *Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aras*. Hæc Macrobius lib. iii Saturn., cap. 5, quæ in videre jurebit.

109. Deo displicuit, placuitque, videlicet noluit Deus innocentem victimam immolari, et utriusque patris ac filii voluntatem approbavit. Injunctis oppositionibus, ut dixi, plenus est Dracontius. *Corde fideli*, ut Alcimus l. i, paulo post institum: *Cui mente fideli Impendat famulam longævo in tempore vitam*.

111. Tertia in arietem brevis est, sed producitur, quia tres breves concurrunt, ut in muliere sæpius factum a Dracontio. Vide notam ad vers. 435 et 660 lib. ii. Statius produxit etiam tertiam in arietibus lib. ii Theb., v. 493, al. 490: *Apparet aut celsum crebris arietibus urbis*. Nonnulli dicunt tertiam cum secunda per synæresin coniungi, ut ita prima produci possit. Sed ob solam synæresin prima produci non debet; aliud est, cum secunda tanquam consonans pronuntiat: tunc enim prima producitur, secunda vim habet consonantiæ, et tertia corripitur, ut in ariete pes dactylus fieri solet.

113. Commodianus instruct. 4, *Saturnusque senex, si Deus, quando senescit? Aut si Deus erat, cur natus ille vorabat Terroribus actus? sed quia Deus non erat ille, Viscera naturæ rubie monstruosa sumebat*. Vide quæ notavi in comment. ad Prudent. l. ii contra Symmach., vers. 296, *Cædibus infantum fument Saturnia sacra*. Commodianus de filiis Saturni loquitur, quos is devorabat; Prudentius et Dracontius de aliorum infantibus qui Saturnaliorum diebus festis ante adventum Herculis in Italia immolabantur, qui mos in Africa longo tempore invaluit. *Falcifer* cognomen proprium est Saturni, de quo Macrobius l. i Saturn., c. 7 et 8. Nonnemo *falcigerum* vocat. Falc Saturno tribuitur, quod agriculturam homines docuerit, aut quod tempus indicet, quo omnia metuntur.

114. Neci subduceret, ut l. i, v. 668. *Subductus morte*, et vers. 557 ejusdem l. i, *subducitur impati moris*. Quare neci positum pro nece puto, ut v. 533, *Et solitus gaudere neci*.

116. Forte pignore matres. Verum patres pro patre et matre rectum est. Sic positum videtur ab Ovidio iv Met., vers. 61, *Sed retuere patres*, et plura sunt exempla in veteribus inscriptionibus, præsertim apud Gruterum, ut pag. 692, num. 1, *M. Justinus Secundus*.

Non cupit insolitum mortes, vitasque nocentum A
 Non cito consumit, veniæ dum cuncta reseruat.
 Nam quod Isaac jussit collum submittere cultro,
 Non crudelis erat concessum auferre parenti
 125 Per patris tam grande nefas, aut jurâ probare
305 Censuit amborum; non est tentator ba-
 [bendus,
 Aut ignarus erat, quem mens humana lateret.
 Cum ratione jubet fieri, quæcunque jubehit.
 Sed voluit monstrare Deum, qua mente rogetur,
 130 Qualiter omnipotens se vult, et jussit amari.
 Ostendit cunctis, ut nil præponerit unquam
 Debeat æterno Domino, qui cuncta creavit,

Cujus amore pio sunt contemnenda pericla,
 Vel quæcunque placent animis, et quidquid
 [amatur.

135 **308** Si jactura fiat, præstat compendia
 [damnum,

Temporis exigui si sint dispendia vitæ,
 Semper at æternæ felicia lucra dabantur.
 Nec nudo sermone decet promittere tanta.
 Quid pater Abraham, quid Isaac meruisse le-
 [guntur?

140 Horum posteritas replevit gentibus orbem.
 Barbaries nec sola datur de germine justo,
 Et Romana manus hocce est de sanguine fusa.

SCRIPTURA COD. VAT.

123. Non quod Isaac jussit.... alia desunt, et quod B
 obscurum est.

128. Fieri quacunque j.

129. Deus qua mente; sed qua videtur esse quia.

131. Nil præponeret unquam.

132. Qui ambigue.

133. Prius videtur fuisse pericula.

135. Sic jactura fiat.

137. S. et æ.

138. Videtur scriptum præmittere.

139. Quid Isaac m.

140. P. replebit g.

142. Manus hocce deest de s.

NOTÆ.

nus, et Primania (al. Primana) Marcellina patres am-
 missione ejus (filii) orbat.

121. Clementia Dei similibus verbis laudata est
 l. 1, vers. 30 seqq., ac passim alibi. Vide lib. III, v.
 657 seqq.

123. Primam in Isaac corripuit etiam vers. 139, sed
 produxit v. 135.

124. Auferre, hoc est ad auferendum, vel ut auferret,
 ut facilius cedere, et similia. Deus non decreverat
 Isaac, quem ipse concesserat, auferre parenti per
 parricidium ab hoc committendum: nec tamen voluit
 experiri et tentare utriusque voluntatem, quasi
 ignarus esset mentis humanæ. Ratione quidem per-
 motus jubet Deus fieri quæcunque jubet. Qua ergo
 ratione jussit Isaac immolari? ut nobis exemplo
 Abrahæ monstraret, quo pacto vellet amari, ut nihil
 ipsi unquam præponeretur.

126. Genes. cap. xxii, vers. 1, dicitur, Tentavit
 Deus Abraham, quod repetitur Judith cap. viii, vers.
 22, et ad Hebr. cap. xi, vers. 17. Dracontius ergo hæc
 verba explicat ad sensum Ep. cath. Jacobi cap. 1,
 vers. 13: Nemo, cum tentatur, dicat quoniam a Deo
 tentatur: Deus enim intentator malorum est; ipse autem
 neminem tentat. Duplex tentatio distinguitur,
 altera quæ decipit, aut in fraudem inducit, altera quæ
 probat. Prima Deo nullo modo convenit, altera ita
 Deo convenit ut non probet quasi voluntatis huma-
 næ inscius, sed ut homini occasionem merendi præ-
 beat, cum virtutibus exerceat, atque exemplo bono
 alios confirmet. S. Julianus antistes Tolctanus lib. 1
 Antikeimemon, num. 37, sic quæstionem proponit et
 resolvit: Quomodo in Deuteronomio (cap. xiii, vers.
 5) Moyses dicat: Tentat vos Dominus Deus vester: et e
 contra Jacobus apostolus prædicet: Deus neminem
 tentat? Responsio. Duas esse tentationes, in Scripturis
 sanctis solet intelligi: una quæ decipit, altera quæ pro-
 bat. Secundum eam quæ probat dictum est: Tentat vos
 Dominus Deus vester. Secundum eam vero quæ decipit,
 Jacobus apostolus prædicat: Deus neminem tentat. Hu-
 jus operis editionem vidi parum cognitam, Coloniae
 ex officina Eucharii Cervicorni 1540, in tres libros
 divisam, ex codice vetustissimo bibliothecæ Fulden-
 sis, ut in præfatione testatur Henricus Sachsius,
 cui opus ipsum alicubi afflictum est, quod anonymum
 prodierit. Andreas Schottus verum auctorem primus
 indicavit, quod in editione Matritensi eminentissimi
 cardinalis Lorenzana novis documentis confir-
 mavit. Hoc Juliani opus plerique in duos tantum li-
 bros partiuntur.

131. Lego præponerit usitata paragoge, sed lil-
 rio tamen ignota. Redit ad sententiam vers. 82 Nil
 opus est præferre Deo.

134. Prudentius in præfat. Psychom., vers. 5:
 Senile pignus qui dicavit victimæ, Docens, ad aram
 cum litare quis velit. Quod dulce cordi, quod pium,
 quod unicum, Deo libenter offerendum credito.

135. Forte Si jactura fiat, vel siet. Vide notam
 ad vers. 505 lib. II, Compendia et damna inter se
 confert etiam supra vers. 37.

137. Lego Semper at æternæ: nec superfluum est
 semper, nam semper æternæ idem est ac sempiternæ.

140. Rectius est replevit: nam replebit eo vitio
 scriptum videtur quo b pro v, et contra in mss. sæpe
 reperitur.

141. Notum est a Romanis barbariem et barbariam
 dictam omnem regionem præter Italiam, et Græciam,
 et gentes quæ hujusmodi externas regiones incol-
 bant.

142. Forte hoc est. Germen justum, ex quo barba-
 ries et Romana manus, pacis amatores et inimicos
 prodierunt, est Isaac. Ab ejus primo filio Esau gen-
 tilis genus originem ducit, a filio minore Jacob I-
 rælitæ orti sunt. Sed verumne est, Romanos ex Esau
 originem trahere? Sententia quidem hæc est Dracon-
 tii, sed quam difficile sit probati auctoribus confir-
 mare. Mahometani narrant Esau, quem Ais vocant,
 filium fuisse Romæ, ex quo Græci Romanique impe-
 ratores prognati sunt. Orientalium traditio est, sub
 Abdone Hebræorum judice Idumæus (qui sunt Esau
 posterii) in Italiam coloniam duxisse, ex qua Latini
 et Romuli repetenda est origo. Alii ex Tzephro nepote
 Esau ex filio, comite Aeneæ, ut fabulantur, proge-
 nitos Romanos fingunt. Fazellus lib. viii Decad. prior.
 de reb. Sicul., cap. unic., duas inscriptiones Chal-
 dæas affert quæ olim Panormi legebantur. Earum
 altera marmoreo saxo insculpta erat, et Guilelmo
 secundo rerum potente ab Abramo genere Dama-
 sceno Latine sic versa est: Vivente Isaac filio Abrabe,
 et regnante in Idumæa, atque in valle Damascena Esau,
 filio Isaac, ingens Hebræorum manus, quibus adjuncti
 sunt multi Damasceni, atque Phœnices, profecti in
 hanc triangularem insulam sedes perpetuas locaverunt
 in hoc amœnissimo loco, quem Panormium nominave-
 runt. Altera inscriptio in vetustis quadratisque saxo
 insculpta, quibus veteris urbis porta quam Paitelli
 appellant est excitata, sic ab homine Syro anno 1479
 Latine reddita fuit: Non est alius Deus præter unum
 Deum. Non est alius potens præter eundem Deum.

- 307** Dat major gentile genus germanus, et A
[hostis,
Et minor eduxit, qui munera pacis amarent.
- 145** Subjiciat quisquam. Sanctorum vera propago
Pacis amatores merito, iusteque creavit.
Nonquid et immes, qui gaudent sanguine fuso,
Debuerat proferre simul feritateꝝ cruentos?
Hæc illum responsa doment, faciantque silere,
- 150** Nonagnoscit iners animi, rationis egenus,
Tempora quod mundi rebus sunt capta duabus:
Aut pax est, aut bella fremunt, quodcunque
[duorum
Alterutrum mox tempus habet, nec tertia res
[est,
Tempora quæ teneat. Dedit ergo tempora prin-
[ceps B
- 155** **308** Omnia perpetuo generi manifestius Isac. **170** Torridus, aut adytum lambecat flamma camini.

SCRIPTURA COD. VAT.

- 144.** *Eduxit quod munera pacis amantes.*
148. *Proferre dubie.*
149. *R. domant f.*
151. *C. duobus.*
152. *Aut pax aut bella fremunt quodcunque duorum;*
sed quodcunque obscure.
- 154.** *Tempora quæ teneant.*
155. *Perpetui generi.*
159. *Qui profert.*
160. *Polos quam flammeus.*
162. *Distinguitur tenet: et.*
170. *Torridus aut aditum.*

NOTÆ.

Neque est alius victor præter eundem, quem colimus Deum. Hujus turris præfectus est Saphu, filius Eliphaz, filii Esau, fratris Jacob, filii Abraham, et turri quidem ipsi nomen est Baich: sed turri huic proximæ nomen est Pharat. Hinc etiam repeti posset origo Romanorum ex Esau. Videri potest Calmetus in Diction. Bibl. verbo Esau, qui hujusmodi fabulas a Judæis conficias affirmit, ut nonnisi Romano odium creent; quas tamen a nonnullis Christianis auctoribus adoptatas fuisse miratur.

144. Sic melius visum est restituere, quam scripturam codicis conservare.

145. Forte *Suscipiat quisquam*. Sensus idem est; reponat quisquam.

146. *Iuste pro jure, legitime*, recte ponitur. *Merito iustaque quasi merito jureque, merito et jure.*

147. Genes. cap. xxvii, vers. 40, Isaac ad Esau: *Erit benedictio tua: Vives in gladio*. Quamvis autem Israelitæ bellorum etiam gloria claruerint, sed multo magis commercio atque artibus pacis. Esau, prout primogeniti jura vendidit et amisit, figuram refert Israelitarum, quibus Christum profiteri nolentibus in regni cælestis hæreditate successerunt gentiles ad fidem Jesu Christi conversi. Idem vero Esau, ut sanguinolentus erat, typus est gentilium, qui immites et feritate cruenti erant, ac fuso sanguine gaudebant.

149. *Illum, scilicet qui subjectus, et reposuit: Sanctorum vera propago*, etc.

150. *Iners cum genitivo, ut l. ii, vers. 619. Prudentius hymn. 10 Cath., vers. 82, Quam sit rationis egenis Mordax et amara medela.*

151. *Fortes sunt apta duabus; sed retinendum capta pro occupata.*

153. Eleg. vers. 257, *Tempora sunt pacis, vel tempora certa cruoris. Otia tempus habent, militiæque labor*. Hinc supra legendum *sunt capta*, et vers. seq. *Tempora quæ teneat*. Sensus hoc loco est, quodcunque tempus habetur vel tenetur ab alterutro eorum, vel a pace, vel a bello.

154. *Princeps pro Deo, ut l. ii, v. 31. Vide notam.*

157. *Poterit interpungi descendit origo Continuans, dominata manet*. De verbo *continuo* vide notam ad vers. 559 l. i. *Dominata poterit esse passivum do-*

Etatem mundi retinens descendit origo, Continuans dominata manet per sæcula mundi. Nec tempus retinet tantum, spatium in orbem, Qua profert, tollitque diem sol, luminis index,

160 *Qua necit lustrare polos, qua flammeus urit, Imperat et pelago; cælum possedit origo Sancta prophetarum, tenet et loca magna piorum*

Omnia possedit benedicti lata propago.

Sed nec solus erat, quem spes secunda futuri

165 *Egregie faceret præsentem temnere vitam. Ignea tres pueros fornax exceperat ardens Nomine pro Domini; sed mox tepuere calores,*

309 *Frigidus ignis erat, gelidis incendia*

[flammis

Mirantur cecidisse, simul non fervor anhelat

170 *Torridus, aut adytum lambecat flamma camini.*

minata per sæcula, quod tamen minus probo. Sæcula mundi aliquando Dracontius vocat sæcula absolute, ut l. i, vers. 622, Post sæcula resurgere vitæ.

159. *Profert orientem indicat, tollit occidentem, ut vers. seq. duo poli et zona torrida indicantur. De vocabulo index lege not. ad l. i, vers. 114.*

160. *Infra vers. 305, Qua flammeus axis. Preparatus de cereo paschali: Qua flammeus orbem Sol agit, occidui qua meta secunda diei est, Et qua prima patet reditura janua lucis.*

161. *Distinguit inter originem Esau et Jacob: hujus proli cælum et loca magna piorum, sinum scilicet Abrahamæ concedit, non vero alteri, nisi postquam gentiles in locum Israel successerunt, fidem Jesu Christi amplexi.*

163. *Benedicti, hoc est Isaac, ut ex vers. seq. colligitur. Vide Genes. cap. xxii, vers. 18, et lib. ii, vers. 616, Aequantur numero benedicti gemitus apte.*

164. *Secura futuri, id est certa vitæ futuræ obtinendæ: nam securus cum genitivo varios habet usus. Aliquando securus est negligens, et is qui curam deposuit aliquando est certus rei obtinendæ, aliquando tutus et sine timore alicujus rei. Lucanus l. viii, vers. 784, Securus veniæ, ut hoc loco *secura futuri*. Vide notam ad vers. 105 et 438 hujus libri.*

166. *Ignea ardens duo adjectiva uni substantivo apposita.*

167. *Nomen Domini sæpe in sacris litteris ipsum Deum significat, et majestatem ejus denotat. Inde Christiani nomen Christi confiteri, et pro nomine Christi pati dicebantur in Actis veteribus. Tepuere hoc loco est deferbuere, calorem remiserunt. Lucanus l. iv, vers. 284, Paulatim cadit ira ferox, mentesque tenescunt. Martialis l. ii, ep. 4, Te conviva leget mixto quinceunce, sed ante, Incipit positus quam tepuisse calix. Congeruntur plures oppositiones, quales Dracontio familiares esse jam observavi, tepuere calores, frigidus ignis, gelidis flammis, fervor torridus non anhelat.*

169. *De fervore anhelante vide notam ad l. i, vers. 26.*

170. *Forte ast aditum pro aut: nam videtur indicari quod cum tres pueri illæsi essent in medio camino ignis ardentis, viros illos qui in tornacum eos*

- Crinibus ignis jejuna alimenta recusat
Fastidita fames, rejecto fomite pingui,
Non sinit ignis edax : quem roris spiritus afflans
Imbrifer exstinxit, nitissimus angelus intrans,
175 Cujus erat similis divinæ prolis imago.
Non vestis flammata viris, non crinis adustus,
Flamma nec extremæ læsit vestigia plantæ,
310 Conculcata licet toties gradientibus illis.
Illæsos pueros expavit Persa tyrannus :
180 Egređiantur, ait dominum confessus eorum

SCRIPTURA COD. VAT.

171. A. recusat.
176. Non ventis flammata.
177. Prima nec.
178. Ill s, pro diversa scriptura illic.
181. Plenus atque suum solum jubet omnis adoret ;
sed omnis non clare.

NOTÆ.

miserant, interfecit flamma ignis, ut narratur cap. iii Daniel., vers. 23 et vers. 47 : *Et effundebatur flamma super fornacem cubitis quadraginta novam, et erupit, et incendit quos reperit iuxta fornacem de Chaldeis.* Ac conjecturas locus est, legendum *Mirantur cecidisse, sine non ferror ambelat Torridus, aut aditum, etc.* Nam apud Danielem legitur in medium fornacis ignis ardentis, in medio camino ignis ardentis, in medio flammæ, in medio ignis, quod sine recte exprimitur. Non tamen dissimulabo lambo pro tactu levi et innocuo flammæ interdum accipi : ex quo incerta redditur lectio et conjectura. aut aliud verbum querendum pro *lambat*.

171. Crines non solum comæ et stellis tribuntur, verum etiam igni. Val. Flaccus l. i, vers. 203, *Protulit ut crinem densis luctatus in extis Ignis.* Sic æonia ignis apud Senecam in *Oedip.* vers. 311, *Albinovanum ad Liviam* vers. 256, *Catullum* carm. 60 nuptiali vers. 77 seq, cum nota *Vulp.* Possit etiam intelligi de crinibus trium puerorum non igni combustis, sed splendidibus in morem ignis. Prima explicatio verior est. Infra enim sermo est de crinibus puerorum. De verbo *ignis*, et *ignitus* vide comment. ad *Prudent.* hymn. 10 *Perist.* vers. 1078.

172. Conjectat aliquis *Fastiditque famem*, ut flamma jejuna recusaverit alimenta, et fastidierit famem. Lectio codicis eo pertinet, ut fames ignis jejuna recusaverit fastidita alimenta. Quadrat in hunc locum quod æneas *Basilius* hemil. 1 de laudibus jejunii tres hos pueros in fornace ignis illæsos amianto comparat.

173. *Daniel.* cap. iii, vers. 50 : *Et facit (angelus) medium fornacis quasi ventum roris flantem.*

175. *Loc. cit.* *Daniel.* vers. 92 : *Et species quarti similis Filio Dei.*

177. *Loc. cit.* vers. 50 : *Et non tetigit eos omnino ignis.* Mendum ergo clarum est *prima* pro *flamma*.

181. *Plenus* confessus est Dominum, quia antea quidem confessus illum fuerat, cum *Daniel* interpretatus illi fuit somnium, sed non ita plene, ac postea, cum tres pueros e fornace egredi jussit. Prius dixerat *Daniel.* cap. ii, vers. 47 : *Vere Deus vester Deus deorum est, et Dominus regum, et revelans mysteria.* Postea vero *Daniel.* cap. iii, vers. 96 seqq. ait : *A me ergo positum est hoc decretum, ut omni populus, tribus et lingua, quæcunque locuta fuerit blasphemiam contra Deum Sidrach, Misac, et Abdenago, disperat, et domus ejus vastetur : neque enim est alius deus qui possit ita salvare.... Nabuchodonosor rex omnibus populis, gentibus et linguis qui habitant in universa terra, pax vobis multiplicetur. Signa et mirabilia fecit apud me Deus excelsus. Placuit ergo mihi prædicare signa eius, quia magna sunt, et mirabilia ejus, quia fortia; et*

- Plenus, atque suum solum jubet omnis adoret
Parthicus, imperio subjectus regis, et aulae.
Sæva Danielem rabies, atque ora leonum
Non tetigere plum, cui destinat insuper escam
185 Magna Dei pietas, jejuno utroque leone.
Quis petit, et vixit venator inermis arenam?
311 Amphitheatrales qui non tremuere sin-
[rores,
Cum crepitante sono productus verberat auras,
Longius assistens Massylum ex arte læcassi,

185. *Utroque leonem.*
186. *I. harenam.*
187. *Obscure qui.*
188. *S. productor verbe et a.*
189. *A. mansilum ex.*

regnum ejus regnum sempiternum, et potestas ejus in generationem et generationem. Quibus hi *Dracontii* versus dilucide explicantur. Atque suum pro *atque* ejus, videlicet *Domini*.

183. *Prima in Danielem* corripitur, dum sequentes producantur, quod in hujuscemodi nominibus propriis exteriorum absurdum non est. Plerique dum primas corripunt, aut ex secunda et tertia syncretism faciunt.

185. Sic l. i, vers. 556 : *Magna Dei pietas.* Sed quid est *jejuno utroque leone?* nam leones erant septem. Suspicio utrinque *leone*, vel *jejuno ventre leonum*. Non enim judico explicationem idoneam exprimi posse ex cap. xiv *Daniel.*, vers. 51 : *Porro in lucu erant leones septem, et dabantur eis duo corpora quotidie, et due oves : et tunc non data sunt eis, ut devorarent Danielem, quasi Dracontius innuat leones utriusque cibi jejunos fuisse.* Forte respicit ad picturas veteres, quibus *Daniel* inter duos leones exhibetur. Suspicio cujusdam est legendam *Magna Dei pietas. Jejuno utroque leonem Quis petit et vixit venator inermis arena?*

186. Sensus est quis inermis venator cum feris luctatus est, qui non fuerit ocellus? Simili phrasi *Exod.* cap. xxxiii, vers. 20 : *Non enim videbit me homo, et vivet.* Ut venatio dicitur non solum de ferarum per nemora et agris persecutione, sed etiam de spectaculo venatorio, ita etiam venator sumitur pro bestiarum, qui cum feris pugnat in amphitheatro. Bestiarii alii, qui mercede conducebantur aut ultro se offerebant, armati in arenam descendebant, alii ob acclera ad bestias damnati, his iuermes obiciebantur.

187. *Claudianus* de *Nassii* consulato vers. 296, *Perfossique ruant, populo pallente, leones.*

188. *Productus*, venator, bestiarius. *Lucanus* l. iv, vers. 708, *Fatalis arenæ Muneribus non ira veni e murrere cogit Productas.* Sic etiam *histriones* in scenam produci dicuntur. Potest tamen *rollati productor* pro magistro, qui producti feram, et sollicitat ad pugnam crepitante sono, aut flagello. *Martialis* de *Spectac.* ep. 21 : *Sollicitant pavidi dum riuacerota magistri, etc.*

189. *Massylum*, videlicet leonem, vel mæffus pro *Massylorum* ex arte. *Virgilius* l. vi, vers. 59 : *Pentusque repostas Massylum gentes.* *Statius* l. ii, silv. 5, *Occidis, altorum vastator docte ferarum, Non grege Massylo, curvaque Indagine clavus.* *Grege Massylo*, grege venatorum gentis *Massylia* sive in *Numbia*, sive in *Libya* prope *Getulos*. Pro *Mauritanis* pars in ponuntur. Quod si vers. præced. legas *productor*, interrogatio eidem apponi poterit : et hoc versa incipiet nova perinde *Longius a sistens*, scilicet *vena-*

- 190 Linteæ fluxa trahens : venabula longa tenen-
tur
Poplite subnixo, duro sub pelle lacerto,
Inguinibus strictis, nudato pectore sursum?
312 Cum residens caveis inter spectacula festa
Vota facit populus, valido ne bestia morsu
195 Sanguinis humani sanie perfusa ma-lescat.

Quando duos pariter suscepit arena leones,
Præsidio si porta fugæ spatiosior obstat
Clausa, patensque simul bisseño cardine verso,
313 Hinc vir adest, atque inde fera, stan-
[unus ad unum.
200 Hinc armata manus ferro, hinc dentibus ora.
Et tamen auxilio supra caput imminet alter,

SCRIPTURA COD. VAT.

190. Longa tenenti.
192. Inguinibus strictis mutato pectore visa; sed
visa, an iuxta, dubium est, nec clarum pectore.
195. Scriptum redens, correctum recidens.
194, 195. Vota facit populus, ne valida bestia nota

Sanguinis ab o..... desiderantur cætera.

197. Præsidio si capta fugæ spatiosior orbis.

199. Hinc vir adest atque vir fera stans unus ad unum.

NOTÆ.

tor quem antea nominavit. Venatores longe stantes
feras provocabant, ut cum impetu incurrerent et fa-
cilius cluterentur.

190. Cernere adhuc licet bestiarios in antiq. Ex-
plic. Monifauconii tom. III, part. 2, libr. IV, cap. 8,
ubi e pictura Nasoniani sepulcri representatur venatio
leonum in septo : venatores sunt inguinibus stri-
ctis, et ex zona linteæ nonnihil demissa fluunt : bra-
chia nuda ostenduntur. Sed nec venabula gerunt, nec
sagittas, ac solum prægrandibus clypeis armati ap-
parent. Diversæ igitur erant venandi rationes. Et a
Dracontio quidem venator ita exhiberi videtur, ut alia
manu linteis fluitantibus feram lacesseret, alia ve-
nabula teneret. Venabulum proprium venatorum te-
lum est. Vide Martialem l. XIV, epigr. 30 et 31, Si
dejecta gerens longo venabula rostro, Illic brevis in gran-
dem cominus ibit aprum. De cultro venatorio loquitur.
Scripsi tenentur, quod clarius videtur. Si retineas
tenenti, id cohererebit cum lacerto.

191. Poplite submisso dixit Ovidius Metam. l. VII,
vers. 191, et Valer. Flaccus l. VI, vers. 215. Sed
melius hoc loco est subnixo, quia poples terræ niti-
tur, ut venator feram irruentem excipiat. Forte dura
sub pelle; sed bene etiam est duro lacerto.

192. Forte scribendum nudato pectore supra, aut
nudato pectore dextro. Idem usus exprimi videtur a
Juvenali sat. I, vers. 25, Cum tener uxorem ducat
spado. Mævia Tuscum Figat aprum, et nuda tenet ve-
nabula mamma. Nam feminas in arenam descendisse
constat, quod satyra dignum censet Juvenalis.

193. Caveis, quia triplex erat cavea, ima, media,
summa.

194. Verum puto valido ne bestia morsu: nam mor-
sus de bestiis passim dicitur. Lucretius l. V, v. 1521,
Morsibus affixæ validis atque unguibus uncis. Exponit
Dracontius vota populi precantis, ne venator a
fera dilanietur, ut vers. 201, Morsibus illis ne bestia
membra jacentis Vexet, et horrorem faciat dilecta vo-
luptas. Ac negari nequit interdum hæc fuisse vota
populi, ut homo victor contra feram evaderet. Sed
scriptores veteres Christiani hanc crudelitatem Ro-
manis objiciebant, quod ex miserabili et cruenta
hominum morte voluptatem caperent. Vide quæ ob-
servavi ad Prudentium l. II, contra Symm. vers.
1098. Christianorum imperatorum ætate, cum gla-
diatorius ludus sublatus jam erat, sed perseverabat
adhuc venatio ludicra, Cassiodorus l. V Variar., ep.
42, hunc ludum crudelem et sanguinariam volupta-
tem vocat, et de venatore seu bes iurio ait: Volu-
ptatem præstat sanguine suo, et infelici sorte constrictus
festinat populo placere, qui eum non optat evadere.

197. Locus sane difficilis cui aliqua medicina, si
feri possit, succurrendum. Dracontius eo tendit ut
ostendat in amphitheatro contra duos leones venato-
rem unum quamvis armatum stare non posse, nisi
alius venator auxilium ferat. Hinc enim colligit Da-
mielem inermem sola mirabili Dei virtute ab ore leo-
num fuisse liberatum. Difficultas solum hæc est,
quænam consuetudo veterum in amphitheatrali ve-

natione indicetur his versibus: Præsidio si capta fu-
gæ spatiosior orbis Clausa patensque simul bisseño
cardine verso. Primum lego si porta pro si capta:
nam versus sequens ad portam aliquam refertur,
quæ proinde in hoc versu nominari debet. Pro orbis
lego obstat: nam aliquid verbum requiritur, ut cæ-
teris vocabulis sensus reddatur, et obstat sententiæ
congruit, scilicet si obstat præsidio fugæ. Sed porta
spatiosior qua ratione fugæ obstat potest? Id versu
seq. explicatur.

198. De diversis ostiis quæ erant in amphithea-
tro sermo hic est. Cassiodorus libr. V Var., ep. 42,
de amphitheatro Titi loquens ait: Alti tribus, ut ita
dixerim, dispositis ostiis paratam in se rabiem pro-
vocare præsumunt, in patenti area cancellosis se post-
ibus occultentes, modo facies, modo terga monstrantes,
ut mirum sit, evadere, quos ita respicit per leonem un-
gues, dentesque voltare. Hæc ostiis ad nos pertinere
non puto. Propius ad rem nostram faciunt, quæ
libr. III Variar., ep. 51, de circo Augusti et ludo
quadrigarum verba faciens habet: Bisæna quippe
ostia ad duodecim signa posuerunt. Hæc ab hermulis
funibus demissis subita æqualitate panduntur. Ex quibus
verbis Scaliger Lect. Auson. l. I, cap. 25, ex-
ponit versus Ausonii: Ostia quot pro parte aperit stri-
dentia circus, Excepto medium quod patet ad sadium.
Omnia illa duodecim ostia aperiebantur simul miro
artificio, automata machinatione hermularum, sive
sigillariorum, ut explicat Scaliger. Lipsius cap. 8 de
Amphitheatro censet partim subterraneos cavos
fuisse in quibus feræ recondentur, partim deposi-
tas eas fuisse in caveis sub inferiore porticu, e qua
portulæ et aditus plures pertinent in arenam, quæ
in Romano Titi amphitheatro non tam clare patent:
omnia enim ruinis aggesta et obruta, sed clarissime
Veronæ cornuntur. Ex his caveis feræ cum impetu
in arenam emittebantur, et post pugnam iterum in
eas immittebantur. Seneca de ira: Curriculi vota-
rumque versata facies leonem redigii in caveam. Eadem
portas intelligit Statius libr. II, s. IV, 5, de leone man-
suetus: Stat cardine aperto Infelix cavea, et clausis cir-
cum undique portis, Hoc licuisse nefas pavidi timere
leones. Itaque Dracontius, hunc morem respiciens,
ostia duodecim bisseño cardine expressa commemo-
rat, quæ miro artificio simul omnia paterent, ut fe-
ræ e caveis egrederentur, ac illico clausæ manerent,
ne in caveis sese reciperent.

199. In fera producit a ob si dictionis sequentis.
Conjiciebam stant unus ad unum, vel stat unus ad
unum, producto stat ob rationes quas attuli ad
vers. 94.

200. Ferro, hinc cum hiato, præsertim quia aspi-
ratio vim consonantis apud veteres aliquando habe-
bat. Venustus est istiusmodi hiatus in penthemimeri.
Martialis de Spectac. epigr. 27, de Carphoro
pugnante cum bestiis: Hæc armata manus Hydræ
mors una fuisset.

201. Plures in arenam venatores descendebant,
ut mutuam opem sibi ferrent. Martialis loc. cit.

Morsibus illis ne bestia membra jaentis Vexet, et horrorem faciat dilecta voluptas. Quis, rogo, tam sævas rabies comescere	A 210	Si tamen huic verax per sæcula fama loeta [est. Sed hic plena fides hominis pietate To- [nanis Exegit virtutis opus, miracula summa. Ille Dei famulus fuerat, non sorte Dianæ, 315 Quæ solet insontum fuso gaudere [errare, Sanguinis humani nunquam satiata, catervis 215 Hospitibus cæsis, humana tæbe madescens Taurica per Colchos crudelis virginis ara.
205 314 Armatus præsumpsit homo? clarissimus [vindex [ille Alcides, quem monstra ferunt domuisse ne- [fanda, Qui virtute polos meruisse est dictus, et astra, Vix unum exstinxit captum per colla leo- [nem,		

SCRIPTURA COD. VAT.

203. Et honorem faciat,
205, C. illo.

212. Non forte Dianæ.

NOTÆ.

epigr. 93, *Huic leo cum fugeret, præceps in tela cucurrit*. Tam certo icu venabula dirigebat Carpophorus (ait Martialis), ut feræ illum fugerent, et ita præcipientes, ut in aliorum venatorum tela incurrerent, quasi minus timerent ab aliis interfici quam a Carpo loro.

202. *Illis, ut Horatius l. ii, sat. 1, vers. 77: Fragili quærens illid. re dentem, Offendet solido, et Lucretius l. iv, vers. 1073: Dentis illidunt sæpe labellis.*

203. Voluptas peculiari quadam significatione spectacula significat. Adisis comment. ad l. ii Prudentii contra Symm. vers. 1125, et hymn. 6 Perist. v. 66, et notas Petri Brossei ad Cassiodorum l. v Variar., ep. 42.

204. Suspicio comescier unus, Id saltem intelligi debet. Revertitur Dracontius ad Danielelem, qui solus inter septem leones rabida fame exagitatus victor evasit, quamvis inermis. *Sævas rabies pro leonibus sævis quos fames fatigabat. Virgilius libr. ix, vers. 63, Collecta fatigat edendi Ex longo rabies, et libr. ii Æn., vers. 356, Quos improba ventris Exegit cæcis rabies, Daniel. cap. xiv, vers. 31: Porro in lacu erant leones septem, et dabantur eis duo corpora quotidiana, et duæ oves: et tunc non data sunt eis, ut devorerent Danielelem. Hinc tentari possit Quis, rogo, tam sævas rabies comescere septem.*

208. Auctor de laudibus Herculis inter Claudiani opera de hoc Nemæo leone: *Scilisque lacertis Grandia corripens eliso guttura morsu, Imbellem fractis prosteris faucibus hostem*. Quippe vulneribus leo ille confecti non poterat, ut mythologi tradunt. Hoc primum Herculis facinus ponit Apollodorus libr. ii de depr. Orig.

209. Forte hæc, vel hoc pro huic.

210. Sed producitur ob aspirationem vocis sequentis. Vide vers. 200 et notam ad vers. 94 de huiusmodi monosyllabis, quæ communi quantitate esse prædita videntur. Fidei tribuitur hoc miraculum Daniel. cap. vi, vers. 23: *Eductusque est Daniel de lacu, et nulla læsio inventa est in eo, quia credidit Deo suo.*

211. Virtus de miraculis in sacris Litteris dicitur, ut notavi ad libr. ii, v. 114, *Ut faceret virtutis opus*. Hoc autem loco virtutis nomen recte etiam ponitur, quia propria quadam significatione virtus athleticis tribuebatur. Prudentius lynn. 4 Per. vers. 101, *Noster, et nostra puer in palestra Arte virtutis, fidique olivo, etc.* Etsi autem diversi erant ludi athletarum, gladiatorum et venatorum, nihilominus etiam gladiatoribus et venatoribus virtus eodem sensu ascribitur.

212. Sorte Dianæ, intelligo ministerio Dianæ, plurasi ex sacris Litteris, et usu Israelitarum petita: nam sacerdotes et levitæ munus serviendi templo sortiebantur per vices. Juvenens l. i, vers. 43, *Sed*

B cum sorte adytis, arisque inferret odores Zacharias. Nonnulli ediderunt forte, sed sorte vera est lectio, quæ duobus antiquissimis codicibus Vaticanis confirmatur. Paulo ante ait Juvenens vers. 38, *Zacharias, vicibus cui templum cura tueri, quod eodem pertinet*. Confer Barithium l. xi Advers., cap. 12. Erat igitur Daniel famulus Dei viventis, ut eum vocavit Darius, non ministerio, aut tutelæ Dianæ addictus. Neque sine certa ratione mentio Dianæ fit: non enim solum venatio rustica, sed et ludicra in tutela Dianæ erat. Martialis de Spectac. epigr. 42, *Inter Cæsareæ discrimina sæva Dianæ: ita vocat venationem ludicram*. Claudianus de Consul. Mallii vers. 294, *Amphitheatrali faveat Latonia pompæ*. Cassiodorus libr. v, ep. 42, *Spectaculum tantum fabricis clarum, sed actione deterrimum, in honore Scythicæ Dianæ repositum, quæ sanguinis effusione gauderet*. Vide Mazzuchium Comment. in Campani amphitheatrali titulo cap. 5, et Petrum Tassinum de Anno sæcul., et Lud. sæcul. part. 1, cap. 8.

214. Sic interpungo. *Satiata cum genitivo. Silius l. iv, vers. 437, Titanum bello satiatum sanguinis hastam. Ovidius libr. vii Metam., vers. 806, Tatum eram jaculo: sed cum satiata ferina Dextera cædis erat, repetebam frigus et umbram*. Postea catervis hospitibus cæsis, ut Lucanus libr. v, vers. 11, *Hospes in externis auditur curia lectis*. Multi alii hospes adjectivo ponunt. Neque invitus legerem catervis Hospitium cæsis in genitivo plurali pro hospitum, ut hereditatum, civitatum. Severus in Ætna vers. 127, *Quod si diversas emittat terra canales Hospitium fluviorum: ubi tamen nonnulli aiunt hospitium esse accusativum, ut canales sint hospitium fluviorum.*

216. Taurica, quia Diana in Taurica Chersoneso (nunc la Crimea) colebatur, cui Tauri, populi Scythiæ Europææ, hospites suos immolabant. Ovidius l. iv Trist., eleg. 4, vers. 63, *Nec procul a nobis locus est, ubi Taurica dira Cæde pharetrata pacitur ara deæ*. Juvenens sat. 15, vers. 113, *Mæotidæ Sævior ara Ægyptus: quippe illa nefandi Tauricæ sacri Inventrix homines (ut jam quæ carmina tradunt Digna fide credas) tantum immolat*. Scite etiam virginis mentio facta. Athanasius Contra gentes num. 23, *Scythæ enim, qui Taurici dicuntur, virgini suæ se appellatæ (Dianæ) naufragos, et quoscunque ex Græcis ceperunt pro hostiis jugulant*. Per Coicos, qua regio Cochorum patet. Colchis Mengrelia nunc dicta inter Pontum Euxinum ad occidentem, et Theriam ad orientem. Olim omnes qui litorea Ponti Euxini incolebant hospites immolabant, atque idcirco ab antiquis Pontus Axenus, inhospitalis, dictus fuit: postea Euxinus sive hospitalis. Crudelitas vero aræ Dianæ in Taurica Chersoneso comprehendebat etiam Colchos. Thoas enim rex fuit Tauricæ Chersonesi, cui Colchi subjecti erant. Ovidius l. iii Ex Ponto eleg. 2, vers. 59, *Regna Thoas habuit Mæotide cla-*

Petrus apostolico digne subnixus honore,
Discipulus Domini, crucis almæ signifer et
[dux
Gentibus innumeris positus sub lege fidei,

220 **316** Retia post pelagi vilissima piscis
[aquosi
Præco Dei solers, et veri dogmatis index,
Janitor æthereus, vel primus in orbe sa
[cordos,

SCRIPTURA COD. VAT.

221. *Præco Dei.*

223. *Nostris; ad marg. placidis.*

Temporibus nostris Christo regnante tonan-
[ter,

317 Quanta, docens populos, turbis miracula
[fecit,

225 Impendens Asiæ nulla mercede salutem,
Europæque simul nixus virtute magistri?
Et ne Roma diu nesciret munera Christi,
Hanc, Paulo comitante, petit, pia jussa sequendo.
Exorans precibus Magum per celsa volentem

228. *Jussa secundo.*

229. *Exorat precibus magnum per.*

NOTÆ.

rus in ora, Nec fuit Exinis notior alter aquis. Hygi-
nus, fabul. 261, narrat Orestem cum Pylade Col-
chos petiisse, ac captum ut Dianæ Tauricæ immo-
laretur, occiso Thoante, simulacrum Deæ sustulisse.

217. Petrus cæteris apostolis præfertur, ejusque
principatus clare astruitur. *Crucis almæ signifer, dux
gentibus innumeris positus sub lege fidei, præco Dei
solers, veri dogmatis index, janitor æthereus, primus
in orbe sacerdos, Domini vices agens.*

219. Potestas regendi omnem Ecclesiam, Petro,
ejusque successoribus concessa, his verbis clare
exprimitur. Cum enim necessario agnoscendus sit
dux aliquis in terris, gentibus innumeris, scilicet
universæ Ecclesiæ positus ad fidei depositum custo-
diendum, quisnam alius hic dux esse potest, nisi
Petrus ejusque successor Romanus pontifex? Hoc
antiquitatis testimonium pro cathedra Petri et per-
petuæ Hispanorum erga sedem apostolicam Roma-
nam venerationis argumentum, denno prolatum e
tenebris, lilienti animo innumeris aliis adjungimus,
parvam scilicet guttam Oceano, sed nonnullius tam-
en pretii additamentum, neque prorsus indignum,
quod honori, meritis, incomparabili virtuti, immor-
tali nomini SS. D. N. PII VI Domini vices agentis
consecremus.

220. Post vilissima retia aquosi piscis pelagi.
Virgilius libr. iv Georg., v. 233, de Pleiade: *Aut
eadem sidus fugiens ubi piscis aquosi Tristior hibernas
cælo descendit in undas.* A Dracontio piscis aquosus
dicitur, quia extra aquas vivere nequit.

221. Tertullianus de Judic. Dom., *Præconesque
Dei (horrendum) sæpe fugastis. Noe præco justitiæ
appellatur a S. Petro Ep. ii. c. ii, vers. 5. Veri dog-
matis index elogium magis peculiare Petri est, ut
vers. 159, Sol luminis index. Vide notam ad l. i,
vers. 114.*

222. Hilarius Comment. in cap. xvi Matth.,
num. 7: *O beatus cæli janitor, cujus arbitrio claves
æterni aditus traduntur.* In hymno SS. apostolorum
Petri et Pauli ad vesp., qui Elpidi uxori Boethii
tribuitur: *Mundi magister, atque cæli janitor.* Alcu-
nus carm. 81, *Piscator quondam, cæli nunc janitor
almus.* Victorinus de Jesu Christo Deo et homine: *Petro
sublime locutus: Claves sume poli, cujus tu
janitor esto.* Strabo Carmine de S. Petro: *Janitor
æthera recludens gemina vitæ.* Editor notat mendum
esse in gemina. *Corrigam limina. Eadem ratione
claviger dicitur Petrus in hymno laudum omnium
sanctorum: Summique cæli claviger.* Apud ethnicos
cæli janitor erat Janus.

223. Inepte in ms. aliquis emendabat *Temporibus
placidis.* Probum est *Temporibus nostris*, nempe
temporibus nostræ Christianæ religionis. Hactenus
exempla credentium ex Veteri Testamento Dracon-
tius posuit, nunc ex historia ecclesiastica Petrum
princepem apostolorum miracula ex fiducia in Deum
operantem proponit. In Missali Mozarabico missa
celebratur de S. Martino, in cujus Oratione post
nomina sic legitur: *Hunc etiam virum quem cælicolis*

*ammirandum martyribus adgregatum etatis nostræ
tempora protulerunt: jubeas auxilium nostris ferre
temporibus.* Lesleus in elegantibus doctique notis,
*Hinc patet, ait, quam velustus fuerit in Hispania
cultus S. Martini, et quam vetusta sit hæc missa.* Sed
ut facile credam, vetustum esse in Hispania cultum
S. Martini, et vetu- tam missam, ita minime credo,
hanc orationem scriptam fuisse ea ætate, aut sæculo,
quo Martinus obiit. Nam *ætas nostra, tempora nostra*
opponuntur antiquioribus temporibus, quibus multo-
rum sanguine martyrum Ecclesia nobilitabatur: quo
sensu etiam post unum et alterum sæculum apposite
ea oratio conscribi et recitari potuit, qua tempora
pacis Ecclesiæ *tempora nostra* dicuntur, nisi etiam
in hac oratione *tempora nostra* de temporibus reli-
gionis Christianæ malis accipere. In Dracontio expli-
catio patet ex sequentibus verbis, *Christo regnante
tonanter*: retineri enim potest *tonanter*, cum simi-
libus adverbis alibi utatur Dracontius, ut dixi pro-
legom. num. 155. Non tamen ægre feram, si legas
tonante.

226. *Simul pro similiter novum non est.* Cicero Verr.
2, al. act. 1, c. 4: *Cujus prætura urbana ædium sacra-
rum fuit, publicorumque operum depopulatio: simul in
jure dicendo bonorum, possessionumque contra omnium
instituta addictio et condonatio.* Petrus nixus virtute
magistri ex Act. apost. c. 3 v. 12 et seqq. *Aut nos
quid intuemini, quasi nostra virtute, aut potestate fece-
rimus hunc ambulare?* etc.

228. *Paulo comitante*, non quod Romam eodem
tempore Petrus et Paulus advenerint, sed quia simul
in hac urbe commorati fuerunt, cum Petrus longo
ante Paulum venisset.

229. Primam in *magnum* antiquiores corripuerunt.
Nihilominus restituo *Magum*, quod tanquam nomen
proprium Simoni attributum libere a Dracontio, et
more suo producta prima effertur. Accedit exemplum
Sedulii in dedicatione ad Theodosium Augustum, *In-
sidias regis, Magorum præmia doctos Discipulos.* Qui
versus auctoris veteris certe sunt, sed multi negant
Sedulii esse. Quod attinet ad historiam Simonis Magi
a Dracontio descriptam, ea quidem vulgo satis nota
est et ab idoneis auctoribus olim tradita: Arnobio
libr. ii contra Gentes, Constitutionum apostolorum
scriptore, Lucifero Calaritano alisque legatis Libe-
rii pontificis ad Eusebium Vercellensem scribentibus,
Eusebio lib. ii Hist. eccles. c. 12, Epiphonio hæresi 21,
Augustino lib. de Hæres., Theodoro lib. i Hæretic.
fabul. cap. 4, Maximo Taurinensi serm. 5, olim S.
Ambrosio ascripto, Dungalio in sine Responsion., Isi-
doris, Hispanensi, et Pelusiota, Sulpicio Severo, Basi-
lio Seleuciensi, Philastro, Paciano, Petro Chrysolo-
go, innumerisque aliis Christianis, ut ethnicos præ-
teream Suetonium et Dionem, qui non quidem aperte,
sed aliquo tamen modo idem factum innunt. Non
omitam commune totius Ecclesiæ Gothicæ suffra-
gium, quæ in festo SS. apostolorum Petri et Pauli
hanc historiam commemorabat, ut legitur in Missali

230 **318** Simona mendacem sternit, spectante Ne- A
[rone. 235

Ficta Dei proles nimia est collapsa ruina.

319 Sic imitatorem sed non imitabilis ignis,
Fulmina mentium, percussam fulmine vero

Sacrilegum cecidisse serunt Salmonæa regem.
Ecce, quid alma fides exegit ab arce Tonantis,
Ut vitas, mortesque darei sermone fideli.
Mors eita, vita rodux, verbo mandante, recurrit.
Naturæ famulatus adest servire paratus.

SCRIPTURA COD. VAT.

232. Sic imitarem sea non.

233. P. culmine vero.

234. Salmonia regna.

235. Quid, vel quod.

238. N. famulatur adest.

NOTÆ.

Isidoriano post Sanctus : *Christe Fili Dei, qui nebulo-
sa magice artis in Symonis præsumptione prestigia
apostolice concertationis veritate prodita destruxisti.
Quem frustra celorum ascensum aeris mollitionibus
appetentem decepta demonum insulione jactantia altius
extulit gravius elidendum, etc.* Eidem sententiæ con-
firmandæ accedat nunc Dracontius. Verum opiniones
quædam historicæ, ut satis per se liquet, sua sidera
habent sua tempora. Doctrinæ nunc exquisitum genus
viget multi, olim stabilita, negandi, plura in dubium
revocandi. Ac mecum sæpe querere soleo quid causæ
sit cur nunc historiæ quædam tanquam aperte falsæ
rejjiciantur, quæ olim a majoribus nostris pro certis
habebantur. An novæ aliquæ rationes inventæ sunt,
quæ eos latuerint? Nullæ omnino in pier.sque hujus-
modi rebus. An acutius nos videmus? Vellem, id ita
esset, nisi eo jam impiorum quorundam hominum
audacia processisset, ut sacrosancta omnia religionis
christianæ dogmata licenter convellere conentur.
Sed, ut ad Simonem Magum redeam, ejus volatam et
casum nuper adversus criticas recentium quorum-
dam observationes Cajetanus Golt brevi sed docta
diatriba asseruit, quæ in Diario ecclesiastico Romano
anni 1787, num. 4 et 48, tota neque immerito inserta
est. Hoc eodem in argumento erudite etiam versatus
est, et Cotelierium nervose refutavit Lesleus in notis
ad Missale Mixtum, sive Isidorianum pag. 578 et seq.
Vide etiam Foggium de Itin. Rom. S. Petri, et
Philippum Laurentium Dionysium sacr. basil. Vatic.
Monum. pag. 198.

230. Sedulius lib. III, al. I. IV, vers. 115, eadem
quantitate *Simonis* nomen protulit : *Stagna petit par-
vaque sedens in Simonis alno.* Alii primam et secun-
dam corripunt, alii utramque producant. Petrus Au-
rariarius in libris Machabeorum cum Dracontio et
Sedulio facit : *Simonis ut natos perimat cum patre,
laborat.* Ex ms. Vat. id profero. In codice Dracontii
scribitur *Symona*, ut in Missali Isidoriano.

231. Simon Magus Samaritæ gentem magicis arti-
bus et præstigiis adeo illuserat, ut pro virtute Dei ha-
beretur. Act. apost. cap. VIII, vers. 10 : *Cui ausculta-
bant omnes a minimo usque ad maximum, dicentes :
Hic est virtus Dei, quæ vocatur magna. Attendebant
autem eum, propter quod multo tempore magis suis
dementasset eos.* Deinde vero sacro baptismate susce-
pto cum potestatem conferendi Spiritum sanctum pec-
cunia emere voluisset, repulsamque tulisset ab apo-
stolo Petro, multis Orientis provinciis peragratis,
Romam venit, ubi se Christum esse comminiscaba-
tur, et ad Deum, quem patrem suum jactabat, se
evolaturum palam edicebat. Exstant adhuc ex quodam
ejus libro verba apud S. Hieronymum in Matth. XXIV,
quibus de se dicebat : *Ego sum sermo Dei, ego sum
speciosus, ego paracletus, ego omnia Dei.* His de
causis a Dracontio appellatur *ficta Dei proles.* An au-
tem a Romanis pro deo unquam habitus fuerit, non-
dum liquet. Ex S. Justino multi referunt, jussu sena-
tus honori Simonis Magi statuam in insula Tiberina
erectam fuisse hac adjecta inscriptione : *SIMONI DEO
SANCTO, sive SIMONI SANCTO ET DEO.* Justinum
deceptum fuisse ex aliqua statua et inscriptione quæ
Semoni Sanco Deo Fidio posita fuerit, simile vero
non videtur : sed multi tam viri critici verissimum

id esse arbitrantur. Huic controversiæ causam po-
tissimum dedit lapis ad Tiberis ripam sæculo XVI
effossus cum hac epigraphæ, quam ex epistola Julii
Jacobouii ad Muretum anno 1571 data subjicio :

SEMONI
SANCO
DEO . FIDIO
SACRUM
SEXTVS . POMPEIVS . S. P. F.
COL. . MVSSIANVS
QVINQVENNALIS
DECVR
BIDENTALIS.
BONVM . DEDIT.

Repertus fuerat lapis paulo ante quam Jacobonus
litteras ad Muretum daret. Hanc inscriptionem non
Simonis Mago, sed Semoni Sanco, seu Sango deo Sa-
bino positam fuisse, nunc omnes consentiunt ; sed
tum cum effossus est lapis, multi serus sentiebant.
« Vix meheri vespere (inquit Jacobonus) a quorum-
dam hominum conventu honeste dissolvi, quibus ob-
firmato animo asseverantibus, lapidem nuper ad Ti-
beris ripam effossum, Semoni Sanco Deo Fidio
inscriptum, Simonem illum Magum designare, cum
omnino ipse adversarer, ludibrio omnibus ac despe-
ctui esse cœpi. Cumque de quodam Fidio Sango vel
Sanco legisse me aliquando affirmarem, Semoneque
terrenos deos antiquitus fuisse appellatos, tum magis
a quibusdam irridebar, qui Sancum Sabina lingua
Magum Semonemque, quam Simonem Hebraice dici
malebant. » Sententiam Jacobonii multis confirmavit
Muretus. Revera præter scriptores veteres, apud
quos mentio Semonis Sanci sæpe occurrit, nonnulli
sunt lapides eidem inscripti apud Gruterum et alios ;
sed nonnuquam legitur *Sanco pro Sango*, et *Semo-
patri aut Semipatri pro Semoni.* Nihilominus statuam
quam Simonis Mago dedicatam se vidisse Romæ testat-
ur Justinus, nunquam existitisse affirmare non au-
sim. Justinus auctoritatem tuentur Calmeus in dissert.
de Simone Mago, Fogginus de Roman. S. Petri Itin.,
Travasa, Grotius, Mazochius, alii.

232. Contrahit narrationem Virgilio I. VI, vers.
585 : *Vidi et crudeles dantem Salmonæa penas, Dum
flammas Jovis, et sonitus imitatur Olympi. Quatuor hic
insectus equis, et lampada quassans Per Graium popu-
los, mediæque per Elidis urbem Ibat ovans, dicuntque
sibi posebat honorem. Demens, qui nimbos, et non imi-
tabile fulmen Ære, et cornipedum cursu simularet equo-
rum. At pater omnipotens densa inter nubila telum Con-
torsit (non ille faces, nec summa tardis Lumina) præci-
pitentque immam turbine adegit.* Vide Claudianum in
lin. I. II contra Rufinum.

230. *Vitas* ex versu 223 et seq., et libr. II, vers.
756 et seq., ubi Tabithæ e mortuis resurrectio de-
scribitur. *Mortes* Simonis Magi, Ananias et Saphira
Act. apost. cap. V.

238. *Lego Naturæ famulatus.* Cicero I. III Offic.,
cap. 33, *Quam miser virtutis famulatus servientis volu-
ptati! Famulatus et paratus sibi consonant, ut in ver-
sibus Leoninis, quod in multis versibus optimorum
poetarum casu aliquando factum occurrit. Figuræ
vero ponitur. Naturæ famulatus pro natura famulans
Posset etiam legi servire parata.*

- 320** Obsequitur, Dominique vires cognoscit A
[agentem.]
- 210 Exigit hoc simplex spes, vox pia, vota fidelis.
Omnia nam constat precibus cito posse mereri,
Vivere quos libuit sub tali tramite vitæ.
Quod si cuncta velim miracula currere solers,
Non mihi sufficient mortalibus tempora vitæ,
- 245 Multa licet mancant hæc carmina nostra profanus,
Sed ne forte legat hæc carmina nostra profanus,
Quem lateat lex sancta Dei, nec credulus ex-
[stet,
Impendat quid pura fides, præsumptio simplex ;
- Nec tamen æternum modico pro tempore querat,
250 **321** Et neget, Abraham tantum fecisse bea-
[tum,
Vel quoscunque docet sancta Scriptura fideles :
Historias currant Danaum, gentisque Quirinæ.
Qua pro laude sua, vel qua pro regno alieno,
Mentibus infectis animosæ cladis amore,
255 Ausi omnes scelerare manus de morte suo-
[rum,
Aut corte de strage sua. Menecea Creontis
322 Statius ostendit, qui fuso sponte cruore,
Ut pater orbatus furiarum regna teneret,

SCRIPTURA COD. VAT.

240. Hoc semper spes sors pia.

241. Prius in codice, Vivere quos, postea Omnia nam.

245. Qui si cuncta.

245. M. sub quo vis milite longo : prius erat longe.

249. Dubium præ an pro ; obscurum etiam querat.

255. Quid pro l. s. v. quid.

255. Aut si omnes.

257. Ambigue quia pro qui.

NOTÆ.

240. Sic ex conjectura, *Simpliciter spes*, ut vers. 248, *Præsumptio simplex*. Vide notam ad vers. 625 libr. II. Non deerit tamen, cui magis arrideat scriptura codicis *Exigit hoc semper spes*. Pro *vota fidelis* recte aliquis conjecit *vita fide is*, hoc est ad Christianam fidem exacta. Non male. *Sors pia* sustineri posset ex nota ad vers. 212. Pro *vota fidelis* non male esset *sermo fidelis*, ut vers. 236. *Susplicabar bucca fidelis*. Martialis l. I, epigr. 42. *Bucca loquax* dixit : et undenam Itali Hispanicæ *bo ca*, et *boca* dicunt ea, nisi a *bucca*? *Exigit* est perficit, ut vers. 211, *Exegit virtutis opus*. Horatius l. III, od. ult., v. 1, *Exegi monumentum ære perennius*. Quamquam hoc versu *exigit* potius ponitur pro obtinet reposcendo et exigendo, ut vers. 235, *Ecce, quid alma fides exegit ab arce Tarentis*.

241. Vide notam ad vers. 720 l. II.

242. Libr. I, vers. 12, *Pro certo tramite vitæ*. Translatio horum versuum visa fuit necessaria : nisi legas *vota fidelis*. *Vivere quem libuit sub tali tramite vitæ*. *Omnia nam constat precibus cito posse mereri* : passive *morari*.

243. *Currere* pro *percurrere*, ut vers. 252, *Historias currant Danaum*. Dixi de hoc usu verbi *curro* ad Prudent. hymn. 42 Perist., vers. 52, *Currere stadium, mare curritur* apud antiquiores invenitur.

247. *Nec credulus existet, nec credat*. *Existet* pro *sit*. Vide notam ad v. 734 l. II.

248. *Impendat, conferat*, ut libr. I, vers. 744 et vers. 530 huius libri, *Exhibet, impendit, præbet*. Hoc autem loco pro *insumat, ponat, labores poterit accipi* : sed prima significatio confirmatur ex Eleg. vers. 165 et 191. *Præsumptio simplex* quid sit, explicui ad vers. 625 l. II.

249. *Nec tamen querat profanus* : vel corrige Et tamen, nempe pura fides æternum modico pro tempore querat. *Modico pro exiguo*, ut alibi dictum. Ep. II ad Cor., c. IV, vers. 17 : *Id enim, quod in presenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis*.

250. *Tantum fecisse*. Cicero Verr. IV, al. lib. II, cap. 54 : *Ne miremini qua ratione hic tantum apud istum libertus potuerit*.

252. *Quirinus* nomen Romuli non ignotum. Illud dubium an pro Romano adjective dici possit : nam in Horatio quidem, Propertio et Ovidio adjective invenitur, sed mutant nonnulli, et legunt *Quirini* in genitivo. Hic Dracontii locus confirmat, adjective poni posse *Quirinus*. Si repagnes, eadem facilitate qua in aliis hic quoque emendabis *gentisque Quirini*. Conjectura non mala est *currat*, scilicet profanus

Sed defendi potest *currant*, quasi ex uno ad omnes profanos oratio convertatur.

253. Secundum quid obscurum est in nexu litterarum. Putabam *Quid pro laude sua, vel quid pro regno alieno Mentibus infectis animosæ cladis amore*. Nempe *quid fecerunt*? Aut ita, ut periculus continuaretur usque ad *ausi*? cum interrogatione, cui responderent sequentia *Omnes scelerare, etc.*, videlicet *Quid ausi*? aut *Quid ausi omnes*? *Scelerare manus, etc.* Præfero scripturam quam citidi ex conjectura. *Qua, qua geminatum significat partim, partim, vel cum, tum*. Infinita sunt exempla. Plautus Trin. IV, 3, 35 : *Leges mori serviunt, mores autem rapere properant qua sacrum, qua publicum*. Livius lib. II, cap. 35. *Usique sunt qua suis quisque, qua totius ordinis viribus*. Legerem etiam libenter *Qui pro laude sua, vel qui pro regno alieno*, scilicet alii pro laude sua, alii pro regno alieno. Nam idiotismus linguæ Italicæ et Hispanicæ similis est *Chi, chi, Quien, y quien, Alius, alius*; qui idiotismus ex phrasi Latina ortus videtur *Qui, et qui*, quæ sequiori ævo invaluerit. Dracontium vero scripsisse *qui, vel qui*, inde etiam suadet quod Virgilium lib. VI imitatur, ubi crimina damnatorum recensens ait vers. 621 : *Vendidit hic auro patriam.... hic thalamum invasti natae*, et postea subjungit, *Ausi omnes immane nefas*, ut Dracontius vers. 255, *Ausi omnes scelerare manus, etc.*

254. *Mentibus infectis amore, corruptis, et quasi veneno inibitibus*.

255. *Suorum sine alio nomine* Cicero ad Attic. lib. XIV, epist. 12, *Octavius, quem quidem sui Casarem salutabant, Philippus non*. Dracontius suos consanguineos maxime intelligit, ut ex allatis exemplis colligitur. Infra vers. 327, *Orbatrixque suorum*. Hæc significatione Livius lib. I, cap. 58 : *Lucretiam sedentem mæstam in cubiculo inveniant : adventu suorum lacrymæ abortæ*.

256. Certe videtur poni pro *etiam, imo*, ut ex vers. 262 colligitur. Statius, alique scribunt *Menecea* prima correpta, secunda producta, tertia et quarta corruptis lib. X, vers. 614, *Sentitque Menecea posci*. Dracontius licentia in his nominibus propriis sibi familiariter utitur. *Meneceus*, Creontis Thebesiorum regis filius, cum oraculum editum fuisset, *Cadat generis quicumque novissimus existat Viperei : datur hoc tantum victoria pacto, se gladio percussit, et de muris urbis præcipitem dedit*. Rom narrat Statius lib. X.

258. Creon ad Meneceum : *Ne perge meos orbare penates*. Statius loc. cit. *Furiarum regna*, quia Creon frater Jocastæ erat, soror Œdipi, et huius regni hæres fuit, ut paulo post narratur.

- Tholanos proprio perfudit sanguine muros. A
 260 Si consanguineos scelus est jugulare propin-
 [quos,
 Est furiale nefas in se convertere ferrum.
 Hoc facinus nec nomen habet, sed nemo pro-
 [fecto
 Miretur hominum tam sæva piacula gentis.
 Non aliter potuit sceptrum transire profanum
 265 Ad successores, quod gesserat OEdipus ua-
 [quam.
 Jam ferus ipse Creon Iocastæ proximus hæres,
 323 Et germanus erat: quasi lex est ipsius
 [aulæ
 Criminibus, lacrymisque ducum sua regna di-
 [care.
- Codrus Apollineæ tripodis responsa requi-
 [rit:
 270 Accipit infelix, alieni causa triumphi;
 Vestibus indutus famuli petit arma tyranni,
 Nam cui bella negant, fecerunt jurgia mortem:
 In dubiis mors est inopem simulare tyranno.
 Ausa Leonidæ, nocturnaque bella legantur.
 275 324 Castra inimica petens invasit nocte si-
 [lenti,
 Et fuit una cohors tantum munita tenebris.
 Nox erat umbo viris, manus hæc confusa pe-
 [riclis,
 Spe mortis præsumpta suæ; qui luce repulsa
 Millenos petere viros spernendo salutem.
 280 Invadunt populos, obscura strage cruentant,

SCRIPTURA COD. VAT.

259. S. mures.
 260. Vulgare pro jugulare.
 261. Et f. nefas visæ c. f.
 265. Gesserat hidipna u.
 268. Ambiguum dicari, an dicare sit scriptum.
- B 269. Responsa rescivit.
 271. Famuli post arma.
 272. Fecerunt viri mortem.
 278. Dubium qui, an quæ, an aliud sit legendum.

NOTÆ.

259. Staius loc. cit. *Sanguine tunc spargit turres, et mœnia lustrat.*
 262. Lib. II, vers. 558, de Juda: *Sed memor infandæ tamen et sine nomine culpæ.* Martialis furorem crimen hoc vocavit lib. II, epigr. 80, *Hostem cum fugeret, se Fannius ipse peremit. Hic, rogo, non furor est, ne moriari, mori? Seneca epist. 58, Sic mori, vincti est.* Constantiam non nemo desiderat in Seneca, quod nihilominus Catonem, qui seipsum occiderit, ne in manus Cesaris deveniret, laudaverit. Sed fortasse Seneca in diversa causa se occidendi discrimen aliquod reponeret. A Dracontio gravitas criminis denotatur, quod nomine caret, quasi infandum, et quia raro committitur. At nostra ætate hoc facinus et *suicidium* nomen habet, et frequentissimum est; nec defuerunt impii, et amentes homines, qui tam immane nefas laudibus fuerint prosecuti.
 265. *Sæva piacula*, ut lib. I, vers. 539; lib. II, vers. 401. *Hominum* magis referendum est ad nemo quam ad *gentis*. Nemo hominum tam sæva piacula ejus gentis miretur.
 265. OEdipus, filius Laii Thebanorum regis, et Jocastæ. Ignarus patrem interfecit, et matrem in matrimonium duxit; inde oculos sibi eruit, exsulque voluntarius Athenas concessit.
 266. *Iocastæ* quadrisyllabum est. Hæc propter nefas, et quia Eteocles et Polynices, ejus ex OEdipo filii, mutuis se vulneribus confecerant, manus sibi intulit. Creon regnum, post Laii obitum a se occupatum, OEdipo, quod Sphingis ænigma solverat, simulque Jocastam in matrimonium tradiderat. Occisa Jocasta, tanquam hujus hæres successit Creon. Conferendus est cum aliis Hyginus fab. 66 et 67, nam implicata est apud veteres scriptores tota hæc narratio sive fabula.
 269. Pro *rescivit* lego *requirit*, seu *petivit*. Horatius lib. III, od. 49, vers. 2: *Codrus, pro patria non timidus mori.* Justinus lib. II, cap. 6: *Atheniensium eo tempore rex Codrus erat, qui et responso Dei et præceptis hostium cognitis, permutato regis habitu pannosus, sarmenta collo gerens, castra hostium ingreditur. Ibi in turba obsistentium a milite, quem saepe astu vulneraverat, interficitur. Cognito regis corpore, Dorienenses sine prælio discedunt.* Adde Valer. Maximum, lib. V, cap. 6 Alii Thraces, alii Laconas pro Dorienensibus scribunt.
 270. Poterit etiam interpungi *Accipit: infelix, alieni causa triumphi*. Nominativus appositus est cau-
 sa. Vide vers. 507 similem nominativum.
 272. Forte *Et cui*, vel *Tum cui*. In *viria* lego *jurgii* ex Virgilio eclog. 5, vers. 41, *Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri*. Sic enim plerique Virgilium exponunt de rege Atheniensium: quoniam fortasse nomen pastoris *Codrus* apud eum est.
 273. Forte *Indubia mors est*, aut *Indubie mors est*. Sententia est inopiam simulatam mortem attulisse, nisi malis explicare, inopiam regibus pro morte esse, vel mortem afferre.
 274. Prælium Leonidæ ad Thermopylas contra Xerxis exercitum ab aliis alio modo narratur. Dracontius Diodorum Siculum lib. XI Histor. secutus duces videtur qui refert universos Lacedæmonios, qui duce Leonida ad Thermopylas pugnaverunt et occubuerunt, numerum quingentorum non superasse. Tum addit: *Hi imperio obsequentes conferto sub noctem agmine in castra Persarum irrumpunt. Barbari, quibus improvisum hoc et repentinum, magno cum tumultu ac sine ordine e tabernaculis concurrunt, et quia copias Trachinio adjunctas petiisse, omnesque Græcorum exercitus sibi incumbere opinantur, consternati trepidant. Magna igitur a Leonidanis Persarum strages edita, majorque ab ipsis inter sese Persis, dum hostem ab amico non dignoscunt. Nam quia nulla per noctem veri cognitio, et paror totis iralescebat castris, non mirum, sedam tunc hostium cædem fuisse commissam. Mutuis enim cædibus grassantur, nec illarum conditio certi quid explorari sinit: propterea quod nec ducis imperium, nec tessæe inquisitio, nec certus animorum status esset.* Herodotus die prælium commissum tradit. Justinus lib. II narrat prælium a principio noctis in majorem diei partem tractum.
 278. Justinus loc. cit. *Ut qui sciant se pugnare non spe victoria, sed in mortis ultionem. Præsumpta pro præsumens*, ut vers. 728 lib. II. Verba hæc qui luce repulsa vix ullum idoneum sensum habere possunt, nisi intelligamus, Spartanos post solis occasum prælium aggressos. Eodem modo legi poterit *quæ* (cohors), *luce repulsa*, etc.
 279. *Millenos* indefinite positum pro multis millibus virorum.
 280. *Populos*, quia ex innumerabilibus gentibus Xerxis exercitus constabat. Justinus refert, Xerxem septingenta millia de regno armasse et trecenta millia de auxiliis. Diodorus lib. XI refert hunc titulum Lacedæmonii qui ad Thermopylas occubuerunt in scriptum; *Myriades quondam repulere hic morte du*

Dum nescit quem quisque ferit, cui quisque A
 [repugnat,
 Obruncat socium, carum prosternit amicum,
 Amputat ignarus fratrem, jugulatque propin-
 [quum.
 Dum pater obscura defensus nocte putatur,
 285 Sic ibi proenbuit nati pietate pre-emptus.
 Viveret, et vitam longo produceret aëvo,
 Ni sobolem genitor nimie pietatis haberet :
 325 Fœdere namque reus punitur crimine
 [sancto.

281. Dum nescit quæcumque ferit quicumque repu-
 gnat : obscure quicumque.
 285. Fratrem jugulatque p.
 281. O. defensi n. p.
 285. Sic ubi proenbuit.

SCRIPTURA COD. VAT.

Nec reor, esse nefas Persis occidere patres,
 290 Quos sua jura probant thalamis asciscere ma-
 [tres.
 Ara Philenorum Libycas possedit arenas.
 326 Portio telluris fratrum concessa furori,
 Solis adusta rotis, nigrls infecta venenis,
 Ignibus æthereis, gelidis obsessa cerastis,
 295 Inter serpentum glacie-, atque aeris æstus
 Ignorat mutare vices per tempora telus,
 Puniceum retinens ingenti sole ruborem.

287. Hi sobolem, in nexu litterarum haberet.
 288. Fœdera : nam rerum punitur crimine sancto.
 292. Portio telluris concessa . . . desiderantur ex-
 B tremata verba.

NOTÆ.

centas Mille quater Pelopis de regione viri. Omnes
 denum eodem loco post immensam illam Persarum
 stragem cecidisse, in alio elogio sepulchrali apud
 eundem Diodorum innuitur lib. cit. *Dic, hospes,
 Spartæ, quod nostra hic ossa quiescunt, Dum patriæ
 leges fortiter exsequimur.*

281. Ex Diodori verbis ad vers. 274 ascriptis fa-
 cile hæc intelliguntur.

281. Non invenio apud hujus belli historicos pec-
 culare aliquod factum, quo pater a filio extinctus
 dicatur. Dracontius, ut opinor, ex verisimili narrat
 in ea rerum perturbatione, qualem Diodori verbis ad
 vers. 274 descripsimus, patrem aliquem a filio for-
 tititer et pie, quippe pro patriâ, pugnante, impruden-
 ter occisum; sed obscura mihi adhuc est hæc narra-
 tio, præsertim cum corruptus sit versus 288.

286. Similia verba lib. II, vers. 759.

287. Supra vers. 99 de Abraham filium immola-
 turo : *Aptarique neci nimia pietate cruentus.*

288. Quid Dracontii manu scriptum fuerit non as-
 sequor : et tamen scribo *Fœdere namque reus*, scilicet
 pater, qui in eadem causa erat in qua filius, adeo-
 que fœdere hoc reus, ut filius est parricidio reus,
punitur crimine sancto, nempe crimine quod cum ni-
 mia pietate erat conjunctum. Vide I. II vers. 469,
Facinus quos inquinat, urget. Prudentius in Hamarti-
 genia de vipera quæ a catulis, intra uterum perrun-
 pentibus latera, occiditur, ait vers. 597, *Æstuat in-
 ternò pietatis crimine mater*, quia pietas est, quod fe-
 tus patrem, in coitu a matre pre-emptum, ulciscitur,
 crimen vero, quod matrem occidit. Eodem sensu
 Dracontius, *Punitur crimine sancto*.

289. Ex historia Persarum id petitum. Herodotus
 libr. I, cap. 137 : *Suum autem patrem, aut matrem
 aiunt neminem unquam occidisse : verum quotquot ho-
 rum forte acciderunt, omni necessitate excussa, hos
 tandem deprehensos tradunt aut subditios, aut spu-
 rios. Quippe verisimile nequaquam videri aiunt, ut is
 qui verus parens sit a proprio filio interimatur*. Vide
 Barnabam Brissonium libr. II de Regno Persarum,
 pag. 497, qui accurate de his agit.

290. Brissonius loc. cit., pag. 213, probat jus
 fuisse apud Persas matres in matrimonium sibi asciscere
 ex Philone in libr. de Special. Leg., Tertuliano Apologet.,
 Minucio, Catullo, Diogene Laertio, Strabone. Pura
 addunt Woverus et Elmenhorstius ad Minucium : *Jus est
 apud Persas misceri cum matribus*. Incestas hujusmodi
 nuptias Alexandrum, Dario victo, inhibuisse, auctor
 est Plutarchus in libr. de ejus Fortuna. Sed Theodoretus,
 Contra Græcos orat. 9 de legeb., affirmat connubia
 matrum, sororum, filiarum, quæ apud Persas ex
 Zaradæ instituto permissæ erant, auctore religione
 Christiana, aboita fuisse. Persicæ, inquit, nationes,
 quæ jam pridem Zaradæ legibus utebantur, ma-
 rum, sororum,

filiarum connubiis susque deque commixtæ, remque
 justissimam arbitantes id quod erat facinus injustis-
 simum, audita piscatorum lege, atque accepta, Za-
 radæ leges ut iniquitatem maximam conculcarunt,
 evangelicamque temperantiam protinus amplexæ
 sunt. Fortasse Alexander inhibuit ejusmodi ince-
 sta matrimonia, et post Alexandrum Persæ vere-
 rem morem renovarunt. Eusebius libr. VI, c. 8, Praepar.
 evang., addit eos, etiamsi a Perside exierint, hæc
 consuetudinem incestorum connubiis retinere.

291. Alii *Phyleni* scribunt, alii *Phileni*; alii, ut in
 codice Vat., *Phileni*. Historia multorum litteris con-
 signata est. Valerius Maximus libr. V, cap. 6 : *Cum
 inter Carthaginem et Cyrenas de margine agri pertinaci-
 ssima contentio esset, ad ultimum placuit utrinque,
 eodem tempore juvenes mitti, et locum in quem ii cou-
 venissent, finem amobus haberi populis. Verum hoc
 pactum Carthaginiensium duo fratres nomine Phyleni
 perfilia præcurrere, citra constitutam horam maturato
 gressu in longius promotis terminis. Quod cum intel-
 lissent Cyrenensium juvenes, diu de fallacia eorum
 questi, postremo acerbitate conditionis injuriam discu-
 tere conati sunt. Dixerunt namque, sic enim finem ra-
 tum fore, si Phileni vivos se tibi obrui passi essent; sed
 consilio eventus non respondit : illi enim, nulla inter-
 posita mora, corpora sua his terra operienda tradide-
 runt. Hæc fere eadem Sallustius de Bello Jugurth.,
 qui addit : *Carthaginienses in eo loco Philenis fratribus
 aras consecravere*. Nomen loco hæsit *Aræ Phileno-
 rum* : de quo videndus Mela libr. I, cap. 3, de Africa
 Minori. Intelligitur ergo quid velit Dracontius. Phi-
 leni fratres, eo facto quo aras de suo nomine dictas
 promeruerunt, Libycas arenas Carthaginiensibus pos-
 sidendas consecuti sunt.*

293. Sallustius loc. cit., *Ager in medio arenosus
 erat, una specie : neque fumen, neque mons erat qui
 fines eorum discerneret*. Pro hoc agro pugnatum est.

294. Opponit ignes æthereos gelidis cerastis : quod
 repetit vers. seq. Isidorus I. XII Orig., cap. 4 : *Omne
 autem venenum frigidum est, et ideo anima quæ ignea
 est, fugit venenum frigidum*. Hinc *frigidus anguis,
 gelidum venenum*, et similia. Lucanus libr. IX, v. 716,
 de aspide : *Ipsa caloris egens gelidum non transit in
 orbem*; et v. 864, de serpentibus in genere : *Calido-
 que vapore Alliciunt gelidas nocturno frigore pestes*.

296. Lucanus libr. IX de Libya, v. 435. *Temperies
 vitæ abest . . . et immotis annum non sentit arenis*.
 Inter humanæ vitæ commoda ponitur *mutare vice*.
 Alcimus initio l. I, *Temporibus sortita vices*. Auctor
 carminis de Laudibus Domini sub Constantino : *Et
 vice jucunda mortalibus adlere fructum*. Confer eleg.
 vers. 247, *Alternant elementa vices, et tempora mutant*.
 Libr. II, vers. 54, alia significatione dictum, *Ac mu-
 tent elementa vices, nempe invertant*.

297. Fortasse alludit ad nomen *Punicus, Phani-*

- Illis securi spatiantur ubique chelydri,
Defendit quos flamma nocens, quos terra per-
- 300 **327** Tot desertorum, quorum sub jure tenen-
- Quid facerent fratres, si florea rura petissent,
Si tellus fecunda foret nimis ubere glebæ?
Aut si vipereis non esset noxia tellus
Flatibus, et nullas mandarent sibila mortes?
- 305 Nonne pererrantes issent, qua flammeus axis,
Extendit qua zona polos rubicunda colore,
Aut hiemis glacies æterno frigore tristis
- 328** Sæpè anhælantis torpet ignara vapo-
- Illæ plaga germanos nunquam prohiberet eun-
- 310 Limite sedposito niveas mensura pruinas
Finderet, et Scythicas retineret tracta palu-
- Quæ Romanus amor patres implere coegit,
Dicere, si valeam, verò sermone probabo.
Optima nam vindex exempla, ac pessima Bru-
- 315 Horror amorque novus, civis pius, impius au-
- Jure pater patriæ, nativus et regibus hostis,
Atque pudicitia læsæ castissimus ultor

SCRIPTURA COD. VAT.

298. Scribitur *celidri*.
299. *Nocens quos nulla potestas.*
300. *Et sibi sertorum quorum.*
304. *Si florea jura p.*
302. *Foret minus ubere.*
305. *Nonne per exinos i*

- B 308. *A. torpens i.*
311. *Et squaticus r. tacta p.*
312. *Obscure patres.*
314. *Bruchus pro Brutus.*
315. *Honor amorque novus cujus pius impius auctor.*
317. *Castissimus auctor.*

NOTÆ.

cens, et *Phœnicus*: nam *Punicus* pro *Punico* seu rubicundo reperitur, et *Phœnicus* color non procul abest a *punico*. Nomina vero sunt Carthaginensium *Phœnicæ*, *Pœni*, *Punici*: *INGENTI SOLE*, ut *Lucanus* l. ix, vers. 432, *Sub nimio projecta die, vicina perusti Ætheris exurit messes*. Alii, *sub nimio porrecta die*.

299. Ita emendavi ex conjectura. Posset etiam *nocens*, et *aræna perusta*. *Lucanus* l. ix, vers. 757, *Famam dipsas habet terris adjuncta perustis*; et infra vers. 863, *Tu quisquis Superum commercia nostra perennis, hinc torrente plaga, dubiis hinc syrtibus orbem Abrumpens, medio posuisti limite mortes, Per secreta tui bellum civile recessus Vadit, et arcanti miles tibi concivis orbis Claustra petit mundi*. Ex quo alia conjectura oritur *nocens, terræque recessus, Et desertoræna*.

300. *Sub jure tenerent* dixit *Dracontius* l. i, vers. 572.

301. Simile illud *Lucani* libr. i, v. 96, *Nec pretium tanti tellus, pontusque furoris Tunc erat: exiguum dominas commisit asylum*. *Virgilius* l. iv *Æn.*, vers. 511, *Quid, si non arva aliena, domosque ignotas peteres?*

302. *Lego nimis pro minus*: nam hæc in mss. sæpe confunduntur. *Lucanus* vers. 860 libr. ix: *Impationeque solum cereris, cultore negato, Damnaasti*.

304. *Lucanus* loc. cit., vers. 756, *Sibilaque effundens cunctas terrentia pestes, Ante venena nocens, scilicet basiliscus*. *Dracontius* serpentes quaslibet intelligit. Libr. i, vers. 289, de serpente: *Atra venena nocens missura e flatibus oris, Et subito sparsura gravis per sibila mortes*. Notanda etiam est phrasi: *mandarent sibila mortes*, cujus simile exstat exemplum in *Juvenali* sat. 10, vers. 52: *Cum fortunæ ipse minaci Mandaret laqueum, et Mandare suspendium alicui* in *Apuleio* libr. ix *Metam.*, vers. fin.

305. Hoc etiam loco scriptura misere depravata multis conjecturis ansam præbet. Sententia est *Philonos*, si de uberiori terra obtinenda dissensio orta fuisset, libenter peragratos fuisse mundi partes quaslibet, sive quæ sub zona torrida solis æstum patiuntur, sive quæ perpetua glacie rigent sub utroque polo. Legat aliquis *Nonne per Exinos issent*: sed quo sensu id explicabitur? Melius videretur *Nonne per extrema ivissent*, vel *Nonne peregrini ivissent*. Legero malo *pererrantes*, quia id clarius est, quamvis a scriptura cod. remotius. *Qua flammeus axis zonam torridam innuit*, ut vers. 160 de sole, *Qua nescit lustrare polos, qua flammeus urit*.

306. Distinctius explicatur zona torrida. Suspiciatur aliquis *Ostendit qua zona polos*, in sphaera scilicet recta. Sed *Dracontius* fortasse respicit *Virgilium* l. vii, vers. 226: *Et si quem extenta plagarum Quatuor in medio dirimit plaga solis iniqui*. Plaga solis iniqui extenta in medio quatuor plagarum est zona torrida. *Extentæ* vero in *Virgilio* est extenta, et in *Dracontio* *extendit zona polos* idem sonat ac *zona extenta* est cælo. Poterit autem legi, *Extendit ubi zona polos*.

307. Pulchre explicatur perpetuum frigus quo sub polis tellus vel unda premitur. *Ovidius* ii, ex *Ponto*, epist. 7, vers. 65: *Tristior ista Terra sub ambobus non jacet ulla polis*.

308. *Anhelantis vaporis* phrasi *Dracontio* familiari, ut dixi prolegom. num. 137.

309. Quid facerent fratres, ait *Dracontius*, si florea rura petissent? Issent etiam ad plagam, quæ septentrioni subjecta jacet, si opus esset. At, inquit, hæc plaga liberam ipsis cursum relinqueret, ut sine rivali a pruina septentrionis mensura regni acquirendi ad Scythicas usque paludes protraheretur. Adeo regio tristis est, et nulli invidenda!

310. *Virgilius* libr. xii, vers. 893, *Limes agro positus. Item ut discerneret arvis*.

311. Legi posset *tracta*, sed melius est *tracta pro protracta*, ut *tractum bellum, tracta convivia*. *Mæotis* palus sinus est maris supra Pontum Euxinum, cui *Mæotæ*, *Scythiæ* Europææ populi, nomen fecerunt. *Columella* l. viii, cap. 8, *Scythica stagna Mæotidis eluant*. *RETINERET*, occuparet. *Lucretius* l. iv, v. 413, *Terrarum millia multa, Quæ varis retinent gentes, et sæcla ferarum*.

313. Duplex interpungendi ratio occurrit, *Dicere si valeam, verò sermone probabo*, ostendam, etc., vel *Dicere, si valeam, verò sermone probabo, experiar dicere, si possim*.

314. *Exempla pro exemplum*, ut *Sedulius* l. v, vers. 22, *Et grata suis exempla relinquens: quam loquendi rationem illustravit Wopkensius ad Minucii verba: Cogitanti imperia terrena, quibus exempla atque de cælo*.

315. Forte *Terror, amorque novus, civis pius, impius altor*. *Brutus* exemplum fuit horrores seu terrores in filios, et amoris erga patriam. Libr. i, v. 552, ex ms. Vat. restitui *altor* pro *auctor*, quod in editis legebatur. Hoc etiam loco melius videtur *altor*, sed retineri potest *auctor*, nempe *auctor filiorum vitæ et mortis*, ut vers. 329.

- fust regale nefas, quod castæ gessit adulter, **A**
329 Invasor thalami genialis, prælo pudoris.
320 Quod scelus admisit, postquam fera regna tyranni
 Expulit, et gemino perstrinxit consule Romam,
 Annua festivis disponens fascibus acta?
330 Regia bella gerens, naturæ bella peregit,
 Membra cruore suo perfudit ab hoste reversus
325 Consul, et in sobolis vertit pia colla securca
 Hostibus aptatas, funesta fraude profanas,

SCRIPTURA COD. VAT.

318. Scribitur caste pro castæ.
 319. Jam maritalis genialis prædo pudoris.
 320. S. amisit, p.
 325. Consul et sobolis.

331. Patriæ, et qui in nexu litterarum.
 333. Pro quibus arma tulit hostes qui pignore probent:
 magis probent videtur quam probet.
 334. Qui natum perculit.

NOTÆ.

- 318.** Suspicio quod castæ ingressit, ut vers. 374, *Ingressit pietas inimica dolorem. Injuriam regiam, scelus regium* vocat Livius libr. 1. Post nefas quod gessit Tarquinius, filius Tarquini Superbi, regis Romanorum, adulter castæ, scilicet Lucretiæ. Tacitus l. III Annal., cap. 24, *Adulterosque carum (filie ac neptis) puniit.* Potest etiam intelligi quod castæ gessit adulter, hoc est castæ Lucretiæ ingressit. *Dux Romana pudicitia* Lucretia vocatur a Valerio Maximo l. vi, c. 1.
- 319.** In *Jam maritalis genialis* lego *Invasor thalami genialis.* Infra vers. 484, *Invasit thalamos*, et de eodem violento stupro vers. 506, *Post maculam thalami.* Virgilius l. vi, vers. 623, *Hic thalamum invasit natæ.* Invasor verbum est Aurelii Victoris, Constantiani imperatoris, et æqualium. *Thalamus genialis*, qui in nuptiis in honorem Genii sternitur. Cicero pro Cluentio cap. 5 : *Lectum illum geniale; quem biennio ante filia suæ nubenti straverat, in eadem domo sibi ornari, et sterni, expulsa atque exturbata filia jubet.* Vide comment. ad vers. 256 libr. 1 Prudentii contra Symmach., *Jam gravidæ sulcerum geniale paratur.* Arnobius absolute libr. iv dixit, *Genialibus alienis insultare;* ubi alii legunt *genialibus alienis.* Paulo ante Arnobius dixerat *genialis lectuli expugnationem.* In Dracontio expende num melius sit *Jure maritali genialis prædo pudoris*, hoc est quasi jure maritali, vel *Atque maritalis genialis prædo pudoris*, hoc est genialis prædo pudoris maritalis, vel *jam matronalis genialis prædo pudoris.* Ovidius de eadem Lucretia libr. II Fast., vers. 828, *Et matronales erubere genæ.* Macrobius in re alia l. v, cap. 17 : *Regina non solum de penetralibus reverentiæ matronalis educitur, sed et per urbem mediam cogitur facere discursus.*
- 320.** Orosius l. II, cap. 5 : *Anno post Urbem conditam 244, Brutus, primus apud Romanos consul, primum conditorem et gemque Romæ non solum exarguere parvicio, sed et vincere studuit : quippe duos filios suos adolescentes, totidemque uxoris suæ fratres Vitellios juvenes, revocandorum in Urbem regum placito insimulatos, in concionem protraxit, virgis cecidit, securique percussit.* Sarisberiensis l. v, cap. 11 de Nugis curialium, rationes affert quibus Brutus a scelere possit excusari, sed concludit : *Brutum deliquisse consentiam facile, eo quod excesserit medicina modum.*
- 321.** Perstrinxit, valde strinxit, quia, ut refert Livius l. II cap. 1, *jurjurando adegit, neminem Romæ passuros regnare.* Eodem pertinet quod ibidem ait Livius : *Liberatis autem originem inde magis, quia annum imperium consulare factum est, quam quod deminutum quidquam sit ex reg a po estate, numeres.*
- 322.** Fascibus virgarum, quibus alligata erat securis, usi etiam erant Romæ reges. Idem honos ad consules transit, et ad alios magistratus, sed præcipue ad consules, ita ut pro ipso consulari auge factæ possantur, atque hoc sensu festivi dici possunt. Acta
- 323.** *Naturæ bella*, quia filios contra naturam impulsit et jus occidit.
- 324.** *Ab hoste reversus*, intelligo postquam Tarquinius expulerat : nam Livius, ante bellum quod a Tarquinio imminet, conjurationem filiorum Bruti aliorumque nobilium adolescentium pro Tarquinio rege confatam refert.
- 326.** *Fraus legis* apud Jurisconsultos est cum sit, quod lex fieri noluit, sed non vetuit. Hoc autem loco melius *fraus* accipitur pro damno, ut apud Horatium carm. Sec., vel pro scelere. Cicero pro Rabirio cap. 9 : *Nam si C. Rabirius fraudem capitalem admisit, etc.* Sic alibi *impium et inexpiabilem fraudem* dixit.
- 327.** *Orbatrices*, ut Ovidius l. XII Metam., vers. 500 : *Exitum Trojæ, nostriquæ orbator Achilles.*
- 328.** *Exsecranda senectus*, figurate *exsecrandus senex.* Emphasis habet *ibat in exsequias*, nam *ire in aliquem* est aggredi aliquem tanquam hostem. Virgilius l. IX, vers. 423 : *Simul ense recluso ibat in Euryalum.* Poetarum peculiaris est phrasid *ire exsequias* pro *ire ad exsequias*, prosequi exsequias. Terentius Phorm. v, 8, 37 : *Exsequias Chremeti, quibus est commodum ire, hem, tempus est. Aliter jam tempus est.* Ovidius l. II Amor., el. 6, vers. 2 : *Uccidit, exsequias ite frequenter, aves, ite, piæ volucres.* Silius libr. xv, vers. 394 : *Vos, ite superbæ Exsequias animæ, et cinerem donate supremi Muneris officio.*
- 331.** Virgilius libr. vi, vers. 822, de eodem Bruto : *Inelix, utnunque ferent ea fata minores : Vincet amor patriæ, laudumque immensa cupido.*
- 333.** Quod hactenus dixit, *Hoc scelus admissum tam sævo crimine non est*, etc., videtur esse excusatio Bruti ab aliquo proposita, cui respondet Dracontius, *Pro quibus arma tulit, hoc s. qui pignore privat? vel tulit hic, se qui pignore privat? vel Pro quibus arma tulit? hostes quos pignore privat? Brutus, cum filios suos occidebat, pro quibus arma tulit? Cur non potius pro suis quam pro aliis? Quod si dicat pro patria ipsum arma tulisse, quos hostes filiis privabat? Nam se; qui certe hostis non erat, privabat liberis. Hæc videtur esse ratiocinatio Dracontii, ut colligat, Brutum a scelere liberari non posse. Verum patriam nobismetipsis cariorem esse debere non propterea negandum est. Peccavit igitur Brutus, sed quia, ut aiebat Særisoriensis, medicina modam excessit.*
- 334.** Historiam Virginii, Virginiam filiam occidentis, pluribus persequitur Livius libr. III, cap. 44, seqq., paucis Orosius libr. II, cap. 15 : *Maxima Appii Claudii libido auxit invidiam, qui, ut Virginii virginis stuprum inferret, prius servitutis causam intuli : quamobrem adactus Virginius pater dolore libertatis, et pudore dedecoris, protractam ad servitutem filiam in conspectu populi pueri parri idæ prostravit.* Hæc occasione, lels

- 333 Quando dolens genitor planetus de pignore fecit. A
Prævenit affectus, ne corde premenda libido
Tolleret ingenti cum libertate pudorem.
Causa pudicitiae naturæ jura diremit,
Libertatis amor vicit pietatis amorem.
- 340 Immemor hinc generis factus, non immemor
[Urbis,
Sanguinis oblitus fecit de patre novercam.
Virginis exlimæ pater impius esse recusat,
Ne sit avus famuli, pondus ditionis honestas
- 332 Extimuit; formido fuit lasciva voluptas,
345 Illicitosque thorus obsceno crimine captos
Horruit iratus: gemitus, vincente dolore,
Fudit virginei truculentus funeris hæres.
Libertatis opus solatia planctibus egit.
Militis armati tantum potuisse dolorem,

- 350 Mi-antur populi; quia captus amore pudoris
Hostis erat generis, proles mora, sanguinis hau-
[stor.
Quid Torquata manus? nato pro laude peri-
[clum
Intulit ostendens, quæ sit censura parentis.
Nam neque culpa fuit. Patriæ pugnando trium-
[phum
355 Vulneribus dedit ille suis, quibus hoste preempto
333 Contigit exstingui, tanquam superata ju-
[ventus.
Quamvis nemo sua stravit post bella cohortes,
Reliquias cladis gladio feriente necavit.
Addo, quod invictum, dantemque ex hoste
[tropæa
- B 360 Mœnibus eripuit patriæ de clade duelli.

SCRIPTURA COD. VAT.

336. Perimit affectus ne corde: dubium premenda,
an probanda, an aliud.
339. Amor vincit p.
340. Non immemor orbis.
341. Patre ambigue.
343. Avus famulus p.
345. I. chorus o.

346. Horruit iratos gemitus virtute dolores Fudit
virginei.
348. Scribitur plonctibus.
350. Miratur: obscure quia.
351. Sanguinis hostis.
358. R. gladiis gladio fervente necabit.
359. Videtur scriptum addo quod invictum.
360. Mœnibus ereptis p.

NOTÆ.

Aventinum montem occupavit, et Appium Claudium, aliosque decemvros abdicare se magistratu coegit.

333. Planctus Virginii et querelas sceleris Appii Claudii ad milites exponit Livius loc. c. t., cap. 50.

336. Forte Affectus perimit. Sed Prævenit affectus e-
re videtur esse. Nam Virginius, cum videret filiam in
servitutem M. Claudii et stuprum A. Claudii decem-
viri rãpi, veniam ab hoc postulavit percontandi nu-
tricem coram filia, verusne ipse pater esset: qua
venia data, a lanio cultro arrepto, Hoc te uno quo pos-
sum, ait, modo, filia, in libertatem vindico. Prævenit
ergo affectio paterni animi, ne Appii Claudii libido
pudorem filia cum libertate tolleret.

338. Supra vers. 323: Naturæ bella peregit. Posset
accipi diremit pro rupit: sed melius pro divisit, nam
Dracontius libertatem Virginiae, et patris amorem
tanquam naturæ jura considerat, ut ex vers. seq. patet.

340. Lego immemor Urbis. Sic Livius libr. vii, cap.
7, de Manlio Torquato, eadem filii decernente: Meque
in eam necessitatem adduxisti, ut aut r. ipublicæ mihi,
aut mei, meorumque obliviscendum sit.

341. De infamia qua novercæ laborant, dictum ad
vers. 324 lib. ii.

343. Cum Appius Claudius hinc decrevisset, Vir-
giniam in servitutem sui clientis M. Claudii vindican-
dam esse, filii Virginiae etiam pro servis habitii fui-
sent. Honestas ergo Virginii extimuit pondus servitutis.

346. Alia conjectura hæc reformari possunt Hor-
ruit: iratus gemit, naturæque cruorem Fudit Virginiae
truculentus funeris hæres, Libertatis honor solatia
planctibus egit.

347. Suspicio Virginiae; sed non male est virginei,
quia patri solatio erat quod filia corrupta non fuisset.
Val. Maximus l. vi, cap. 4, Virginius... deductam in
forum puellam occidit, pudicæque interemptor, quam
corruptæ pater esse maluit.

348. Sensus est, Virginius solatium suis planctibus
ex libertate, quæ consecuta est decemviratu abolitio,
cepit: vel Virginium solabatur, quod injuriam ser-
vitutis a filia repulisset. Poterit alio modo interpungi
Fudit, virginei truculentus funeris hæres Libertatis opus,
solatia planctibus, egit, ut solatia sit accusativus appo-
situs. Vide vers. 114 lib. n, et vers. 211 libr. hujus,
Exegit virtutis opus. Infra vers. 415 occurrit Liberta-
tis: opem; sed hoc loco opus opportunius est.

350. Forte qui captus.

351. Bis hostis non placet. Lego igitur sanguinis
haustor, nempe sanguinis sui in filia. Virgilius l. vi,
vers. 855, Projice tela manu, sanguis meus. Ab haustor
haustor dixit Lucanus. Haurire cruorem, sanguinem,
usitatum est.

352. T. Manlius Torquatus consul, cum ejus filius
contra edicium, quamvis prospere, adversus Metium
provocantem pugnasset, illum securi feriri jussit. Li-
vius l. vii, cap. 7; Orosius l. iii, cap. 9, aliique multi.

353. Paulo post vers. 431, Pro laude periculum In-
tulit. Utrobique periculum pro interitu. Arnobius l. i,
paulo post initium: Terrorum validissimis motibus
tremefactæ nutant usque ad periculum civitates.

355. Vulneribus suis, quæ ipse inflixerat. Virgilius
l. ii Æn., vers. 436, Vulnere tardus Ulyssi.

356. Tanquam superata juvenus, perinde ac si ju-
venis hic filius Torquati superatus fuisset. Jurentus
simili figura, ac vers. 328, Exsecranda senectus. Li-
vius loc. cit: Præceptum ad id certamen agitur, quo vin-
ceret, an vinceretur, non multum interesset.

357. Forte, nemo suas.

358. Necavit. Quisnam? Torquatus pater, an nemo?
Hoc secundum magis probat. Cum T. Manlius, con-
sulis filius, Geminium Metium, qui equitibus Tusca-
lanis præerat, singulari certamine vicisset, nemo
tamen post hujus duellum cohortes Latinorum stravi-
vit, aut reliquias cladis necavit, adeoque edictum
consulium maxima ex parte observatum est. Nihilomi-
nus Manlius pater filium morti addixit. Fortasse
autem Dracontius intelligit Manlium filium vulnere
aliquo fuisse a Metio affectum; nam vers. 355 ait,
Vulneribus dedit ille suis. Hoc posito, reliquias cladis
explicare possumus Manlium filium, quem pater ne-
cavit. Livius Manium vulneratum non indicat. Vide
notam ad vers. 360.

359. Livius loc. cit., Spoliisque lectis ad suos re-
vectus, cum ovante gaudio turba in castra, atque inde
ad prætorium ad patrem tendit; ignarus fati futuri-
que, laus an poena merita esset, Ut me omnis, inquit, pater,
tuo sanguine ortum vere ferrent, provocatus equestris
hæc spolia capta ex hoste cæso poto.

360. Lego eripuit. Sensus est: filium de clade
duelli reversum occidit, patriamque eo privavit. Ille
comprobatur interpretatio, reliquias cladis esse haur

- Quis, rogo, dux pœnas unquam est victoribus A
[ausus?
Aut quis adoratum, populo laudante per urbes,
Inter victrices audax post bella cohortes,
334 Atque triumphales post horrida prœlia
[currus
365 Percreteret sublime caput, lamenta triumphis
Jungeret, et lætis misceret tristia rebus?
Oppressit votiva dolor, festiva recedunt,
Publica funereo turbantur gaudia luctu.
Pœnituit vicisse ducem, cui gloria mortem
370 Intulit, et miles bellorum prospera movit.
Dum lueret victor pœnas virtutis honestæ,

- Maxima justitium victoria grande paravit,
Vindicat hostiles gemitus fera dextra parentis,
Sanguinis ingessit pietas inimica dolorem,
335 Barbara quem rabies hostili cuspide
[missa.
Pullati proceres, vadimonia nulla fuissent,
Crinibus effusis lacerasset pectora palmis
Illustris matrona dolens, plebeia lacertos,
Scinderet ungue secans vultus pia turba mo-
[destos.
380 Ut quondam Iliades fleverunt Hectora matres,
Nympharum ceu turba suum tunc planxit Achil-
[leu,

SCRIPTURA COD. VAT.

- 361.** *Princeps inique est victoribus ausus*: ambigue B
inique scriptum.
362. *Aut quis adoratur p.*
367. *Votiva dolo f.*
369. *P. vicisse ducem.*
372. *M. justitiæ v. : dubie grande.*

- 375.** *H. genitus f. d. parentis.*
374. *S. ingressit p.*
376. *Prius fuisset; supra fuissent.*
378. *Scribitur plebea.*
380. *Fleverunt pectora matres.*

NOTÆ.

juvenem Manlium. Poterit etiam ex conjectura legi *Addo, quod invictum, dantemque ex hoste trophea* (supple *necavi*), *Mœnibus erepta patriæ de clade duelli, videlicet quibus ornaretur patria, vel erecta patriæ.*

361. Forte scriptum est *princeps unquam victoribus ausus*, sed nullus eruitur sensus, nisi corrigas *Quis, rogo, dux princeps tale est victoribus ausus? Audere talia* Virgilii, Ovidii et aliorum est. Cum dativo *audere vim* dixit Tacitus l. xii Annal., cap. 55: *Vim cultoribus ac oppidanis... audebant.* Idem l. ii, cap. 40: *Nec Tiberius pœnam ejus palam ausus, in secreta palatii parte interfici jussit.* Poterit ergo restitui *Quis, rogo, dux pœnas unquam est victoribus ausus? Quis unquam dux militum pœna affecit, quod vicisset?*

367. *Votivus* significat id quod ad votum spectat, adeoque ea quæ ex voto in testimonium accepti beneficium sunt, votiva appellantur: quæ significatio ab hoc loco aliena non est. Sed posteriori ævo votivum sumebatur etiam pro jucundo, grato, et quod ex voto succedit. Prudentius hymn. 2 Per., vers. 330, *Votiva mors est martyri.* Adde Trebellium Pollionem, Apuleium et horum æquales.

368. Livius loc. cit.: *Tum libero conquestu coortæ voces sunt, ut neque lamentis neque execrationibus parceretur, spoliisque coniectum juvenis corpus, quantum militibus studiis funus ullum concelebrari potest, extructo extra vallum rogo cremaretur.*

370. Prudentius Psych. vers. 695 *dixit prospera nostra.* Lucanus l. v, vers. 781, *prospera belli*, et l. vii, vers. 107, *prospera rerum.*

372. Lego *justitium*, quod erat juris dicendi intermissio, et aliorum munerum cessatio ob luctum publicum. Vide comment. ad Prudentium hymn. 5 Catb., vers. 80, *Arcis justitium triste tyrannicæ.* Ad totum hunc Dracontii locum illustrandum maxime facit descriptio justitii in Consolat. Albinovani ad Liviam: *Mœsta domus plangere sonat: cui figere lectus Parta sua dominus voverat arma manu. Urbs gemit, et vultum miserabilis induit unum: Gentibus adversis forma sit illa, precor. Incerti clauduntque domos, strepitantque per urbem; Hic illic pavidi clamque palamque dolent. Jura silent, mutæque tacent sine vindice leges, Aspiciunt toto purpura nulla loco. Dique latent templa, etc.*

375. Hostes gemuerunt ob occisum Metium: sed hos gemitus vindicavit, ultus est parens occisoris, extincto filio.

374. Pietas inimica sui sanguinis dolorem Romanis ingessit, quem ingessisset barbara rabies, hostili cuspide missa. Pietas Manlii erga patriam inimica

fuit sui sanguinis in filio. Vide notam ad vers. 351.
375. Livius cuspidis etiam mentionem facit: *Cum infestis cuspidibus concurrissent*, etc.

376. Juvenalis sat. 3, vers. 213, *Pullati proceres; differt vadimonia prætor.* Prudentius bymn. 7 Jejunant., vers. 151, *Squalent recincta veste pullati patres.* Proceres in luctu publico lugubrem et atram vestem sumebant. Vadimonium est sponsio sistendi se judicio ad certam diem; quod in justitio et luctu publico differebatur. *Fuissent* mutatio temporis pro fuerunt, ut vers. seq. *lacerasset* pro *laceravit*, vers. 379 *scinderet* pro *scidit*. Facilis esset restitutio *vadimonia nulla fuerunt, Crinibus effusis laceravit pectora palmis, Conscidit ungue secans vultus pia turba modestos.* Sed temporum modos varie poetæ Christiani transponunt, ut ostendit Barthius lib. xli Advers., c. 24, exemplo Prudentii, et lib. xxii, c. 6, exemplis scriptorum Christianorum cadentis ævi; lib. vero xxix, cap. 16, probat hunc fuisse modum, moremque loquendi antiquis bonis scriptoribus usitatum.

377. Doloris indicia in feminis plangentibus. Petronius Satyr. cap. 3, *Funus passis prosequi crinibus, aut nudatum pectus in conspectu frequentia plangere.* Confer. vers. 752 l. 1.

378. Brachia et lacertos etiam in fletu percutere frequens erat. Ovidius lib. ix Met., vers. 655, *A pectore vestem Deripuit, planxitque suos furibunda lacertos.* Lucanus l. ii, vers. 37: *Scissa genas, planctu viventes atra lacertos.* Claudianus lib. ii, de Rapt. Pros., vers. 248, *planctuque lacertos Verberat.* Quo loco Barthius plura similia colligit, et ab aliis antea hunc veterum morem non observatum existimat.

379. Antea vers. 103, *Non unguibus ora Dilacerans.* Ovidius l. iii Trist., eleg. 3, vers. 51, *Parce tamen lacerare genas, nec icinde capillos.* Alibi *Sauciat ungue genas.* Dracontius videtur ita distinguere ad illustrium matronarum proprium fuerit lacerare pectora; plebeiarum, lacertos; gentis modestioris, vultum. Alii passim hæc omnia cuilibet hominum classi attribuunt.

380. Homerus in fine Iliados. Albinovanus in Consolat. ad Liviam aliis quidem exemplis, sed simili forma, *Sic flevit Clymene, sic et Clymeneides altæ*, etc.

381. *Nympharum*, puto, virginum filiarum regis Lycopædis, cum iuter eas habitu femineo Achilles delitescens, detectus ab Ulysse est, et ad bellum Trojanum ductus. Statius in Achilleide unius Deidamiæ planctus commemorat. Fortasse intelligendus est planctus Tethidis matris Achillis, aliarumque Nereidum, quibus vere congruit nympharum nomen.

- 336** Ut Brutum planxit mœsta cum plebe se- A
 [natus,
 Non ætas, non sexus erat, qui funus acerbum
 Non generet reputando suum : Torquata pro-
 pago
385 Sic est plancta diu scelere prostrata parentis.
 Scævoia flammipotens dextram contemnere
 [dignus
 Constituit punire manum, licet ipse sefellit,
 Non manus, audaces animos : plus præstitit
 [error,
337 Ut sine morte ducis vir tantum laudis
 [haberet.
390 Non Romana nurus doluit per bella maritum,

SCRIPTURA COD. VAT.

386. *F. dextræ c.*
 387. *Licet in se f.*
 389. *Et sine.*

B 397. *I. dimersus s.*
 398. *Quum vinum terra.*
 404. *Sors qua lucis inops.*

NOTÆ.

382. Intelligo Brutum, de quo dictum est vers. 314 seqq. Nescio vero an sermo sit de funere filiorum quos securi ferri jussit. Sic enim Livius lib. II, cap. 5 : *Stabant deligati ad palum nobilissimi juvenes, sed ab cæteris, velut ab ignotis capitibus, consulis liberi omnium in se averterant oculos, miserebatque non pœnæ magis homines quam sceleris quo pœnam meriti essent : illos eo potissimum anno patriam liberatam, patrem liberatorem, consulatum ortum ex domo Junia, patres, plebem, quidquid deorum hominumque Romanorum regni, induxisse in animum, ut Superbo quondam equi, tum infesto exsuli proderent.*

385. Livius lib. VIII, cap. 12, *Ita bello gesto, præmiis, pœnaque pro cuiusque merito persolutis, T. Manlius Roman rediit : cui venienti seniores tantum obviam exiisse constat : juventutem et tunc, et omni vita deinde aversatam eum execratamque.* Clarius Orosius l. III, cap. 9, *Manlius quamvis victor, occursum tamen nobilium juvenum Romanorum, qui legitime exhiberi solet, triumphans parricida non meruit.* Addit Val. Maximus lib. IX, c. 3, *Miseri sunt æqualis nimis asperè puniit.*

386. Arnobius lib. III, prope medium : *Flammipotens Vulcanus fabricetur his enses. Dracontio flammipotens est flammam potens sustinere.* Pœtæ libere similia nomina, ut *ignipotens, bellipotens*, etc., usurpant. Notatum tamen est Ovidium vix unquam tali genere nominum compositorum usum fuisse. *Dignus* cum infinitivo sæpe jungitur : hoc loco *dignus contemnere* idem est ac *dignus* qui contemneret, quoniam auctoritas et temerarius fuit : vel eo sensu quem Val. Maximus exprimit lib. III, cap. 3 : *Perosus enim, credo, dexteram suam, quod ejus ministerio in cæde regis uli nequisset, injectam foculo exuri passus est.*

387. Suspiciatur aliquis *licet ense sefellit* ; sed præstat legere *licet ipse sefellit, Non manus.* Mutius puniebat manum, quod in cæde regis errasset. Martialis lib. I, epigr. 22 : *Dum peteret regem decepta satellite dextra, Injecit sacris se peritura focis... Major deceptæ fama est et gloria dextræ, Si non errasset, fecerat illa minus.* Reponit Dracontius ; non dextra erravit, quæ revera percussit quem petivit, sed ipse Mutius, qui per errorem existimavit scribam regis esse ipsum regem, vel certe dubitans ictum peregit. Livius lib. II, cap. 12 : *Ibi cum stipendium forte militibus daretur, et scriba cum rege sedens pari fere ornatu multa ageret, eum milites vulgo adirent, timens (Mutius) sciscitari uter Porsena esset, ne ignorando regem, semetipse aperiret quis esset, quo temere traxit fortuna facinus, scribam pro rege obtruncat.*

389. Val. Maximus loc. cit., *Urbi se cum æternæ*

gloriæ cognomine scævola reddidit : sic dictum a manu sinistra qua una postea utebatur.

390. Porsena Mutii audacia et patientia, nec minus suo periculo permotus, ultro pacis conditiones tulit Romanis. *Nurus* pro quavis femina præsertim conjugata satis usitatum. *Per bella*, propter bella, bello occisum, aut in periculo constitutum. *Per* pro propter Plautus, Plinius et alii usurpant.

396. Distingui etiam poterit *Quid Romanus eques ? Vasto*, etc., sine alia interrogatione.

397. Lib. II, vers. 497, *Præcipiti jactu quas, etc.* Tertullianus usus est verbo *dimersus*, sed frequentius est *demersus* : et in simili re Horatius lib. III, od. 16, vers. 11, *Concidit auguris Argivi domus ob lucram Demersa excidio.* Vates Argivus est Amphiarus, qui terræ hiatu absorptus est, ut mox dicam.

398. Forte *Curtius insuluit*, scilicet si hæc dicantur sine interrogatione. Sed *ingemuit* sumptum videtur ex Statio lib. VII, in fine, de Amphiarao : *Respsitque cadens cælum, campumque coire Ingemuit.* Dracontius negat, ingemuisse Curtium, cum interrogat *Quid ?..... Ingemuit ? Vivum cadaver* oppositio, de qua lib. I, vers. 648.

399. Ex conjectura legi poterit *deterret*, ut nova periodus incipiat in *Armato*. Si retineatur *deterrens*, id refertur ad *cadaver*. Imitatio est Statii initio lib. VII de Amphiarao demerso : *Armato turbavit funere manes.*

401. Livius lib. VII, cap. 6, rem hanc sive fabulam (ipse enim dubitat) narrat. Cum oraculi responsum fuisset voragine in medio foro apertam solum ea re qua plurimum populus valeret, expleri posse, Curtius interpretatus id arma virtutemque esse, equo quam poterat maxime exornato insidens, armatus se in specuin immisit.

403. *Pœnarum portio*, quasi hæreditas, ut vers. seq. *sors*. Epitheton *tristis* proprium est inferorum : ex quo *Acheron* quasi sine gaudio. Itaque in S. Augustino de Genes. ad lit. lib. XII, c. 34, num. 66, legendum est, originem nominis Græci inferorum sonare, quod nihil suave habeant, non vero quod nihil in se habeant. Julianus Toletanus lib. II Prognost., cap. 5, verba Augustini profert, et in codice ms., quem ego contuli, habet *nihil suave* ; quod etiam editio Lipsiensis expressit. Et sensus ipse id postulat : præcedunt enim hæc verba : *Inferiora sunt omnia tristiora. Unde et in Græca lingua origo nominis quo appellantur inferi, pro eo quod nihil suave habeant, resonare perhibetur.* Idem fere sonat ἄδης.

404. Vide notam ad lib. I, vers. 67, *Tertia sors Erebi* ; et 469, *Præsensit pietatis inops*. Lucretius lib. III, vers. 1026, *Lucis egenus Tartarus.*

- 405 Credidit, Alcidem prædam repetisse secundam, A
Aut alium vatem casus revocasse sinistros,
Amphiaræ, tuos, quem perfida vendidit uxor.
Quid Romana fides? Legatio Punica misso
Consule testatur. *Reditu promissa fideli*
- 410 339 Regulus implevit, horrendæ mortis amator,
Otia contemnens, magnum cum plebe senatum
Compulsi infelix ad inexorabile pactum,
Captis lege data, pœnarum ut vincula ferrent.
Immemor uxoris natos contempsit, et Urbem,
- 415 Libertatis opem nec ferrea vincula tenebant.
Captivum tum forte ducem jam liber agebat
Inter patricios, prætores, atque tribunos

- 340 Plebis adorandæ, domuit quæ viribus
[orbem.
Instiuit occidi, ne esset post bella superstes
- 420 Hostis Elisæus, quem par fortuna tenebat
Cum duce Trojugenum : qui pacta luce re-
[versus,
In sua membra turens, tormentis intulit artus,
Pervigil exstingui gavisus lumine nudo,
Ut plus terreret Tyrios de morte minaci,
- 425 Quam gladiis, cum bella daret, pugnamque
[cieret :
Mox senis emeritum formidavere cadaver.
Intemerata fides ad quæ fera bella Saguntum

SCRIPTURA COD. VAT.

408. *Quid Romana fides legatio Punica missus.* B 414. *Et urbes.*
409. *Hic versus incipit cum T, et nihil aliud habet.* 418. *Obscure que : scribitur adorande.*
411. *Odia constituens m.* 420. *Scribitur Elisæus.*
413. *Captis lege data pœnarum in viscera ferrum.* 421. *T. qui tempora luce : dubie qui.*

NOTÆ.

405. De Herculis descensu ad inferos dictum ad lib. I, vers. 71. Eum describit Seneca in *Hercul. Fur.* Confer etiam notam ad lib. II, vers. 539. Antonius de Escobar et Mendoza in Præloquio de stylo sacre Scripturæ observat, per imitationem Scripturæ citare fabulas gentilium, ut Titanum, Centaurorum, Coccyti, noctis Orci filia, Arcturi et Orionis, non quod fabulas approbet sacer textus, sed ut modo loquendi vulgi sese accommodet. Relege notam ad lib. II, vers. 539.

407. Cum in fati esset, ut si vates Amphiarus ad bellum Thebanum iret, non inde reverteretur, ab ejus uxore dono monili aurei corrupta proditus est, et ad bellum perductus, in quo dum fortiter pugnaret, terre hiatu cum quadrigis absumptus est. Vide Hyginum fab. 73, et Statium in fin. lib. VII et init. lib. VIII Theb.

409. Synesio aliquo mihi nunc opus esset ad hunc locum restituendum. Nam Synesius in *Dione*, sive de vitæ suæ instituto utilitatem, quæ ex libris depravatis supplendis percipi potest, exponit, et de se ita libere profitetur : *Ego vero apud alium quemlibet neminem, sed apud te tamen ex rei veritate gloriabor. Sæpenumero libri calamitatem expectandam non esse censeo, ut mihi boni aliquid contingat : sed subtilis oculis me ad ipsum opus exerco, ne momento quidem intermittens, sed pro re nata suggerens, et perinde ac si legerem, quidquid consequens esse videtur, a me excogitatum annectens. Deinde ea quæ dicuntur cum iis quæ scripta sunt confero, ac memini me sæpius eundem non modo sensum, verum etiam sermonem assecutum : alias sententiam ipsam solenter ita conjectatus sum, ut si quid verborum dissideret, id tamen mirifice ad operis coagmentationem esset excogitatum. Quod si sensus diversus esset, nihilominus libri illius auctori congruebat : et is erat, quem, si in animum incidisset, nequaquam contemneret..... Ita mihi Deus animum indidit, tractabile quoddam expressorum in verbis ac moribus conceptaculum. Quod si in depravatis libris animi attentionem exercere contendissem, ad eam perfectionem tentantis habitum natura deduxisset. Ego quidem similiter tentavi, et locum, ut potui, supplevi ex conjectura. Possis etiam interpungere legatio Punica, misso Consule, testatur? Reditu, etc. Celeberrimum est hoc M. Attilii Reguli factum. Florus lib. II, cap. 2 : *Vivus in manus hostium venit fortissimus imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere fractus est, nec legatione suscepta. Quippe diversa, quam hostes mandaverant, censuit, ne pax fieret, nec commutatio captivorum reciperetur. Sed nec illo voluntario ad hostes suos reditu, nec ultimo si e carce-**

ris seu crucis supplicio deformata majestas. Carthaginiensibus juraverat, si captivi eorum redditi non forent, ad eos se rediturum. Val. Maximus lib. I, cap. I, num. 14.

411. Censuerat Regulus, ne pax fieret, neu captivi commutarentur. Contempsit ergo otia sua, et patriæ. Otia pacem indicant, et bello opponuntur. Eleg. vers. 258, *Otia tempus habent, militiæque labor.* Virgilius lib. VI, vers. 813, *Otia qui rumpet patriæ, etc.*

413. Sic restituo ex verbis Flori.

414. Supra vers. 340, *Immemor hinc generis.* Contemneret pro abjicere, deserere, ut vers. 98 de Abrahamo, qui natum spe cito contempsit.

415. Suspiciatur aliquis legendum *Libertatis opus*, ut alibi, *virtutis opus, pietatis opus*, et hoc lib. vers. 348, *libertatis opus.* Sed bene hoc loco est *opem* pro auxilio, viribus, potentia et facultate juvandi. In Eleg. vers. 167, *Ipse inimicorum Salomon non colla poposcit, Dum peteret Dominum, sed sapientis opem.*

416. Suspicio *Captivum tum sorte ducem.* Regulus jam liber, si captivos reddendos censuisset, aut si regredi noluisset, agebat ducem captivum, se pro duce captivo gerebat. Vel sensus hic est : dux qui captivus erat, jam libertate gaudebat Romæ, sed occidi voluit ne Carthaginienses captivi redderentur.

419. *Insisto pro persisto* cum infinitivo exemplo optimorum scriptorum, Ciceronis, Nepotis, Livii.

420. Elisæus vel potius Elisæus pro Carthaginiensi sæpe a Silio ponitur. Infra vers. 500, *Urbis Elisææ.*

421. *Par cum duce* pro *par ac ducem.* *Par* cum ablativo et præpositione *cum* bene Latinum est. *Trojugenæ* Romani a Trojanis ortum ducentes. Juvenalis sat. I, vers. 100, *Ipsos Trojugenas* vocat nobiles Romanos. Livius lib. XXV, cap. 12, ex veteri carmine : *Annem Trojugena Cannam Romane, fuge.*

422. *Tormentis intulit artus*, dedit se in tormenta.

423. A. Gellius lib. VI, cap. 4, ex Tuberonis historiis sic narrat mortem Reguli : *In atras et profundas tenebras eum claudabant; ac diu post, ubi erat visus sol ardentissimus, repente educabant, et adversus ictus solis oppositum continebant, atque intendere in cæstum oculos cogebant, palpebras quoque ejus, ne connivere posset, sursum ac deorsum diductas insuebant.*

424. *De superfluum* est, ut apud alios. Vide notam ad vers. 409. Addit Florus loc. cit., *Imo his omnibus admirabilior, quid aliud quam victus de victoribus, quia Carthago non cesserat, de fortuna triumphavit?*

425. *Dare bella* pro *inferre, facere*, ut *dare stragem, perniciem, dolorem.*

426. *Pulchre emeritum cadaver*, quod pleno suo munere functum fuerat.

- Compulit, atque famem, vel sæva incendia A
[mortis?
Annibal inclusis, nullo surgente reatu,
430 Præter quod fuerant humanæ gentis amici,
341 Crimen amicitiam reputans, pro laude
[periculum
Intulit, et pœnas exegit ab urbe fideli,
Perfida quas lueret sub Justo vindice turba.
Intoleranda semel toleravit mensibus octo,
435 Quæ nec sponte fidem violat, nec clade coacta:
Victa caterva tamen, gladios ut vinceret hostis,
Incendit patriæ populum cum mœnibus urbis,
Et sibi dat cum morte faces, securâ sepulcri
Pocit ab igne neces, hostis sua mira trium-
[pho
440 342 Subducens, et colla jugo: rogos omnibus B
[unus, 455 343 Quæ nos æternæ speramus munera vitæ.

SCRIPTURA COD. VAT.

429. A. inclusos n.
431. Crimen amicitia r.
432. Impulit et.
433. Justo iudice turba.
435. Qui nec sponte ridens violat n. c. c.
436. Victa caterva a me gladios.
437. Incendit patriæ populis cum m. u.
438. Fuges pro faces.
441. Hæc mœnia sunt patria, et tumulus cinis omni-
bus ignis.
442. Signum... reliqua desiderantur.
446. H. venia indonare suevit.
448. Invenire magis.
449. Quam vellis p. v. sic tamen illa.
450. Libera conspirans flammis.
452. Qui ambigue.
453. Nec pavor est dominantis. . alia desunt.
454. Mentibus ingenuis ne... hic etiam versus sic
mutilus est.

NOTÆ:

428. Vers. 65, Sæva incendia mortis.
429. Rursus vers. 508, Ut rea procubuit, nullo
surgente reatu!
430. Facile ad communioem Latine loquendi usum
hæc revocari possent Præter quam quod erant. Sed in
scriptoribus hujus ævi nonnullæ phrases sunt reti-
nendæ etiam sine exemplo antiquiorum, quæ notam
bonæ Latinitatis præ se ferunt, et veriores inde mag-
is probantur, quia linguæ vulgares, a Latina profec-
tæ, similem loquendi modum retinent. Præter quod
perinde est ac præter id quod. Non dissimili sensu
Plautus Pers. III, 1, 87: Virgo atque mulier nulla
erit quin sit mala, Quæ præter sapiet, quam placet pa-
rentibus; et Terentius Heaut. I, 1, 7: Quod mihi vi-
dere præter aetatem tuam Facere, et præter quam res te
adhortatur tua. In Dracontio scribi pariter posset
Præter quam fuerant. Sed Vossius, de Construct.
serm. cap. 26, ostendit recte dici præter quod pro
præter illud quod exemplo Cæsaris de Bello Gall.
lib. I: Frumentum omne, præter quod secum portaturi
erant, comburunt, et Ciceronis epist. 3, lib. v, ad
Attic., Nullas enim (litteras) adhuc acceperam, præter
quæ binæ semel in Trebulano redditæ sunt.
432. Versu 352, Nato pro laude periculum Intulit.
Ilic ergo Intulit.
433. Malo sub justo vindice. Judex et vindex in mss.
sæpe confunduntur.
434. Semel pro omnino; quæ penitus intoleranda
erant, gens fidelis mensibus octo toleravit. Cicero
ad Attic. lib. XIV, epist. 13: Etenim ille (Antonius),
quoniam semel induxit animum, sibi licere quod vellet,
fecisset nihilominus me invito. Poterit etiam accipi
pro una vice, ut significetur, neque exiguo tempore
fuisse tolerabilia quæ octo mensibus Saguntus tole-
ravit.
436. Expende num melius Victa caterva tamen,
elades ut vinceret hostis: nam hæc duo verba in ms.
alibi etiam sunt inter se commutata.
437. Paulo post vers. 445 iterum Cum mœnibus
urbis.
438. Putabam cum morte fugam; sed magis e re
videtur faces, quæ scilicet rogo deserviant. Secura
sepulcri, nil curans sepulcrum. Ovidius lib. I Trist.,
eleg. 1, vers. 49, Denique securus famæ, liber, ire me-
mento, Nec tibi sit lecto displicuisse pudor. Statius
vero alia significatione lib. XII, vers. 780, Vade, atra
dature Supplicia, extremique tamen secure sepulcri,
hoc est deposita cura sepulcri, quod certo habebis.
Consule notam ad vers. 105 hujus libri.
439. Sua mira, ut Plautus dixit nimia mira, tanta
mira.
440. Cyprianus in carm. Sodomæ: Tota rogos regis
est.
443. Lib. I, vers. 697: Et saxa fluescunt In cineres.
Horatius lib. IV, od. 13, vers. ult.: Dilapsam in cino-
res facem. Alcuinus carm. 178 vet. ed. dixit In ci-
neres solvens mœnia.
444. Si Saguntini Annibali se subiecissent, non
propterea metuere debuissent juga, seu crudelitatem
Romanorum, cum iterum Saguntum recepissent, ut
vers. 451 enucleatius exponitur.
445. Ex Virgilio l. VI, vers. 853, Parcere subjectis,
D et debellare superbos.
446. Urget debellare. Horatius lib. II, od. 18, vers.
20, Marisque Baiis obstrepentis urges Submovere lit-
tora. Suetus trisyllabum, ut vers. 665, sueta. For-
tasse legendum et hortatus veniam implorare suevit a
sueo.
448. Mutatio numeri non infrequens est scriptori-
bus: sed præcipue locum habet, cum ex numero sin-
gulari nominis, multitudinem comprehendens, ad
numerus pluralem fit progressus. Cui dent senatus,
senatores, Romani.
452. Sed veniam metuens, quia committere nol-
bat, ut venia digna censeretur. Neque immerito legas
quia libera erat, servire recusat.
453. Sic supplebam ex conjectura.
455. Vide l. II, vers. 569. Tertullianus lib. de
Judic. Dom., vers. fin., Sic quoque celestis captivis
munera vitæ.

- Sed ne forte viris tantum data verba puten- A
[tur,
Et quasi sexus iners fragili sub corpore mollis
Laudis opus metuens, ne sit sibi fama super-
[sies
Tormentis, sequitur quæ vita æterna, recu-
[set
460 Plurima dona Dei, laudis mala femina summæ
Materiem retinere potest; audacius illis
Deprensus nihil est, animos de crimine su-
[munt,
344 Datque nimis grandem mulieribus ira
[furorem.
Unde igitur furiale nefas assumere possunt,
465 Inde pios animi rapiant sub pectore motus,
- Et faciant, quod honesta decet, quod fama pu-
[doris
Exigit, et vitæ prodest sub laude futuræ.
Judith Holofernem castissima finxit amare,
Castra ducis metuenda viris ingressa virago,
470 Inter belligeros fremitus, et tela cruenta,
Inter et ensiferas sævo sub marte catervas
Ingreditur vestita fide, vestita pudore,
Et quod tanta manus non est aggressa viro-
[rum,
Nocte sub obscura perfecit femina sola,
475 Et duce truncato viduavit castra tyranni.
345 Quæ caput appensum proceris portavit
[ad urbem :
Civibus una dedit cum libertate triumphum.

SCRIPTURA COD. VAT.

456. V. putantur.
458. Laudis honos m. n. sit tibi fama s.
459. Tormentis quæsitam vita æterna recuset : du-
bium an quæsitam, an quæsitam.
460. Femina sume, supra summe.
462. Scribitur deprehensus.
463. Grandem vulneribus ira.
- B 464. I. furie n.
466. Et faciunt q.
468. Ludit Olofernem.
471. Ensiferæ s. s. m. catervæ.
476. Videtur scriptum caput ad patrem, sed patrem
non clare : proceres pro proceris.

NOTÆ.

456. Dare verba interdum significat decipere, quasi inaniter promittere; sed aliquando tamen idem est ac verba facere. Arator l. ii, vers. 40, *Antiochi dictam de nomine visitat urbem Paulus, et extemplo propeat dare verba catervis*. Val. Flaccus l. vii, vers. 251, *Talia verba dabat*. Dracontius iterum in Eleg. vers. 48, *Ne mutilante sono verba ligata daret*. Sic Virgilius dicta dare, Ovidius sortem dare. Vide Baribium l. ix Advers., cap. 9, et Withovium Specim. Gantli., pag. 96.
457. Eleg. vers. 218, *Femina sexus iners*.
458. Ita locum insigniter depravatum corrigo, ut æntus hic sit : ne femine metuentes, ne superstes sit earum fama tormentis, quibus succedit vita æterna, recuset plurima dona Dei, aut nullum bonum opus aggrediantur, sciendum est feminas multis Dei munibus præditas esse, quibus ad summam laudem eniti possint. Ut enim audacius illis deprentis nihil est, ita, si velint, pios animi motus ad quævis ardua virtutum opera tentanda possunt concipere.
460. In mala femina cernere licet dona Dei, sive ingentis quasdam virtutes naturales, quæ materiem summæ laudis præbere possunt. Præterea affectionibus animi seu passionibus naturalibus, quæ ad malum inclinant, tam femine quam viri bene et ad bonum uti possunt. Augustinus lib. xiv de Civit. Dei, cap. 9 : *Apud nos juxta Scripturas sacras sanctamque doctrinam cives sanctæ civitatis Dei in hujus vitæ peregrinatione secundum Deum viventes, metuunt cupiuntque, dolent gaudentque. Et quia rectus est amor eorum, istas omnes affectiones rectas habent*. Vide Nic. Lancicium de Iudic. et gradib. Profect. in virt. cap. 6, num. 9.
461. Ex Juvenali sat. 6, vers. 284 : *Nihil est audacius illis Deprensus iram, atque animos a crimine sumunt* : et vers. 97 de eisdem feminis : *Fortem animum præstant rebus quas turpiter audent* ; et vers. 457 : *Nil non permittit mulier sibi, turpe putat nil, Cum virides gemmas collo circumdedit, et cum Auribus extentis magnos commisit elenchos. Intolerabilius nihil est quam femina dives*. P. Syrus in Mim. vers. 436, *Malo in consilio femine vincunt viros*.
463. Idem Juvenalis sat. 10, v. 328, *Mulier sævissima tunc est, Cum stimulos odio pudor admoret*. Mar. Victor in epist. ad Salmonem abbatem : *Ista quidem Salmon, sunt nostri crimina sexus. Sed levis est vestra vitiorum morbus in urbe, Si non feminis*
- magis exarsere furores. Ante diem, Salmon, tenebris nox humida condet, quam possim mores hujus percurrere turbæ. Lego mulieribus, tertia producta, ut l. ii, vers. 133 aliisque in locis.
464. Lego furiale nefas, ut vers. 261, *Est furiale nefas*.
465. Fortasse animi capiunt. Sed rapiunt majus aliquid innuit, quasi per vim, cito, festinanter sumunt, arripiunt. Cicero l. iii de Orat., c. 40, in verbis Ennii : *Vive, Ulysses, dum licet : Oculis postremum lumen radiatum rape, id expendit : Non dixit, cape, non, pete : haberet enim moram sperantis diutius esse sese victurum*.
466. Lego faciant, ut vers. præced. rapiant. Feminas enim Dracontius ad virtutem hortatur. Conjiciebam quod honos doceat, quod. At defendi potest quod honesta decet, scilicet quod decet honestatem. Honestum sumitur pro honestate. Cicero l. i Offic., cap. 5, *Facies honesti si oculis cerneretur, mirabiles amores excitaret sapientiæ*. Lucanus l. ii, vers. 389, *Justitiæ cultor, rigidi servator honesti*.
467. Vita sub laude futura est vita beata.
471. Statius l. iv, vers. 321, *Et ensiferas inter potes ire catervas?*
472. Vide Alcimium de Virginit. v. 407 : *Hinc pudor, inde fides, internis fortior armis*, etc., et Paulinum poem. 23, natal. 8, *Induit alma fides*, etc.
474. Cap. xiv Judith, vers. 16, *Una mulier Hebræa fecit confusionem in domo regis Nabuchodonosor*.
475. Virgilius l. viii, vers. 571, *Tam multis viduasset civibus urbem*. DUCE TRUNCATO ex libro Judith cap. xiii, vers. 10 : *Et evoluit corpus ejus truncum* ; et cap. xiv, vers. 4 : *Et intenerint eum truncum*, etc. Paulinus carm. 23, natal. 8 : *Barbara truncato victrix duce castra fugavit*. Apollinaris Sidonius in Eucharist. ad Faustum vers. 11 : *Quique manum Judith ferientem colla Holofernis Juvisti, exciso jacuit cum gutture truncus*.
476. Sic melius, quam *apprensus* vel *adprendens*. In singulari *proceris*, ut Juvenalis sat. 8, vers. 26 : *Agnosco procerem : salve, Getulice, seu tu Silanus*. In Capitolino cap. 2 Maximin. Casaubonus et plerique legunt *procer*, dissentiente tamen Salmasio. Negarunt grammatici antiqui in singulari usurpari *procer*, sed potior mihi est auctoritas Juvenalis, imo et solius Dracontii.

- Femineo mucrone perit dux fortis et audax, A
 Quem non bella domant, domuit promissa vo-
 [luptas,
 480 Hæc sperata licet, non est perfecta libido:
 Et certæ noctis pœnas persolvit adulter,
 Impollutus adhuc nullo sub crimine facti.
 Semiramis dulces, Nino viduata marito,
 346 Invasit thalamos et regnum proles ama-
 [tæ.
 485 Exhibet infelix incesto pectore matrem,
 Et sibi socrus erat filii turpissima conjux:
 Bella diu gessit juvenem mentita sub armis.
 Quis neget iratæ Tomyris crudelia bella
 Cum duce Persarum Cyro sub laude peracta?
 490 Ultrix facta sui post tristia funera nati,
 Dum regale caput dimissum sanguine multo B
 Clausit in utre cruor, quem mens furiata dolore
 Fuderat, innumera juvenum cervice recisa.
 Casta quod Evadne fecit Capaneia conjux,
 495 Dum post sulfureos jaculati fulminis ictus
 Ignibus appositis arderent ossa mariti,
 Conscendit mox viva rogos, viduamne voca-
 [mus,
 Quæ simul infernas cum conjuge venit ad um-
 [bras?
 347 Dives Dido fugax, extincti conjugis
 [ultrix,
 500 Urbis Elisæ perfectis mœnibus ample,
 Ipsa pyram manibus propriis construxit, et
 [aram,
 Quam pedibus furiata suis conscendit, et arsit.
 Impulit ad flammam currere funere vivo
 Aut amor Æneæ, aut venientis terror Hiar-
 'bæ.

SCRIPTURA COD. VAT.

483. *Femina prima ducum uno viduata marito.*
 488. *Neget exprite Tamiris.*
 493. *Cer ice recissa.*
 498. *Infernam c. c. ven't ad urbem: pro urbem prius aliud fuerat.*
 499. *Prius urbem, correctum ultrix.*
 501. *Construxit ut aram.*
 503. *A. funera viva.*
 504. *Æneæ veniens aut terror*

NOTÆ.

479. *Promissa voluptas*, quam sibi ipse promiserat, ambiguo responso Judithæ deceptus. Cap. xii, vers. 13: *Quæ ego sum, ut contradicam Domino meo?* Judith invitabatur aperte ad cœnam, occulte ad flagitium: apertum verborum sensum secuta, se Holofernis obsequio paratam ostendit: Holofernes tectum alium verborum sensum spectabat. Nonnulli putant Juditham Holoferni legitimum matrimonium promississe; quæ tamen interpretatio minus verbis et menti Dracontii congruere videtur.

481. *Certæ noctis*, sibi constitutæ, quam certo sibi promiserat. *Nox sæpe* pro ipso vetito concubitu ponitur. In Anthologia Latina tom. IV edit. Pisaur., pag. 502: *Dum noctis pretium tuæ requiro*, quod epigramma inter alia Martiali ascripta legitur. Prudentius l. i contra Symmach., vers. 143: *Hoc pretium noctis persolvit honore Liber*. Sic passim loquuntur Cicero, Horatius, Ovidius, Statius, Plautus, Terentius, alii. In plurali num. Juvenalis sat. 4, vers. 37: *Qui testamenta merentur Noctibus*.

482. *Impollutus* verbum Taciti et posterioris ævi.

483. In scriptura codicis corrupta omnino legendum puto *Semiramis* et *Nino*, quorum certe sit mentio. Nec refert quod alii in *Semiramis* primam corripiant et secundam producant, et primam in *Nino* brevem faciant: nam Dracontius alique ejus æquales in nominibus propriis liberiores erant. Prudentius in *Ninivite* a *Nino* primam similiter produxit vers. 131 hymni 7 Cath.: *In Ninivitas se coactus percito*. Simili modo Theodulfus Aurelianensis in versibus præfixis fronti Bibliorum: *Ninivis et vitam nomina mundum habet*. Alii in *Ninive* primam corripunt, secundam producant.

484. *Invasit thalamos*, etc., vide notam ad vers. 319. Justinus l. i, cap. 4, de Semiramide, *Simulat se pro uxore Nini filium, pro femina puerum... Magnas deinde res gessit, quarum amplitudine, ubi invdiam superatam putat, quæ sit, fatetur... Ad postremum cum concubitu filii petisset, ab eodem interfecta est*.

486. *Mater est socrus conjugis filii*. Semiramis igitur, quæ filii conjugium affectabat, sibi erat socrus.

488. Forte *Quis neget orbata Tomyris*. Alii scribunt *Thamiris*. De ea Val. Maximus lib. x, cap. 9: *Caput*

Cyri abscissum in utrem humano sanguine repetam dimitti jussit, exprobrans illi insatiabilem cruoris astim, simulque pœnas occisi ab eo filii sui exigens. Herodotus l. i, cap. 214, eandem historiam refert, quamvis multa alia de exitu Cyri narrari fateatur.

489. Alii primam in *Cyrus* producant.

491. *Putabam demersum; sed Val. Maximus verbo dimitti in eadem re usus est*.

492. *Clausit in utre cruor*, quod tantus fuerit cruor, ut caput cooperuerit et quasi clauserit.

494. Hyginus, fabul. 256, inter castissimas numerat Evadnen conjugem Capanei. In *Capanea* lego *Capanea conjux*. Statius l. xii, vers. 545, *Ausa ante alias Capanea conjux*.

495. Capaneus ad Thebas periisse dicitur fulmine percussus. Vide Statium in fin. l. x. *Jaculatus passive* in Lucano reperitur.

497. Hyginus, fabul. 243, Statius in fine Thebados, *Conscendit*, ut vers. 502.

499. Dido, Elissa etiam, seu Elisa vocata, cum Pygmalion ejus frater Sichæum conjugem obrutisset thesauris hujus inhians, Tyro clam aufugit, effossis et asportatis secum thesauris. Omnia ergo hujus versus verba notandam habent significationem: *dives, fugax, ultrix conjugis extincti*.

501. Scriptura codicis *pyram construxit, ut aram*, aliquo pacto defendi potest, sed non videtur vera. D *Construxit pro construxit* error clarus est.

502. Supra vers. 497, *Conscendit mox viva rogos*, Virgilius l. iv, vers. 646, de Didone: *Conscendit furibunda rogos*.

503. *Funere vivo*, ut vers. 398, *vivum cadaver*, l. i, vers. 648, *funera viva*, et vers. seq. *vitali in morte*. Simile oxymorum est in Victorino de J. C., *Vim petens hominum vitali morte sepultus*. Dido gladio se ipsam occidit, sed in pyra, qua ejus corpus comburendum erat.

504. Macrobius Saturn. l. v, cap. 17, commemorat, ita eleganter a Virgilio amores Didonis fuisse digestos, ut *fabula lascivientis Didonis, quam falsam novæ universitas, per tot tamen sæcula speciem veritatis obtineat, et pro vero per ora omnium volitet*. Justinus, l. xviii, Hiarbam regem Mauritanicæ sub belli denuntiatione nuptias Didus petiisse refert. Regina vero, *pyra in ultima parte urbis exstructa, velut placatura viri manes, inferiasque ante nuptias missura, multas*

- 505 Quid formosa nurus, populo spectante, pu- A
[dica
Post maculam thalami Lucretia casta peregit,
Quam tulit infelix, alieni pœna pudoris?
348 Ut rea procubuit, nullo surgente reatu :
Concidit ense suo, mansitque superstes adulter,
510 Qui solus feriendus erat mercede pudoris.
Millia femineis numerantur ubique catervis
Exempla scelerum modicæ vel laudis amore :
Aut certe fecero pie pro numine vano
349 Conficti sermone Dei, quem fabula men-
[dax
515 Extulit, et miseros incassum orare coegit,
Unde nihil lucri, sed vitæ damna tulere,
- Cum sit nemo Deus, nisi noster ubique tremen-
[dus ;
Omnia præcepti solo sermone creantur
Ipsius imperio, per quem sunt cuncta per
[ævum.
520 Ecce Deus verus, de quo nil fingitur, in quem
Fabula nulla cadit, quem nunquam verba
[disertum
Exorant, aut sorde notant, cui tempora nil
[dant,
Aut relevant, currente die : qui sæcula mutat,
Nec mutant hunc sæcla tamen, quia, quod fuit,
[hoc est,
525 Hoc erit æternus : qui præsens constat ubique,

SCRIPTURA COD. VAT.

514. Dei quos f.
515. Incassum adorare coegit.
516. Nihil Christi sed.
522. Aut forte rotant cui.
523. Aut recolunt c.

- B 524. Sæcula nec tamen desunt alia, sed illico
integer versus ponitur *Nec mutant hunc*, etc., adeo-
que *Sæcula nec tamen* initium mendosum est versus
hujus *Nec mutant*.

NOTÆ.

*hostias cædit, et sumpto gladio pyram conscendit, at-
que ita ad populum respiciens, ituram se ad virum, sicut
præceperant, dicit, vitamque gladio finivit.* Non desunt
tamen qui Virgilii narrationem testimoniis veterum
velint confirmare : quam opinionem refellit Ruæus
initio comment. l. iv *Æneid*.

505. Livius l. i, cap. 57, de Lucretia : *Tum forma,
tum spectata castitas incitat.* Lucretia nuntium ad
patrem et ad virum miserat, ut cum singulis fideli-
bus amicis ad se venirent, quibus præsentibus Tar-
quinii facinus narravit, et cultro se confodit.

507. *Tulit, abstulit.* Virgilius *eclog.* 9, vers. 51 :
Omnia fert ætas, animum quoque. Vel tulit, supra se
tulit, ut pro ea mortem subiret, phrasi ecclesiastica,
ut dictum ad vers. 602 l. ii : *Et licet ipse ferat macu-
las et crimina nostra.* ALIENI PœNA PUDORIS est casus
appositionis, ut vers. 270 : *Accipit infelix, alieni causa
triumphi.* Fuit ergo Lucretia sibi pœna alieni dede-
coris. *Pudor* metonymice ponitur pro dedecore,
præsertim ex illicito concubitu permanante. Ovidius
Hæroid. ep. 11, vers. 79, *Irruit, et nostrum vulgat
clamore pudorem.* Justinus l. iii, cap. 4, *Ex his nati
ob notam materni pudoris Parthenii sunt vocati.*

508. Vide supra vers. 429.

510. *Mercede pudoris*, ut vers. 507, *pœna pudoris.*
Pro pœna, aut supplicio *merces*. Livius l. xxxix, cap.
55, *Debuisset gravem temeritatis mercedem statui.*

511. *Femineis catervis*, in femineis catervis. For-
tasse *femineæ catervæ* legendum. Feminarum indo-
lem et ingenium simili elogio persecutus est Fridericus
Furius Cæriolanus in opere quod inscribitur
Bononia, lib. ii, pag. 281 seq., *Quid enim si superiores
et laudabiliores viris inveniuntur? . . . Lege omnes
omnium ætatum annales et historias, cognosces feminas
castas, pudicas, etc., quæ ita in omni virtutum genere
aminuerunt, etc. Nolo recensere Semiramim, Lucre-
tiæ, etc. Quid tibi multa millia virginum, conjugum
et viduarum memorem? Hoc vero est discrimen inter
Cæriolanum et Dracontium, quod hic feminas ad
veræ virtutis laudem adhortatur, ille ita ratiocinatur,
ut concludat lectionem versionis vulgaris sacrorum
librorum sine ullo discrimine omnibus esse conce-
dendam : ex quo intelliges quam inepte in Catalogo
Bibliothecæ Hulsianæ tom. IV, pag. 357, hic liber
Cæriolani collocatus fuerit in classe eorum qui de
Roma et statu ecclesiastico, sive ditione Romani
pontificis agunt, perinde quasi descriptionem civita-
tis Bononiæ contineret, cum *Bononia* inscriptus fuerit,
quia dialogum explicat inter Cæriolanum et Bono-*

niam Siculum, theologum et rectorem Lovaniensem.
En titulum operis rari : *Friderici Furii Cæriolani
Valentini Bononia, sive de Libris sacris in vernaculam
linguam convertendis libri duo ad Franciscum Bovadil-
lium Mendozium cardinalem Burgensem. Basileæ per
Joannem Oporinum. Ex officina Michaelis Martini
Stellæ, 1556, mense Martio*, in-8. Nescio vero an magis
ridicula sit allucinatio hypercritici Baylii, qui in
Diction. verb. *Furius* affirmat Federicum Furium
nomine Cæriolani vocatum fuisse, quia natus fuerat
Valentiæ ; allegatque Nic. Antonium, quem ait scrip-
sisse incolas regni Valentini vulgo appellari *Seriolis*,
et hac de causa Furium cognominatum *Seriolanum*.
Accipe verba Nic. Antonii, quæ exscripsit etiam
Baylius : (*Federicus Furius Seriolanus* (vulgari appella-
tione Valentiniæ gentis, ex cujus regni urbe appella-
ria oriundus erat, *Seriol* dictus) non alio aptiori
potest elogio commendari,) etc. His, ut vides, solum
innuit Nic. Antonius, Federicum ex vulgari suo cog-
nomine *Seriol* sibi fecisse nomen *Seriolanus*. Cæte-
rum cognomina ejus hæc duo erant *Furio Cerio*.
Quædam de ejus genere et familia ex Actis beatif.
et canoniz. B. Nicolai Factoris, alia de munere histo-
rici regii, quod gessit, ejusque scriptis historicis ex
præfatione Joannis Matallii ad libros Hieronymi Oso-
rii de rebus Emmanuelis Lusitanie regis adderem,
nisi hic locus alienus esset.

513. *Pie*, opus quod pietatis aliquam speciem præ-
se ferret : nam vera pietas *pro numine vano* nulla est.

514. Forte *Conficto sermone Deum*, quos, vel *Fictio-
rum sermone Deum*, quos. Lib. ii, vers. 582, *Vel qui-
cunque Dei ficti sermone vetusto.*

516. *Lego lucri pro Christi* ; nullus enim est sensus
Unde nihil Christi.

518. Lib. ii, vers. 59, *Quem ipse repente jubens solo
sermone creasti.*

521. Forte *verba diserta*.

522. Sic ex conjectura legi potest, nisi malis aut
forte notant, aut *sorte notant*. Sed *notare sorde* recte
dicitur. Cicero pro Quint., in fine : *Ne is . . . dede-
core, macula, turpissimaque ignominia notetur.*

523. Forte *Aut minuunt*, ut l. ii, vers. 536, *Nil ad-
dens, minuensve tibi* ; vel *Aut demunt*, ut Eleg. vers.
9 : *Nil addit demittique tibi tam longa vetustas.* Scribo
relevant, quia *relevare* ponitur etiam pro *minuere*. Plinius
in Paneg. cap. 19. Vide not. ad vers. 540, l. i.

524. Lib. ii, vers. 587, *Tempora mutantur te nun-
quam sæcula mutant.*

- Omnia cum tollat, minuatque volatile tempus, A
350 Incrementa Deus, vel decrementa recu-
 | sat;
 Idem semper erit, nunquam mutabilis ævo,
 Qui cum sit dominus, se vult tamen esse pa-
 | rentem.
- 530 Exhibet, impendit, præbet, testatur, adoptat
 Nos genitos vocitare suos: nos ergo fideles
 Vivere debuimus, tanquam factoris imago,
 Quos deceat factura Dei pietate magistra.
 Rex pie, bellantum comitata potentia supplex
- 535 Fit, quodcumque jubes: effectus jussa sequun-
 | tur.
 Stat famulans natura Deo, constructa elementis,
 Nescia, quid jubeas, donec præcepta repente
 Audiat, et Domino citius parere laborat, B

SCRIPTURA COD. VAT.

526. *Omnia qui tollit, minuitque v. t.*
 536. *Stans famulans.*
 539. *E. vixisse s. g. ministra.*

543. *Et gessit servile pavens.*
 545. *I. c. truces pacare loquetur: correctum loquetur.*
 546. *Venire; ad marg. est mereri.*

NOTÆ.

526. *Minuitque volatile tempus* in scriptura codicis, ut vers. 523, *Qui sæcula mutat*. Ovidius lib. x Met., vers. 519, *Labitur occulte, fallitque volatilis ætas*. Suspicio *Omnia cum tollat, minuatque volatile tempus, Incrementa Deus*, etc. Illud mihi certum, Columbanum in ep. ad Hunaldum hunc versum expressisse: *Omnia dat, tollit, minuitque volatile tempus*, quem versum aliis Dracontii immixtum refert: adeoque conjecturam meam sequi volo.
528. Eleg. vers. 7. *Omnia permutans, nullo mutabilis ævo, Idem semper eris.*
529. De patris nomine quo Deus vult vocari, consule notam ad l. 1, vers. 81.
530. De verbo *impendo* pro *confero* vide notam ad vers. 218. *Adoptare* peculiari significatione est aliquem in filii locum assumere, proprio nomine imposito. Hinc additur, *Nos genitos vocitare suos*. Deus enim nos in familiam suam nomenque filiorum suorum per gratiam adoptat. Fortasse etiam *adoptat* sumitur pro *optat*.
531. *Genitus* substantive pro filio. Vide comment. ad Prudentium hymn. 5 Cath., vers. 157. Joannis ep. 1, cap. iii, vers. 4: *Videte, qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur, et simus*. Chrysostomus hom. 14 in Matth., *Patrem se magis quam Deum voluit dici, ut nobis magnam fiduciam daret ad petendum*. Dracontius in flu. l. iii, *Obses sermo tuus nostro nam corde tenetur, Quo te promittis nimia pietate parentem*.
532. Vide lib. 1, vers. 338, *Species hominis, celestis imago*.
533. *Factura* pro opere facto et creatura sæpe ponitur a scriptoribus Christianis. Confer comment. ad Prudentium Apoth. vers. 304. Hoc loco potius sonat ipsam actionem, sive compositionem, quo sensu Plinius et Gellius ea voce utuntur. *Pietate magistra*, ut luce magistra, ritu magistro, qualia multa in poetis reperire licet.
534. Lib. ii, vers. 698, eodem modo: *Rex pie*. Obscura sententia et fortasse mendosa scriptura. Tentabam *Rex pie, bellantum cui tota potentia supplex, Fit, quodcumque jubes*. Vel *Rex pie, bellantum comitata potentia, semper Fit quodcumque jubes*.
539. *Ministrat* eo sensu quo l. 1, vers. 227: *Quæcumque ministrant*. Forte *Exsultat jussisse sibi, gavisa ministra Perficit*. Sedulius l. 1, vers. 222, al. 237: *Nempe creatori, cujus quæcumque videntur, Seu quæcumque latent, et rerum machina serva est, Omne suum*
- Exsultans jussisse sibi, gavisa ministrat,*
 540 **351** Perficit injuncta placido sermone jubentis,
 Et rerum natura parens famulata tremiscit
 Per quem celsa poli, tellus, mare, sidera con-
 | stant,
 Et gestit servire pavens. Quota portio rerum
 Nos sumus audaces, ut contemnamus acerbe
- 545 Imperium cœleste truces? præcepta sequatur
 Nostra, Dei que simul, qui vult, sua vota venire.
 Cum nos jussa Dei fieri contemnimus ultro,
 Nec sumus ignari, quid sit fas, quidve nefastum,
 Gens scelerata sumus, nil de pietate merentes.
- 550 **352** Quorum primus ego plus quam peccator
 | habendus.
 Quando fatebor enim, scelerum simul esse
 | reatum

famulatur opus, sequiturque jubentis Imperium, quocumque trahit sententia nutus. Cellarius edidit et rerum machina sermo est. Sed Wopkensius in Miscell. crit. restituit ex aliis libris *serva est*, et mox conjicit sequiturque jubentis Imperii, quocumque trahit sententia, nutum.

541. *Tremisco* cum accusativo Virgilius et alii. In multis veteribus libris scribitur *tremesco*, atque ita etiam legitur in codice Vat., sed communior scriptura est *tremisco*.

542. *Celsa poli*, ut l. ii, vers. 3, *celsa polorum*.

543. Sic restituo. Gestit servire pavens natura, nam eadem gavisa ministrat, et famulata tremiscit, quibus verborum oppositionibus sæpe utitur Dracontius. Cogitabam *Cui gestit servire pecus*. QUOTA PORTIO, quanta portio. Lucretius l. vi, vers. 650, *Et videns, cælum summi totius unum Quam sit parvula pars, et quam multesima constet, Et quota pars homo sit terræ totius unus?*

545. In mendo cubat hic locus. Hemistichium vers. seq. invenio apud Alcuinum, Dracontii sæpe imitatore, carm. 179, quod monostichis constat, et inter alia habet, *Impleat ipse Dei, qui vult, sua vota venire*, nempe impleat Dei vota, qui vult sua sibi vota succedere: quanquam mihi potius placet opinio Canisii, qui in append. tom. I Var. lect. hoc carmen S. Columbano ex quodam ms. attribuit, cujus ex epistola ad Hunaldum nonnulli versus hæc sunt allati. In recenti editione Alcuini inter opera dubia hoc carmen relatum est. Locum correxi, ut potui, non ut desideravi. Vellem, medicinam tulisset noster Petrus Chacon, de quo Nicius Erythraeus in Pinacotheca: *Omnino habebat hoc, ut in sanandis veterum librorum plagis nemo ipso melius medicinam faceret, adeo ut auctorum eorundem animi, ut somnians Pythagoras, immigrasse in ipsum, eamque eidem de iis rebus, quæ erant in questione, sententiam quodammodo aperuisse viderentur*.

547. Nullum erit peccatum metri, si legas *facere contemnimus*.

548. Lib. ii, vers. 267, *Nos improba turba, Quamvis justitiam noscentes temnimus actu Plectibili*.

550. Imitatio Apostoli I ad Tim., cap. 1, vers. 15, *Quorum (peccatorum) primus ego sum*. Tota hæc confessio Dracontii quo pertineat, fuscè disputatum fuit in prolegomenis cap. 15.

551. Forte *scelera simul, atque reatum Pectoris, et carnis?* vel *scelerum numerum, atque reatum*.

- Pectoris, et carnis? non si mihi ferrea vox sit, A
Ora tot exsurgant, quot dentes ossibus albert,
Aut mihi sint linguæ, quantos caput omne
[capillos
- 555 Pectinat, explebo numerum sine fraude fidelem.
Sed satis est dixisse reum sub crimine cuncto.
Quod tua jussa vetant, solus peccasse fatebor,
Omne, quod horrescis, non me fecisse negabo.
Quid prodest cuicumque nefas celare peractum,
- 560 Cum iudex, et testis ades Deus unus, et idem?
Sacrilega quasi mente putem, non omnia nosse,
353 Aut aliquid nescire Deum. Sibi fraude
[nocebit
Mens mea quod reticet, cum, si confessio
[simplex
- Indicet admissum, venia sperata sequetur. B
- 565 Qui negat, ipse sibi veniam jam sponte negavit.
Ergo ego confiteor miseranda mente reatum
Plenum, grande malum, non uno crimine
[partum.
Nam scelus omne meum numeros superabit
[arenæ
- Littoris, et pelagi vincent mala nostra liquo-
[res.
570 Non puto diluvium tantos punisse reatus,
Quantos ipse gero calparum pondere pressus.
Flumina me scelerum rapiunt, quatiantque
[procellæ,
Et peccatorum torrens simul obruit unda;
354 Me delictorum merserunt fluctibus amnes,
575 Usque animam venit unda meam, gravis horror
[aquarum.
Hei mihi! quod facinus non uno tempore gestum,
Ut mea facta luam, tempus convenit in unum.
Nunc ubi sit pietas, ubi sit miseratio prisca,
Aut tua quo, Domine, clementia nota recessit?
580 Oblitusne mei es? precor, obliviscere ne me,
Omnipotens, sed facta mea: gravor undique
[pressus,
Vincla ligant, tormenta domant, consumit
[egestas;
Ludibrium generis, dolor omnibus, atque ini-
[micus
Factus, et exutus magna de parte bonorum,

SCRIPTURA COD. VAT.

554. Q. capit o.

562. Deum cui fraude.

569. Scribitur lictoris.

579. D. elementa n.

583. Obscure inimicus.

NOTÆ.

552. Auctor incertus de Laudibus Domini sub Constantino: *Non ego ferrato tegecer si viscera muro, Ferrea vox, linguæque forent mihi mille canenti*, etc. Virgilius lib. vi, vers. 625, *Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum, Ferrea vox*, etc. Sic passim poetæ ethnici et Christiani difficultatem singillatim explicandi rem aliquam solent exprimere. Quod autem Dracontius hunc versum, et non raro alios verbo monosyllabo concludit, rectene id fiat, controversum est inter aliquos. Labbeus in Nov. Bibl. mss., pag. 68, ex bibliotheca Gabrielis Naudæ citat anonymi dialogum, *An recte versus monosyllabis verbis claudatur, et quibusnam, adversus Thomam Corream, qui Bononiæ libros de eloquentia, elegia et epigrammate scripserat. Præstantissimorum poetarum exempla patent omnibus.*

553. Virgilius lib. xii, vers. 36, *Campique ingentes ossibus albert.*

554. Quantos pro quot usitatum bonis Latinitatis auctoribus, Senecæ, Propertio, Statio, Claudiano, aliis.

555. Pectinare verbum Plinii et Apuleii. David scelerata sua capillis capitis sui comparabat psalmo xxxix, vers. 13, *Comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui, ut viderem. Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei.* Dracontius hyperbolem longius protrahit.

556. Reum, scilicet me. *Cunctus* in singulari apud Virgilium, Ciceronem ac plures alios occurrit, ut *cunctus orbis, a cuncto populo.*

558. *Horresco* cum accusativo Virgilius, Statius, Val. Flaccus.

560. Jerem. c. xxix, vers. 23.

561. Vide l. i, vers. 497 seqq., *Sacrilegos*, etc., et v. 531 seqq. ejusdem l. i.

562. *Lego sibi pro cui*: nam etiam cum interrogatione cui fraude nocebit *Mens mea quod reticet?* non satis expeditus est sensus. Joan. cp. i, c. i, vers. 8 seqq., *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus.... Si confiteamur peccata nostra, fidelis est et justus, ut remittat nobis peccata nostra.* Lib. III Reg., c. viii, v. 46 seqq.

563. Forte quod si. In codice scriptum est *cum si*. Potest accipi *cum* pro quando adversative. Martialis l. vii, ep. 83, *Certior in nostro carmine vultus erit. Casibus hic nullis, nullis debilibus annis Vivet, Apuleum cum morietur opus.* Videlicet morietur imago picta Cæciliæ Secundi, sed non vultus ejus in carmine meo expressus.

564. *Admissum* pro scelere Livius, Tacitus, alii. Non male esset *venia sperata sequatur*. Sed defendi potest *sequatur cum quum*, ut nunc dicebam.

565. *Qui negat*, nempe crimina, admissum scelus.

568. In codice est *superabit*, non *superavit*, ut vers. seq. *vincent*, videlicet si numerare velim scelera mea, superabunt arenam littoris, vincent undas pelagi. In sacris Litteris sæpe magna aliqua multitudo arenæ maris comparatur. Theodulfus Aurelianensis lib. iv, carm. 4, vers. 296: *Ipsæ Deo, fateor, peccamina multa peregi, Quæ superant numero temet, arena maris, Et pluviam guttas, maris undam, sidera cæli, Herbarum frutices, germina cuncta soli. Hæc sunt, arumnas ego cur sim micus in istas, Esse nec ut debent sunt mala tanta mihi.*

570. Verbis ex sacra Scriptura petitis exaggerate sua crimina Dracontius fatetur. Hermannus Hugo in Piis desiderii lib. i, carm. 41, in hanc sententiam exponit verba psalmi lxxviii, v. 16, *Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum*, etc.

573. Psal. xvii, vers. 5: *Torrentes iniquitatis conturbaverunt me*; et psal. xxxvii, vers. 5: *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum.*

575. Ex citato psalmo lxxviii, vers. 2, *Intraverunt aquæ usque ad animam meam.* Ovidius Trist. lib. ii, vers. 401: *Nec mihi pars nocuit de gurgite parva, sed omnes Pressere hoc fluctus, oceanusque caput.*

581. Inter sententias P. Syri Mimi vers. 825: *Res optima est, non extirpare sceleratos, sed scelera.* Prosper epigr. 8: *Denique committunt homines mala crimina semper, Dat spatium, ut pereant crimina, non homines.* Et epigr. 44: *Legem spernentes odit cum legis amator, Non homines odit, sed reprobat quod agunt.*

584. Forte *Fractus et exutus*. Vers. 595, *Quem sic fregere dolores.*

- 585 Crinibus intonsus, pannis squalentibus usus; A
Notus et ignotus desunt, abiere parentes,
Me quibus impendi, mox dedicere propinqui,
Vel quicumque fuit, subito discessit amicus.
Agmina servorum fugiunt, tempore clientes,
590 **355** Nec doluere meam tanta sub clade rui-
[nam :
Irascente Deo, solatia cuncta negantur.
Hic superest, ut vita cadat, nisi parcere
[mitis
Jusseris afflicto, quem sic fregere dolores.
Punisti errantem, nunc jam miserere fatentis.
595 **356** Pœnitet en peccasse nimis, jam parce

[flagello :

SCRIPTURA COD. VAT.

587. *Et q. i. m. didicere p.*592. *S. vita ut c.*594. *M. fatenti.*596. *Actis, supra actus.*597. *Accipe q.*599. *Corde fruētus.*602. *Fundo divine.*605. *Supplicii scelerum peccans licet acrius vri.*

585. Habitus reorum apud Romanos vulgo notus, coma intonsa, vestis obsoleta et squalens.

586. Similia sunt in psal. xxxvii. *Parentes pro consanguineis accipio* significatione jam tunc usitata, quæ ad vulgares linguas postea permanavit. Hieronymus lib. ii contra Rufinum subinit, *Nisi forte parentes militari, vulgarique sermone cognatos, et affines nominat.* Hoc certe sermone locuti sunt Capitolinus, Lampridius, Curtius, Julius Firmicus, ut alios sequioris ævi omittam, nonnullos etiam antiquiores, quorum tamen non certa est sententia.

587. Sustineri potest *Et quibus impendi* : nam impendo pro conferre, præbere, ponitur a Dracontio vers. 550. Verius tamen puto *Me quibus impendi*.

589. Euripides in *Alceste* vers. 208, *Non enim omnes famuli bene volunt dominis, Ut benevoli accedant in malis.* Oportet ut magna fuerit Dracontio servorum copia. De origine servorum pulchre Alcimus ratiocinatur lib. iv, ubi agens de diluvii tempore ait : *Nam servos nondum dederat natura vocari, Nec dominos famulis discernere noverat ordo, Nam primus maculam servili nomine sensit Hujus natorum medius, qui sorte cachinno Detectum periit misero spectamine patrem, Materiamque sui risit deformior ortus, Et plus jam turpis nudato simplice nequam. Quod postquam sanctus potuit cognoscere Noe, Natum germanis famulum dedit : inde repertum est Tale jugum, cuncti nam semine nascimur uno. Servitii causam certe fecisse ventus Cernitur, et liber peccans fit crimine servus. Si rursum nexu famulus stringatur honesti Natales faciens sibi met, jam nobilis hic est.* Sic ex vet. edit. Moltheri, ubi legitur *Distectum pro detectum*, Romanorum divitiæ cum in aliis rebus, tum in magno servorum numero vitæ erant. C. Cæcilius Claudius Isidorus servorum quatuor millia sedecim testamento reliquias dicitur, quamvis civili bello multas opes perdidisset. Crassus solos architectos et fabros in servis habebat ad quingentos. Seneca de Tranquill. Animi cap. 8, *Feliciorem tu, inquit, Demetrium Pompeianum vocas, quem non puduit locupletiores esse Pompeio? Numerus illi quotidie servorum, velut imperatori exercitus, referebatur.* Vide Lipsium in not. et lib. ii, cap. 15, de magnit. Rom. Quod ergo non solum servos, sed etiam agmina servorum Dracontius memorat, satis innuit, se fortunæ bonis abundasse, aut etiam e viris primariis unum aliquem fuisse. Id ipsum hoc loco verbum *clientes* indicat. Lib. ii, vers. 310, *Nobilium plures adepti fraude clientes.*

Nam nequeo tolerare miser tot cladibus actus.
Aspice, quæso satis, precibus ne clauderis

[aures

Nostris, sancte, tuas, qui das præcepta beni-
[gnus,

- Ira hominis cum sole cadat de corde furentis,
600 Et veniam nox ipsa ferat : qui præcipis, ut ait,
Fac fieri, quod et ipse jubes, miserere roganti,
Et lacrymas intende meas, quas fundo diurne :
Tristis, et extenso prostratus corpore plango.
Me miserum ! qui tanta fero, cui tanta parasti
605 Supplicia scelerum : merear licet acrius uri,
Munere percipiam Domini, redeante favore,
Quidquid amara dies et tempora dura tulerunt.

B 606. *Munera percipiam d. Scribitur percipiam.*

607. *Dies tempus quodcumque derisit.* Post hæc versum in ms. ordo versuum hic est. *Quidquid amara - Obsessamque - Et sontem - Interpres mentis - Alique voluntatis - Verbera distinctas - Omne nefas - Dentibus adduntur - Lucem redde, et alii, ut hic eduntur usque ad Ut bene verba, post quem sequitur Accedunt humeris, et alii, ut hic repræsentantur.*

NOTÆ.

590. Supra vers. 583 ait *dolor omnibus* ; cur igitur nunc, *Nec doluere*, etc. ? Discrimen hoc est quod hoc versu *Nec doluere* ingratus animus servis, clientibus, amicis, propinquis objicitur, quod non ita Dracontii sortem doluerint, ut remedium aliquod, quantum in ipsis esset, saltem consolatoriis verbis afferrent. At versu 583 affirmat se ludibrium generis factum, dolorem omnibus, atque inimicum, quia ex suo casu et ludibrium, sic dolor in familiares redundare debuit. Doluerunt ergo non sortem Dracontii, sed suum damnum, vel si sortem Dracontii dolebant, se non dolere fingebant, pro inimicis se gerentes.

591. Eleg. vers. 29, *Irascente Deo, mentes mutant, et artus.*

593. Ovidius l. iii Trist., eleg. ult., vers. 53, *Ingenium fregere meum mala. Sic frangi dolore, molestia, cura, et similia.*

594. Scriptum puto *miserere fatentis*, ut vers. 601, *miserere rogantis*, et alibi etiam cum genitivo. Deserendi tamen potest *miserere fatenti*. Corippus l. ii, vers. 402, *Dominus servis miseratus egenis.* Diomedes l. i edit. Putsch., col. 294, ut Latinum agnoscit *miseror tibi*, ac sunt exempla in Ilygino, Declamat. Quintiliani et alii.

595. *Parce flagello*, abstine a flagello, ut *parce metu*.

598. *Sancte de Deo*, ut vers. 661. Vide notam l. i, vers. 744. Sic Juvenecus, Prudentius, alii loquuntur.

599. Eleg. vers. 155, *Ne sol cadat intrans*, etc. Ex Apostolo ad Ephes. cap. iv, vers. 26 : *Sol non occidat super iracundiam vestram.*

600. Forte qui præcipis hoc sic.

602. *Et lacrymas intende*, ut l. i, vers. 716, *Spes hominum intendens.* Pro diu, aut omnibus diebus, aut diurne positum diurne. Diurnum proprie est quod ad diem pertinet, ut nocturnum quod ad noctem. Sol pro diurno usurpari posse diurnum, quibusdam Ciceronis locis ostenditur, quamvis nonnulli malint legere diurnum.

603. Habitus supplicantium et orantium. Cicero pro Ligario cap. 5 : *Quod nos domi petimus precibus et lacrymis prostrati ad pedes.* Subit etiam animam conjectura de supplicio nervi, quo corpora extendebantur et prosternebantur : id tamen minus placet.

607. *Tulerunt* pro abstulerunt. Vide notam ad vers. 507; vel lege *Quidquid amara dies, quodcumque et tempus ademit.*

- 357** Locem redde, precor, qui tempora sub- A
[trabis Iob
Aspera, restituens quidquid malus hostis ade-
[mit;
610 Arida qui reparas antiquis mortibus ossa,
Quæ membris rediere suis, clamante propheta,
Atque homines factura jubes reptare, cruoris
Humor ut assumptas intraverit ante medullas.
Nascuntur venæ, jam nervis membra ligantur,
615 Jam tegit ossa cutis, multos distenta per artus;
Quærunt colla caput, constringit guttura cer-
[vix,
Verticis eximii replentur et ossa cerebro;
- Iade duces oculi gemmato lumine vibrant,
358 Et palpebra tegunt luces, mundantque
[fenestras :
620 Scena capillorum, fundens a fronte coronam.
Tempus, et omne caput vestit de crine deco-
[ram,
Atque supercillum gemino supereminet orbi.
Naribus abductis duplex data semita vento,
Et geminæ rubuere genæ, lanugine malæ
625 **359** Crispantur revirentis adhuc post ossa se-
[nectæ
Mortua temporibus multis, olimque sepulta.
Ordine muratum dentes cinxere palatum,

SCRIPTURA COD. VAT.

- 608 *Lucito redde procul qui tempora subtra Iiob; B*
ad marg. *precor pro procul.*
612. *F. jubent reptante cruore.*
613. *Humor ad a.*
615. *C. multas distenta per artes.*
616. *G. cervis.*
618. *O geminato l.*
619. *Et palpebra tegunt lucis mandantque fenestras.*
620. *Scena capillorum funde a fronte coronam.*
623. *N. obductis duplex d.*
624. *G. rubere g.*
625. *Crispantur ventis adhuc p. o. s.*
627. *O. moratum d.*

NOTÆ.

608. Hi versus in codice turbati et transpositi videntur. Eos ita collocavi, ut orationi et sententiæ congruere censui. Forte legendum *Lucida redde, precor*. Exemplo Jobi, quo utitur, multa se amisisse Dracontius inquit.

610. Visio Ezechielis cap. xxxvii : *Et dimisit me in medio campi, qui erat plenus ossibus.... Erant autem multa valde super faciem campi, sicque vehementer... Vaticinare de ossibus istis, et dices eis : Ossa arida, audite verbum Domini.*

612. Forte *Atque homines factura juvant, reptante cruore, vel Atque homines factura jubes replere cruorem.*

613. Humorem medullis tribuit, ut l. i, vers. 652, *Venasque ciens, udansque medullas*. Isidorus l. xi Orig., cap. 1, *Medullæ appellatæ, quod madefaciant ossa, irrigant enim, et confortant*. Ossa igitur arida, quæ factura homines erant, prius intus medullis instruantur.

614. Ezechielis cap. cit. : *Et ecce super ea nervi, et carnes ascenderunt, et extenta est in eis cutis desuper*. Cicero libr. ii de Natur. deor., cap. 55 : *Quid dicam de ossibus? quæ subjecta corpori mirabiles commissuras habent.... Huc adde nervos, a quibus artus continentur.... qui sicut venæ et arteriæ a corde tractæ, et profectæ in corpus omne ducuntur*. Celsus l. ii, c. 40, *Juncta enim est vena arteriis, his nervi*.

616. Ezechiel cap. cit. : *Factus est autem sonitus, prophetante me, et ecce commotio; et accesserunt ossa ad ossa, unumquodque ad juncturam suam*. Colli pars anterior est gula, posterior cervix.

617. *Vertex est ea pars, qua capilli capitis colliguntur, et in qua casaries vertitur*. Isidorus l. xi Orig., cap. 1.

618. Cicero l. ii de Natur. deor., *Oculi tanquam speculatores altissimum locum obtinent*. In codice est *geminato* minus recte. Vide l. i, vers. 235 et 345. *Vibrant pro micant*.

619. Cicero cap. 57, l. ii de Nat. deor., *Palpebræque, quæ sunt tegumenta oculorum.... aptissime factæ, et ad claudendas pupillas (al. pupulas), ne quid incideret, et ad aperiendas.... Muniatque sunt palpebræ tanquam vallo pilorum.... Latent præterea utiliter, et excelsis undique partibus sæpiuntur*. Confer Ambrosium l. vi Hexaem., cap. 9, et Isidorum l. xi Orig., cap. 1, cum notis Grialis. Coniciebam in Dracontio *Et palpebra tegit luces, munitque fenestras*. *Palpebra* in singul. numero dixit Celsus l. v, cap. 26, sect. 23. In neutro genere *palpebrum* dici testatur Nonius cap. 3,

Palpebrum genere neutro consuetudo dici vult, palpebræ femin. Ex quo retineri potest Et palpebra tegunt luces : tum pro mandantque legendum est potius mundantque fenestras. Pro oculis ponit *lucis*, ut Ovidius, Statius, Rutilius et alii. Neque ab hac significatione longe abest Cicero in Arato vers. 96, *Illæ quæ fulgent luces ex ore corusco*, quamvis proprie de stellis loquatur. *Fenestras* pro oculis pariter usurpavit Prudentius Hamart. vers. 870 : *Impediuntque vagas obducto humore fenestras*. Vide comment. ad eum Prudentii locum. De oculis mystice exponunt nonnulli verba Jeremiæ c. ix, vers. 21, *Quia ascendit mors per fenestras nostras*, et Isaïæ c. lx, vers. 8, *Qui sunt isti qui, ut nubes volant et quasi columbæ ad fenestras suas? Quod si legas mundantque fenestras, id ex Isidoro l. xi Orig., cap. 1, explicari potest : In summitate autem palpebrarum locis, quibus se utraq; clausæ contingunt, exstant adnati ordine servato pili, tutelam oculis ministrantes, ne irruentes (al. irruente sorde) facile injurias excipiant, et ex eo noceantur, ut pulveris, vel cujuscunque crassioris materiæ arceant contactum, aut ipsum quoque aerem concidendo mitificent, quo tenuem atque serenum faciant visum*.

620. *Scena* proprie significat tentorium, tabernaculum, umbraculum ex frondibus : hinc translate *scena capillorum*. Ovidius l. xiii Met., vers. 718 : *Coma plurima torvos Prominet in vultus, humerosque, ut lucus, obumbrat*.

621. Sæpius in plurali dicitur *tempora*, et hoc etiam loco dici posset *Tempora, et omne caput*. Verum *tempus* in singulari significat etiam utrumque tempus. *Omne caput* pro totum caput, ut supra vers. 554, *Quantos caput omne capillos*. Capilli vestis capitis sunt, ut constat ex nota ad vers. 344, l. i, *Facti, ut et decorem præstent, et cerebrum adversus frigus munit, atque a sole defendant*, ut tradit Isidorus l. xi Orig., cap. 1.

622. Libr. i, vers. 345, *Orbe micant gemino de oculis*, et l. ii, vers. 652, *Et gemino capit orbe diem*. Vide notam.

623. Lego *Naribus abductis*, quasi separatis et recedentibus, ut duplex via pateat.

624. Vide l. i, vers. 342 et 305, quibus in locis rubor generis tribuitur. Plinius l. xi, c. 37, sect. 58, de generis : *Pudoris hæc sedes : ibi magis ostenditur rubor*.

627. Lego *muratum*, quæ vox est Vegetii. *Moratum* nihil hoc loco significat, *muratum* apposite exhibet dentes tanquam muros quibus cingitur palatum.

Ut bene verba sonent, ipsis modulantis, ora : A
 Obsessamque donant densata repagula linguam,
 630 Et sontem factura latet, sermonibus oris
 Interpres mentis, secreti pectoris index,
 Atque voluntatis tacitæ, vel cordis imago
 Verbere distinctas spargit per murmura voces,
 Omne nefas, atque omne bonum dictura lo-
 [quendo:
 635 Dentibus adduntur rubicundo labra flabello.
 360 Accedunt humeris remorum more lacerti,
 Brachia junguntur, vola nascitur, et manus
 [ornis.

Unguibus armantur digiti sub dispare forma,
 Curvis spina latus complectitur aspera costis,
 640 Pectora circumstant crates, jugulique ligantur.
 Cætera membrorum currit propago per artus,
 Usibus, officiis aptantur cuncta ministra,
 Ædificant hominem longæ fragmenta ruinæ.
 361 Ante tamen quam membra forent con-
 [page ligata,
 645 Jam prior auris erat, quæ audivit verba Tonantia.
 Persarum dominus timuit post regna bubul-
 [cum
 Inter prata pecus, qui post regnavit in arce.

SCRIPTURA COD. VAT.

628. Et bene.
 629. R. lingua.
 630. Et pontem factura jacet sermonibus oris.
 632. E. . . . tantis tacitæ vel cordis imago : sic
 mutilus est hic versus.

635. Dentibus aduritur r. l. f.
 644. Compago ligata.
 646. Persarum timuit post regna bubulcus : deest
 dominus, aut simile verbum.
 647. Pecus si post.

NOTÆ.

628. Eleg. vers. 47, Tacitæ modulamina linguæ.
 Cicero libr. II de Nat. deor., cap. 59 : Deinde in ore
 sita lingua est, finita dentibus. Ea vocem immoderate
 profusam fingit et terminat : quæ sonos vocis distinctos
 et pressos efficit, cum et ad dentes et ad alias partes
 pellit oris. Itaque plectri similem linguam nostri solent
 dicere, chordarum dentes, nares cornibus iis qui ad ner-
 vos resonant in cantibus.

629. A. Gellius l. I, cap. 15 : Ulyssem contra Ho-
 merus, virum sapienti facundia præditum, vocem mit-
 tere ait non ex ore, sed ex pectore. . . . petulantiaque
 verborum cocercendæ vallum esse oppositum dentium,
 luculente dixerit, ut loquendi temeritas non cordis tan-
 tum custodia, atque vigilia custodiatur, sed et quibus-
 dam quasi excubiis in ore positis sæpiatur. Homericæ
 de quibus supra dixi hæc sunt : ἄλλ' ὄρε δὴ β' ὄρα τε
 μεγάλην ἐκ στόματος ἐν, Τίκνον ἰμόν, ποῖόν σε ἔπος φύργεν
 ἔπος ὀδόντων. Ast ubi jam magnam fudit de pectore
 vocem, Dentis claustra tui vox qualis, nata, reliquit.

630. Forte Et sontem factura latet recessibus oris.
 Vide notam ad vers. 57 libr. I, ubi sermo est de lin-
 gua mala.

632. Ambrosius l. VI Hexæm., cap. 9 : Quid est
 igitur os hominis, nisi quoddam sermonis adytum, fons
 disputationis, aula verborum, promptuarium volunta-
 tis. Plura ibi Ambrosius de mirabili structura corpo-
 ris humani.

633. Avitus l. br. I, vers. 87 : Flexilis arctatur re-
 cavo sic lingua palato, Pressus ut in camera pulsantis
 verbere plectri Percusso resonet modulatus in aere
 sermo.

635. Propertius, l. II, eleg. 18, v. 59, produxit
 primam in flabellum. Et modo pavonis caudæ flabella
 superbi; sed corripuit Ovidius in Amor., el. 2, Quos
 faciant nostra mota flabella manu. Ubi tamen alii
 legunt, Quos faciat nostra mota tabella manu; uti
 etiam alio in loco flagello, vel tabella pro flabello,
 ne in flabello corripitur prima. Sed plerumque
 istius modi correctiones sunt non tam auctoritate ve-
 terum exemplarium, quam præjudicata opinione
 editorum. Labra, ut lingua, non male flabello, quo
 scilicet ventus excitatur, comparari possunt. Cicero
 pro Flacco cap. 23 : Cujus lingua, quasi flabello sedi-
 tionis, illa tum est egentium concio ventilata. Eugenius
 Toletanus in præfat. ad sua carmina : Nec metuas
 libris æmula flabra tuis, qui versus in codice Vat.
 Alexandr., num. 1360, sic legitur : Nec vereare li-
 bris æmula flabra tuis.

636. Ex Celso l. VIII, cap. 1 et 10, brachium est
 membrum hominis a cubito ad manum. Reliqua pars
 a cubito ad humerum a Celso dicitur os humeri, sive
 humerus, ab aliis lacerti : nam humerus frequen-

tius pars illa vocatur a qua lacerti et brachia depen-
 dent.

637. Prudentius Apoth. v. 859 : Nunquid manus
 articulatum Est digesta Dei? nunquid vola? nunquid et
 ungues Claudere flexibiles?

639. Spina, series vertebrarum in dorso, unde
 Hispanis espinazo. Ovidius l. VII Met., vers. 801,
 Ossa sub incurvis exstabant arida lumbis, Ventris erat
 pro ventre locus, pendere putares Pectus, et a spine
 tantummodo crate teneri.

640. De crate vel cratibus pectoris vide comment.
 ad Prudentium, v. 891 Apoth., et hymn. 5 Per.,
 vers. 148. Juguli sunt duo ossa, claviculæ dicta, quæ
 sunt supra summas costas unde collum incipit : nec
 male legeres jugulisque ligantur. Vide Heisterum
 Comp. anatom. num. 144. Huic toti descriptioni cor-
 poris humani plenius intelligendæ utile cum præmis
 est opus, quod paucis ante annis prodit : *Tabule
 anatomicae ex archetypis egregii pictoris Petri Berronii
 Cortonensis expressæ, et in æs incisæ. Alteram hæc
 editionem recensuit, notas iconas expunxit, perpetuas
 explicationes adjecit Franciscus Petraglia philosophus
 et medicinae professor. Romæ, 1788.*

641. Propago translate est progenies, quo sensu
 prima corripitur solet : proprie est ramus vitis, aut
 alterius arboris, qui in terram demittitur, ut re-
 veteretur actis radicibus, qua significatione prima pro-
 ducitur. Hanc significationem ad ossa hominis re-
 vata transfert Dracontius.

642. Forte cuncta ministrant, Ædificant. Cæterum
 Ministra adjective probum est exemplo Ciceronis,
 Lucretii, Ovidii et aliorum.

643. Melius compage ligata, quam compago ligata.
 Vide lib. I, not., vers. 346 et lib. II, vers. 81, Indri-
 tur compage Deus, structura ligatur Ossibus. Com-
 pages, et compage apud poetas Christianos sæpe oc-
 currit.

645. Pulchre : nam commotio ossium facta est
 antequam membra singula formarentur, sed non pe-
 terant commoveri, ut voci Domini obedirent, nisi
 eam audirent : quod perinde est ac si dicas audiri
 Deum etiam sine aurium ministerio. Joann. cap. v,
 vers. 25 : Venit hora, et nunc est, quando mortui au-
 dient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent.... Quis
 monumentis sunt, audient vocem Filii Dei.

646. Supplevi dominus, ut constet versus et sen-
 sus. Eadem historia non dissimilibus verbis renar-
 ratur in Eleg. vers. 31 seqq., ex Daniel. cap. IV, vers.
 30 seqq.

647. Pecus, bos : nam vers. præc. ait, Timuit post
 regna bubulcum, et in Eleg. factum bovem aperte
 dicit : Erravit per prata vagus.... Et qui homo bos

- Me, rogo, jam repara sub libertate solutum, A
Clade, catenarum ferrato pondere pressum.
- 650 Sit vitæ requies, animæ sint otia fessæ,
Sit secura quies, sit nox cum munere noctis,
Sit fortuna redux, sit virtus usque senectam,
Sit venerandus honos, et quidquid vita preca-
[tur,
Aut amissa dolet, totum pietate reforma.
- 655 362 Nosco, quid iratus, vel quid mitissimus
[ipse
Des, pater: adverto, non est formido salutis,
Sed veniam sperare licet. Res ipsa probavit,
Quod vivus sum: mortis inops pietate reservor,
Non ira, nam si Domini gravis ira fuisset,
- 660 Non me differres, subita sed morte necares,
Ne peterem veniam, quam nunquam, sancte, B
[negasti,
- Aut ut non essem prorsus, cui parcere posses.
Servatum reparare jube pietate sueta,
Ut merear cantare tuas per carmina laudes.
- 665 Quamvis nemo tua præconia congrua dixit,
Aut unquam dicturus erit: nam formula laudis
Temporibus tribus ire solet, tu temporis ex-
[pers,
Nunquid habes, Deus, ante tuum? vel post
[cedit in te?
- 363 Si laudator abest, narrator plenus at
[esset:
670 Sed quis opus narrare tuum sermone valebit?
Suspexisse Deum satis est de corde trementer,
Et lacrymis, precibusque piis veneranter adire.
Sint reduces vires, mens sana in corpore sano,
Sit mihi longa dies felici tramite vitæ,
- 675 Sit secura domus, felix numerosa propago,

SCRIPTURA COD. VAT.

650. A. sunt otia.
654. Aut amissa dolent t.
655. Dubium, quod, an quid.
657. Speraret licet.
659. Non iram nam.

662. Pro cui videtur qui.
668. Dubium, nunquid, an nunquod.
669. Plenus adesset.
673. Sint reduces tenuis m.
675. Sit homo vel perlex felix.

NOTÆ.

fuerat. Nabuchodonosor post septem annos, sive tempora bonæ menti redditus est, et regnavit in arce, hoc est in aula Babylonis. Libr. 1, vers. 739: *Dejicit elatos, et mergit ab arce superbos*. Vide comment. ad Prudentium, hymn. 5 Cath. vers. 80: *Arcis justitiam triste tyrannicæ*.

650. Suspicio hos quinque versus trajiciendos esse post vers. 673, *Et lacrymis*.

651. *Munere noctis*, somno. In fabulis nox est mater aut nutrix somni. Euripides in Oreste vers. 174, *O veneranda, veneranda nox, Dans somnos Laboriosis hominibus*.

652. Fortunæ reduces templum Romæ erectum erat: cui multi lapides nummi que inscripti adhuc exstant. Dracontius veteris sui status fortunam reduceam a Deo petebat et sperabat: ethnici numen Fortunæ tribuebant, quod etiam Juvenalis in fine sat. 10 reprehendit. *Usque senectam*, ut dixi ad vers. 708 lib. II.

653. Forte et quidquid vota precantur, Aut quæ amissa dolent.

654. Possit legere *Amissumve dolet*, ut melius *amissum* cohæreat cum *quidquid*. At *quidquid* vim pluralis numeri habet. Propertius lib. IV, eleg. 5, in fine, *Quisquis amat, scabris hoc bustum cædite saxis*. Dracontius in Eleg. vers. 15: *Quidquid agunt homines, bona, tristia, prospera, prava*.

656. *Formido* est metus vehementior, quique diu permanet, et horrorem conjunctum habet: quo sensu *formido salutis* amittendæ a spe veniæ removetur.

658. *Inops* hic rebus applicatur quibus egemus: hoc loco *inops mortis* est a morte exemptus, nondum mortuus. Nec perperam interpunges *Quod vivus sum mortis inops, pietate reservor*.

660. Adisis libr. I, vers. 29 seqq. Eodem enim identidem revolvitur Dracontius, ut Dei clementiam commendat.

661. *Sancte*, ut dixi ad vers. 598.

662. Vide num melius *prorsus, qui poscere possem*.

663. *Sueta* trisyllabum, ut vers. 446.

664. Confer lib. I, vers. 749, *Ut valeam memorare tuas hoc carmine laudes*. Quod autem Dracontius nunc petit, ut Deus servatum reparaet ad divinas laudes cantandas *per carmina*, non tam hoc carmen præsens inquit quam alia. *Per* denotat modum; aut idem est ac *carminibus cantare*.

665. Non male esset *nemo tibi præconia congrua*. De hoc vocabulo *congruus* dixi ad Prudentium Cath. hymn. 11, vers. 110. Latinius est *congruens*.

666. Tria tempora orandi Deum mane, vespere et meridie explicui ad Prudentium hymn. 3 Cath., vers. 86.

667. Eleg. vers. 5, *Et temporis expers*.

668. *Ante et post* more substantivi ponuntur. Vide de hoc argumento lib. II, vers. 732 seq. Prosper epigr. 41, *Nec serum aut properum sibi sentit in ordine rerum, Cui cuncta assistunt acta et agenda simul*. Quod epigramma est de providentia Dei et in aliis editionibus septimo loco ponitur.

669. *Plenus at esset* melius ex conjectura mihi visum quam, *plenus adesset*.

671. *Trementer* posset mutari in *trementi*; sed retinendum est etiam sine exemplo. Sic vers. seq. *veneranter adire*. Vide prælegom. num. 135.

672. *Veneranter*, dictum de hoc adverbio lib. I, vers. 4. Adde Theodulfum Aurelianensem lib. I, carm. 13: *Annua sic etiam veneranter festa canamus*.

673. Mendum in codice aliis conjecturis ansam præbet, ut *Sint reditus tenues, vel Sic victus tenuis*. Præfero *Sint reduces vires*, quia vere fractæ erant Dracontii vires, ut ex vers. 593 liquet. Eugenius Toletanus in oratione ad Deum carm. 4, l. 1, *Sit comes alma salus, et sufficientia victus, Absint divitiæ, etc.* Paulinus in precatone ad Deum carm. 5, *Sim tenui victu.... Non animo doleam, non corpore*. Alia verba Dracontii desumpta sunt ex Juvenali sat. 10, vers. 356, *Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano*.

674. Paulinus in precatone matutina ad Deum poem. 4: *Exaudi, si justa precor, ne sit mihi tristis Ulla dies, placidam nox rumpat nulla quietem*.

675. Ad hujus versus restitutionem alias conjecturas indicabo: *Sit domus, atque uxor felix, numerosa propago. Sit sine labe domus, felix. Adsit læta domus*, quod postremum hemistiachium Paulini est in precatone matutina, qui pergit, *epulisque alludat inemptis Verna satur, fidusque comes, nitidusque minister, Morigera et conjux, charaque ex conjuge nati*. Ex eodem Paulino in precatone secunda conjicias in Dracontio *Sim genitor semper, felix*. Paulinus habet *Et semper genitor sine vulnere nominis hujus*. Veteres felicitatis genus ducebant plures habere liberos. Ovidius libr. 6 Metam., vers. 153, de Niobe: *Ne*

364 Sit sine tormentis post corpus vita futura, A
Et requies animæ, qua mox purgata quiescat.
Judicia, Deus almae, tuo detur inde triumphus,

Inter odoratos flores et amœna vireta
680 Ad nemus æthereum veniam, sedesque beatas,
365 Et grates exceptus agam de fasce malorum,

SCRIPTURA COD. VAT.

677. *Qua nox purgata.*
679. *Adoratos, supra odoratos.*

680. *Quamvis ad æternum venit s. b.*
681. *Et gratias exceptus agam ex fasce malorum.*

NOTÆ.

genus amborum, magnique potentia regni Sic placere illi, quamvis ea cuncta placerent. Ut sua progenies; et felicissima matrum Dicta foret Niobe, si non sibi visa fuisset. Contempsit enim Latonam, quia, ut aiebat, Huc natus adjice septem, Et totidem juvenes, et mox generosque, nurusque. Querite nunc, habeat quam nostra superbia causam.... Illa duobus Facta parens: uteri pars est hæc septima nostri. Sum felix, quis enim neget? Hæc autem superbia causa fuit cur in saxum cum liberis converteretur, ut fingunt mythologi. Juvenalis non probat, hujusmodi vota fieri ab hominibus, ut secunda sit uxor, sat. 10, vers. 350, Nos animorum Impulsu, et cæca, magnaque cupidine ducti, Conjugum petimus partumque uxoris: at illis Notum, qui pueri, qualisque futura sit uxor. Nihilominus numerosa soboles in Veteri præsertim Testamento tanquam virtutis præmium repræsentatur, ut in psal. cxxvii, vers. 3 seq., Uxor tua, sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Filii tui, sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ. Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum. Præterea Dracontius non tam Deum rogare videtur, ut multitudinem liberorum ipsi concederet, quam ut numerosa proles, quam jam habebat, felix esset. Nam de ejus liliis accipio quod ait Eleg. vers. 235, Si ipse ego peccavi, quænam est, rogo, culpa meorum, Quos simul exagitat frigus, inopique fames?

677. Ignis purgatorius non obscure innuitur. Egregia sunt quæ in hanc sententiam Julianus Toletanus lib. ii, c. 10 Prognost. ex Juliano Pomerio offert: Spiritus illi, qui nec tam perfectæ sanctitatis hinc exeunt, ut ire in paradysum statim post depositionem suorum corporum possint, nec tam criminosa ac damnabiliter vivunt, aut ita in suis criminibus perseverant, ut cum diabolo et angelis ejus damnari mereantur. Ecclesia pro eis hic efficaciter supplicante, ac penis medicinalibus expiati corpora sua cum beata immortalitate recipient, ac regni cælestis facti participes, in eo sine ullo defectu suæ beatitudinis permanebunt. Sequor membranas veteres alibi laudatas.

678. Intellego judicium extremum, ut vers. 548, lib. ii, Judicio venturus erit post sæcla futuro. In deus prima corripitur, ut in demus lib. i, vers. 361. Vide notam et adde Ademarum in acrosticho apud Mabilonium in Analect. t. 1, p. 418: Xeniu Ademarum dederim tibi talia cur mox Rite tuum scire est, unde reposco detur.

679. Describitur paradysus cælestis imitatione rerum, quas sensu percipimus. Paulinus poemat. 35 de Obitu Celsi vers. finein vocat æterna vireta. Tertullianus de Judicio Domini, Ire per antiquum semper florentia regna, Promissas per opes, per semper amœna vireta. Helpidius, Histor. Vet. et Nov. Test., Sacra memoris Domino per amœna vireta Felix latro duce, hospitium vitale meretur. In appendice 9 ad carmina Damasi, pag. 244: Inde per eximios paradisi regnat odores, Tempore continuo vernant ubi gramina quævis. Auctor incertus de Bebiani Baptismo: Ætherii secreta poli, sedesque beatas.... Narrat et ætherii cæleste nemus paradisi. Virgilius lib. vi, vers. 638, de campis Elysiis: Devenere locos lætos, et amœna vireta Fortunatorum nemorum, sedesque beatas, quem locum, ut vides, imitatur Dracontius.

680. Forte Ad nemus æternum. Paulinus poem. 37 ex ep. ad Severum ad picturam martyrum: Inter floriferi cæleste nemus paradisi. Hinc melius videtur Ad nemus ætherium. Libr. ii, vers. 147: Lucis ad

ætherios tractus. Tertullianus de Indic. Dom.: Et nemora alta tenent florenti tempore cælum.

681. Simili modo orationem suam concludit Eugenius: Cumque suprema dies mortis patefecerit armam. Concede veniam, cui tollit culpa coronam. De hujusmodi precibus plura congressi in prolegom. ad Prudentium, cap. 19. Adde versus Engelmodi episcopi ad Rathbertum abbatem tom. IX Bibl. Patrum, part. 2, pag. 897, Coloniae, 1618: Cum rex altithronus mandum discreverit urna Judicii.... Sed tu, sancte, precor mediis te oppone periculis, Auxilii que pio descendens rore misellum, Fumificos pœnæ placidus compece vapores. Forte Auxilii que pio. Fascis malorum sunt demones et impii æterno igni damnati. Isaïas c. xxiv, vers. 22: Et congregabuntur in congregatione unus fascis in lacum et claudentur ibi in carcere. Matth. cap. xiii, vers. 30: Colligite primum zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum: et vers. 40: Sicut ergo colliguntur zizania, et igni comburantur, sic erit in consummatione sæculi. Hieronymus ad cap. cii. Isaïæ: Hos igitur principes, qui suum non servaverunt gradum, congregabit Dominus in die judicii, quasi in uno fasce pariter colligatos, et mittet in lacum inferni.... juxta illud quod ait Dominus (Matth. cap. xv): Ite in ignem æternum, etc. Putant aliqui damnatos pro varietate scelerum in varios fasces esse colligandos, ut avari colligentur cum avaris, luxuriosi cum luxuriosis, etc. Dicam hoc loco quod multis aliis dixisse potui, nec debet omnino omitti. Dracontius aliique primi Christiani poetæ ita sæpe argumentum suum tractant, ut cum puro Latino sermone utantur, lætæ phrases et sententias ipsas sacræ Scripturæ venuste inserant et accumulunt: quod iis qui gustu litteraturæ ecclesiasticæ præditi sunt, valde jucundam accidit, aliis qui doctrinam sacram parum callent, aut ne callere quidem curant, vehementer displicet, quod non doctas fabulas et argumenta rerum, qualia in fabulætoribus ipsi legunt, poetæ nostri sectentur. At in Virgilio Gellius, Macrobius et alii, si quid ex veteri sagurum disciplina, aut jure pontificio inveniebant scito depromptum, sunimis laudibus efferebant. Cur igitur in poetis Christianis sublimem theologiam et receditam sacrarum Litterarum doctrinam non mirabimur? Utar exemplo quod hic locus offert. Dracontius extremum diem judicii ita repræsentat, ut ex una parte, sinistra scilicet, consideret malos tanquam uno fasce colligatos, quia et inter se confusi et igni præparati sunt. Ab hoc fasce excipi, seu eximi rogat et addi insonti populo. Sancti sunt populus electus Dei psalmo cxxviii, vers. 14: Hymnus omnibus sanctis ejus, filiis Israel, populo appropinquanti sibi. Passim populum suum Deus Israel vocat, et in Israel electos ad vitam æternam quæ etiam sors justorum dicitur. Psal. cxxiv, vers. 3: Quia non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum. Et Dracontius l. ii, vers. 682, Sub sorte beata. Sors erat portio hereditatis quæ cuique obtigerat apud Hebræos. Vide notam ad vers. 212. Justorum autem ipse Deus est hæreditas. Psal. xv, vers. 5: Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei: tu es qui restitues hæreditatem meam mihi. Hæc restitutio fit justis, cum Deo post obitum fruuntur, sed plene tunc fiet cum post resurrectionem animo et corpore erant beati. Contrario modo se habet sors impiorum. Ecclesiasticus cap. vi, vers. 4: Anima enim nequam disperdet, qui se habet, et in gaudium inimicis dat illum, et deducet in sortem impiorum, videlicet in pœnas æternas impii præpa-

682 366 Additus insonti populo sub sorte piorum.

NOTÆ.

ratas. De eadem impiorum portione, seu sorte Jobus cap. xxiv, vers. 18: *Maledicta sit pars ejus in terra, nec ambulet per viam vinearum. Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium, et usque ad inferos peccatum illius. Quem ad locum multa in hanc sententiam disserit Corderius.*
682. Mentio populi in extremo judicio explicandæ scite, et èx eadem sacrarum Litterarum plena cognitione, quam proxime dicebam, facta est. Julianus Toletanus l. iii Progn., c. 34: *Ecce ait Psalmista: Advocabit cælum deorsum et terram, ut discerneret*

A populum suum. Quid est quod dicit, discernere populum suum, nisi per judicium separare bonos et malos, tanquam oves ab hædis: nam oves tunc statuet a dextris, hædos autem a sinistris. Locus a Juliano allegatus est psalmi XLIX, v. 4. Plura alia sub styli acumen subeunt: sed prætermittenda sunt, nam et ea quæ protuli fortasse abundant, et satietati lectorum mœdendam est, si fieri possit, cum plerique nunc sint, quibus jure versiculum Martialis lib. xi, initio, accommodes: Libros non legit ille, sed libellos.

DRACONTII SATISFACTIO

AD

GUNTHARIUM REGEM VANDALORUM

DUM ESSET IN VINCULIS

367 Rex immense Deus, canctorum conditor, B 5

[et spes,

Quem timet omne solum, qui regis igne pol-

[lum :

Sidera, flamma, dies, quem, sol, nox, luna fa-

[tentur

368 Auctorem, dominam sæcula cuncta

[probant :

Principio, seu sine carens, et temporis expers,

Nescius alterni, nec vice functus agis.

Omnia permutans, nullo mutabilis ævo,

Idem semper eris qui es modo, vel fueras.

Nil addit, demitque tibi tam longa vetustas :

10

Omnia tempus habent, nam tibi tempus abest.

Qui mentes hominum, qua vis, per singula ducis,
Et quocunque jubes, dirigis ingenia.

VARIÆ LECTIONES.

1. Sirm., *Rex æterne Deus, auctor, rectorque serenus.* Cum Sirmondiano codice consentit codex Azagrensis, ubi discrepantiam inter eos non exprimo. Textus scripturam codicis Vaticani repræsentat.

2. Sirm., *quem tremis o.*

3. Hic versus et sequens desunt in Sirm.

8. Sirm., *Posthac s. e. q. e. m. v. fueris.* Azagr., *noster pro posthac.*

9. Sirm., *nil confert d.* Azagrens., *nil addit d.*

11. Sirm., *Tu m. h. quamvis per s. d.*

12. Sirm., *Effingisque bonis candida corda viris.*

NOTÆ.

1. Hoc initium expressit Eugenius Toletanus in oratione ad Deum: *Rex Deus immense, quo constat machina mundi.* Sic enim potius legendum quam *Rex Deus, immensi quo constat machina mundi.* Videsis prolegom. num. 66. Dracontius sæpe phrases et sententias Carminis de Deo in hanc Elegiam transfert, quarum nonnullas indicabo. Lib. ii, vers. 584: *Solus ubique Deus, rerum fons, conditor, et spes.* Confer notam ad l. ii, v. 1.

2. Melius fortasse videatur *Quem tremis omne solum* cum Sirm. Sic lib. ii, vers. 151: *Tu Deus es quem terra tremis, et l. iii, vers. 541: Et rerum natura parens famulata tremis.* Sed cum in codice Vat. legatur *timet*, hoc potius manu auctoris scriptum credendum est. *Qui regis igne polum*, ut l. i, vers. 224, *Qui fovet igne pio cælum*, etc. Vide notam ad vers. 25 l. i.

3. Rivinus ita ut editum est distinguendum ait. Sirmondus interpunxerat *Sidera, flamma, dies, quem sol, nox.* Hoc argumentum in libris de Deo sæpius est pertractatum. Vide l. i, v. 3 seqq., cum notis.

5. Lib. iii, vers. 667: *Tu temporis expers.* Dudo Decanus S. Quintini in præfat. ad l. i Actor. Normanniæ ducum: *Exsors principii et sine fine manens.* Fortasse legendum *Exsors principii es, et sine fine manens.* In primo certe versu ejus poematis mendum est, quod obiter corrigam: *O trinum specimen, tria summa, virgo Deus unus:* lege *tria summa, vigor Deus unus.* Desumpta enim verba sunt ex primo versu præf. 1 Apoth. Prudentii: *Est tria summa Deus, trinum*

C specimen, vigor unus. Idem Dudo lib. iii, p. 102: *Qui tria summa manet, trinum specimen, vigor unus. Dracontius seu pro et usurpat.* Vide Dig. lib. xxxiv, tit. 2, leg. 31.

6. *Alterni et vice varietatem et vicissitudinem denotant.* Infra vers. 247: *Alternant elementa vices, et tempora mutant.*

7. Lib. ii, vers. 523: *Qui sæcula mutat*, et vers. 528: *Idem semper eris, nullo mutabilis ævo.*

8. Rivinus ex conjectura pro *fueris legerat fueras*, quod revera in nostro codice exstat. Lib. ii, vers. 585: *Idem semper eris, quod et ante fuisti.*

9. Lib. ii, vers. 586: *Nil addens, minuensve tibi.*

10. *Nam pro vero, autem*, aliquando ponitur, ut si dicas *Omnia tempus habent, sed tibi tempus abest.* De hoc usu particulæ nam Forcellinus, cui propemodum accedit Tursellinus de Partic., dum eam anteoccupationi inservire tradit.

11. *Quamvis in Sirmondo ineptum est.* Vat. recte, *qua vis.*

12. Non video cur interpolator, omisso egregio Dracontii versu, alium effinxit. *Dirigere ingenia est hominum mores, indolem, dirigere, ducere.* Amplificat enim, quod vers. præc. dixit. Dracontii sententia est, a Deo esse omnia quæ homini accidunt, prospera et adversa: homines esse bonos Deo adjuvante, malos permittente. Neque obest verbum *jubes*: nam etiamsi id accipere velis de jussu Dei ad actiones bonas et illicitas, eodem sensu proferri id potest quo lib. II Reg., cap. xvi, vers. 10, de Semei dici-